Prezydent Miasta Zabrze

Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2016-2023

Zabrze, czerwiec 2016

Spis treści

1. Wstęp 4
2. Część analityczno-diagnostyczna 7
2.1. Dokumenty planistyczne i strategiczne powiązanie z problematyką rewitalizacji 7
2.1.1. Dokumenty na poziomie krajowym 7
2.1.2. Dokumenty na poziomie regionalnym 13
2.1.3. Dokumenty na poziomie lokalnym 15
2.2. Diagnoza 22
2.2.1. Ogólna charakterystyka miasta 22
2.2.2. Dzielnice – ocena potencjału i obszarów zdegradowanych 47
2.2.3. Charakterystyka materialnego dziedzictwa kulturowego Zabrza 93
2.2.4. Delimitacja obszarów zdegradowanych oraz wybór obszarów rewitalizacji 99
2.2.5. Analiza problemów i potencjałów rozwojowych dla terenów zdegradowanych 117
3. Priorytety i cele rewitalizacji 122
3.1. Analiza SWOT 122
3.2. Cel główny/wizja rozwoju miasta 126
3.3. Cele strategiczne i cele operacyjne oraz kierunki działania 126
4. Przedsięwzięcia realizujące poszczególne cele rewitalizacji 132
5. Charakterystyka pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych 148
6. Powiazania między projektami, mechanizmy zapewnienia komplementarności 159
6.1. Komplementarność przestrzenna 159
6.2. Komplementarność problemowa 159
6.3. Komplementarność międzyokresowa 160
6.4. Komplementarność źródeł finansowania 160
7. Finansowanie programu rewitalizacji 161
7.1. Środki Unii Europejskiej 161
7.2. Środki Miasta Zabrze i finansowe systemy motywacyjne w rewitalizacji 172
7.3. Przykładowe, inne źródła wsparcia działań rewitalizacyjnych 173
8. Zarządzanie procesem rewitalizacji 177
8.1. Schemat wdrażania Programu Rewitalizacji 177
8.2. Grupy interesariuszy procesu rewitalizacji 181
8.3. Mechanizmy włączania mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych w proces rewitalizacji 183

8.4. Instrumenty informacji, komunikacji i promocji programu 190
8.5. Monitoring, ewaluacja i aktualizacja programu 191
9. Lista wskaźników 195
10. Podsumowanie 196
11. Spis map, tabel, wykresów i rysunków 198
12. Załączniki 201

1. Wstęp

Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich jest jednym z długookresowych narzędzi realizacji polityki Miasta Zabrze, zmierzającej do rewitalizacji i efektywnego wykorzystania wskazanych w nim obszarów. Lokalny Program Rewitalizacji oznacza opracowany, przyjęty przez Radę Miasta w Zabrzu i koordynowany przez samorząd wieloletni program działań w sferze przestrzeni, środowiska, społeczeństwa i gospodarki, zmierzający do wyprowadzenia danego obszaru z sytuacji kryzysowej oraz stworzenia warunków do jego dalszego rozwoju.

W dniu 31 sierpnia 2005 roku pierwszy miejski program rewitalizacji w Zabrzu został uchwalony przez Radę Miasta Uchwałą nr XLIII/523/05 w sprawie przyjęcia ”Lokalnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze.” Uchwałą Nr LVII/745/10 Rady Miasta Zabrze z dnia 23 sierpnia 2010 r. w sprawie aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2007-2015 Miasto Zabrze przyjęło do realizacji Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2007 – 2015, który w kolejnych latach był aktualizowany. Celami głównymi tego programu było przywrócenie dawnej świetności zdegradowanym przez przemysł terenom miasta, których potencjał wskazywał na możliwość utworzenia unikalnego na skalę regionu, kraju i Europy, szlaku zabytków przemysłowych, z takimi „perełkami” jak Kopalnia Guido, Sztolnia Królowa Luiza, czy unikatowe osiedla patronackie – Zandka czy Borsig. Kolejnym celem działań rewitalizacyjnych było stworzenie i ożywienie przestrzeni publicznej, której w poprzemysłowym mieście brakowało. Przestrzeni dedykowanej dla mieszkańców, turystów, odbiorców sztuki w Zabrzu (korzystających z ofert Teatru Nowego, Filharmonii Zabrzańskiej, Domu Muzyki i Tańca).

Działania mające na celu aktualizację Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Zabrze oraz wskazanie najważniejszych celów rewitalizacji miasta na lata 2016-2023 zostały skoncentrowane wokół kilku zagadnień. Po pierwsze, niezbędne stało się przeprowadzenie ponownej diagnozy czynników i zjawisk kryzysowych, potrzeb rewitalizacyjnych występujących na terenie Miasta z uwzględnieniem oraz w kontekście działań podjętych w latach ubiegłych. Powstała nowa koncepcja rewitalizacji, odzwierciedlająca w jak największym stopniu potrzeby i możliwości lokalnej społeczności. Wypracowano zestaw komplementarnych wobec siebie projektów, łączących aspekty społeczne oraz infrastrukturalne procesu rewitalizacji. Uwzględniono w tym procesie również najnowsze podejście do procesu rewitalizacji.

Proces rewitalizacji na kolejne lata zaplanowano jako proces całościowy, zrównoważony, o holistycznym charakterze. Jak bowiem wynika z doświadczeń, pojedyncze projekty realizowane na obszarach nie powodują skutecznej poprawy sytuacji mieszkańców, spadku liczby zjawisk kryzysowych. Kolejna perspektywa przygotowania i realizowania działań rewitalizacyjnych w latach 2014- 2023 musi uwzględnić kontynuację rewitalizacji na tych obszarach, by uczynić z tych miejsc prawdziwe atrakcje miasta.

Aktualizacji Programu dokonano ze szczególnym uwzględnieniem zmian formalno-prawnych oraz zapisów i rekomendacji instytucji dotujących przedsięwzięcia rewitalizacyjne w ramach perspektywy finansowania 2014-2020. Działanie takie miało na celu prowadzenie procesu rewitalizacji zgodnie z aktualnymi zapisami prawa oraz wytycznymi i rekomendacjami, ale również – a może przede wszystkim - umożliwienie potencjalnym beneficjentom procesu rewitalizacji pozyskanie jak największej ilości środków z zewnętrznych źródeł finansowania. Należy jednocześnie podkreślić,

że wskazanie w Programie Rewitalizacji danego obszaru do rewitalizacji lub przedsięwzięcia jako przedsięwzięcia rewitalizacyjnego nie gwarantuje pewności pozyskania środków finansowych na jego realizację, lecz w dużym stopniu je ułatwia.

Program Rewitalizacji w swym rdzeniu składa się z dwóch uzupełniających się części:

- Diagnostycznej – prezentującej analizę miasta w zakresie potrzeb rewitalizacyjnych oraz identyfikację obszarów problemowych wymagających objęcia działaniami rewitalizacyjnymi,
- Programowej – określającej główny cel rewitalizacji Zabrza, cele i kierunki interwencji w ramach działań rewitalizacyjnych, tj. propozycje przedsięwzięć rewitalizacyjnych, wskazanie powiązań między aspektami miękkimi z infrastrukturalnymi oraz zestawem potencjalnych źródeł ich finansowania. Zaprezentowano również sposób zarządzania i ewaluacji programu.

Program objął m.in. tereny zdegradowane i poprzemysłowe, dzielnice w których zdiagnozowano największą liczbę problemów społeczno-ekonomicznych, osiedla poprzemysłowe, a także tereny zielone, których rewitalizacja w największym stopniu może wpłynąć na poprawę warunków życia mieszkańców i spełnienie ich potrzeb. Uwzględniono w nim aspekty związane z partycypacją społeczną jako niezbędnym elementem działań rewitalizacyjnych, od etapu projektowania tych działań, przez ich realizację aż po ocenę przeprowadzonego procesu.

Poniżej przedstawiono najważniejsze definicje związane z Programem Rewitalizacji, odpowiadające definicjom przyjętym w Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Umożliwią one zorientowanie się w najważniejszych zagadnieniach, związanych bezpośrednio z procesem rewitalizacji.

Rewitalizacja – to kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji. Rewitalizacja zakłada optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmacnianie jego lokalnych potencjałów (w tym także kulturowych) i jest procesem wieloletnim, prowadzonym przez interesariuszy (m.in. przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, właścicieli nieruchomości, organy władzy publicznej, etc.) tego procesu,

Stan kryzysowy – stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- gospodarczej (w szczególności w zakresie niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw),
- środowiskowej (w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia, ludzi bądź stanu środowiska),

- przestrzenno-funkcjonalnej (w szczególności w zakresie niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, deficytu lub niskiej jakości terenów publicznych),
- technicznej (w szczególności w zakresie degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz braku funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska).

Obszar zdegradowany – obszar, na którym zidentyfikowano stan kryzysowy. Dotyczy to najczęściej obszarów miejskich, ale także wiejskich. Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic pod warunkiem stwierdzenia sytuacji kryzysowej na każdym z podobszarów.

Obszar rewitalizacji - obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechującego się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, lecz nie może obejmować terenów większych niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkałych przez więcej niż 30% mieszkańców gminy. W skład obszaru rewitalizacji mogą wejść obszary występowania problemów przestrzennych, takich jak tereny poprzemysłowe (w tym poportowe i powydobywcze), powojskowe lub pokolejowe, wyłącznie w przypadku, gdy przewidziane dla nich działania są ściśle powiązane z celami rewitalizacji dla danego obszaru rewitalizacji.

Program rewitalizacji - inicjowany, opracowany i uchwalony przez radę gminy, na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, z późn. zm.), wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej. Programami rewitalizacji są np. lokalne programy rewitalizacji, miejskie programy rewitalizacji, gminne programy rewitalizacji itp. zmierzające do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiące narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.

Projekt rewitalizacyjny - projekt w rozumieniu art. 2 pkt 18 ustawy, wynikający z programu rewitalizacji, tj. zaplanowany w programie rewitalizacji i ukierunkowany na osiągnięcie jego celów (patrz: pkt 5 ppkt 1 lit. f Załącznika do Wytycznych) albo logicznie powiązany z treścią i celami programu rewitalizacji (patrz: pkt 5 ppkt 1 lit. g Załącznika do Wytycznych), zgłoszony do objęcia albo objęty współfinansowaniem Unii Europejskiej z jednego z funduszy strukturalnych albo Funduszu Spójności w ramach programu operacyjnego. Wynikanie projektu rewitalizacyjnego z programu rewitalizacji oznacza zatem albo wskazanie (wymienienie) go wprost w programie rewitalizacji albo określenie go w ogólnym (zbiorczym) opisie innych, uzupełniających rodzajów działań rewitalizacyjnych.

2. Część analityczno-diagnostyczna

2.1. Dokumenty planistyczne i strategiczne powiązanie z problematyką rewitalizacji

2.1.1. Dokumenty na poziomie krajowym

Krajowa Polityka Miejska 2023

Rewitalizacja jest jednym z wątków tematycznych, wskazanych w Krajowej Polityce Miejskiej. Wagę rewitalizacji w Krajowej Polityce Miejskiej można odnaleźć na poziomie celu strategicznego: „Strategicznym celem krajowej polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców.”. Rewitalizacja bezpośrednio wskazana jest w celu szczegółowym 3 Polityki, zdefiniowanym jako: Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich (miasto spójne). Celem działań w zakresie rewitalizacji jest zmiana strukturalna danego obszaru – poprzez modernizację tkanki miejskiej oraz wzmocnienie lub przywrócenie na nim aktywności gospodarczej i społecznej – poprawa jakości życia mieszkańców. Sprawniejsze osiągnięcie założonego celu możliwe będzie dzięki działaniu w sposób skoncentrowany, dobrze zaplanowany i efektywny.

W dokumencie podkreślono, że każdy z wymienionych elementów wymaga partnerskiego (samorząd we współpracy z obywatelami, podmiotami społecznymi i gospodarczymi), strategicznego zaplanowania, a następnie skoordynowanej realizacji. W efekcie powinien zaistnieć i zostać spisany w formie programu rewitalizacji właściwy dobór interwencji, „szytych na miarę” uwarunkowań i potrzeb obszaru i beneficjentów planowanych działań.

Jak podkreślono w zapisach dokumentu, rewitalizacja jest ważną częścią myślenia o rozwoju miasta – powinna stać się kluczowym programem społecznym i gospodarczym miasta w odniesieniu do jego obszarów problemowych.

Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki Dynamiczna Polska 2020

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w szerokim tego słowa znaczeniu wpisują się również w Strategię Innowacyjności i Efektywności Gospodarki Dynamiczna Polska 2020, przygotowaną przez Ministerstwo Gospodarki.

Działania związane z szeroko pojętą rewitalizacją, choć nie występują w dokumencie nazwane bezpośrednio, wpisują się w realizację wielu z wskazanych w strategii celów, a wśród nich:

- Cel 1. Dostosowanie otoczenia regulacyjnego i finansowego do potrzeb innowacyjnej i efektywnej gospodarki (w tym m.in. kierunek działań 1.1. Dostosowanie systemu regulacji gospodarczych do potrzeb efektywnej i innowacyjnej gospodarki, 1.2. Koncentracja wydatków publicznych na działaniach prorozwojowych i innowacyjnych).

- Cel 2. Stymulowanie innowacyjności poprzez wzrost efektywności wiedzy i pracy (w tym m.in. Kierunek działań 2.4. Kształtowanie kultury innowacyjnej oraz szersze włączenie społeczeństwa w proces myślenia kreatywnego i tworzenia innowacji czy Kierunek działań 2.5. Wspieranie rozwoju kadr dla innowacyjnej i efektywnej gospodarki)

- Cel 3. Wzrost efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i surowców (w tym kierunek działań 3.2. Wspieranie rozwoju zrównoważonego budownictwa na etapie planowania, projektowania, wznoszenia budynków oraz zarządzania nimi przez cały cykl życia)

- Cel 4. Wzrost umiędzynarodowienia polskiej gospodarki (w tym Kierunek działań 4.1. Wspieranie polskiego eksportu oraz polskich inwestycji za granicą, kierunek działań 4.3. Promowanie gospodarki polskiej, polskich przedsiębiorstw oraz wizerunku Polski na arenie międzynarodowej).

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020

Działania rewitalizacyjne, w szczególności w zakresie tzw. rewitalizacji społecznej, wpisują się w liczne cele wskazane w dokumencie. Głównym celem działań zaplanowanych w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego jest bowiem rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób, tak aby mogły one w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia.

Działania rewitalizacyjne znajdują swe odzwierciedlenie w realizacji następujących celów Strategii:

Cel szczegółowy 1: Wzrost zatrudnienia- realizowany m.in. przez takie działania jak:

- Ułatwianie godzenia pracy z indywidualnymi potrzebami człowieka (na różnych etapach życia), w tym w zakresie łączenia aktywności zawodowej z opieką nad dziećmi oraz dorosłymi osobami zależnymi, w tym m .in. przez stosowanie elastycznych rozwiązań w zakresie czasu pracy oraz telepracy.
- Rozwój form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3.
- Możliwości sprawowania przez rodziców bezpośredniej opieki nad małym dzieckiem bez konieczności rezygnowania z pracy.
- Zapewnienie powszechnego dostępu do wysokiej jakości kształcenia i szkolenia odpowiadającego na zmieniające się potrzeby rynku pracy.
- Dostosowanie oferty dydaktycznej i kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy.
- Ograniczanie czynników zniechęcających do zatrudniania lub podejmowania i utrzymywania aktywności zawodowej oraz zwiększenie atrakcyjności (opłacalności) pracy dla osób o niskiej zdolności do zatrudnienia, np. osób starszych, kobiet, osób niepełnosprawnych.

Cel szczegółowy 2: Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych, realizowany m.in. poprzez następujące kierunki interwencji:

- Upowszechnienie dostępu do opieki instytucjonalnej nad dziećmi do lat 3 oraz połączenie systemu opieki nad dziećmi 0-3 i systemu przedszkolnego.
- Zwiększenie dostępności do wysokiej jakości świadczeń zdrowotnych w zakresie opieki nad matką i dzieckiem.

- Upowszechnienie dostępu do wychowania przedszkolnego oraz usług wspierających uczestnictwo dzieci w tej formie edukacji.
- Zwiększenie dostępności mieszkań, w tym w ramach wynajmu.
- Promowanie edukacji osób starszych, zarówno w wymiarze formalnym, jak i pozaformalnym,
- zwłaszcza z uwzględnieniem rozwoju kompetencji cyfrowych; rozszerzenie oferty edukacyjnej
- adresowanej do seniorów oraz lepsze dopasowanie jej do potrzeb tej grupy wiekowej;
- kształcenie ustawiczne oraz wsparcie szkoleń osób w wieku 50+.

Cel szczegółowy 3: Poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, realizowany poprzez następujące kierunki interwencji:

- Poprawa efektywności aktywizacji zawodowej i rozwój usług oraz instrumentów rynku pracy
- poprzez podniesienie efektywności urzędów pracy.
- Wzmocnienie potencjału instytucji publicznych oraz rozwój aktywności i współpracy instytucji publicznych i niepublicznych działających w obszarze pomocy społecznej i integracji społecznej.
- Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej.

Cel szczegółowy 4: Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej, realizowany m.in. poprzez następujące kierunki interwencji:

- Dostosowanie opieki zdrowotnej do wyzwań demograficznych.
- Kształtowanie zdrowego stylu życia poprzez promocję zdrowia, edukację zdrowotną oraz prośrodowiskową.
- Rozwój alternatywnych wobec opieki instytucjonalnej form opieki środowiskowej dla osób przewlekle chorych, starszych, niesamodzielnych.
- Zwiększenie dostępności do wysokiej jakości usług medycznych, w tym nowoczesnej rehabilitacji.

Cel szczegółowy 5: Podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli, realizowany m.in. poprzez następujące kierunki interwencji:

- Lepsze dopasowanie kształcenia i szkolenia zawodowego na wszystkich poziomach do potrzeb gospodarczych i społecznych oraz wymagań rynku pracy.
- Promowanie ambitnych szkoleń zawodowych zdolnych do konkurowania z ofertami w UE.
- Upowszechnienie uczenia się dorosłych, w tym w oparciu o kształcenie praktyczne.
- Upowszechnienie postaw przedsiębiorczych wśród uczniów i studentów szkół wyższych oraz wspieranie przedsiębiorczości młodych, w tym przedsiębiorczości społecznej.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Problematyka rewitalizacji w kontekście społeczności lokalnych, pojawia się również w dokumentach strategicznych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w tym w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 została opracowana przez Rząd w odpowiedzi na wyzwania, jakie identyfikuje Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Wskazuje ona, iż polityka rozwoju powinna wspierać procesy i inicjatywy, które wzmacniają wolę działania

obywateli na rzecz dobra wspólnego i przyczyniają się do wzmocnienia zaufania, jako jednego z podstawowych komponentów życia społecznego, gospodarczego i kulturowego. Kapitał społeczny zdefiniowano w sposób następujący: jest to wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania, zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów.

Działania rewitalizacyjne możemy odnieść w praktyce do niemal wszystkich celów wskazanych w Strategii:

Cel główny: Wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno--gospodarczym Polski, cele szczegółowe:

- Cel 1. Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji,

- Cel 2. Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne,

- Cel 4. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego.

Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko perspektywa do 2020 r.

Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko (BEiŚ) obejmuje dwa niezwykle istotne obszary: energetykę i środowisko, wskazując m.in. kluczowe reformy i niezbędne działania, które powinny zostać podjęte w perspektywie do 2020 roku. Zagadnienia rewitalizacji możemy odnaleźć m.in. w zapisach dotyczących następujących celów:

- Cel 1 Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska, w szczególności Kierunek Interwencji 1.3. Zachowanie bogactwa różnorodności biologicznej, w tym wielofunkcyjna gospodarka leśna, 1.4. Uporządkowanie zarządzania przestrzenią.

- Cel 2. Zapewnienie gospodarce krajowej bezpiecznego i konkurencyjnego zaopatrzenia w energię, kierunki interwencji: 2.1. Lepsze wykorzystanie krajowych zasobów energii, 2.2. Poprawa efektywności energetycznej, 2.6. Wzrost znaczenia rozproszonych, odnawialnych źródeł energii.

- Cel 3. Poprawa stanu środowiska, kierunek interwencji 3.3. Ochrona powietrza, w tym ograniczenie oddziaływania energetyki, 3.5. Promowanie zachowań ekologicznych oraz tworzenie warunków do powstawania zielonych miejsc pracy.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określono cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju służące jej urzeczywistnieniu oraz wskazano zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych mających istotny wpływ terytorialny.

Zagadnienia rewitalizacji wpisują się bezpośrednio w następujące cele wskazane w Koncepcji:

Cel Strategiczny: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów, Kierunek działań 2.3. Wspomaganie spójności w obszarach problemowych, 2.3.2. Restrukturyzacja i rewitalizacja obszarów zdegradowanych i miast.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020, która podobnie jak Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 obejmuje zagadnienia:

- przywrócenia i utrwalenia ładu przestrzennego,
- przeciwdziałania suburbanizacji,
- optymalizacji gospodarowania przestrzenią i zasobami środowiskowymi, głównie poprzez nadanie priorytetu inwestycjom typu brownfield zamiast greenfield, głęboką przebudowę i adaptację zdegradowanych obiektów do pełnienia nowych funkcji, np. kulturalnych, rekreacyjnych, społecznych, gospodarczych oraz rekultywację terenów zdegradowanych na cele przyrodnicze.

Działania rewitalizacyjne znajdują swe odzwierciedlenie przede wszystkim w następujących celach i kierunkach działania:

- Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów (konkurencyjność), kierunek działań 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza ośrodkami wojewódzkimi, 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne);

- Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych (spójność), kierunek działań 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze;

Narodowy Plan Rewitalizacji - założenia

Myślą przewodnią Narodowego Planu Rewitalizacji jest zapewnienie mu możliwie powszechnego charakteru tak, aby jak najszersze grono obywateli i podmiotów mogło się utożsamić z ideą naprawy środowiska miejskiego i włączać się lub podejmować z własnej inicjatywy działania w tym zakresie.

Bezpośrednio odniesiono również się do programów rewitalizacji. Program rewitalizacji ma – zgodnie z wskazaniami dokumentu - stanowić podstawę prowadzenia działań rewitalizacyjnych. Musi on być podstawowym instrumentem tworzącym ramy operacyjne i płaszczyznę koordynacji działań rewitalizacyjnych.

Na podstawie Umowy Partnerstwa określono cele tematyczne oraz priorytety inwestycyjne o kluczowym oraz uzupełniającym znaczeniu dla rewitalizacji. Zaliczono do nich (według celów tematycznych):

Cel Tematyczny 3 Wzmacnianie konkurencyjności MŚP:

- 3.1 Promowanie przedsiębiorczości,
- 3.3 Wspieranie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług (uzupełniający).

Cel tematyczny 4 Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach:

- 4.2 Promowanie efektywności energetycznej i korzystania z odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach (uzupełniający),
- 4.3 Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym, (priorytetowy),
- 4.5 Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich.

Cel tematyczny 6 Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami:

- 6.3 Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, (priorytetowy),
- 6.5 Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów poprzemysłowych (w tym terenów powojskowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza,

Cel tematyczny 8 Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników

- 8.5 zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo,
- 8.6 trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych bez pracy, zwłaszcza tych, którzy nie uczestniczą w kształceniu lub szkoleniu (NEET) – uzupełniający,
- 8.7 samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy (priorytetowy)
- 8.8 równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego (uzupełniający).

Cel tematyczny 9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem

- 9.1 inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego,
- 9.2 wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich (priorytetowy),
- 9.4 aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności (priorytetowy),
- 9.7 ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym (priorytetowy),

Cel tematyczny 10 Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie

- 10.1 ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego (uzupełniający),
- 10.3. poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji pracowników i osób poszukujących pracy,
- 10.3 bis. lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy.

2.1.2. Dokumenty na poziomie regionalnym

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+"

Zagadnienia rewitalizacji stanowią istotny element, uwzględniony w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020" oraz jej aktualizacji. Zdefiniowano ją w nim jako działanie skoncentrowane na ożywieniu zdegradowanych obszarów, którego celem jest znalezienie dla nich nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym obszary zmieniają swoją funkcję. Za obszary wymagające rewitalizacji uznano obszary, na których istnieją tereny i obiekty zdegradowane, zdewastowane, w tym głównie poprzemysłowe dotknięte problemami związanymi z degradacją środowiska przyrodniczego oraz nasileniem negatywnych zjawisk społecznych. Główne wyzwania dla tych obszarów będą dotyczyć przywrócenia im funkcji zarówno społecznych jak i gospodarczych.

W dokumencie wskazano cztery obszary priorytetowe dla województwa oraz odpowiadające im cele strategiczne, operacyjne i kierunki działań.

Obszar priorytetowy A – nowoczesna gospodarka -- Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność

- Cel operacyjny: A.1. Innowacyjne i kreatywne przedsiębiorstwa oraz produkty województwa

- Cel operacyjny: A.2. Otwarty i atrakcyjny rynek pracy

- Cel operacyjny: A.3. Konkurencyjna gospodarka województwa oparta na elastyczności

i specjalizacji firm oraz strukturach sieciowych

- Cel operacyjny: A.4. Przedsiębiorczość lokalna i społeczna wykorzystująca lokalne rynki

i potencjały

Obszar Priorytetowy B – szanse rozwojowe mieszkańców - Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie

- Cel operacyjny: B.1. Poprawa kondycji zdrowotnej mieszkańców województwa

- Cel operacyjny: B.2. Rozwój kompetencji, umiejętności i wzrost poziomu aktywności mieszkańców

- **Cel operacyjny: B.3.** Harmonia społeczna i wysoki kapitał zaufania oraz dogodne warunki życia mieszkańców

Obszar Priorytetowy C – Przestrzeń - Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni

- Cel operacyjny: C.1. Zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska

- **Cel operacyjny: C.3**. Wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego 2020+ (projekt)

W październiku 2013 r. Marszałek Województwa Śląskiego przystąpił do przeprowadzenia zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego. Zmiany ustawowe zobligowały samorząd województwa do dostosowania planu województwa do nowego zakresu w terminie do kwietnia 2016 r. Wg stanu na maj 2016 wciąż jeszcze nie przyjęto ostatecznej wersji dokumentu. Celem opracowania Planu 2020+ jest wykreowanie polityki przestrzennej województwa w zakresie określenia podstawowych elementów układu przestrzennego, ich zróżnicowania i wzajemnych relacji.

W dokumencie zaproponowano przyjęcie obszaru wymagającego rewitalizacji, w obrębie którego znalazło się 71 miast, w tym Zabrze. Za obszary takie uznano tereny znajdujące się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych lub technicznych31. Obszary zdegradowane obejmują liczne osiedla robotnicze, zespoły zabudowy przemysłowej tereny i obiekty postindustrialne, wyrobiska po eksploatacji surowców (zwały, piaskownie i żwirownie), wysypiska, zapadliska oraz tereny pokolejowe oraz powojskowe. Kluczowym pozostaje zawsze aspekt społeczny terenów zdegradowanych. W dokumencie wskazano również zasady zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych obszarów.

Dla obszarów wymagających rewitalizacji przyjęto następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- nakaz ochrony i zachowania historycznych założeń i układów urbanistycznych;
- rekultywacja terenów oraz ich integracja przestrzenna i komunikacyjna z otoczeniem;
- rewitalizacja terenów z wykorzystaniem ich na funkcje komercyjne i publiczne w oparciu o lokalny potencjał;
- kreowanie przyjaznych, tętniących życiem przestrzeni publicznych, służących mieszkańcom oraz przyciągających turystów i inwestorów;
- rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej, dzielnic śródmiejskich w tym m.in. współczesnych osiedli mieszkaniowych z uwzględnieniem: kształtowania przestrzeni publicznych sprzyjających integracji społeczności lokalnych, kształtowania struktur przestrzennych wspierających aktywizację i przedsiębiorczość społeczną, poprawy stanu

bezpieczeństwa publicznego, poprawy stanu technicznego budynków i ich modernizacji oraz ograniczania niskiej emisji;
- preferowanie lokalizacji inwestycji w powiązaniu z ciągami komunikacyjnymi, obszarami zdegradowanymi, z uwzględnieniem zachowania ciągłości systemu ekologicznego;
- dla wyrobisk po eksploatacji surowców skalnych zaleca się, jako preferowane kierunki zagospodarowana wodny, rekreacyjny bądź przyrodniczy.

Do obszarów cennych kulturowo – obszarów ochrony krajobrazów kulturowych zaliczono z terenu Zabrza m.in. Zabrze-Biskupice. Wskazano dla niego następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- zakaz wprowadzania dominant krajobrazowych;
- zakaz wprowadzania budownictwa wielokondygnacyjnego;
- bezwzględny zakaz rozbiórki hałdy w Biskupicach;
- zakaz wprowadzenia zabudowy terenów otwartych w szczególności zabudową szeregową lub skupioną (osiedla w systemie developerskim);
- zakaz budowy straganów, małej architektury o przypadkowej stylistyce prowadzącej do disneyzacji i mcdonaldyzacji unikatowego krajobrazu - zapobieganie komercjalizacji przestrzeni;
- zakaz umieszczania reklam, za wyjątkiem tablic informacyjno - reklamowych obiektów kulturowych i przyrodniczych;
- rewitalizacja Bytomki połączona z rekonstrukcją założenia młynarskiego;
- bezwzględny nakaz zachowania czytelności wnętrz i makrownętrz krajobrazowych oraz poprawa wyeksponowania panoram widokowych;
- rewitalizacja starych obiektów zabudowy rezydencjalnej i mieszkaniowej;
- ochrona, zachowanie i kontynuowanie historycznej i regionalnej skali zabudowy okolicy.

2.1.3. Dokumenty na poziomie lokalnym

Strategia Rozwoju Miasta Zabrze na lata 2008-2020

Strategia rozwoju miasta jest dokumentem definiującym najważniejsze potrzeby społeczne, gospodarcze i środowiskowe w postaci priorytetów i celów długookresowych wskazując, poprzez kierunki działań oraz przedsięwzięcia, określoną alokację zasobów, która w możliwie najlepszy sposób powinna przyczynić się do realizacji pożądanej wizji rozwoju. W Strategii Rozwoju Miasta Zabrze na lata 2008-2020 wizję rozwoju miasta sformułowano w następujący sposób: „Zabrze będzie miastem kreującym swój rozwój oparty na równowadze pomiędzy historią i nowoczesnością, śląską tożsamością i metropolitalnym kontekstem oraz atrakcyjnością mieszkaniową i inwestycyjną.”

W ramach Strategii wyznaczono cztery priorytety rozwoju:

- P1. Środowisko gospodarcze.
- P2. Nowoczesne społeczeństwo miejskie.
- P3. Atrakcyjne przestrzenie publiczne.

- P4. Usługi metropolitalne.

Rewitalizacja miasta została uznana za jeden z celów horyzontalnych dla rozwoju miasta - **CH2.** Cele horyzontalne definiują stany i zamierzenia, których zakres merytoryczny wiąże się bezpośrednio z zakresem tematycznym wszystkich priorytetów rozwoju miasta. Wskazanie rewitalizacji jako jednego z celów horyzontalnych ma szczególną wartość informacyjną dla mieszkańców, władz miasta, pozostałych podmiotów funkcjonujących na jego terenie, a także dla potencjalnych inwestorów a przede wszystkim stanowi wyznacznik dla prac nad programem rewitalizacji i szeroko pojętym planowaniem przestrzennym. W ramach tego celu sformułowano następujące kierunki działania:

- **KH 2.1. Rewitalizacja terenów miejskich,**
- **KH 2.2. Rewitalizacja terenów poprzemysłowych.**

Dla obydwu kierunków jako przedsięwzięcia rozwojowe wskazano odpowiednio: Projekty rewitalizacyjne zawarte w Lokalnym Programie Rewitalizacji Obszarów Miejskich Projekty rewitalizacyjne zawarte w Lokalnym Programie Rewitalizacji Obszarów Poprzemysłowych.

Jako podstawowe wskaźniki monitoringu realizacji ww. celów wskazano następujące:

- liczba zrewitalizowanych budynków mieszkaniowych (szt./rok, zbiorczo od 2008 r.)
- liczba osób zamieszkałych w budynkach poddanych rewitalizacji (osoby/rok, zbiorczo od 2008 r.)
- wydatki miasta związane z rewitalizacją terenów miejskich (mln PLN/rok, zbiorczo od 2008 r.)
- liczba przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenach zrewitalizowanych (szt./rok, zbiorczo od 2008 r.)
- liczba instytucji edukacyjnych, kulturalnych, rekreacyjnych zlokalizowanych na terenach zrewitalizowanych (szt./rok)
- liczba obiektów poprzemysłowych zabezpieczonych na potrzeby nowych firm (szt./rok, zbiorczo od 2008 r.)
- liczba miejsc pracy powstała w firmach zlokalizowanych na terenach zrewitalizowanych (osoby/rok, zbiorczo od 2008 r.)
- wydatki miasta związane z rewitalizacją terenów poprzemysłowych (mln PLN/rok, zbiorczo od 2008 r.)

Strategia Rozwiązywania Problemów Miasta Zabrze na lata 2010 – 2020

Strategia stanowi spójny programu działań, których celem jest poprawa jakości życia oraz porządkowanie sfery społecznej Zabrza w perspektywie najbliższych kilkunastu lat. Strategia ta wykazuje dużą spójność z celami rewitalizacji miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem rewitalizacji społecznej.

Cele strategiczne i szczegółowe oraz źródła ich finansowania wypracowane dla Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla miasta Zabrze do 2020 roku sformułowano w odniesieniu do kilku obszarów. Z zagadnieniami rewitalizacji możemy powiązać w szczególności następujące:

Obszar rodzina i jej funkcje

Cele strategiczne m.in:

- przywrócenie i wzmocnienie roli rodzin w wypełnianiu przez nie funkcji socjalnych, wychowawczych, opiekuńczych, zdrowotnych, społecznych oraz zapewnienie bezpieczeństwa dla osób zależnych,
- zwiększenie integracji społecznej mieszkańców miasta, kształtowanie otwartości oraz tolerancji,
- zbudowanie efektywnego systemu wsparcia dla osób doświadczających przemocy w rodzinie,
- integracja mniejszości romskiej ze społecznością miasta,
- integracja i rehabilitacja osób niepełnosprawnych,
- readaptacja bezdomnych i uzależnionych,
- zmniejszenie zjawiska dziedziczenia statusu klienta pomocy społecznej,
- wsparcie dla osób starszych (nieaktywnych zawodowo w środowisku zamieszkania),
- propagowanie rodzinnej opieki zastępczej.

Obszar: rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie

Cele strategiczne:

- Tworzenie mechanizmów aktywizacji zawodowej osób szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- Wspieranie rozwoju małej przedsiębiorczości,
- Tworzenie zintegrowanego systemu obsługi i monitoringu rynku pracy,
- Wsparcie innowacyjnych gałęzi gospodarczych, w tym również świadczących usługi użyteczności publicznej.

Obszar: ochrona zdrowia

Cele strategiczne:

- zmniejszenie zachorowalności na choroby nowotworowe poprzez zwiększenie edukacji i świadomości społecznej w zakresie profilaktyki nowotworowej i nadanie jej wyższej rangi,
- poprawa zdrowotności dzieci i młodzieży poprzez organizowanie opieki zdrowotnej w szkole oraz realizacji programów profilaktycznych,
- rozwój i poprawa sprawności fizycznej mieszkańców poprzez rozwój bazy sprzyjającej aktywności,
- poprawa jakości życia osób w wieku starszym poprzez rozwój działalności placówek wspomagających seniorów.

Obszar: bezpieczeństwo publiczne

Cele strategiczne m.in.:

- Zwiększenie bezpieczeństwa i poczucia bezpieczeństwa obywateli miasta,
- Zmniejszenie liczby przypadków zakłócania porządku publicznego,

- Zwiększenie działań prewencyjnych, zwiększenie świadomości wśród sprzedających alkohol nieletnim i nietrzeźwym.

Obszar: aktywność społeczna i kulturalna

Cele strategiczne:

- Wsparcie i promocja aktywnie i efektywnie działających organizacji pozarządowych,
- Promocja wolontariatu i aktywności obywatelskiej,
- Wspieranie i wzmacnianie oddolnych inicjatyw społecznych na rzecz mieszkańców miasta,
- Rozwój oferty kulturalnej i turystycznej miasta Zabrze oraz jej promocja.

Obszar: edukacja

Cele strategiczne:

- Powszechna dostępność do wszechstronnej oferty edukacyjnej,
- Wykształcenie aktywnych postaw społecznych i wzmocnienie więzi lokalnych,
- Powiązanie edukacji z rynkiem pracy,
- Wzmocnienie roli szkoły jako animatora rozwoju społecznego,
- Kształtowanie pozytywnych zachowań dzieci i młodzieży oraz wzmocnienie kompetencji wychowawczych.

Obszar: mieszkalnictwo

Cele strategiczne:

- Promowanie i ułatwianie budownictwa mieszkaniowego osobom indywidualnym i instytucjom,
- Rewitalizacja zdegradowanych obszarów,
- Aktywna rola gminy w podnoszeniu standardów mieszkań komunalnych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Są to dokumenty, w oparciu o które powinna być w szczególności realizowana rewitalizacja w aspekcie przestrzennym i infrastrukturalnym.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze wskazuje kierunki rozwoju i zasady, jakimi kierować się należy m.in. podczas realizacji szeroko pojętych przedsięwzięć rewitalizacyjnych miasta.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych (podczas gdy studium wyraża przede wszystkim politykę przestrzenną gminy). Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jako akt prawa miejscowego sprzyja dynamicznemu rozwojowi inwestycji, z uwagi na znaczne ograniczenie procedur administracyjnych.

Obowiązujące w całości lub częściowo miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze (stan na dzień 6 listopada 2014r.):

Tabela 1 Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze

Lp	Nazwa planu miejscowego (nazwa robocza)	Numer i data uchwały Rady Miasta
1	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dzielnicy Maciejów w Zabrzu (Maciejów)	XLI/467/97 z dnia 13.10.1997 r.
2	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Parku im. Pileckiego (Park Świerczewskiego)	IV/40/98 z dnia 14.12.1998 r.
3	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przy węźle: Aleja. Korfantego i droga Nr 4 w Zabrzu (Korfantego)	IV/41/98 z dnia 14.12.1998 r.
4	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego m. Zabrza w zakresie ustaleń dotyczących ul. Piłsudskiego i terenów przekazanych przez PKP (Piłsudskiego – PKP)	XXVII/425/2000 z dnia 18.12.2000 r.
5	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego m. Zabrza w zakresie ustaleń dotyczących przebiegu i rozwiązań komunikacyjnych DTŚ w Zabrzu – Zaborzu (DTŚ)	XIV/119/03 z dnia 07.07.2003 r.
6	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej im. M. Kopernika w Zabrzu (MPZP Kopernika)	XVIII/155/03 z dnia 10.11.2003 r.
7	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego centrum Zabrza obszar „C” (Centrum „C”)	XXV/261/04 z dnia 27.04.2004 r.
8	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze centrum Zabrza obszar „A” (Centrum „A”)	XXVIII/289/04 z dnia 05.07.2004 r.
9	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w północnej części miasta Zabrze (Zabrze – Północ)	XLIII/562/09 z dnia 14.09.2009 r.
10	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w południowej części dzielnicy Grzybowice (Grzybowice – Przemysł)	XLIII/563/09 z dnia 14.09.2009 r.
11	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego m. Zabrza w zakresie ustaleń dotyczących przebiegu DTŚ i terenów w Zabrzu-Zaborzu na terenie oznaczonym symb. 17M (17 M)	LVIII/759/10 z dnia 13.09.2010 r.
12	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów osiedla Słoneczna Dolina w Zabrzu (Słoneczna Dolina)	LVIII/760/10

		z dnia 13.09.2010 r.
13	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych między ulicami Ofiar Katynia i Witosa (Nowe Miasto Północ)	LX/785/10 z dnia 08.11.2010 r.
14	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego m. Zabrza dla terenów położonych w północnej części miasta Zabrze na terenie oznaczonym symb.B.31.PG, PP, SM, UR (Zmiana jednostki w mpzpm północnej cz.Zabrza)	XII/125/11 z dnia 04.07.2011 r.
15	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dzielnicy Grzybowice (Grzybowice Osiedle)	XV/160/11 z dnia 17.10.2011 r.
16	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów „Zwału Sośnica" (Zwał Sośnica)	XVI/193/11 z dnia 14.11.2011 r.
17	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych między ulicami Ofiar Katynia i Składową (Nowe Miasto Południe)	XVI/194/11 z dnia 14.11.2011 r.
18	miejscowy plan zagospodarowania dla terenów położonych w rejonie DTŚ, ulicy Bielszowickiej i Potoku Czarniawka (DTŚ Cmentarz)	XXVIII/404/12 z dnia 17.09.2012 r.
19	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu usługowego przy węźle Al. Korfantego z drogą Nr 4 w Zabrzu (zmiana przy Korfantego)	XXVIII/405/12 z dnia 17.09.2012 r.
20	miejscowy plan zagospodarowania dla osiedla Rokitnica (Leśna Polana I etap)	XXXIX/671/13 z dnia 10.06.2013 r.
21	miejscowy plan zagospodarowania miasta w zakresie rozwiązań komunikacyjnych DTŚ (DTŚ zmiana przy hali MOSIR)	XLI/608/13 z dnia 15.07.2013 r

Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018

Gminny program opieki nad zabytkami dla Zabrza na lata 2015-2018 to dokument określający priorytety wynikające m.in. z diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego i oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Został przyjęty Uchwałą nr VII/60/15 Rady Miasta Zabrze z dnia 23 lutego 2015r.

Sformułowano w nim następujące:

- **Priorytet I: Zahamowanie procesu destrukcji obiektów zabytkowych oraz rewaloryzacja najcenniejszej substancji dziedzictwa kulturowego miasta.**
- **Priorytet II: Sprawne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.**

- **Priorytet III: Pielęgnacja i promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz rozwój tożsamości regionalnej.**

Dla każdego z priorytetów wyznaczono kierunki działań oraz odpowiadające im zadania. Są to zadania w dużej mierze zbieżne z zadaniami i celami Programu Rewitalizacji, przede wszystkim w jej aspekcie infrastrukturalno-przestrzennym, nierzadko odnosząc się bezpośrednio do obszarów rewitalizacji wskazanych w Programie.

2.2.Diagnoza

2.2.1. Ogólna charakterystyka miasta

Zabrze jest jednym z miast konurbacji górnośląskiej, leży w centralnej części województwa śląskiego. Zajmuje obszar o powierzchni 80,4 km^2. Kształt miasta jest wyraźnie wydłużony na osi północ-południe (15 km w linii prostej), aniżeli wschód-zachód (9 km). W 2015 roku zameldowanych tu było 161 596 osób. Gęstość zaludnienia w przeliczeniu na 1 km^2 wynosi 2 039 mieszkańców[1]. Zabrze jest jednym z miast, które swoje powstanie zawdzięczają dynamicznej industrializacji. Przemysł ciężki odegrał decydującą rolę w kształtowaniu przestrzennym, społecznym i kulturowym dzielnic, które pełniły funkcje produkcyjne, usługowe, administracyjne oraz mieszkaniowe. Działające na przestrzeni lat kopalnie, huty i fabryki stanowią nierozerwalną część dziedzictwa kulturowego miasta i tożsamości mieszkańców. Ślady industrialnej przeszłości znajdują się w niemal każdym zakątku Zabrza, gdzie można odnaleźć takie perełki jak: „Kopalnia Guido", „Sztolnia Królowa Luiza", wieża ciśnień przy Zamoyskiego czy „Szyb Maciej". Pozostałości przemysłu są szczególnie widoczne na terenie kolonii robotniczych Borsigwerke czy Zandka, gdzie zachowały się zabytkowe budynki, układy ulic oraz założenia zieleni miejskiej.

Zabrze otrzymało prawa miejskie w 1922 roku, do tego czasu było największą „przemysłową" wsią ówczesnej Europy. Powierzchnia miasta zmieniała się na przestrzeni lat w wyniku dołączania do Zabrza kolejnych obszarów. Obecnie składa się z 18 dzielnic:

1. Biskupice
2. Centrum Południe
3. Centrum Północ
4. Grzybowice
5. Guido
6. Helenka
7. Kończyce
8. Maciejów
9. Makoszowy
10. Mikulczyce
11. Osiedle Mikołaja Kopernika
12. Osiedle Młodego Górnika
13. Osiedle Tadeusza Kotarbińskiego
14. Pawłów
15. Rokitnica
16. Zaborze Południe
17. Zaborze Północ
18. Zandka.

Silny wpływ konurbacji górnośląskiej na miasto objawia się cechami charakterystycznymi dla dużych centrów urbanistycznych i przemysłowych. Wysoka emisja gazów i pyłów do atmosfery negatywnie

[1] Podane dane dotyczące liczby ludności odnoszą się do liczby osób zameldowanych.

wpływa na klimat i zdrowie mieszkańców. Zimą zauważalny jest efekt „miejskiej wyspy ciepła" tj. występowanie wyższej temperatury w mieście w porównaniu do terenów otaczających.

Mieszkańcy Zabrza posiadają dostęp do edukacji na każdym poziomie kształcenia. Jednakże wiele z tych obiektów wymaga: poprawy stanu technicznego, termomodernizacji, budowy nowych boisk i sal gimnastycznych. Na terenie miasta znajduje się 128 placówek oświatowych (publiczne)[2]:

- Przedszkola – 38
- Szkoły podstawowe – 35
- Gimnazja – 28
- Zasadnicze Szkoły Zawodowe – 10
- Licea – 13
- Technika – 10

Zabrzanie, którzy chcą kontynuować naukę na studiach licencjackich lub podyplomowych mogą wybrać jedną z sześciu szkół wyższych działających na terenie miasta:

- Politechnika Śląska – Wydział Organizacji i Zarządzania, Wydział Inżynierii Biomedycznej,
- Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach – Wydział Lekarski z Oddziałem Lekarsko - Dentystycznym w Zabrzu,
- Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych,
- Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego – Wydział Zamiejscowy w Zabrzu,
- Wyższa Szkoła Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych,
- Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach – Wydział Zamiejscowy w Zabrzu.

- **Analiza poszczególnych czynników kształtujących życie mieszkańców**
    - **Sytuacja demograficzno-społeczna**

[2] Na podstawie danych UM Zabrze – dane aktualne na 01.09.2015 r.

Tabela 2: Ilość osób zameldowanych w Zabrzu w latach 2010-2015 (z podziałem na dzielnice)[3]

Dzielnica		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
1.	**Biskupice**	**10 776**	-	**10 647**	- 1,20 %	**10 706**	0,55 %	**10 575**	- 1,22 %	**10 445**	- 1,23 %	**10 256**	- 1,81 %
2.	**Centrum Południe**	**43 655**	-	**43 119**	- 1,23 %	**39 860**	- 7,56 %	**39 310**	- 1,38 %	**38 839**	- 1,20 %	**38 237**	- 1,55 %
3.	**Centrum Północ**	**27 285**	-	**26 888**	- 1,46 %	**24 866**	-7,52 %	**24 467**	- 1,60 %	**24 253**	- 0,87 %	**24 002**	- 1,03 %
4.	**Grzybowice**	**2 155**	-	**2 156**	0,05 %	**2 189**	1,53 %	**2 217**	1,28 %	**2 264**	2,12 %	**2 258**	- 0,27 %
5.	**Guido**	**-**	-	**-**	-	**8 212**	0,00%	**8 039**	- 2,11 %	**7 920**	- 1,48 %	**7 725**	- 2,46 %
6.	**Helenka**	**10 307**	-	**10 123**	- 1,79 %	**9 911**	- 2,09 %	**9 738**	- 1,75 %	**9 528**	- 2,16 %	**9 299**	- 2,40 %
7.	**Kończyce**	**2 223**	-	**2 199**	- 1,08 %	**2 190**	- 0,41 %	**2 185**	- 0,23 %	**2 204**	0,87 %	**2 228**	1,09 %
8.	**Maciejów**	**3 679**	-	**3 653**	- 0,71 %	**3 619**	- 0,93 %	**3 586**	- 0,91 %	**3 496**	- 2,51 %	**3 449**	- 1,34 %

[3] Analizując powyższą tabelę należy uwzględnić zmiany podziału jednostek pomocniczych (dzielnic) np. w 2012 roku z obszaru Centrum Północ została wydzielona Zandka.

9.	**Makoszowy**	**2 258**	-	**2 222**	- 1,59 %	**2 206**	- 0,72 %	**2 195**	- 0,50 %	**2 186**	- 0,41 %	**2 138**	- 2,20 %
10.	**Mikulczyce**	**14 518**	-	**14 398**	- 0,83 %	**14 127**	- 1,88 %	**13 911**	- 1,53 %	**13 745**	- 1,19 %	**13 545**	- 1,46 %
11.	**Os. Mikołaja Kopernika**	**4 923**	-	**4 869**	- 1,10 %	**4 819**	- 1,03 %	**4 755**	- 1,33 %	**4 716**	- 0,82 %	**4 607**	- 2,31%
12.	**Os. Młodego Górnika**	**1 270**	-	**1 247**	- 1,81 %	**1 224**	- 1,84 %	**1 206**	- 1,47 %	**1 185**	- 1,74 %	**1 170**	- 1,27 %
13.	**Os. Tadeusza Kotarbińskiego**	**8 127**	-	**8 026**	- 1,24 %	**6 869**	- 14,42 %	**6 805**	- 0,93 %	**6 715**	- 1,32 %	**6 663**	- 0,77 %
14.	**Pawłów**	**2 222**	-	**2 204**	- 0,81 %	**2 206**	0,09 %	**2 201**	- 0,23 %	**2 185**	- 0,73 %	**2 195**	0,46 %
15.	**Rokitnica**	**14 891**	-	**14 767**	- 0,83 %	**14 553**	- 1,45 %	**14 375**	- 1,22 %	**14 122**	- 1,76 %	**13 871**	- 1,78 %
17.	**Zaborze Południe**	**4 549**	-	**4 446**	- 2,26 %	**4 446**	0,00 %	**4 367**	- 1,78 %	**4 360**	- 0,16 %	**4 268**	- 2,11 %
16.	**Zaborze Północ**	**16 947**	-	**16 723**	- 1,32 %	**16 422**	- 1,80 %	**16 145**	- 1,69 %	**15 924**	- 1,37 %	**15 685**	- 1,50 %
18.	**Zandka**	-	-	-	-	**2 459**	0,00%	**2 437**	- 0,89 %	**2 423**	- 0,57 %	**2 380**	- 1,77 %
Razem		**169 785**	-	**167 687**	- 1,24 %	**168 425**	0,44 %	**166 077**	- 1,39 %	**164 087**	- 1,20%	**161 596**	-1,52 %

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze

Tabela 3: Wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015 w poszczególnych dzielnicach Zabrza

Dzielnica		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
1.	**Biskupice**	**102,75**	-	**102,88**	0,13 %	**102,84**	- 0,03 %	**102,55**	- 0,29 %	**102,85**	0,30 %	**102,33**	- 0,51 %
2.	**Centrum Południe**	**111,48**	-	**111,43**	- 0,04 %	**112,45**	0,92 %	**112,75**	0,27 %	**113,77**	0,90 %	**112,68**	- 0,96 %
3.	**Centrum Północ**	**109,72**	-	**109,39**	- 0,30 %	**110,07**	0,62 %	**109,95**	- 0,11 %	**111,74**	1,63 %	**111,06**	- 0,61 %
4.	**Grzybowice**	**108,62**	-	**108,31**	- 0,28 %	**109,67**	1,26 %	**108,76**	- 0,84 %	**106,95**	- 1,66 %	**106,78**	- 0,16 %
5.	**Guido**	**-**	-	**-**	-	**107,48**	0,00 %	**108,16**	0,63 %	**110,75**	2,40 %	**109,41**	- 1,21 %
6.	**Helenka**	**111,95**	-	**111,87**	- 0,07 %	**112,59**	0,65 %	**112,11**	- 0,43 %	**114,93**	2,52 %	**113,43**	- 1,31 %
7.	**Kończyce**	**109,13**	-	**109,83**	0,64 %	**110,37**	0,50 %	**110,30**	- 0,07 %	**108,71**	- 1,44 %	**108,81**	0,09 %
8.	**Maciejów**	**104,84**	-	**106,50**	1,58 %	**106,56**	0,06 %	**105,38**	- 1,11 %	**105,41**	0,02 %	**105,91**	0,48 %
9.	**Makoszowy**	**106,02**	-	**107,66**	1,55 %	**107,53**	- 0,13 %	**107,47**	- 0,05 %	**109,79**	2,16 %	**106,97**	- 2,57 %

10.	**Mikulczyce**	**107,49**	-	**108,49**	0,93 %	**107,75**	- 0,68 %	**108,00**	0,23 %	**108,95**	0,88 %	**107,71**	- 1,14 %
11.	**Os. Mikołaja Kopernika**	**102,43**	-	**101,36**	- 1,04 %	**101,63**	0,26 %	**102,00**	0,36 %	**103,54**	1,51 %	**102,86**	- 0,65 %
12.	**Os. Młodego Górnika**	**109,23**	-	**110,64**	1,30 %	**110,31**	- 0,30 %	**106,86**	- 3,13 %	**106,45**	- 0,39 %	**108,56**	1,98 %
13.	**Os. Tadeusza Kotarbińskiego**	**107,11**	-	**107,66**	0,51 %	**106,52**	- 1,05 %	**108,36**	1,72 %	**111,10**	2,53 %	**109,92**	- 1,06 %
14.	**Pawłów**	**110,42**	-	**108,91**	- 1,36 %	**109,90**	0,90 %	**109,22**	- 0,61 %	**110,70**	1,36 %	**109,45**	- 1,14 %
15.	**Rokitnica**	**112,09**	-	**112,47**	0,34 %	**112,55**	0,06 %	**112,49**	- 0,05 %	**114,85**	2,10 %	**113,83**	- 0,89 %
17.	**Zaborze Południe**	**100,57**	-	**100,18**	- 0,39 %	**101,45**	1,27 %	**101,80**	0,35 %	**103,74**	1,90 %	**101,42**	- 2,24 %
16.	**Zaborze Północ**	**104,85**	-	**105,49**	0,62 %	**105,63**	0,13 %	**106,64**	0,95 %	**108,98**	2,19 %	**108,02**	- 0,87 %
18.	**Zandka**	**-**	-	**-**	-	**106,12**	0,00 %	**107,23**	1,04 %	**106,21**	- 0,95 %	**105,53**	- 0,65 %
Dla miasta		**108,59**	**-**	**108,75**	**0,15 %**	**108,96**	**0,19 %**	**109,15**	**0,18%**	**110,63**	**1,36 %**	**109,66**	**- 0,88 %**

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane)

Wykres 1 Piramida wieku mieszkańców Zabrza w 2014 r.

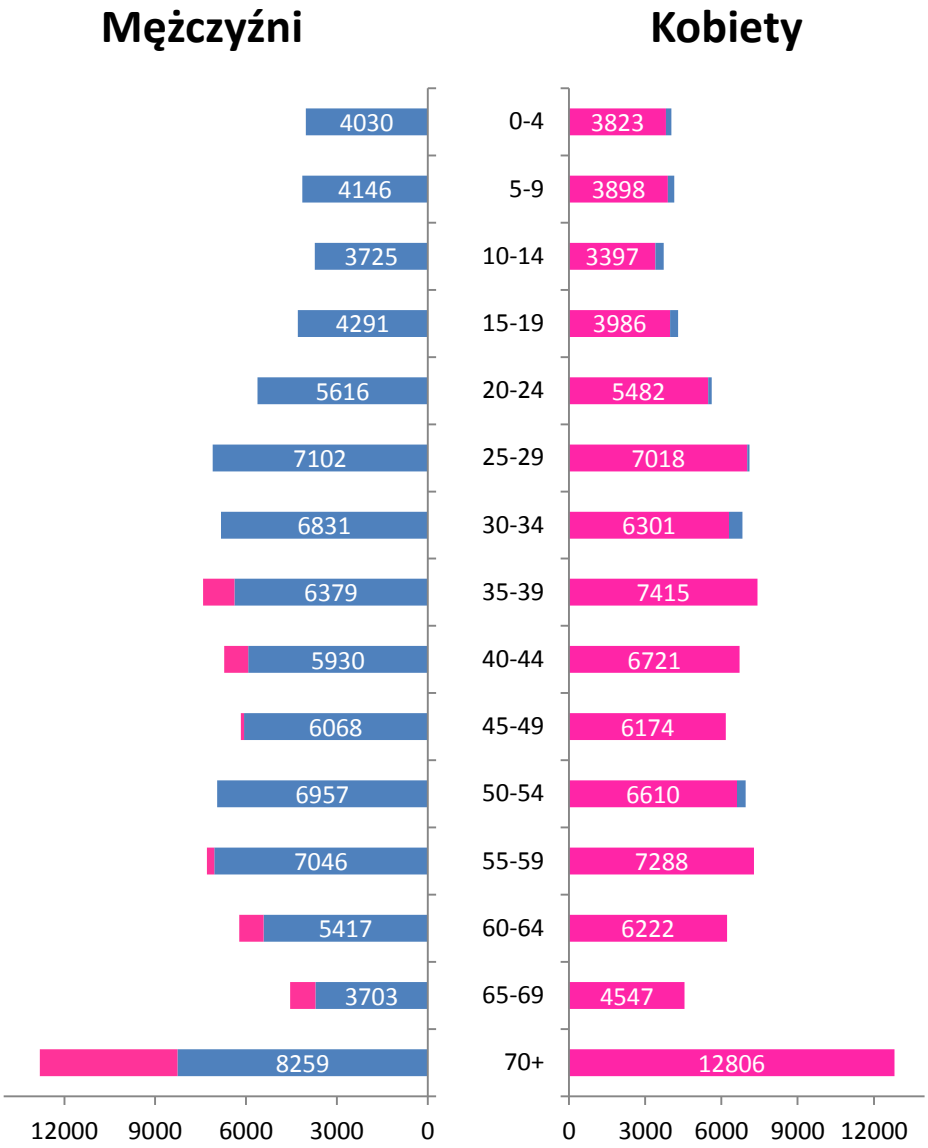

Źródło: Na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych)

Na podstawie zebranych danych w tabeli 2 można stwierdzić, iż w badanym okresie liczebność (zameldowanych) mieszkańców Zabrza systematycznie spadała. Najkorzystniej w zestawieniu wypadły dzielnice o charakterze podmiejskim, gdzie dominującą zabudową stanowią domy jednorodzinne. Zaobserwowane trendy zgodne są z obserwowanymi obecnie na terenie całego kraju tendencjami – ujemne saldo urodzeń, suburbanizacja, migracje w poszukiwaniu lepiej płatnej pracy oraz lepszych warunków życiowych, to jedne z głównych zagrożeń „odpływu" mieszkańców Zabrza. Wskazuje to na potrzebę stworzenia miejsc do uprawiania rekreacji i wypełnienia wolnej przestrzeni przez parki i skwery. Widoczna jest potrzeba poprawy warunków życia przez dostęp do usług opiekuńczych, pomoc dla bezrobotnych czy rozwój szkolnictwa.

Tabela 4:Przyrost naturalny w Zabrzu w odniesieniu do danych dla kraju i województwa.

	2011	2012	2013	2014
POLSKA	0,34	0,04	-0,46	-0,03
Śląskie	-0,63	-0,97	-1,37	-1,11
Powiat m. Zabrze	-0,91	-0,80	-1,31	-0,97

Źródło: Na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Zabrze ma ujemny przyrost naturalny wynoszący -172. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu - 1,0 na 1 000 mieszkańców Zabrza. W 2014 roku urodziło się 1 543 dzieci, w tym 49,6% dziewczynek i 50,4% chłopców. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów wynosi 0,90 i jest porównywalny do średniej dla województwa oraz mniejszy od współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju. Mając na uwadze wartości przyrostu naturalnego w Zabrzu, obserwowane w ostatnich latach, utrzymuje się tendencja ujemna – znacznie przewyższająca dane średnie dla całego kraju. Pozytywnym trendem jest relatywnie wyższy przyrost naturalny w mieście niż średnia dla całego województwa.

Z zebranych danych w tabeli 3 wynika, iż wzrasta wskaźnik (współczynnik) feminizacji na terenie Zabrza. Istnieją jednak spore rozbieżności między poszczególnymi dzielnicami. W 2015 roku na 100 mężczyzn w Rokitnicy przypadało aż 113,83 kobiet, z kolei na terenie Zaborza Południe jedynie 101,42. Ogólny wskaźnik dla miasta w tym samym roku wynosił 109,66. Na przestrzeni lat 2010-2015 tylko w ostatnim roku odnotowano spadek wskaźnika feminizacji dla Zabrza, który wynosił 109,66. Należy podkreślić, iż wymienione wyżej wskaźniki zostały wyliczone na podstawie ilości osób zameldowanych, a nie faktycznie mieszkających na terenie miasta. Przewaga kobiet nad mężczyznami jest szczególnie widoczna po 60 roku życia. Trend ten jest zgodny z ogólnopolską tendencją, która wynika m.in. z przeciętnej długości trwania życia kobiet i mężczyzn. Nadwyżka kobiet w wieku poprodukcyjnym sprzyja realizacji działań i projektów aktywizujących z obszaru społeczno-kulturalnego.

Tabela 5: Dane o sytuacji demograficznej i społecznej za rok 2015.

Wyszczególnienie	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
MIESZKAŃCY (w osobach)			
Ogółem	178 357	178 357	177 188
KOBIETY			
Ogółem	92 194	92 194	91 688
Wiek 0-17	13 621	13 621	13 425
Wiek 18-59	55 668	55 668	54 688
Wiek 60 lat i więcej	22 905	22 905	23 575
MĘŻCZYŹNI			

Ogółem	86 163	86 163	85 500
Wiek 0-17	14 708	14 708	14 401
Wiek 18-59	59 899	59 899	59 137
Wiek 60 lat i więcej	11 556	11 556	11 962
RYNEK PRACY			
Bezrobotni ogółem	8 5 22	7 399	5 910
Bezrobotni długotrwale ogółem	4 578	4 368	3 345
Bezrobotni ogółem z prawem do zasiłku	762	681	587
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA			
Liczba mieszkań komunalnych w zasobie gminy	14 323	13 595	13 305
Liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne z zasobów gminy	11 112	10 231	7 713
Liczba mieszkań socjalnych (lokali)	911	884	1 045
Liczba oczekujących na mieszkanie socjalne	2 344	2 589	2 747
Liczba wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego	519	546	569
Liczba żłobków (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach)	8	8	8
Liczba miejsc w żłobkach (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach)	353	369	376
Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w żłobku (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach)	0	122	107
Liczba przedszkoli (przedszkola wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach)	51	46	41
Liczba miejsc w przedszkolach (przedszkola wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach)	4 929	4 872	4 213
Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w przedszkolu wg złożonych wniosków	533	185	82
Liczba świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży – ogółem	18	18	15
Przyszkolne	7	7	2
Pozaszkolne	11	11	13
Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów	2	2	8
Liczba hospicjów	1	1	1
Liczba ośrodków dla cudzoziemców	0	0	0

Źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Zabrzu - Ocena zasobów pomocy społecznej Miasta Zabrze za rok 2015, s. 3 -4

W tabeli 5 zawarto szczegółowe informacje dotyczące analizy społeczno-demograficznej. Występujące różnice w liczbie ludności w podanych tabelach wynikają z przyjętej metodologii (liczba

zameldowanych osób – liczba mieszkańców wg. GUS). Analizując dane statystyczne pod kątem wieku, to najliczniejszą kategorią jest grupa 18-59, która w roku 2015 stanowiła 64,2% ludności Zabrza, następnie grupa 60+ z wynikiem 20,05% oraz grupa 0-17 z wartością 15,70%. Rozszerzając perspektywę o płeć można uzyskać następujące rezultaty. W badanym okresie mężczyźni stanowili większość w grupach 0-17 oraz 18-59. Z kolei Kobiety znacznie (blisko dwukrotnie) przeważały w grupie powyżej 60 lat. Różnica ta wynika z przeciętnej długości życia kobiet i mężczyzn. Zgodnie z prognozami demograficznymi coraz silniej nakreślać się będzie zjawisko starzenia się społeczeństwa, czego skutkiem będzie zapotrzebowanie m.in. na działania aktywizujące seniorów, usługi opiekuńcze oraz ośrodki o specjalności geriatrycznej.

Niekorzystnym trendem występującym na terenie Zabrza jest stosunek liczby długotrwale bezrobotnych do osób bezrobotnych zarejestrowanych w Urzędzie Pracy, który wynosi blisko 60 %. Co oznacza, iż utrata pracy jest dużym zagrożeniem nie tylko dla danej jednostki, ale całej rodziny, która jest narażona na oddziaływanie wiązek zjawisk negatywnych takich jak: alkoholizm, przemoc domowa czy konflikt z prawem. Istotna z punktu widzenia funkcjonowania systemu społecznego jest dostępność do opieki i edukacji dla najmłodszych. Zgodnie z zaprezentowanymi danymi występuje niewystarczająca liczba miejsc w żłobkach i przedszkolach, która negatywnie wpływa na możliwości podjęcia pracy przez rodziców, a w szczególnie przez kobiety. W stosunku do lat poprzednich wzrosła liczba wyroków eksmisyjnych oraz osób oczekujących na mieszkania socjalne. Jednocześnie w roku 2015 w stosunku do 2014 spadła liczba lokali socjalnych.

Tabela 6: Świadczenia udzielane przez MOPR wraz z najczęstszymi powodami udzielenia wsparcia

Wyszczególnienie	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM UDZIELONO POMOCY I WSPARCIA			
Liczba osób	21 401	20 922	18 595
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM PRZYZNANO ŚWIADCZENIA PIENIĘŻNE			
Liczba osób ogółem	11 761	11 025	9 051
Liczba rodzin	4 927	4 779	4 261
Liczba osób w rodzinach	12 902	12 614	10 905
POWODY UDZIELENIA POMOCY I WSPARCIA			
ALKOHOLIZM			
Liczba rodzin	273	252	254
Liczba osób w rodzinach	642	630	573
BEZROBOCIE			
Liczba rodzin	3 460	3 406	2 878
Liczba osób w rodzinach	10 623	10 444	8 561
DŁUGOTRWAŁA LUB CIĘŻKA CHOROBA			
Liczba rodzin	1 013	1 046	1 090
Liczba osób w rodzinach	2 545	2 690	2 654
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ			

Liczba rodzin	1 607	1 503	1 423
Liczba osób w rodzinach	3 774	3 490	3 174
PRZEMOC W RODZINIE			
Liczba rodzin	52	48	33
Liczba osób w rodzinach	201	198	119
UBÓSTWO			
Liczba rodzin	2 307	2 211	2 101
Liczba osób w rodzinach	5 976	5 763	5 182

Źródło: Na podstawie Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Zabrzu - Ocena zasobów pomocy społecznej Miasta Zabrze za rok 2015.

Na podstawie danych zawartych w tabeli 6 można stwierdzić, iż w latach 2013-2015 (rok oceny) spada liczba osób i rodzin objętych wsparciem, w tym świadczeniami pieniężnymi. Najczęstsze powody udzielania pomocy w Zabrzu to: alkoholizm, bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność oraz przemoc w rodzinie. Dominującą pozycję ze wskazanych wyżej problemów zajmuje bezrobocie, które w 2015 roku dotyczyło 2 878 rodzin (w tym 8 561 członków rodziny). Niniejsze problemy powszechnie występują w miastach, które w wyniku przekształceń utraciły swoją dotychczasową pozycję. Trzy spośród wymienionych powodów wsparcia (alkoholizm, bezrobocie, ubóstwo) posiadają wspólną genezę. Zamknięcie dużych zakładów pracy w połączeniu ze zmianami systemowymi wywołały falę negatywnych i wzajemnie napędzających się konsekwencji. Odbiło się to szczególnie negatywnie na tych dzielnicach, które były związane z jednym tylko zakładem pracy np. Zandka. Przywiązanie do pracodawcy i hermetyczność lokalnej społeczności utrudniły, a wręcz uniemożliwiły próby dostosowania się do nowych realiów. Prowadzone działania przez instytucje takie jak MOPR czy organizacje pozarządowe trafiają na nieprzychylny na zmiany grunt. Brak motywacji nie sprzyja podjęciu działań naprawczych, które pozytywnie mogłyby wpłynąć na sytuację życiową danej osoby i jego rodziny. W wyniku czego następne pokolenia socjalizują negatywne wzorce i zachowania społeczne. Cechą charakterystyczną jest w tym wypadku wyuczona bezradność i płynność w posługiwaniu się dostępnymi narzędziami pomocowymi.

Mapa 1 Rejonizacja Dzielnicowych Punktów Pomocy Społecznej w Zabrzu.

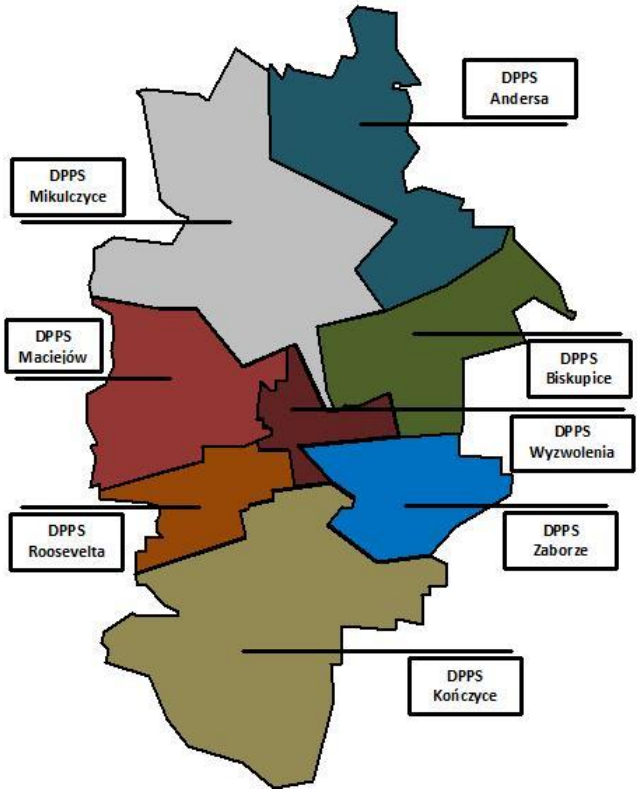

Źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Zabrzu.

Na terenie Zabrza funkcjonuje osiem domów pomocy społecznej:

1. DPPS Andersa
2. DPPS Biskupice
3. DPPS Kończyce
4. DPPS Maciejów
5. DPPS Mikulczyce
6. DPPS Roosevelta
7. DPPS Biskupice
8. DPPS Zaborze

Dzięki istnieniu domów pomocy społecznej możliwe jest ułatwienie dostępu mieszkańcom Zabrza do skutecznej pomocy społecznej, którzy w bliskiej odległości od miejsca zamieszkania mogą otrzymać niezbędne wsparcie. W ramach MOPR funkcjonuje także pięć świetlic zlokalizowanych na terenie Centrum Południe, Centrum Północ, Biskupice, Mikulczyce oraz Rokitnica.

- **Bezpieczeństwo**

Tabela 7: Wykroczenia odnotowane na terenie poszczególnych komisariatów za 8 miesięcy lat 2014-2015

Wykroczenia szczególnie uciążliwe[4]/51§1, 2, 58§1,2, 140,141,142, 143,145 kw, 43 ust. o wych w trzeźw.,			Art. 43 o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi		Ogółem wykroczeń	
Rok/Komenda	**2014**	**2015**	**2014**	**2015**	**2014**	**2015**
KP I Zabrze Centrum Południe, Guido, Kończyce, Makoszowy	1010	1157	307	389	1300	1451
KP II Zabrze Biskupice, Centrum Północ, Maciejów, Osiedle Tadeusza Kotarbińskiego	2189	3158	710	1234	2823	4007
KP III Zabrze Centrum Południe, Osiedle Zandka Pawłów, Zaborze Północ, Zaborze Południe	714	760	268	217	957	916
KP IV Zabrze Grzybowice, Osiedle Mikołaja Kopernika, Mikulczyce	869	688	412	316	1068	806
KP V Zabrze Grzybowice, Osiedle Mikołaja Kopernika, Mikulczyce	522	605	243	258	676	728
KMP Zabrze	6051	7059	2323	2778	9116	9789

Źródło: Komenda Miejska Policji w Zabrzu.

Z zebranych od Komendy Miejskiej Policji w Zabrzu danych wynika, że w okresie 2014-2015 (pierwsze osiem miesięcy roku) nastąpił ogólny wzrost liczby wykroczeń o 7%. Z pięciu komisariatów policji w Zabrzu zmniejszenie ilości wykroczeń w obu powyższych obszarach odnotowano jedynie w IV, który odpowiada dzielnicom Grzybowice, Mikulczyce oraz Osiedlu Mikołaja Kopernika. Najtrudniejsza sytuacja panuje na terenie komisariatu II, gdzie o ponad 1 000 wzrosła liczba wykroczeń szczególnie uciążliwych. Obszar ten pokrywa się z dzielnicami: Centrum Północ, Maciejów, osiedle Tadeusza Kotarbińskiego oraz Biskupice. Warto podkreślić, iż na terenie Centrum Północ popełniono w 2015 roku 425 przestępstw (np. kradzieże, pobicia), co plasuję tę dzielnicę tuż za Centrum Południe (531) pod względem liczby przestępstw. Zatem można stwierdzić, iż obszar

[4] Wykroczenia szczególnie uciążliwe:
1. art. 51 – zakłócenie spokoju i porządku publicznego,
2. art. 58 - żebranie,
3. art. 140 – nieobyczajny wybryk,
4. art. 141 – używanie słów nieprzyzwoitych,
5. art. 142 – natarczywe proponowanie czynu nierządnego,
6. art. 143 – złośliwe utrudnianie korzystania z urządzeń,
7. art. 145 – zanieczyszczenie miejsca publicznego.

dawnego śródmieścia stanowi niebezpieczną przestrzeń. Wpływa to nie tylko na postrzeganie tych dzielnic, ale przede wszystkim nie sprzyja rozwojowi strefy kulturalnej, turystycznej i komercyjnej związanej z zagospodarowaniem czasu wolnego.

Wykres 2: Wybrane interwencje Straży Miejskiej w Zabrzu w latach 2012-2014.

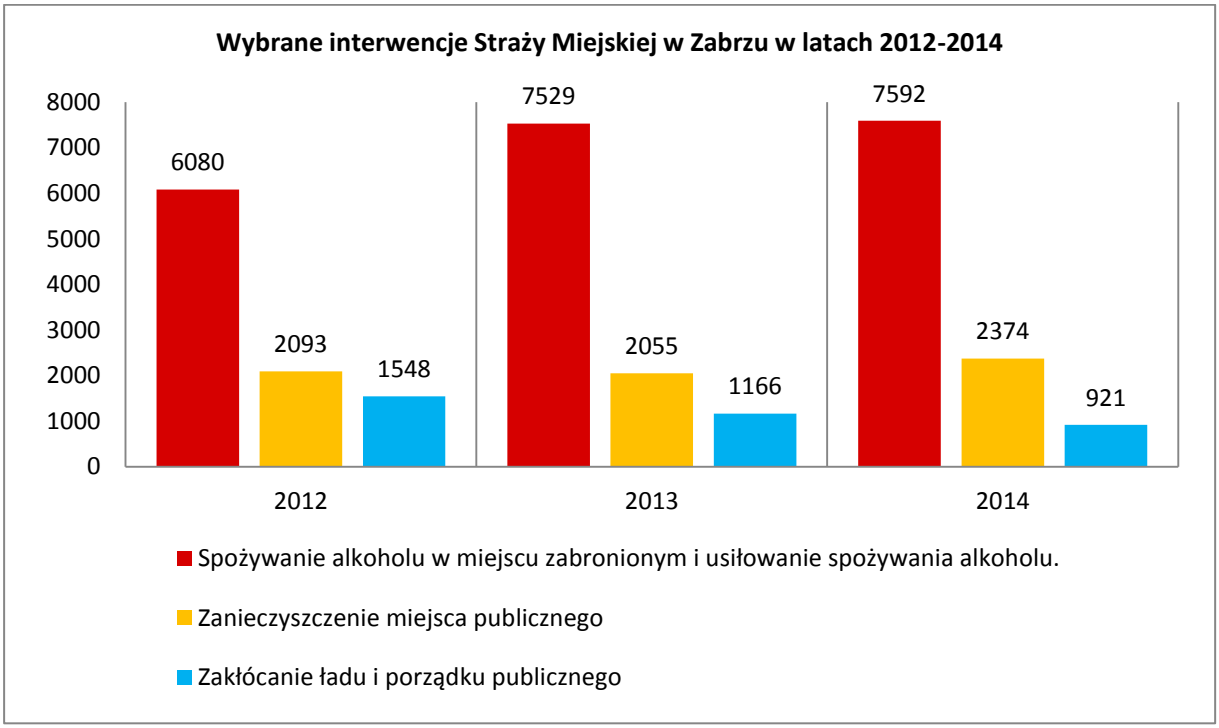

Źródło: Komenda Straży Miejskiej w Zabrzu.

Na wykresie 2 przedstawiono interwencje Straży Miejskiej w Zabrzu w latach 2012-2014, które dotyczą problemów społecznych. Głównym problemem jest spożywanie alkoholu w miejscu zabronionym i usiłowanie spożywania alkoholu. Liczba interwencji spowodowana przez spożycie lub próbę spożycia alkoholu systematycznie wzrasta. Tendencją wzrostową cechuje się także ilość interwencji wynikających z zanieczyszczania miejsca publicznego. W stosunku do roku bazowego zdecydowanie spadła ilość interwencji związanych z zakłócaniem ładu i porządku publicznego.

- **Zdrowie**

Zdrowie stanowi jeden z ważniejszych priorytetów miasta Zabrze, które wzięło sobie za cel zagwarantowanie wysokiej jakości usług medycznych, opiekuńczych i jakości życia mieszkańców. Na terenie miasta zlokalizowany jest renomowany, nowoczesny obiekt – Śląskie Centrum Chorób Serca, który świadczy usługi medyczne na najwyższym poziomie nie tylko mieszkańcom regionu, ale i całego kraju. W Zabrzu opieka ambulatoryjna podstawowa i specjalistyczna prowadzona jest przez podmioty lecznicze (przychodnie i ambulatoria) oraz praktyki lekarskie.

Wykres 3: Personel służby zdrowia w latach 2013-2014. Liczba ludności na 1 osobę personelu medycznego.

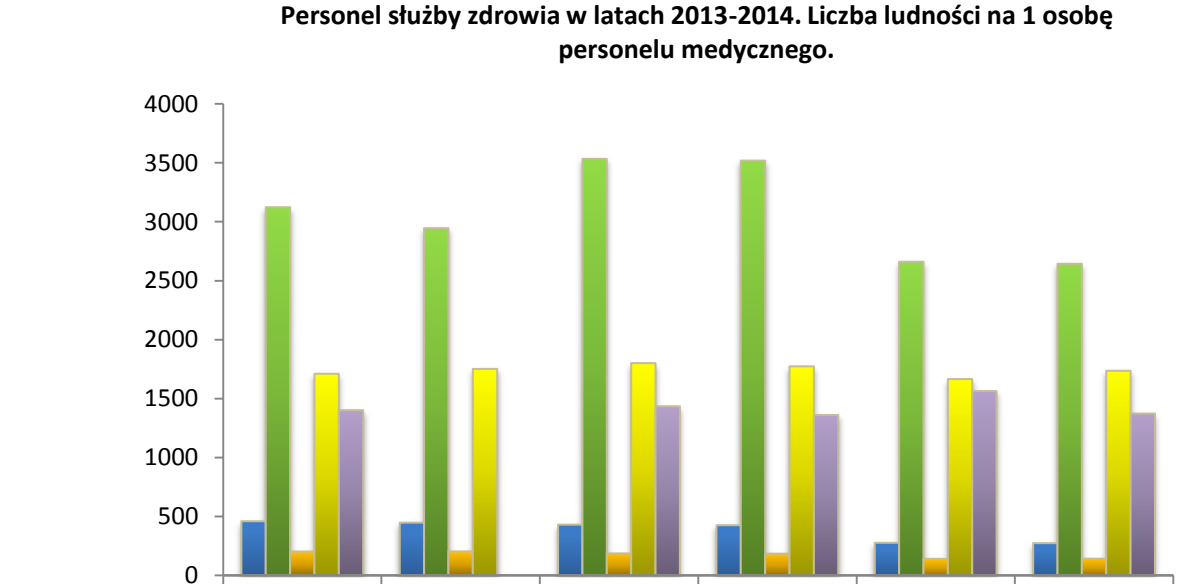

	2013	2014	2013	2014	2013	2014
	Polska		Śląskie		Zabrze	
Lekarze	461	449	432	427	278	275
Lekarze dentyści	3125	2947	3535	3520	2662	2645
Pielęgniarki	204	205	188	186	142	143
Położne	1712	1753	1802	1775	1667	1737
Farmaceuci	1403	0	1436	1362	1565	1374

Źródło: Ochrona zdrowia w Województwie Śląskim 2014. Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Katowice 2015.

Tabela 8: Liczba łóżek na poszczególnych oddziałach szpitalnych w Zabrzu.

Wyszczególnienie	Ogółem		W tym publiczne	
	2013	2014	2013	2014
Zabrze				
Szpitale	7	7	3	3
Łóżka ogółem	1 264	1 273	845	848
W tym na oddziałach;				
Chorób wewnętrznych	128	123	25	20
Alergologicznych	-	3	-	3
Diabetologicznych	4	4	4	4
Endokrynologicznych	11	11	11	11
Gastroendokrynologicznych	18	21	18	21
Hematologicznych	25	25	25	25
Kardiologicznych	171	171	171	171
Intens. nadzoru kardiolo.	37	38	37	38

Nefrologicznych	33	41	33	41
Dermatologicznych	73	73	48	48
Neurologicznych	58	58	28	28
Intensywnej terapii	66	65	59	58
Gruźlicy i chorób płuc	83	68	83	68
Rehabilitacyjny	-	30	-	5
Dziecięcych	25	25	25	25
Ginekologiczno – położniczych	67	67	-	-
Chirurgii ogólnej	111	86	42	42
Chirurgii dziecięcej	31	27	24	20
Chirurgii klatki piersiowej	30	30	30	30
Chirurgii naczyniowej	4	9	4	9
Kardiochirurgicznych	70	69	70	69
Urazowo-ortopedycznych	81	81	-	-
Otolaryngologicznych	50	50	50	50
Transplantacji serca	13	13	13	13
Urologicznych	25	25	25	25
Neonatologicznych	50	54	20	24
Leczenia jednego dnia	-	6	-	-
Wskaźnik łózek na 10 000 ludności	70,9	71,8	47,4	47,9
Śląskie				
Wskaźnik łózek na 10 000 ludności	56,0	55,9	40,5	39,7

Źródło: Ochrona zdrowia w Województwie Śląskim 2014. Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Katowice 2015

Powyższe dane wskazują, że w ostatnich latach z małymi wahaniami stan personelu służby zdrowia utrzymuje się na podobnym poziomie. Na podstawie powyższego wykresu dotyczącego liczby ludności na 1 osobę personelu medycznego wynika, iż na jednego pracownika służby zdrowia (lekarza, lekarza-dentystę, pielęgniarkę i położną) przeciętnie przypada mniej mieszkańców, aniżeli dla województwa i całego kraju. Niekorzystnie na tle województwa i kraju wypadła liczba farmaceutów oraz łózek w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców.

W 2013 roku 37,5% zgonów w Zabrzu spowodowanych było chorobami układu krążenia, przyczyną 29,6% zgonów w Zabrzu były nowotwory, a 3,7% zgonów spowodowanych było chorobami układu oddechowego. Na 1 000 ludności Zabrza przypada 9,64 zgonów. Jest to mniej od wartości średniej dla województwa śląskiego oraz wartość porównywalna do wartości średniej dla kraju. Do najczęstszych przyczyn zgonów w Zabrzu odnotowanych w ostatnich latach zaliczamy przede wszystkich choroby układu krążenia oraz nowotwory. Mimo systematycznej poprawy stanu technicznego szpitali, zakupów nowoczesnych aparatur oraz poprawy komfortu pacjentów, to w dalszym ciągu rekomendowane jest kontynuowanie działań mających na celu poprawę zabrzańskiej infrastruktury medycznej. Szczególnie istotne jest to w przypadku Samodzielnego Szpitala Klinicznego nr 1 w Zabrzu

zlokalizowanego w zabytkowej przestrzeni, której dostosowanie do współczesnych potrzeb zgodnie ze sztuką konserwatorską wymaga sporych nakładów finansowych. Poprawy standardów wymaga także Szpital Miejski w Zabrzu, którego liczne oddziały nie są wstanie zapewnić opieki na oczekiwanym przez pacjentów poziomie.

- **Lokalna gospodarka i rynek pracy**

Tabela 9: Bezrobocie wśród mieszkańców Zabrza w latach 2010-2015 - wzrosty i spadki liczby osób bezrobotnych do roku poprzedzającego.

	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Ogółem	7722	-	7751	0,38 %	8321	7,35 %	8522	2,42 %	7399	- 13,18 %	5909	- 20,14 %
Mężczyźni	3290	-	3082	- 6,32 %	3571	15,87 %	3754	5,12 %	3269	- 12,92 %	2552	- 21,93 %
Kobiety	4432	-	4669	5,35 %	4750	1,73%	4768	0,38 %	4130	- 13,38 %	3357	- 18,72 %

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze

Tabela 10: Poziom wykształcenia wśród bezrobotnych mieszkańców Zabrza 2010-2015 - wzrosty i spadki liczby osób długotrwale bezrobotnych do roku poprzedzającego.

	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Podstawowe	2871	-	2452	- 14,59 %	2855	16,44 %	2856	0,04 %	2537	- 11,17 %	2030	- 19,98 %
Gimnazjalne	466	-	525	12,66 %	576	9,71 %	605	5,03 %	549	- 9,26 %	430	- 21,68 %
Zawodowe	1660	-	2064	24,34 %	1945	- 5,77 %	2023	4,01 %	1738	- 14,09 %	1324	- 23,82 %
Średnie	2170	-	1843	- 15,07 %	2342	27 ,08 %	2391	2,09 %	1984	- 17,02 %	1618	- 18,45 %
Wyższe	574	-	568	- 1,05 %	604	6,34 %	647	7,12 %	581	- 10,20 %	508	- 12,56 %

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Na podstawie tabeli 9 można zaobserwować jak zmieniał się poziom bezrobocia na przestrzeni lat 2010-2015 w Zabrzu. Do 2013 r. wskaźnik ten systematycznie wzrastał i osiągnął wartość 8 522 osób zarejestrowanych w Urzędzie Pracy. Od 2014 notuje się silne odwrócenie tego niekorzystnego trendu. Poziom bezrobocia w roku 2015 spadł poniżej poziomu z roku bazowego (2010). Podobnie jak w innych częściach kraju, to kobiety częściej pozostają bez pracy, aniżeli mężczyźni. Analizując poziom wykształcenia osób bezrobotnych, widać pewną korelację między wykształceniem a liczbą osób bezrobotnych. Dotyczy to szczególnie okresu 2013-2015, gdy te dwa wskaźniki pokrywały się w znacznym stopniu. Największe trudności ze znalezieniem pracy mają osoby z wykształceniem podstawowym, które w każdym roku stanowiły najliczniejszą grupę bezrobotnych.

- **Sektor prywatny w Zabrzu**

Tabela 11: Podmioty wpisane do rejestru REGON w 2014 roku – Sektor prywatny w Zabrzu i miastach ościennych

Rok 2014	**Bytom**	**Gliwice**	**Ruda Śląska**	**Zabrze**
sektor prywatny - ogółem	15 396	22 614	9 304	14 895
sektor prywatny - osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	10 585	15 017	7 272	10 581
sektor prywatny - spółki handlowe	1 238	3 024	730	1 242
sektor prywatny - spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	156	494	106	176
sektor prywatny - spółdzielnie	37	37	14	17
sektor prywatny - fundacje	44	86	17	48
sektor prywatny - stowarzyszenia i organizacje społeczne	281	478	192	288

Źródło: Na podstawie danych GUS – Bank danych Lokalnych.

Na podstawie danych GUS zamieszczonych w raporcie Vademecum Samorządowca 2015 – Portrety Miast – Zabrze wynika, iż w latach 2012-2014 w Zabrzu nastąpił niewielki wzrost liczby podmiotów gospodarczych na 10 000 mieszkańców. W roku 2014 wynosił 1 449 i był niższy od wskaźnika referencyjnego dla województwa – 1 594. Należy podkreślić, iż w analizowanym okresie spadła liczba mieszkańców Zabrza, a zatem faktyczna liczba podmiotów niemal nie uległa zmianie. W tabeli 11 znajduje się zestawienie sektora prywatnego działającego w Zabrzu i miastach ościennych. Sektor prywatny Zabrza wypada przeciętnie na tle sąsiadów, wśród których wybijają się Gliwice. Wpływ na tak dobry wynik miasta miały dwa czynniki. Pierwszym z nich jest duże zainteresowanie terenami inwestycyjnymi (Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej) przez potencjalnych przedsiębiorców. Drugim z nich jest zaplecze naukowe w postaci Politechniki Śląskiej, ośrodek ten zapewnia dopływ odpowiednio wykształconej kadry. Wyraźnie wyższy jest także wskaźnik prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby fizyczne na 1 000 mieszkańców (na podstawie

tabeli 12). W zestawieniu tym Zabrze wypada zdecydowanie najsłabiej. Gliwice przodują także kategorii nowo zarejestrowanych podmiotów kreatywnych w stosunku do wszystkich nowo zarejestrowanych podmiotów.

Tabela 12: Wskaźniki sytuacji gospodarczej Zabrza i miast ościennych.

Rok 2014	**Bytom**	**Gliwice**	**Ruda Śląska**	**Zabrze**
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1 000 ludności (wartość)	61	81	60	52
udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem (%)	6,86	9,18	7,03	7,97

Źródło: Na podstawie danych GUS – Bank danych Lokalnych

Słabość zabrzańskiej gospodarki wynika z wrażliwości dużych pracodawców zlokalizowanych na terenie miasta na wahania rynku. Groźba zamknięcia kopalni i restrukturyzacji górnictwa nie tylko w Zabrzu, ale w całym regionie niekorzystnie wpływa na inwestycje w sektorach górniczym i kooperującym z górnictwem. W przypadku zrealizowania się negatywnego scenariusza wystąpi efekt domina, którego konsekwencją będzie wysokie bezrobocie wśród specjalistów posiadających wąskie i niepożądane przez innych pracodawców kwalifikacje. Zatem koniecznym będzie przygotowanie kompleksowego programu przekwalifikowywania się licznej grupy zawodowej.

Tabela 13:Największe zakłady pracy w Zabrzu.

L.p.	**Nazwa zakładu**	**Lokalizacja - dzielnica**
1	Mostostal Zabrze – Holding S.A., ul. Wolności 191	Centrum Północ, Mikulczyce (zakład produkcyjny)
2	Best Poland Sp. z o.o. ul. Pyskowicka 19	Grzybowice
3	CEMEX POLSKA Sp. z o.o., Wytwórnia Betonu Towarowego ul. Hagera 24 b	Biskupice
4	CESAN Sp. z o.o. ul. Sobieraja 10	Maciejów
5	Dozut-Tagor Sp. z o.o. ul. 3 Maja 91	Guido
6	Elektrociepłownia Zabrze S.A. (Fortum) ul. Wolności 416	Zaborze Północ
7	FHU SOJKA, Skład opału ul. Handlowa 2	Grzybowice
8	Grupa Powen-Wafapomp S.A. ul. Wolności 318	Centrum Południe
9	Górażdże Beton Sp. z o.o. ul. Magazynowa 8	Grzybowice

10	Huta „Zabrze" S.A. ul. Mikulczycka 13	Centrum Północ
11	JSW KOKS S.A ul. Pawliczka 1	Centrum Południe, Biskupice (zakład produkcyjny – koksownia Jadwiga)
12	KWK Makoszowy, SRK ul. Makoszowska 24	Makoszowy
13	Kopex Machinery S.A. ul. 3 Maja 89	Guido
14	Korea Fuel-Tech Poland Sp. z o.o. ul. Handlowa 2	Grzybowice
15	Logstor Ror Polska Sp. z o.o. ul. Handlowa 1	Mikulczyce
16	NMC Polska Sp. z o.o. ul. Pyskowicka 12	Grzybowice
17	PPUH Demex Sp. z o.o. ul. Hagera 43	Biskupice
18	Siltech Sp. z o.o. Zakład Górniczy ul. Szybowa 2	Biskupice
19	TRAWIPOL II Sp. z o.o. ul. Fabryczna 2	Centrum Południe
20	VAN PUR S.A. ul. Wolności 327	Centrum Południe
21	Zakłady Gumowe Semag Sp. z o.o. ul. Janika 4	Zaborze Północ
22	Zakład Mechaniczny Bumar Mikulczyce S.A. ul. Handlowa 2	Mikulczyce
23	Zakłady Metalowe POSTĘP S.A. ul. Wolności 310	Centrum Północ

Źródło: Opracowanie własne.

Powyższa tabela jest wykazem największych zakładów przemysłowych, należą one jednocześnie – obok firm usługowych i dużych centrów handlowych, takich jak Platan (Centrum Północ) czy M1 (Maciejów), a także firm systematycznie powstających na terenach zabrzańskiej Strefy Ekonomicznej, do największych w mieście.

- **Środowisko naturalne, obszary zdegradowane oraz transport**

Rozwój struktury miejskiej Zabrza i prowadzona działalność gospodarcza (górnictwo, hutnictwo) spowodowały zmiany w środowisku przyrodniczym. W przekroju historycznym rozwoju działalności gospodarczej zauważyć można narastającą intensywność gospodarowania, która znajduje swoje odzwierciedlenie w intensywności zmian w środowisku. Początkowy rozwój rolnictwa przyczynił się do trzebieży lasów i zajmowania najlepszych gruntów pod uprawy polowe. W przypadku Zabrza były to, przede wszystkim obszary suche, wyżej położone. Następnie, zagospodarowaniu uległy doliny rzeczne, w pobliżu których lokalizowało się osadnictwo. Szczególnie silne zmiany zaczęły zachodzić wraz z rozpoczęciem wydobycia węgla na tym obszarze.

- **Zagospodarowanie przestrzenne**

Przez prawie dwa wieki teren obecnego miasta był miejscem rozwoju m.in. górnictwa węgla kamiennego, odlewnictwa żelaza i stali oraz przemysłu energetycznego i koksowniczego. Wiązało się to z zanieczyszczeniem środowiska oraz poważną dewastacją terenu. W ostatnim dwudziestoleciu wiele takich zakładów zamknięto. Dziś ich okolice często niszczeją, a budynki popadły w ruinę. Powstają tam nielegalne wysypiska śmieci, gruzu i składowiska odpadów – często niebezpieczne dla ludzi i zwierząt. Niektóre takie miejsca są skażone, czasem bywają miejscem zabaw dzieci. Część z nich jest jednocześnie przyrodniczo cenna. Na terenie miasta występują różne rodzaje terenów poprzemysłowych, zajmują one 709 hektarów, co stanowi 8,82% powierzchni miasta. Największy udział procentowy powierzchni miasta zajmują zwały górnicze (5,6%). Tereny poprodukcyjne stanowią jedynie 1,2%. Natomiast zwały hutnicze i inne składowiska, do których zaliczono również miejskie składowisko odpadów komunalnych zajmują po 0,31%. Na terenie miasta Zabrze wydzielono następujące grupy terenów poprzemysłowych:

- tereny poprodukcyjne – (zidentyfikowano na terenie miasta– 20 terenów),
- zwały górnicze – (zidentyfikowano na terenie miasta – 25 terenów),
- zwały hutnicze – (zidentyfikowano na terenie miasta – 5 terenów),
- zwały inne – (zidentyfikowano na terenie miasta – 6 terenów),
- tereny zniwelowane – (zidentyfikowano na terenie miasta – 9 terenów),
- wyrobiska – (zidentyfikowano na terenie miasta – 5 terenów),
- zbiorniki wodne,
- tereny powojskowe – (zidentyfikowano na terenie miasta – 6 terenów),
- tereny po torach kolejowych.

Tereny poprzemysłowe miasta różnią się stopniem degradacji. Najistotniejszym zanieczyszczeniem są zanieczyszczenia chemiczne. Do najbardziej zanieczyszczonego terenu należy zaliczyć teren po byłej Koksowni „Makoszowy” wraz ze zwałem położonym w bezpośrednim sąsiedztwie. Drugim miejscem wskazującym na zanieczyszczenia organiczne są tereny po byłej koksowni Concordia oraz rejon oddziaływania koksowni Jadwiga. Do miejsc, które powinno być poddane stałej kontroli jest składowisko odpadów w Biskupicach. Zgromadzone zostały tutaj odpady masy pogazowej i mimo zastosowanych zabezpieczeń mogą przedostać się do gleb i wód gruntowych. Teren po byłych Zakładach Naprawczych Przemysłu Węglowego położony przy ulicy Rymera i ulicy Wolności również został zanieczyszczony. Niezagospodarowane tereny poprzemysłowe są nieatrakcyjne gospodarczo oraz stanowią duży problem ekologiczny. Z tego względu przywrócenie ich do użytkowania jest ważnym elementem polityki gospodarczej oraz ochrony środowiska i powinno przyczynić się do rozwoju lokalnego.

Na obszarze miasta Zabrza zlokalizowanych jest kilkanaście hałd odpadów górniczych, nieczynne składowisko gruzu i ziemi przy ul. Lazara oraz zrekultywowane w 1999 roku składowisko odpadów przemysłowych po odsiarczaniu gazu przy szybie „Franciszek" w Zabrzu-Mikulczycach, gdzie składowana była masa pogazowa w ilości 30 tys. Mg, wytwarzana przez Górnośląskie Zakłady Gazownicze w Zabrzu. Hałdy pogórnicze, w większości już zrekultywowane, obejmują łącznie 357,7 ha powierzchni. Są to składowiska odpadów wytwarzanych w przeszłości przez 4 kopalnie: KWK Pstrowski, KWK Bielszowice, KWK Makoszowy i KWK Sośnica.

- **Powietrze**

Zmiany w zakresie powietrza atmosferycznego dotyczą głównie jego jakości. Na jakość powietrza na obszarze miasta Zabrze wpływają masy powietrza napływające głównie z sektora południowego (SE, S, SW). Z powietrzem tym docierają tutaj zanieczyszczenia z aglomeracji katowickiej, które stanowią tło zanieczyszczeń. Stan sanitarny powietrza na terenie miasta kształtowany jest przede wszystkim przez emisję z indywidualnych gospodarstw domowych, w mniejszym stopniu przez emisję przemysłową, emisję z dróg i emisję niezorganizowaną. Zabrze, jako miasto leżące w Aglomeracji Górnośląskiej, ma duży problem ze zjawiskiem niskiej emisji. W większości miast emisja zanieczyszczeń powstających podczas spalania paliw dla celów grzewczych i bytowych w gospodarstwach domowych, kotłowniach lokalnych, stanowi podstawową część zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego. Zjawisko to przybiera szczególną postać podczas sezonu grzewczego, w którym przy niekorzystnych warunkach pogodowych obserwuje się nawet tzw. smog miejski. Na terenie Zabrza obserwuje się znaczne przekroczenia stężeń pyłu PM10, pyłu PM2,5, benzo(a)pirenu. W okresie zimowym odpowiedzialna jest za to intensywna emisja powstająca podczas spalania paliw na cele ogrzewania budynków a w okresie letnim bliskość tras komunikacyjnych z natężonym ruchem samochodowym. Na wysokie stężenie zanieczyszczeń w mieście mają także wpływ napływające zanieczyszczenia z obszarów innych stref. Decyduje to o zakwalifikowaniu całej Aglomeracji Górnośląskiej oraz wszystkich gmin leżących w jej terenie do strefy klasy C, zarówno z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w celu ochrony zdrowia. Strefa nie podlega klasyfikacji pod względem kryterium ochrony roślin.

Poniżej przedstawiono wyniki z monitoringu powietrza na stacji pomiarowej w Zabrzu przy ul. M. Skłodowskiej-Curie:

Wykres 4: Wyniki średnich rocznych stężeń pyłu zawieszonego PM10 w µg/m3 na stanowisku pomiarowym w latach 2010-2014 (poziom dopuszczalny 40 µg/m3).

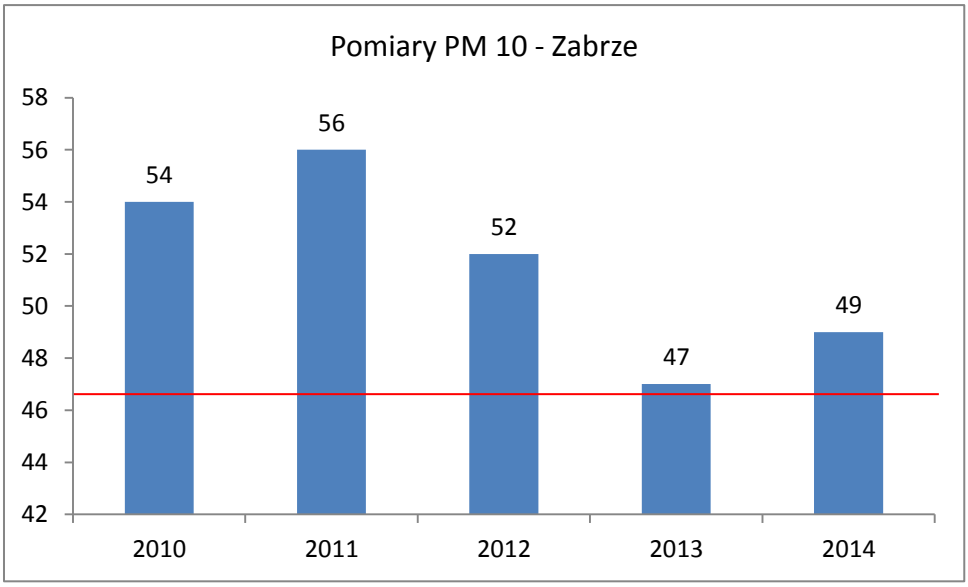

Źródło: WIOS Katowice 2014 r.

Wykres 5:Stężenia średnie roczne benzo(a)pirenu w sezonie zimowym i letnim w ng/m3 w 2011 roku (poziom docelowy 1 ng/m3).

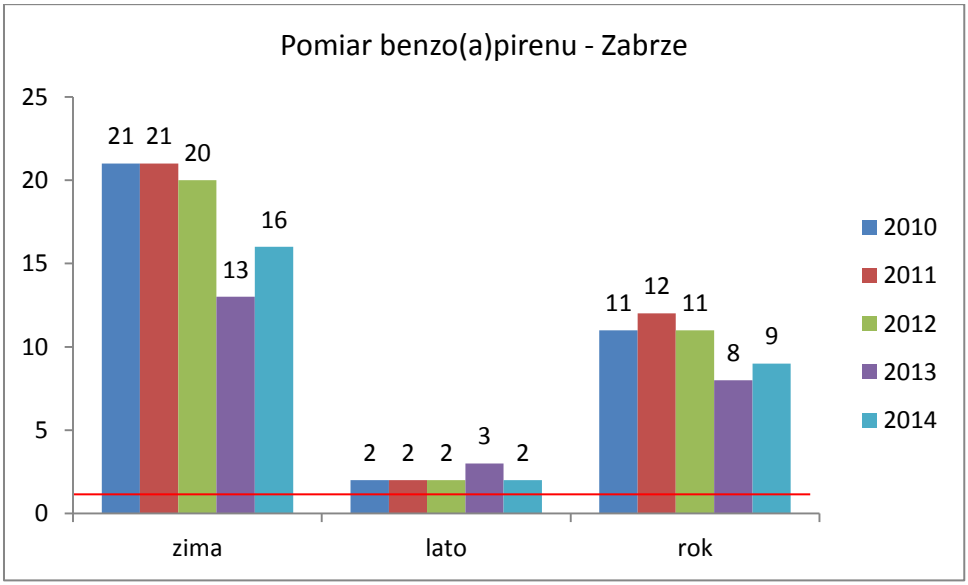

Źródło: WIOS Katowice 2014 r.

Jak pokazują powyższe wykresy poziom pyłu PM10 oraz bezno(a)pirenu przekracza poziom dopuszczalny. Efekt podwyższenia stężenia PM10 ma duży związek z zimą. Niska temperatura zwiększała zapotrzebowanie na ogrzewanie pomieszczeń, zwiększając równocześnie niską emisję. Brak opadów, występowanie dni bezwietrznych oraz inwersja termiczna ograniczały pionową wymianę powietrza przez co sprzyjały kumulowaniu się zanieczyszczeń powietrza. Łagodne zimy sprzyjały obniżeniu w ostatnich latach zanieczyszczeń. Wytwarzanie ciepła w systemach ogrzewania indywidualnego, odpowiedzialnego w głównej mierze za niską emisję w Zabrzu, opiera się na węglu kamiennym zarówno w przypadku budynków jedno- jak i wielorodzinnych, taka tendencja zauważalna jest w każdej z dzielnic. Gaz ziemny ma duży udział, jednak głównie dla budownictwa

wielorodzinnego. Dzielnicami szczególnie zagrożonymi poprzez niską emisję z kotłowni indywidualnych w domach jednorodzinnych są: Zaborze, Pawłów, Kończyce, Makoszowy, Grzybowice, Os. Szczęść Boże i Maciejów, natomiast w Rokitnicy, Helence, Mikulczycach i Biskupicach emisja jest przede wszystkim udziałem spalania paliw na potrzeby budownictwa wielorodzinnego. Dodatkowo w Rokitnicy, Biskupicach i Kończycach oraz Makoszowach dużą powierzchnie zajmują tereny leśne, które absorbują w dużych ilościach zanieczyszczenia, z drugiej jednak strony zarówno Rokitnica, jak i Biskupice są dzielnicami, w których zamieszkuje duża liczba osób, co także ma wpływ na występowanie niskiej emisji.

- **Hałas**

Organizm miejski, jakim jest Zabrze stanowi środowisko szczególnie narażone na niekorzystne oddziaływania akustyczne. Źródła hałasu można podzielić na dwie główne grupy:

- hałas komunikacyjny (drogowy, kolejowy, tramwajowy),
- hałas przemysłowy i komunalny.

Hałas w Zabrzu w znacznej mierze generowany jest przez szeroko rozumiany transport. Układ komunikacyjny, zmuszający w wielu przypadkach do prowadzenia ruchu tranzytowego pojazdów przez miasto, skutkuje przekroczeniami wartości dopuszczalnych hałasu.
Analizując dane przedstawione na mapie akustycznej należy stwierdzić, że zdecydowanie największe przekroczenia poziomów dopuszczalnych hałasu w środowisku powoduje ruch drogowy odbywający się po ulicach miasta. Zarówno hałas kolejowy, tramwajowy, jak i przemysłowy powoduje mniej przekroczeń wartości dopuszczalnych niż hałas komunikacyjny. Z tego typu sytuacją mamy do czynienia w większości głównych miast w Polsce. Największe przekroczenia poziomów dopuszczalnych hałasu można zidentyfikować na terenach sąsiadujących z drogami krajowymi nr 78, 88 i 94, drogą wojewódzką nr 921 oraz w centrum miasta.

- **Komunikacja**

Zabrze posiada stosunkowo dobrze rozwiniętą sieć drogową, która oplata miasto. W pobliżu znajdują się m.in. Drogowa Trasa Średnicowa, autostrada A1 oraz A4. Mimo znacznych inwestycji na poziomie krajowym, regionalnym oraz lokalnym, rosnąca w dużym tempie liczba samochodów wymaga zwiększenia przepustowości głównych traktów m.in. ul. Wolności, ul. de Gaulle'a czy ul. 3 Maja. Ruch kołowy generuje spore ilości zanieczyszczeń powietrza w postaci pyłów oraz gazów cieplarnianych. Rozwiązaniem problemów nadmiernej ilości samochodów są inwestycje w transport zbiorowy w postaci komunikacji miejskiej oraz kolejowej, która mogłaby wydatnie zmniejszyć niekorzystne oddziaływanie samochodów na środowisko, zdrowie i życie mieszkańców. Przykładem takich działań jest propozycja budowy centrum przesiadkowego w centrum miasta, które ułatwiłoby np. dojazd mieszkańców Zabrza do miast ościennych.

2.2.2. Dzielnice – ocena potencjału i obszarów zdegradowanych

- **Biskupice**

Pierwsze zapiski potwierdzające nazwę Biskupice pochodzą z roku 1243, gdy obszar ten należał do biskupów wrocławskich. Jest to najstarsza z dzielnic wchodzących w skład Zabrza. Tutejsza zabudowa składa się głównie z kamienic, familoków oraz bloków czteropiętrowych. Wyjątkową wartość architektoniczną posiadają budynki na terenie kolonii robotniczej Borsigwerke (część Biskupic), która powstała w XIX w. dla pracowników koncernu Alberta Borsiga. Jest to jedno z pierwszych tego typu osiedli na terenie Górnego Śląska. Charakteryzuje się regularną siatką ulic, luźną zabudową i zróżnicowaniem domów przeznaczonych dla pracowników fizycznych i kadry kierowniczej. Obecnie wiele budynków w Biskupicach jest w niezadowalającym stanie technicznym, który spowodowany jest niedostateczną ilością napraw bieżących oraz planowanych remontów. W szczególności dostrzegalne jest to na terenie kolonii robotniczej Borsigwerke, która przez lata ulegała stopniowej degradacji.

Wykres 6: Liczba zameldowanych mieszkańców Biskupic w latach 2010-2015.

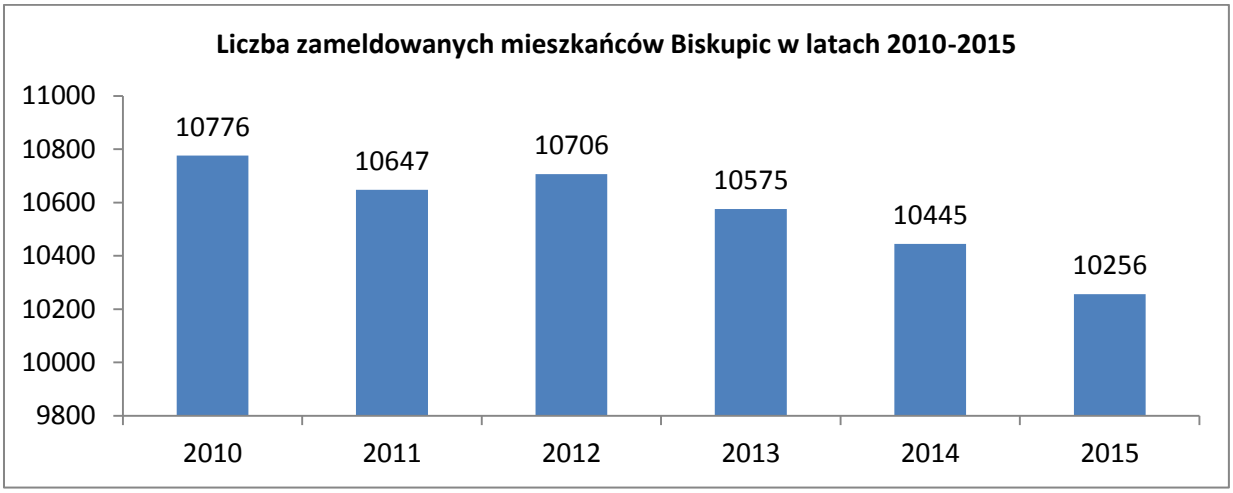

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 7: Biskupice – wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

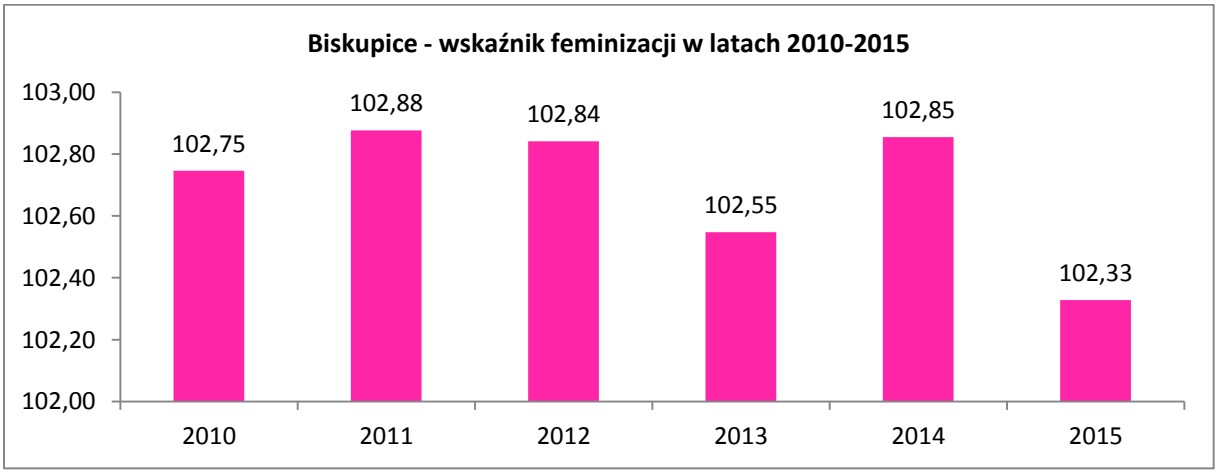

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Dzielnica Biskupice zajmuje 11,8 km^2 i jest największą powierzchniowo dzielnicą Zabrza. Liczebność zameldowanych mieszkańców systematycznie spada i w roku 2015 wyniosła 10 256 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 870,63 osób na km^2. Dzielnicę tę cechuje jeden z najniższych wskaźników feminizacji wynoszący 102,33. Na podstawie danych zebranych przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Zabrzu wynika, iż główne problemy mieszkańców Biskupic to: bezrobocie, ubóstwo, niski dochód oraz alkoholizm. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Biskupice". Na podstawie danych Policji oraz Straży Miejskiej wynika, iż Biskupice a w szczególności osiedle Borsigwerke jest miejscem występowania dużej ilości przestępstw i wykroczeń.

Bezrobocie wśród mieszkańców dzielnicy w latach 2010-2015 cechuje się tendencją spadkową. Podobnie jak w innych częściach kraju częściej dotyka kobiet, aniżeli mężczyzn. Blisko połowa wszystkich osób bezrobotnych, to osoby długotrwale bezrobotne – osoby, które w ciągu dwunastu miesięcy nie podjęły zatrudnienia. W analizowanym okresie kobiety dwukrotnie częściej posiadały status osoby długotrwale bezrobotnej.

Wykres 8: Osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015 mieszkające na terenie Biskupic.

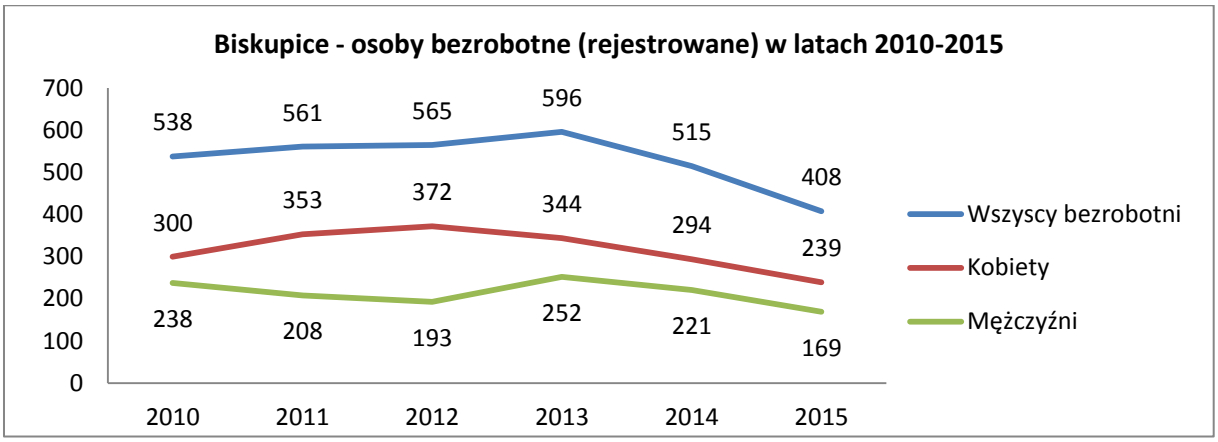

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 9: Biskupice – osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

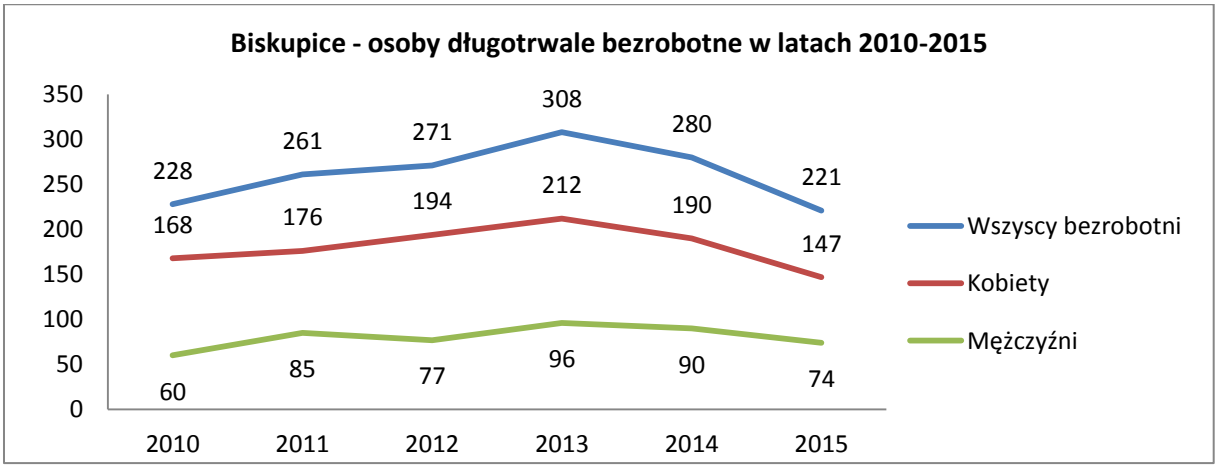

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 10: Biskupice – Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

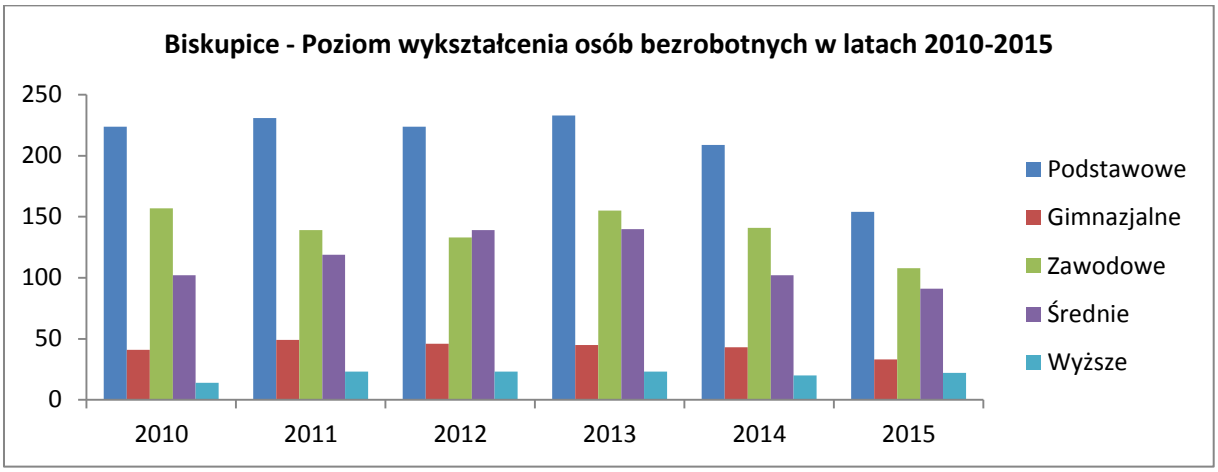

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wśród osób zagrożonych bezrobociem znajdują się przede wszystkim osoby posiadające niskie kwalifikacje zawodowe i brak doświadczenia. W najmniejszym stopniu problemem tym zagrożone są osoby posiadające wykształcenie wyższe. W roku 2015 w stosunku do 2014 niemal wszystkie kategorie zanotowały spadek liczby osób poszukujących pracy.

Na terenie dzielnicy znajdują się obszary zdegradowane w wyniku nasilonej działalności antropogenicznej, której skutkiem jest silne zanieczyszczenie gleb metalami ciężkimi. W Biskupicach zlokalizowane jest wysypisko śmieci na obszarze dawnej hałdy. Zimą istotnym problemem jest niska emisja wywołana spalaniem kiepskiej jakości węgla oraz odpadów np. opon w starych piecach.

- **Centrum Południe**

Centrum Południe, to dzielnica będąca częścią szerokorozumianego śródmieścia. Obejmuje swoich zasięgiem dawne kolonie takie jak: Stare Zabrze, Małe Zabrze oraz gminę Dorota. Występuje tutaj zróżnicowana architektura począwszy od domów jednorodzinnych, zabytkowych kamienic na blokach z wielkiej płyty skończywszy. Pełni m.in funkcję: mieszkaniową, rekreacyjno-sportową, turystyczną oraz kulturową. Na terenie Centrum Południe notuje się wzmożony ruch kołowy, który odbywa się z wykorzystaniem dróg regionalnych (DTŚ) oraz lokalnych.

Wykres 11: Liczba zameldowanych mieszkańców Centrum Południe w latach 2010-2015.

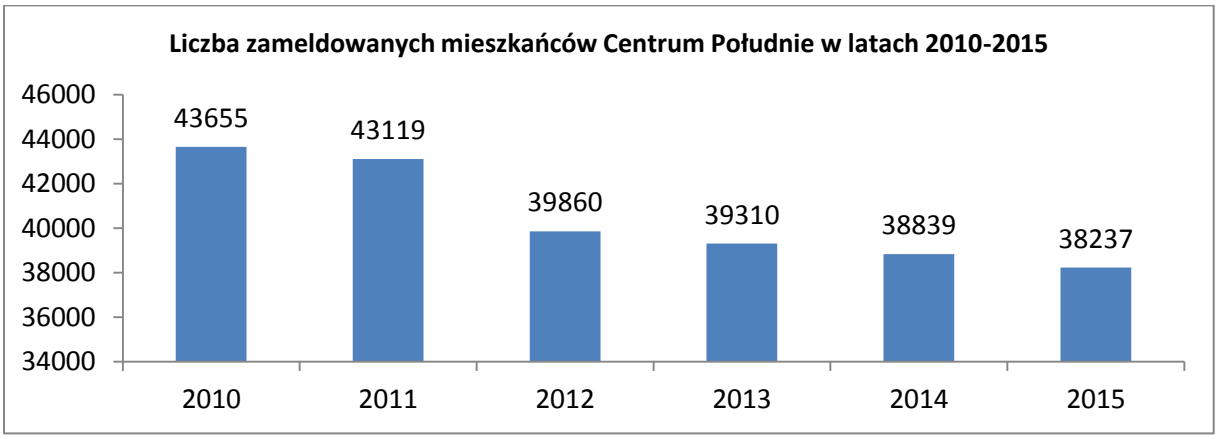

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 12: Centrum Południe – wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

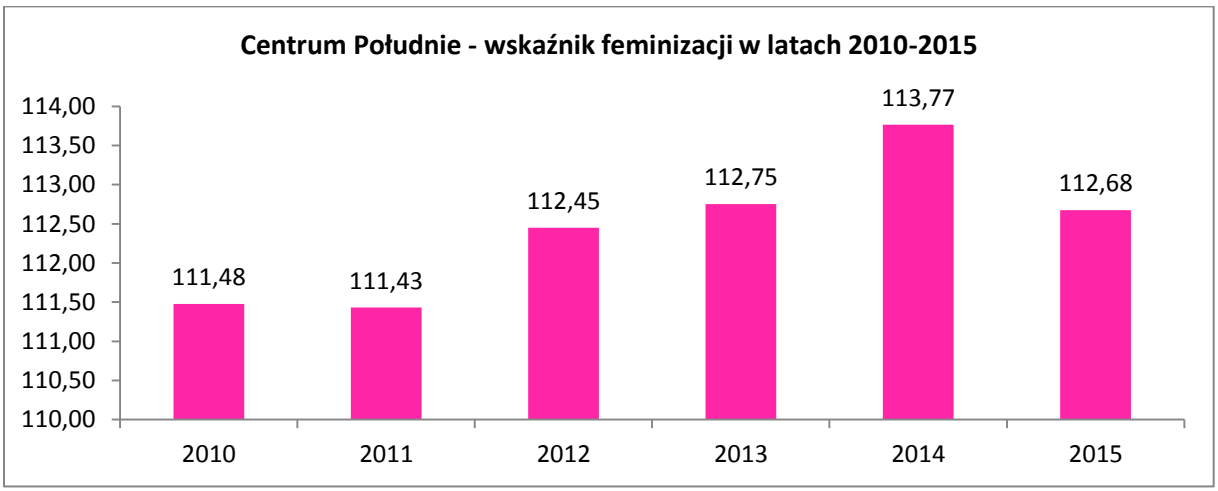

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Dzielnica Centrum Południe zajmuje powierzchnię równą 7,7 km^2. W 2015 roku na jej obszarze zameldowanych było 38 237 osób – jest to najliczniej zamieszkana dzielnica Zabrza, której gęstość wynosi 4 940,18 osób na km^2. Systematycznie spada liczba ludności, która w 2015 roku wyniosła 38 237. Należy podkreślić, iż w roku 2012 nastąpiły zmiany terytorialne, które wpłynęły na wyniki podane na wykresie 12. Centrum Południe cechuje się jednym z wyższych wskaźników feminizacji, który wynosi 112,68. Problemy społeczne sygnalizujące przez lokalną społeczność odnoszą się do typowych nieprawidłowości występujących w dużych skupiskach ludzkich – bezrobocie, alkoholizm, ubóstwo oraz przemoc domowa. Centrum Południe cechuje się największą ilość zanotowanych przestępstw ze wszystkich dzielnic miasta. Na tym obszarze zlokalizowana jest spora liczba mieszkań socjalnych. Jest to główny obszar występowania mniejszości romskiej w Zabrzu, która zamieszkuje najbardziej zdegradowaną część dzielnicy. Dzielnica obsługiwana jest przez Domy Pomocy Społecznej „Maciejów", „Roosevelta", „Wyzwolenia" , „Zaborze".

Wykres 13: Osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015 mieszkające na terenie Centrum Południe.

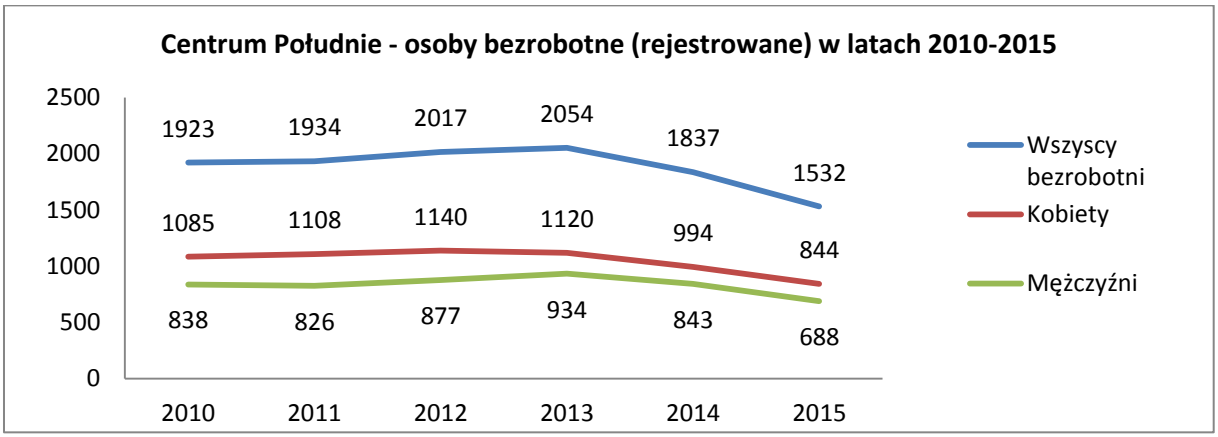

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 14: Centrum Południe – osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

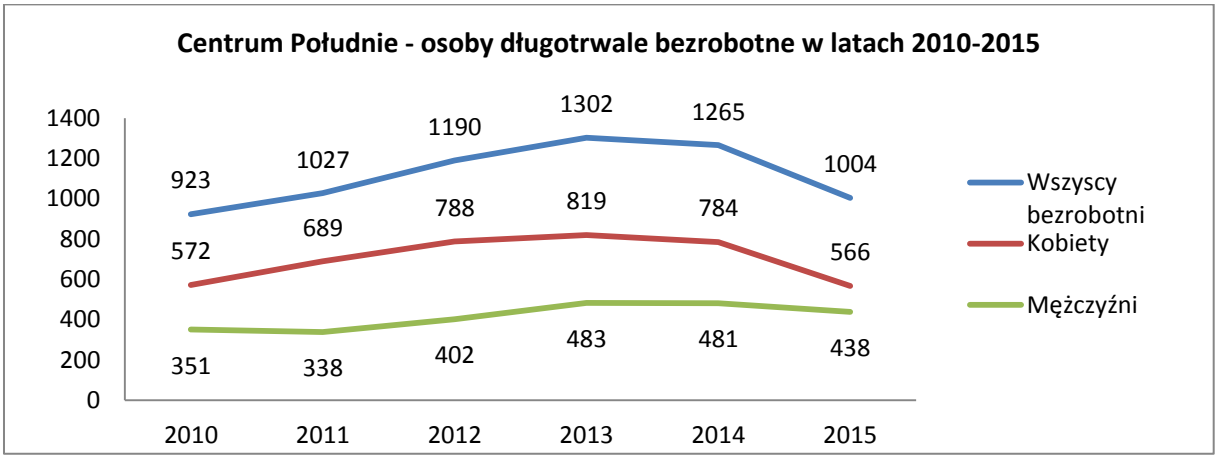

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

W analizowanym okresie 2010-2015 można zaobserwować wahania w ilości osób bezrobotnych (rejestrowanych) z tendencją spadkową. W odróżnieniu od np. Biskupic liczba bezrobotnych kobiet i mężczyzn nie różni się znacząco. Sytuacja taka może wynika ze specyficznej struktury społecznej Centrum Południe. W przypadku osób długotrwale bezrobotnych następuje zrównanie liczby kobiet i mężczyzn, którzy przez ostatnie 12 miesięcy nie zdołali podjąć pracy. Poziom wykształcenia w mniejszym stopniu wpływa na brak pracy, aniżeli na terenie Biskupic. Szczególnie jest to widoczne w latach 2010-2014, w okresie tym bezrobociem zagrożone były także osoby z wykształceniem zawodowym oraz średnim. W roku 2015 obie grupy zanotowały znaczny spadek zarejestrowanych osób poszukujących pracy. Bezrobocie wśród osób z wykształceniem wyższym utrzymuje się na stabilnym poziomie.

Wykres 15:Centrum Południe - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

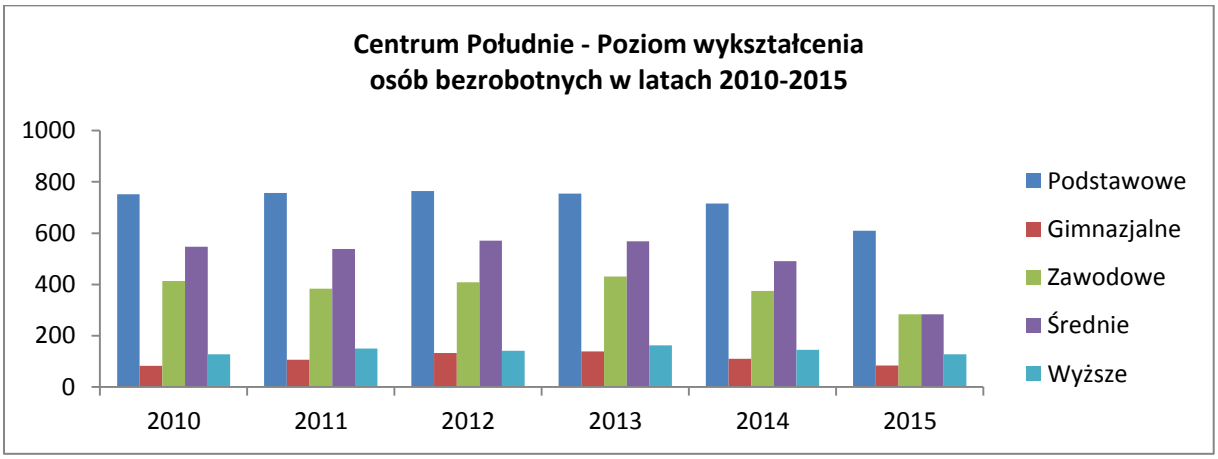

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Na terenie Centrum Południe notuje się duży ruch samochodowy, który generuje wysoki poziom zanieczyszczeń powietrza. Gleby są w przeważającym stopniu słabo lub średnio zanieczyszczone. Obszary zielone znajdują się w południowo-zachodniej części dzielnicy wzdłuż Drogowej Trasy Średnicowej – Las Guido. Na pozostałym terenie występuje stosunkowo skromny zasób zieleni. Na terenie Centrum Południe zlokalizowanych było wiele zakładów przemysłowych oraz obiektów technicznych, które stanowią do dnia dzisiejszego ważne źródło tożsamości mieszkańców Zabrza. Znajduje się tutaj też wiele zabytkowych i ważnych obiektów m.in. gmach główny Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu (dawniej siedziba Starostwa Powiatowego), szpital spółki brackiej (Szpital Kliniczny nr 1 przy ul. 3 Maja)wraz z wieżą ciśnieniowo-kominową, Dom Muzyki i Tańca, wieża ciśnień przy ul. Zamoyskiego oraz kopalnia „Królowa Luiza" (dawniej przynależała do dzielnicy Zaborze) a także kompleks „Park 12C" (dawny „Skansen Górniczy Królowa Luiza"). Jest tu też obszar po dawnym stadionie, obecnie powstała w tym miejscu Arena Zabrze (stadion Górnika Zabrze). Większość zabytkowych obiektów zlokalizowanych na terenie tej dzielnicy wymaga działań związanych z poprawą stanu technicznego.

- **Centrum Północ**

Centrum Północ jest niezwykle zróżnicowaną dzielnicą, która łączy w sobie aspekty typowe dla śródmieścia, centrum administracyjnego, dużego osiedla i obszaru podmiejskiego. Specyficzny charakter tego obszaru objawia się w niejednorodnej zabudowie, która płynnie przechodzi od zabytkowych kamienic poprzez bloki z dużej płyty aż do domów jednorodzinnych. Dzielnica pełni funkcje administracyjną, gdyż zdecydowana większość urzędów jest zlokalizowana na tym obszarze, poza tym handlowo-usługową oraz transportową. Splatają się tutaj szlaki komunikacyjne umożliwiające dotarcie do wszystkich dzielnic oraz miast sąsiednich. Na terenie Centrum Północ znalazło się wiele interesujących obiektów skupionych w ramach „Kwartału Sztuki" obejmującego dawną bibliotekę Donnersmarcków (obecnie Filharmonia Zabrzańska), kasyno (obecnie Teatr Nowy) oraz basen (obecnie restauracja „Impresja"). Zlokalizowane jest tutaj Śląskie Centrum Chorób Serca. W najbliższej przyszłości zostanie oddana do użytku „Sztolnia Królowa Luiza". Obiekt unikatowy na skale światową, którego wylot znajduje się przy ul. Karola Miarki. Obiekt wybudowany przy tym

wylocie służyć będzie obsłudze ruchu turystycznego, tam bowiem zaczynać lub kończyć się będzie trasa turystyczna Sztolni Królowa Luiza. To da dodatkowy impuls rozwojowy tej części miasta.

Wykres 16: Liczba zameldowanych mieszkańców Centrum Północ w latach 2010-2015.

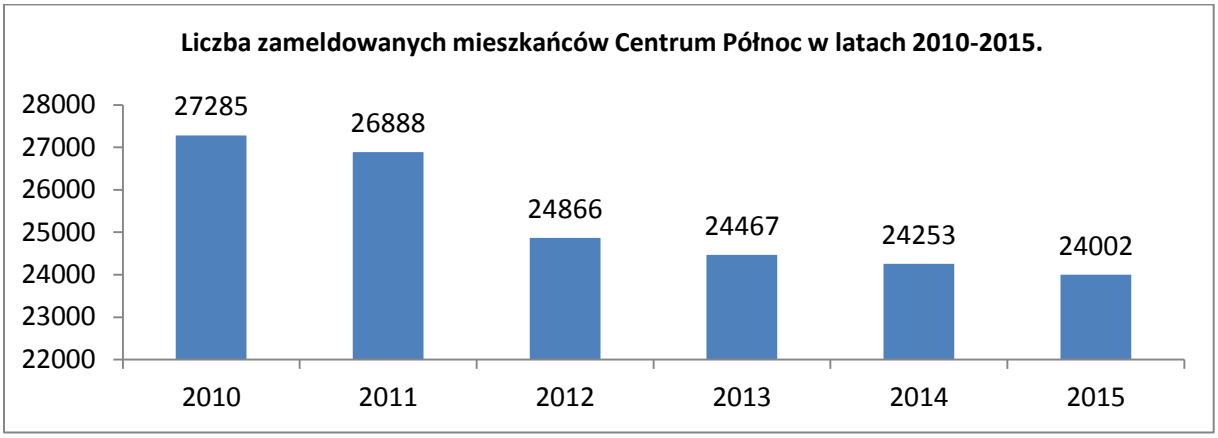

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 17: Centrum Północ – wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

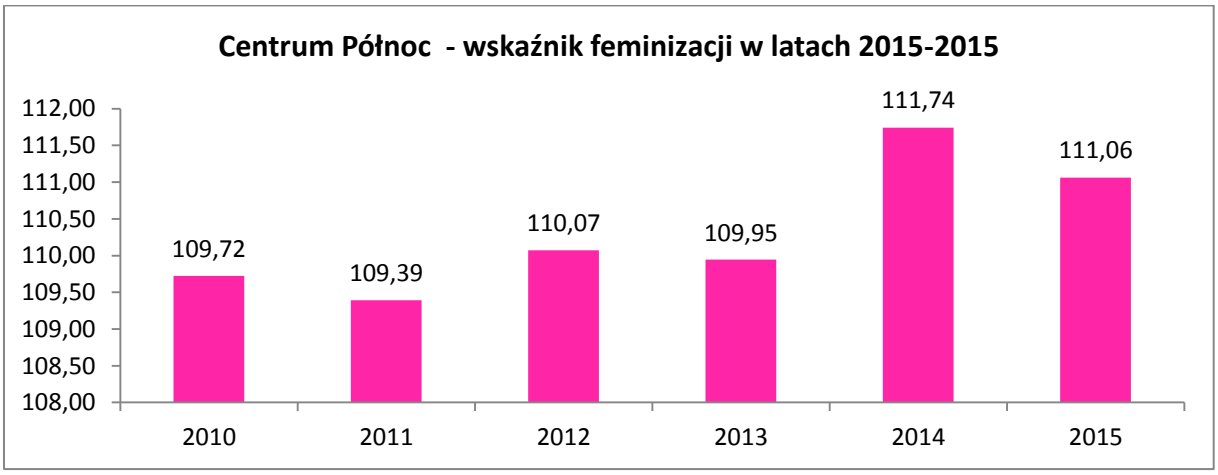

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Centrum Północ zajmuje powierzchnię równą 4,5 km^2. W 2015 roku na jej obszarze zameldowanych było 24 002 osoby. Duży spadek liczby mieszkańców między 2011 a 2012 rokiem wynika z wydzielenia się z Centrum Północ dzielnicy Zandka. Gęstość zaludnienia wynosi 4 940,18 osób na km^2, co czyni tę dzielnicę jedną z najliczniej zamieszkanych. Wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015 cechował się serią wzrostów i spadków. Obecnie wynosi 111,06 i jest wyższy od wskaźnika referencyjnego miasta – 109,66. Na obszarze dzielnicy występuje szerokie spektrum problemów i dysfunkcji społecznych. Z danych II Komisariatu Policji w Zabrzu obejmującego m.in. dzielnice, Centrum Północ, Maciejów, Osiedle Tadeusza Kotarbińskiego oraz Biskupice wynika, iż na wskazanym obszarze wzrasta ilość popełnianych przestępstw i wykroczeń. Dzielnica obsługiwana jest przez Domy Pomocy Społecznej „Maciejów", „Mikulczyce", „Wyzwolenia".

Wykres 18: Osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015 mieszkające na terenie Centrum Północ.

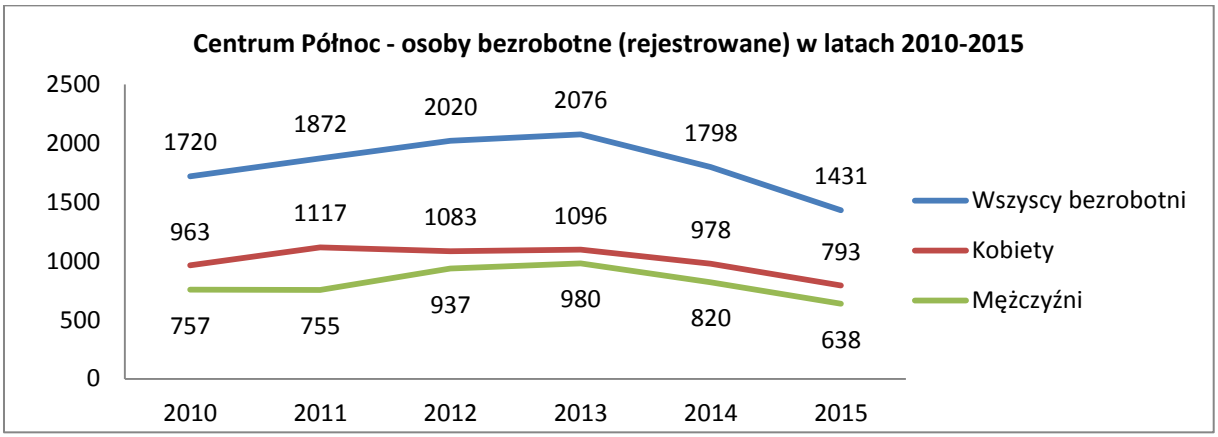

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 19: Centrum Północ – osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

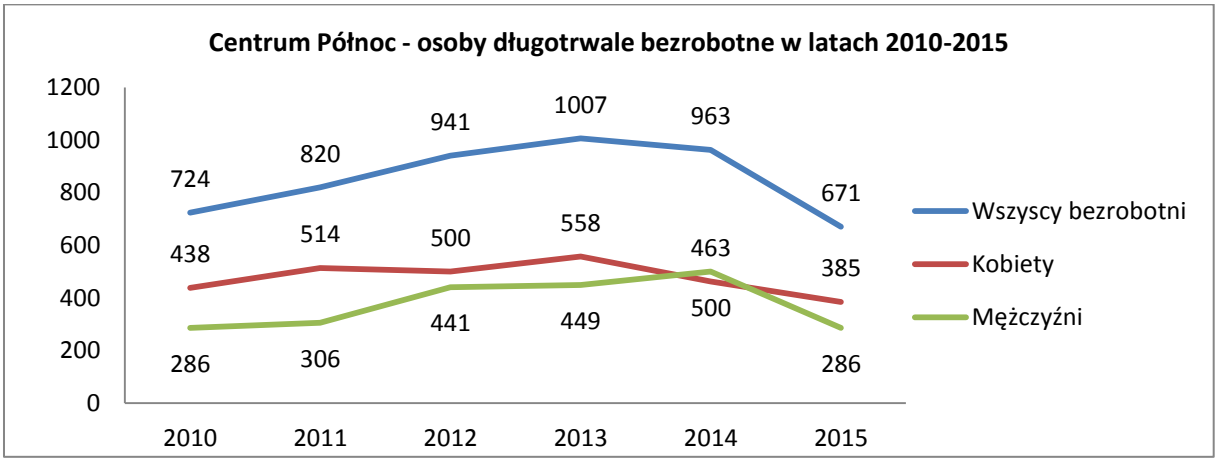

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 20: Centrum Północ - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

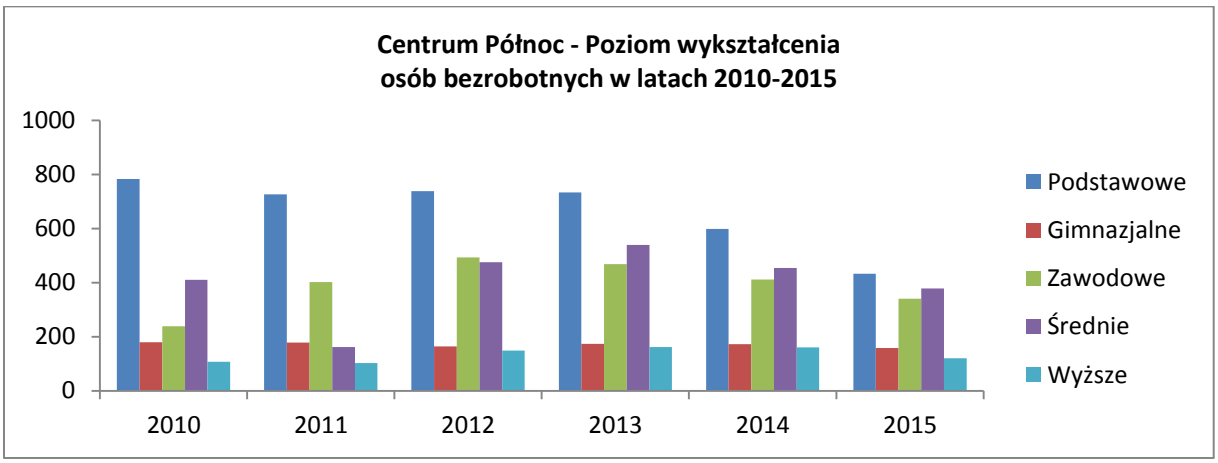

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

W analizowanym okresie 2010-2015 nastąpił spadek liczby osób zarejestrowanych w Urzędzie Pracy w stosunku do roku 2010. Problem podjęcia pracy niemal w równym stopniu dotyczy kobiet i mężczyzn. Podobnie w przypadku osób długotrwale bezrobotnym z wyjątkiem roku 2014, gdy liczba mężczyzn pozostających bez zatrudnienia przez dwanaście miesięcy była wyższa od liczby kobiet. Od 2010-2015 systematycznie znacznie spadła liczba bezrobotnych z najniższym wykształceniem. W tym samym czasie pozostałe kategorie zanotowały jedynie niewielkie spadki.

Centrum Północ pełni ważne funkcje administracyjne, transportowe oraz handlowo-usługowe. Skutkiem tego jest duży ruch kołowy w obrębie dzielnicy, która stanowi dojazd zarówno na osi północ-południe, jak i wschód-zachód. Obszary zielone zlokalizowane są w centralnej i południowej części dzielnicy: Park Poległych Bohaterów, Park Hutniczy. Pierwszy z wymienionych parków uważany jest przez mieszkańców za miejsce niebezpieczne, co potwierdzają liczne interwencje Policji i Straży Miejskiej w tym rejonie. Tereny poprzemysłowe lub o pochodzeniu związanym z przemysłem znajdują się w centralnej części dzielnicy – m.in. obiekty związane z Hutą Donnersmarcka (obecnie Huta Zabrze) – „Kwartał Sztuki" oraz wieża ciśnień, a także wyjątkowa na skalę europejską „Sztolnia Królowa Luiza", której wylot znajduje się przy ul. Karola Miarki. Mimo podejmowanych na szeroką skalę działań rewitalizacji przez miasto Zabrze, to wiele cennych zabytków nadal znajduje się w niezadowalającym stanie technicznym.

- **Grzybowice**

Grzybowice leżą w północno-zachodniej części Zabrza. Dzielnica ta pełni trzy funkcje: mieszkalną, przemysłową i rolniczą. Dominuje luźna zabudowa jednorodzinna, którą przecina droga krajowa nr 78. Znajdują się tutaj obiekty przemysłowe np. Zakłady Mechaniczne Bumar-Mikulczyce S.A., centra logistyczne oraz obszary rolne. W bliskiej odległości dzielnicy zlokalizowana jest autostrada A1 oraz zabrzańska część Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (KSSE).

Wykres 21: Liczba zameldowanych mieszkańców Grzybowic w latach 2010-2015.

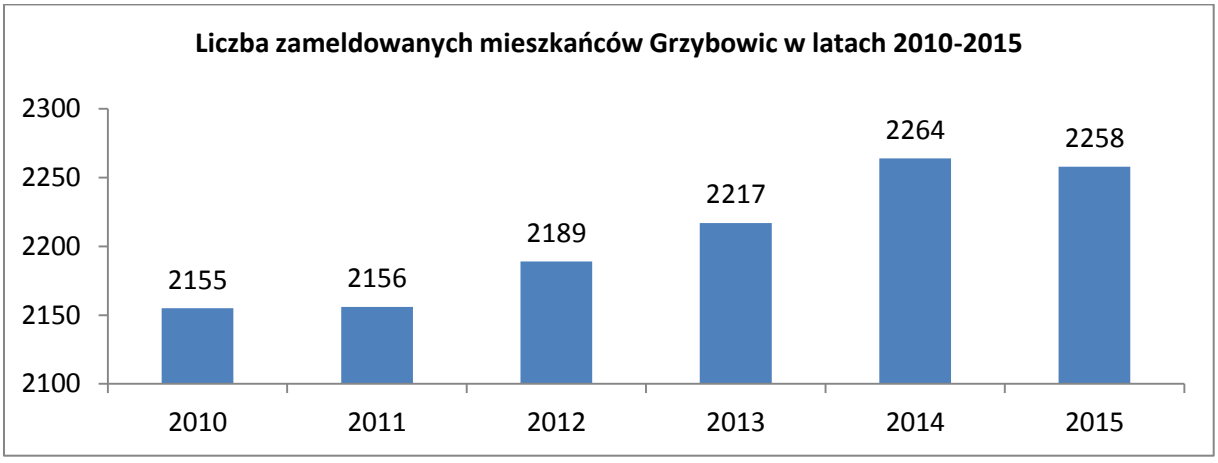

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 22:Grzybowice – wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

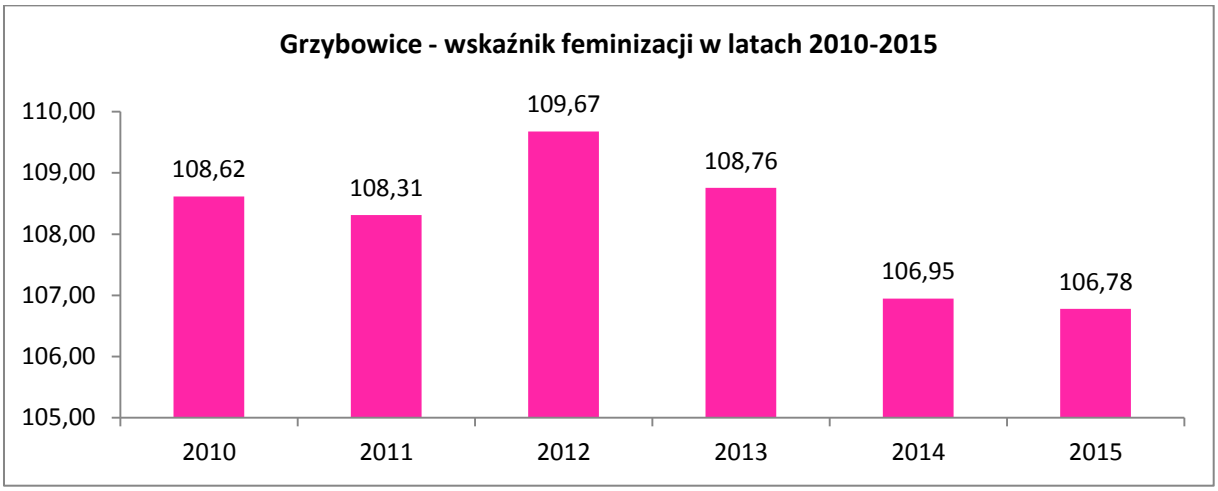

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Grzybowice zajmują powierzchnię równą 6,6 km^2. W 2015 roku na jej obszarze zameldowanych było 2 258 osób. Jest to jedna z trzech dzielnic Zabrza, które w okresie 2010-2015 zanotowały wzrost liczby ludności. Pod względem gęstości zaludnienia jest to druga najmniej zamieszkana dzielnica Zabrza - 340,57 osób na km^2. Atrakcyjna lokalizacja oraz bliskość do autostrady A1, to główne atuty, które wpływają na osiedlanie się mieszkańców innych dzielnic na terenie Grzybowic. Rysuje się pewna zależność między liczbą mieszkańców dzielnicy a wskaźnikiem feminizacji. Im więcej mieszkańców tym mniejszy odsetek kobiet na 100 mężczyzn. Społeczność lokalna tej dzielnicy cechuje się pewną hermetycznością. Z danych MOPR wynika, iż obszar ten nie wymaga natychmiastowej interwencji w obszarze społecznym. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Mikulczyce".

Wykres 23: Grzybowice - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

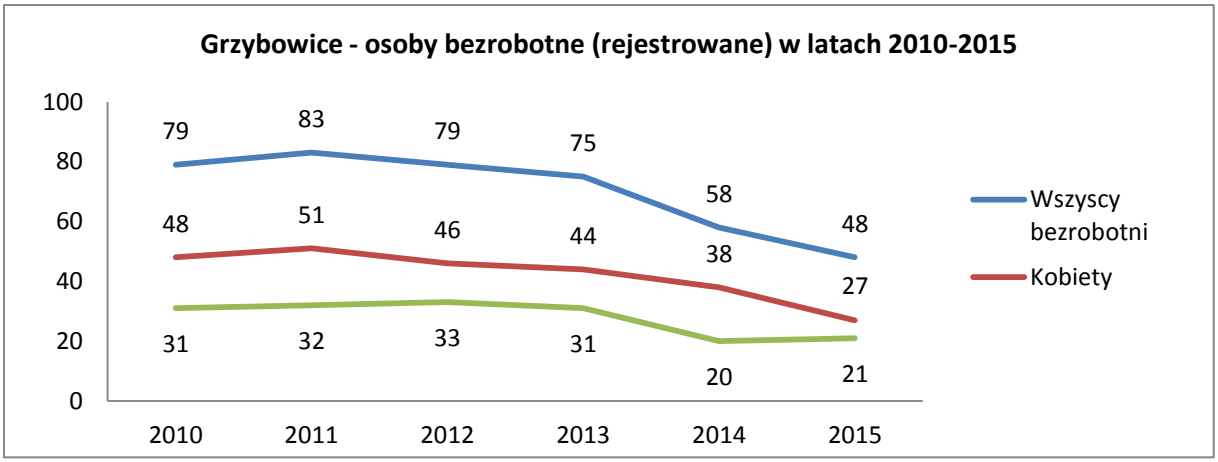

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 24: Grzybowice- osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

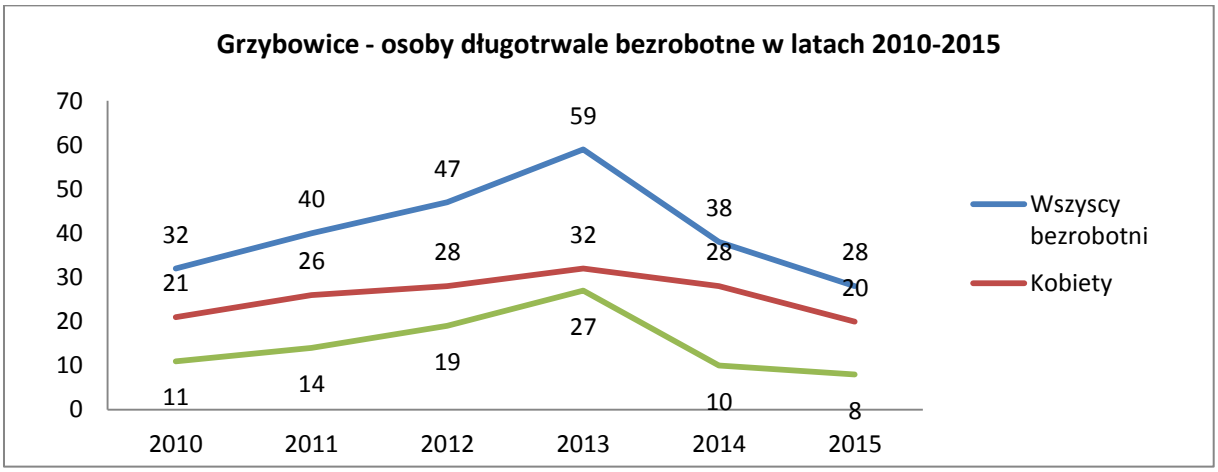

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 25: Grzybowice - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

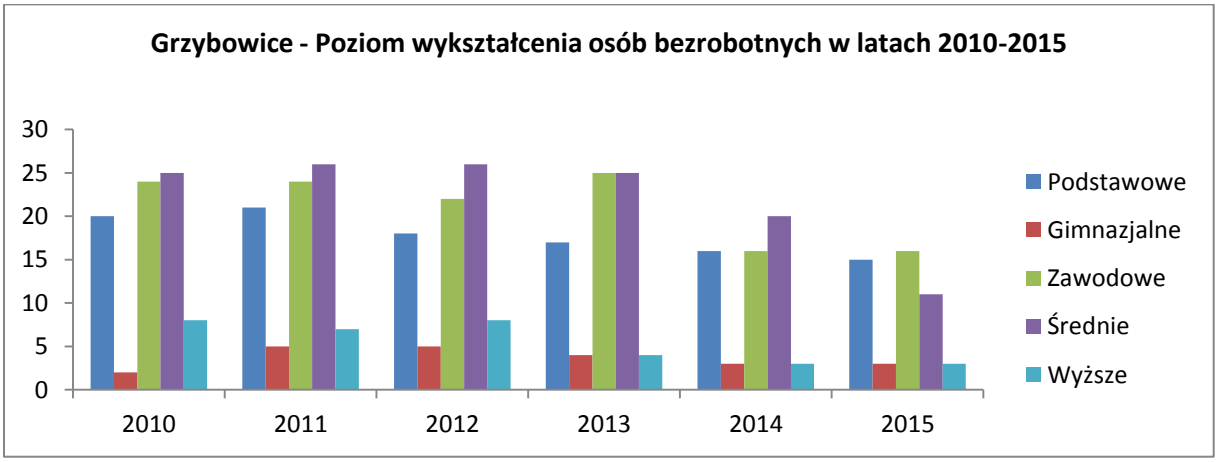

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Bezrobocie nie stanowi istotnego problemu społecznego, dotyczy stosunkowo niewielkiej części lokalnej społeczności. Od 2013 liczba osób poszukujących pracy systematycznie spada. W przeciwieństwie do pozostałych dzielnic kategoria osób z wykształceniem podstawowym nie jest dominująca. Na stan rzeczy może mieć wpływ rolniczy charakter dzielnicy.

W centralnej i południowej części Grzybowic zlokalizowanych jest kilka zakładów przemysłowych, które mogą negatywnie oddziaływać na środowisko naturalne. Niewiele jest obszarów zieleni, większość niezabudowanego obszaru zajmują pola uprawne. Negatywnie na jakość powietrza wpływa pobliska autostrada A1.

- **Guido**

Na obszarze dzielnicy Guido realizowane są funkcje: rekreacyjne, turystyczne, mieszkaniowe, handlowo-usługowe i sportowe. Zabudowę stanowią głównie kamienice, bloki czteropiętrowe oraz osiedle domów jednorodzinnych, które wybudowano dla górników pobliskiej kopalni Makoszowy.

Dzielnica cechuję się wzmożonym ruchem – znajduje się tutaj linia tramwajowa, dojazd do drogowej trasy średnicowej oraz autostrady A4. Natężony ruch stanowi szczególne zagrożenie dla pieszych i rowerzystów. Większość budynków wymaga remontów w szczególności termomodernizacji, wymiany dachów i naprawy elewacji po aktach wandalizmu. Na terenie dzielnicy znajduje się udostępniona do celów turystycznych „Kopalnia Guido" oraz osiedle Janek, które wybudowano dla górników pobliskiej kopalni „Makoszowy".

Wykres 26: Liczba zameldowanych mieszkańców Guido w latach 2012-2015.

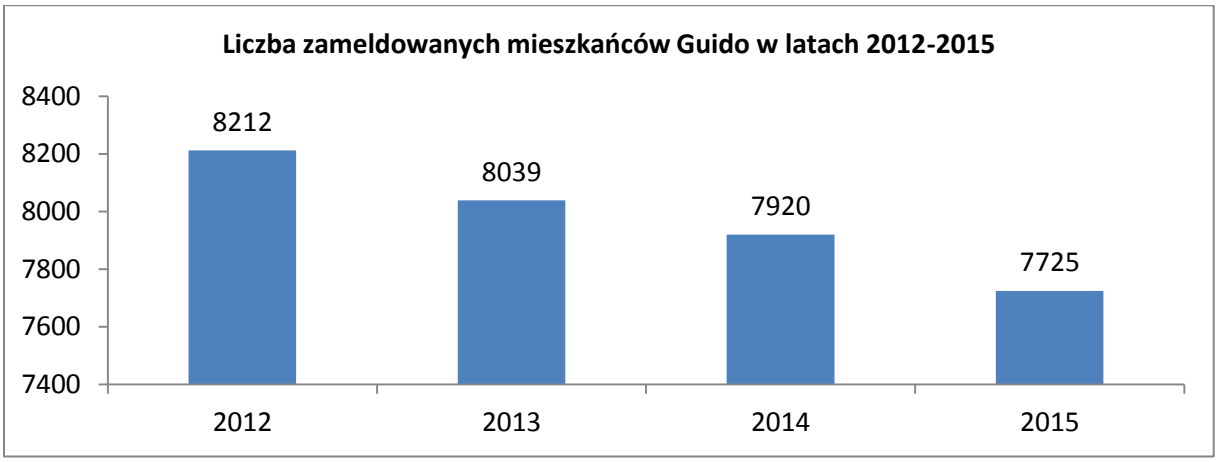

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 27: Guido – wskaźnik feminizacji w latach 2012-2015.

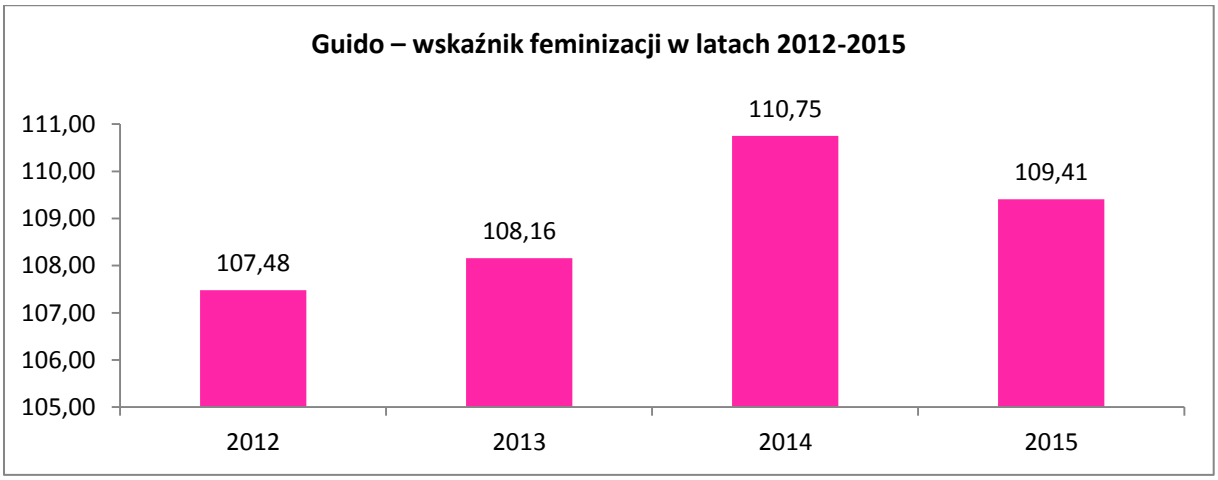

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Dzielnica Guido zajmuje powierzchnię równą 4,5 km^2. W 2015 roku na jej obszarze zameldowanych było 7 725 osób. Cechuje ją przeciętny poziom gęstości zaludnienia na poziomie 1 712,86 osób na km^2. Dane dotyczące liczby ludności i wskaźnika feminizacji dotyczą okresu 2012-2015, gdyż do roku 2012 dzielnica ta wchodziła w skład Centrum Południe. W analizowanych latach można zaobserwować spadek liczby ludności. Stosunkowo krótki okres nie pozwala wskazać jednoznacznie tendencji wskaźnika feminizacji, który w roku 2015 był nieznacznie wyższy od referencyjnego dla miasta. Na podstawie danych MOPR wynika, iż zapotrzebowanie na pomoc w postaci świadczeń

pieniężnych występuje szczególnie przy ul. Cisowej i 3 Maja. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Kończyce".

Wykres 28: Guido - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2012-2015.

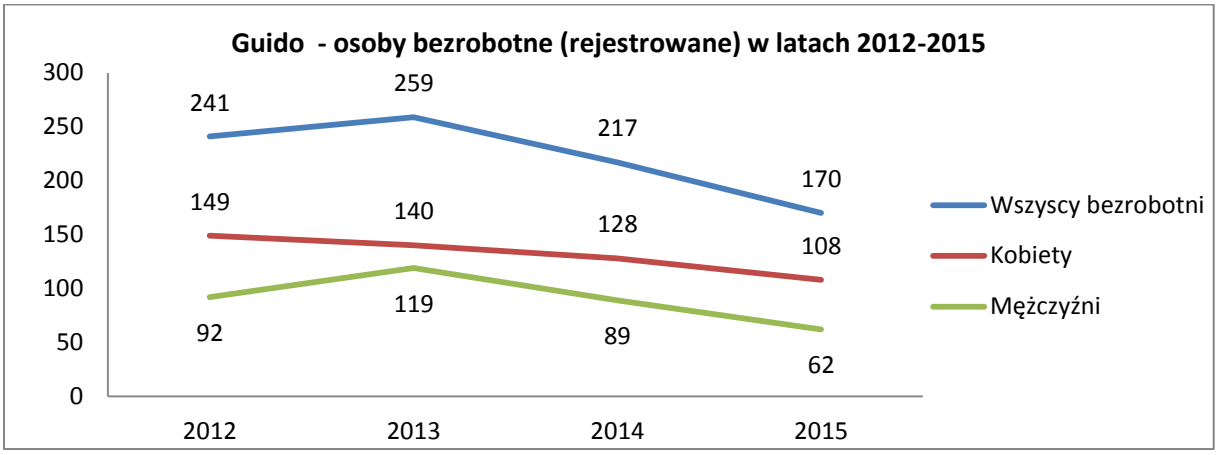

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 29: Guido - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2012-2015.

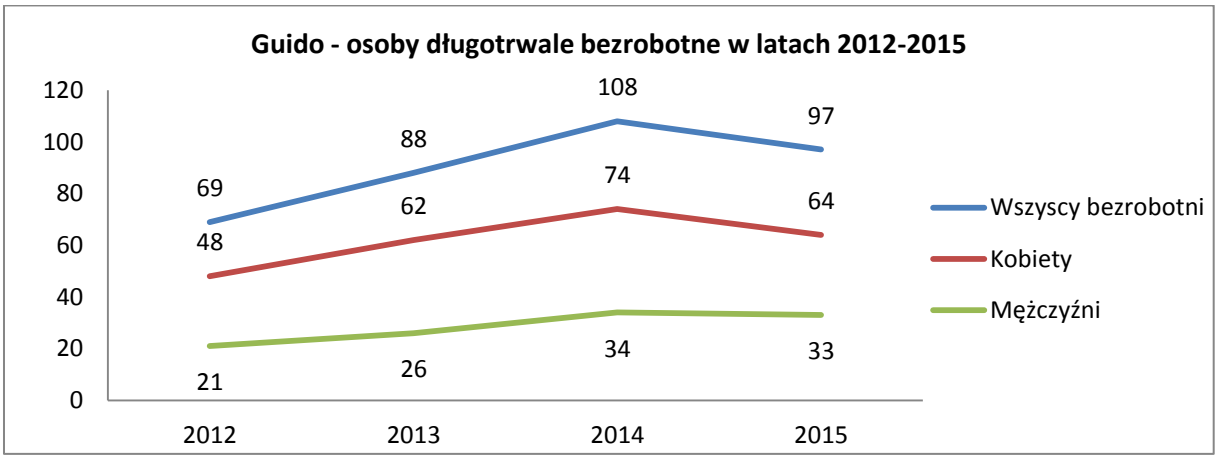

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Bezrobocie stanowi jeden z głównych problemów lokalnej społeczności. W latach 2012-2015 zaobserwowano tendencję spadkową osób zarejestrowanych w Urzędzie Pracy, jednakże w tym samym czasie znacząco wzrosła liczba osób długotrwale bezrobotnych. Dynamika tego zjawiska dotyczy przede wszystkim kobiet, które dwukrotnie częściej są narażone na długotrwałą utratę zatrudnienia. Podobnie jak w przypadku Grzybowic bezrobocie w mniejszym stopniu dotyczy osób z najniższym wykształceniem. Dominującą kategorią są osoby legitymujące się wykształceniem średnim. Stosunkowo wysoki jest także odsetek osób z wykształceniem wyższym.

Wykres 30: Guido - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2012-2015.

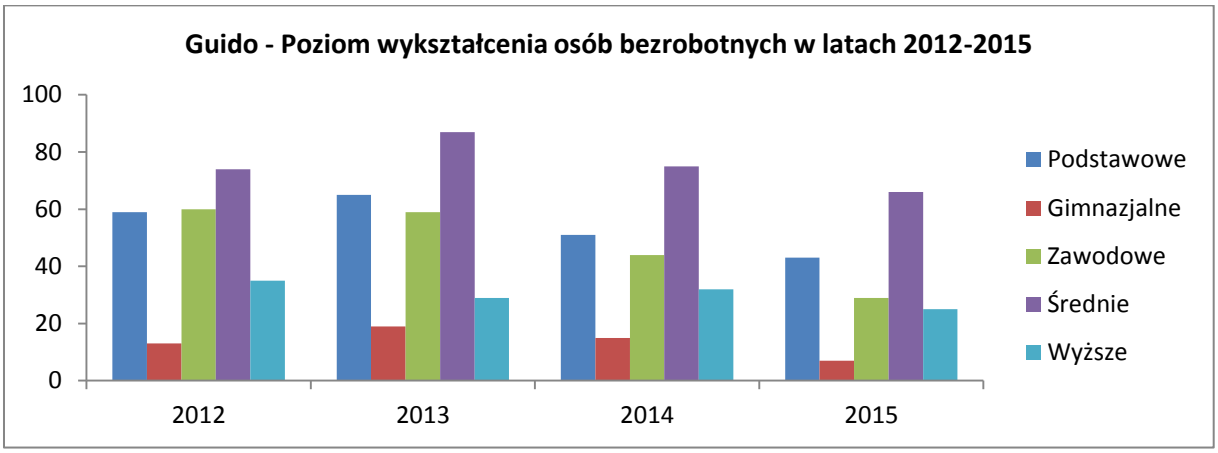

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

- **Helenka**

Helenka to najdalej wysunięta na północ dzielnica Zabrza, która do miasta została włączona dopiero w 1954 roku. Niegdyś na tym terenie znajdował się folwark „Helena". Dzielnica pełni głównie funkcje mieszkalną z dominującą zabudową bloków dwupiętrowych.

Wykres 31: Liczba zameldowanych mieszkańców Helenka w latach 2012-2015.

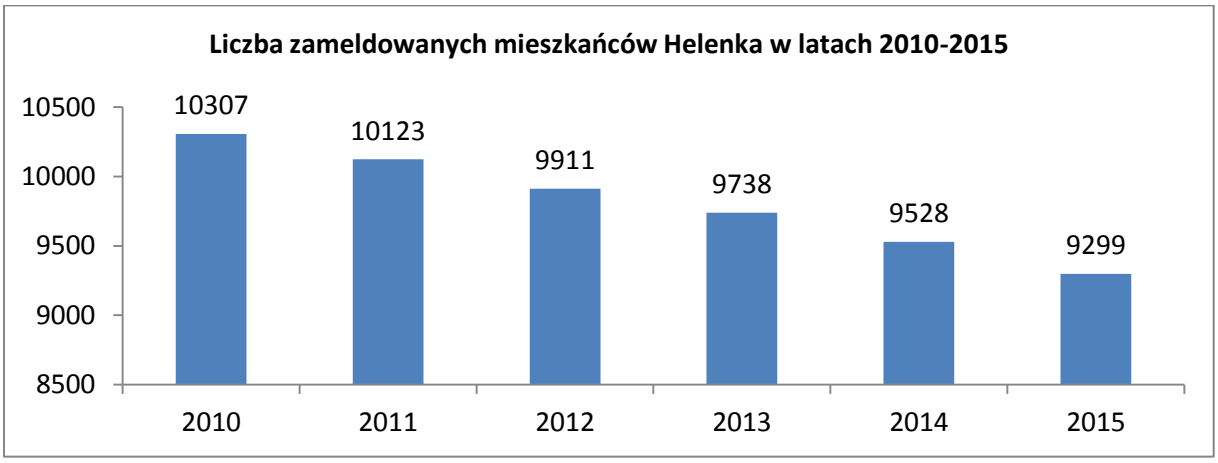

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Helenka zajmuje powierzchnię równą 1,4 km^2. W 2015 roku na jej obszarze zameldowanych było 9 299 osób. Dzielnica ta jest najgęściej zaludnioną dzielnicą Zabrza. Na 1 km^2 przypada około 6 642 osób. Od 2010 roku systematycznie maleje liczba ludności. Wskaźnik feminizacji jest jednym z najwyższych w mieście 113,43 i nieznacznie ustępuje Rokitnicy 113,83. Na podstawie zebranych danych MOPR wynika, iż jednym z głównych problemów mieszkańców dzielnicy jest bezrobocie. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Andersa".

Wykres 32: Helenka - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

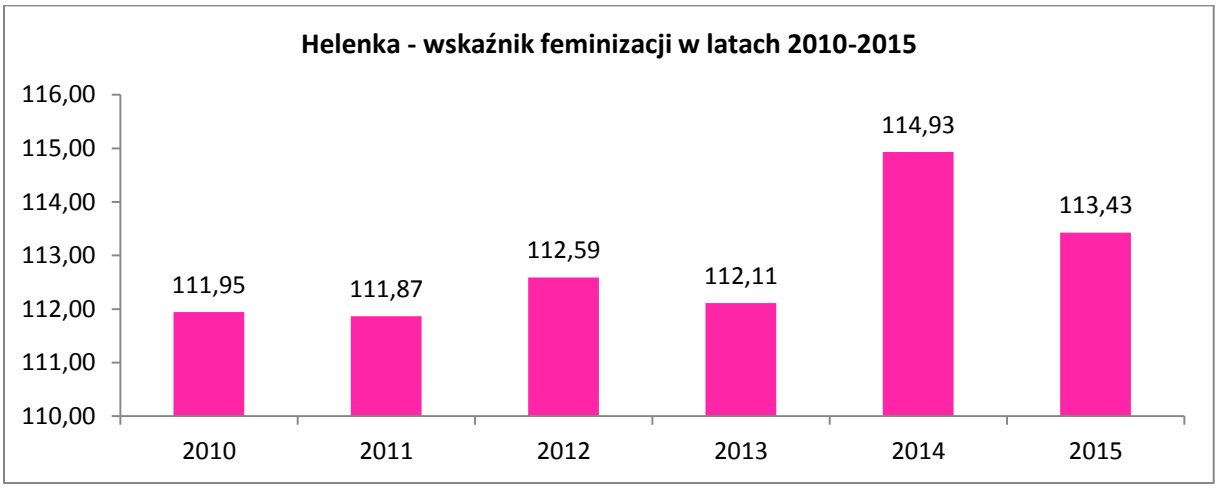

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 33: Helenka - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

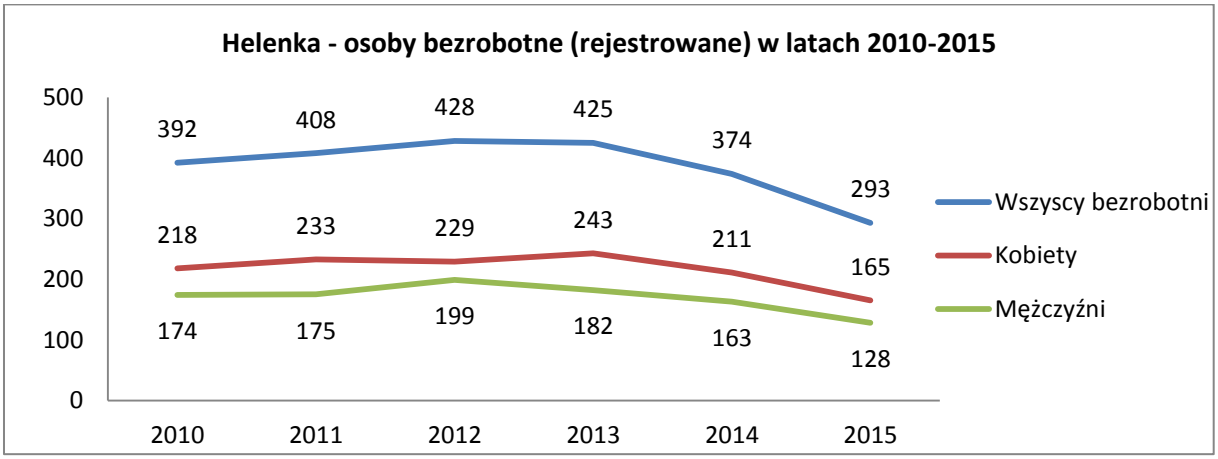

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 34:Helenka - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

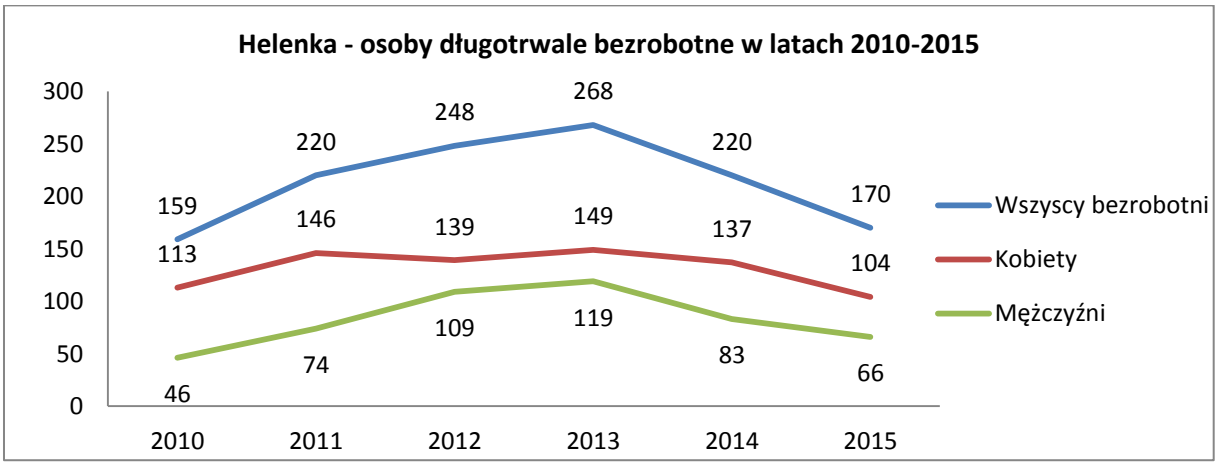

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 35:Helenka - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

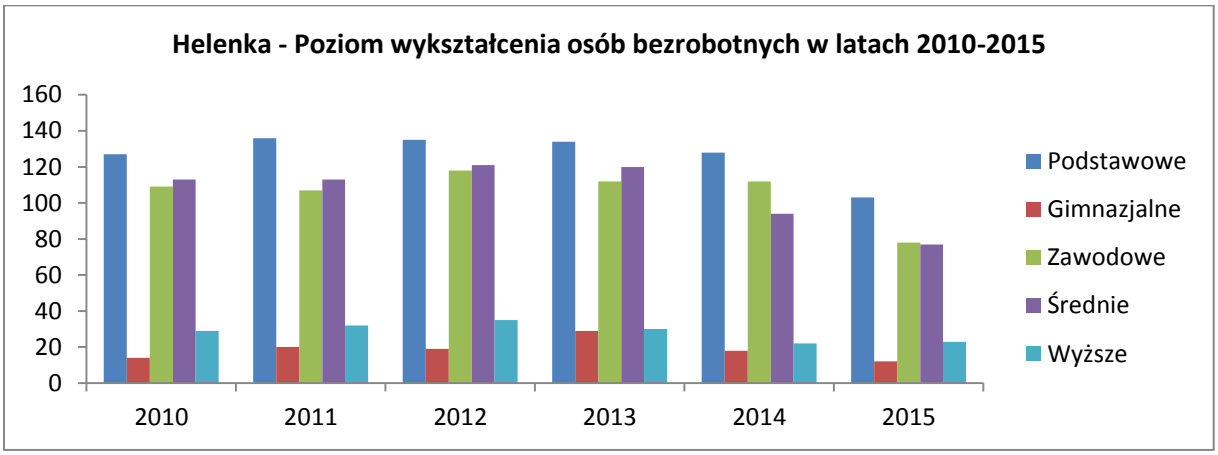

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Poziom bezrobocia (rejestrowanego) na terenie Helenki systematycznie spada i niemal w równym stopniu dotyczy kobiet i mężczyzn. Analizując osoby długotrwale bezrobotne można zaobserwować dynamiczny spadek w latach 2013-2015. Poziom wykształcenia nie wpływa istotnie na trudności ze znalezieniem pracy. We wszystkich analizowanych latach nieznacznie przeważa kategoria osób z wykształceniem podstawowym.

Obszar dzielnicy niemal w równym stopniu zajmują tereny zielone i tereny mieszkalne. W bliskiej odległości nie znajduje się wiele zakładów przemysłowych, które mogłyby negatywnie wpłynąć na stan środowiska naturalnego.

- **Kończyce**

W dzielnicy Kończyce dominuje zabudowa domów jednorodzinnych. Dzielnica bardzo dobrze skomunikowana z autostradą A4 przez węzeł „Zabrze Południe” (na granicy Zabrza i Rudy Śląskiej). Dzielnica pełni funkcje mieszkalne i rekreacyjne. Jest jednym z obszarów, gdzie występuje zjawisko suburbanizacji.

Wykres 36:Liczba zameldowanych mieszkańców Kończyc w latach 2010-2015.

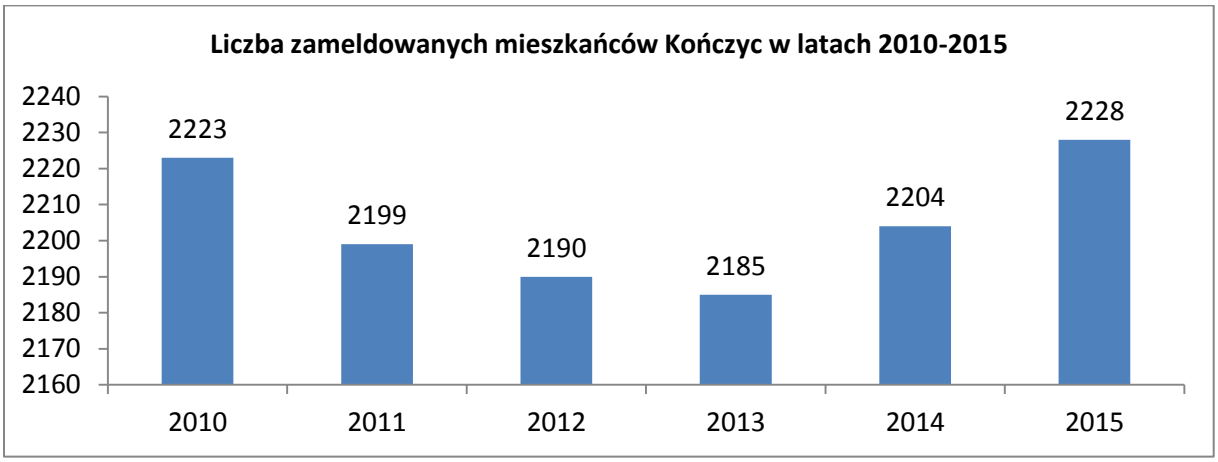

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 37:Kończyce - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

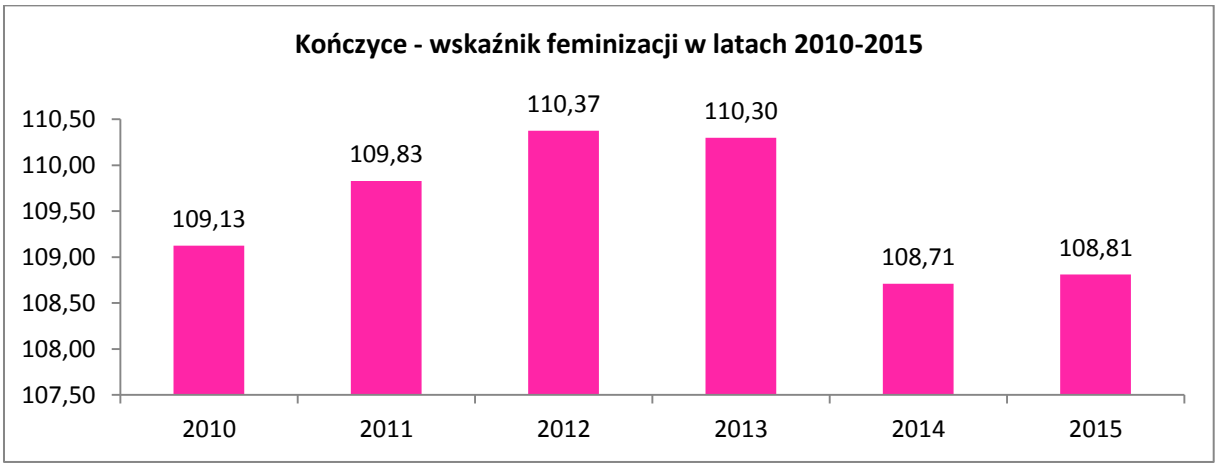

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Dzielnica ta znajduje się w południowej części miasta. Zajmuje powierzchnie równą 1,96 km^2 , gdzie zameldowanych jest 2 228 osób (2015 r.). Kończyce są jedną z trzech dzielnic, w których w badanym okresie wzrosła liczba mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosi 1 136,73 osób na km^2. Na podstawie danych MOPR wynika, iż obszar Kończyc nie jest obszarem nagromadzenia zjawisk patologicznych i niekorzystnych. Z raportów służb odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa wynika, iż dzielnica ta stała się celem licznych kradzieży rowerów, drobnego mienia i włamań na terenie ogrodów działkowych. Obszar ten jest obsługiwany przez Dom Pomocy Społecznej „Kończyce".

Wykres 38: Kończyce - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

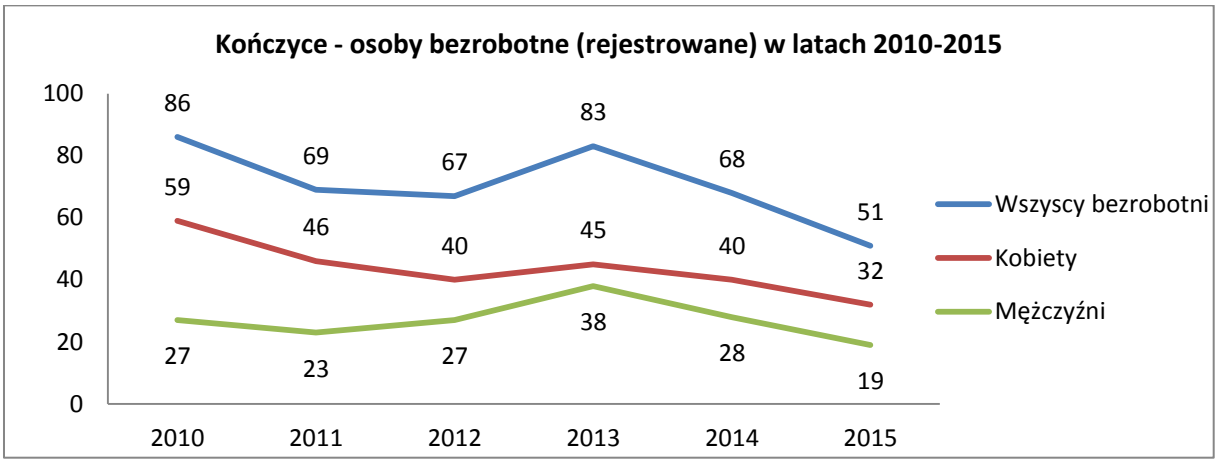

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 39:Kończyce - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

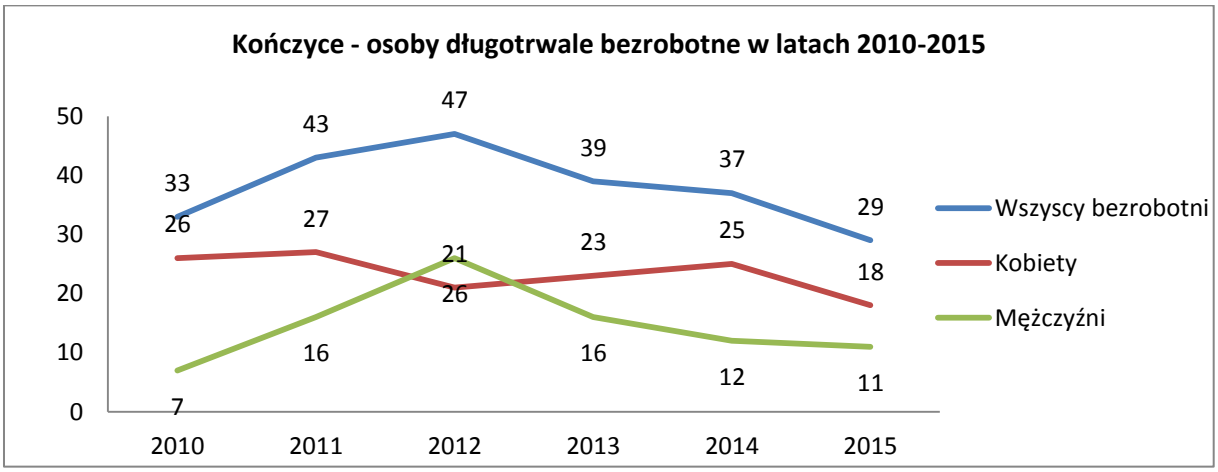

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Poziom bezrobocia systematycznie spada i dotyczy stosunkowo nielicznej części mieszkańców, z których większość to osoby długotrwale bezrobotne. Dominującą kategorią osób bezrobotnych ze względu na wykształcenie są osoby legitymizujące się dyplomem szkoły średniej. Stosunkowo wysoki jest także odsetek osób z wykształceniem wyższym.

Wykres 40:Kończyce - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

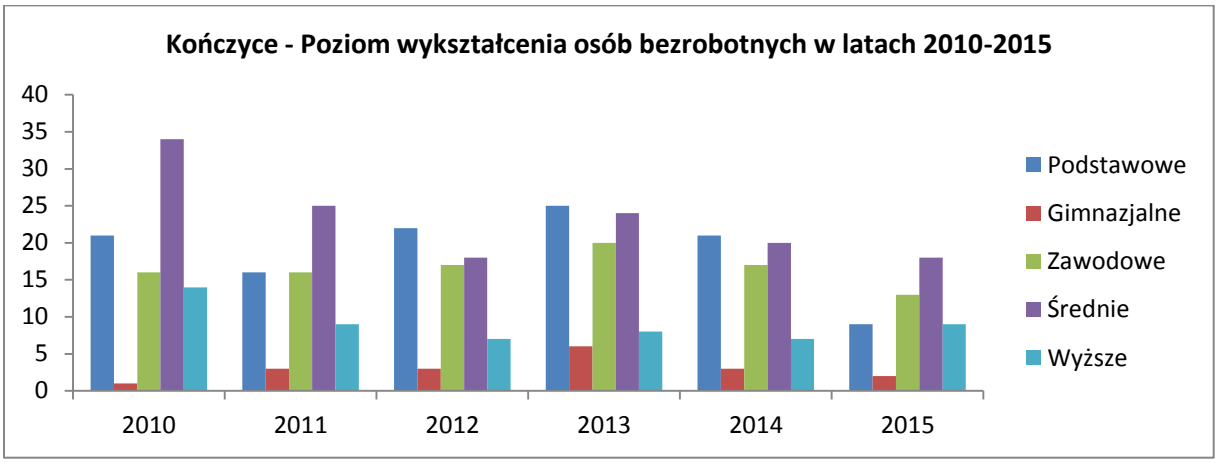

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Na obszarze zlokalizowanych jest niewiele zakładów przemysłowych, które mogłyby negatywnie oddziaływać na zdrowie i środowisko. Głównymi producentami pyłów i gazów są domy opalane węglem oraz ruch kołowy, w tym z pobliskiej autostrady A4.

- **Maciejów**

Wieś założona przez Macieja Wilczka w 1776 roku. Została włączona do Zabrza w roku 1927. Położona w zachodniej części miasta zajmuje powierzchnia 3,92 km^2, gdzie zameldowanych jest 3 449 osób (2015 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 879,85 osób na km^2 i jest stosunkowo niską wartością w porównaniu do innych dzielnic. Na terenie Maciejowa znajduje się zabytkowy „Szyb Maciej", który obecnie stanowi jedną z atrakcji miasta. Obiekt ten należy do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. Na terenie Maciejowa zlokalizowane jest kąpielisko leśne, które zostało zbudowane w roku 1933.

Wykres 41:Liczba zameldowanych mieszkańców Maciejowa w latach 2010-2015.

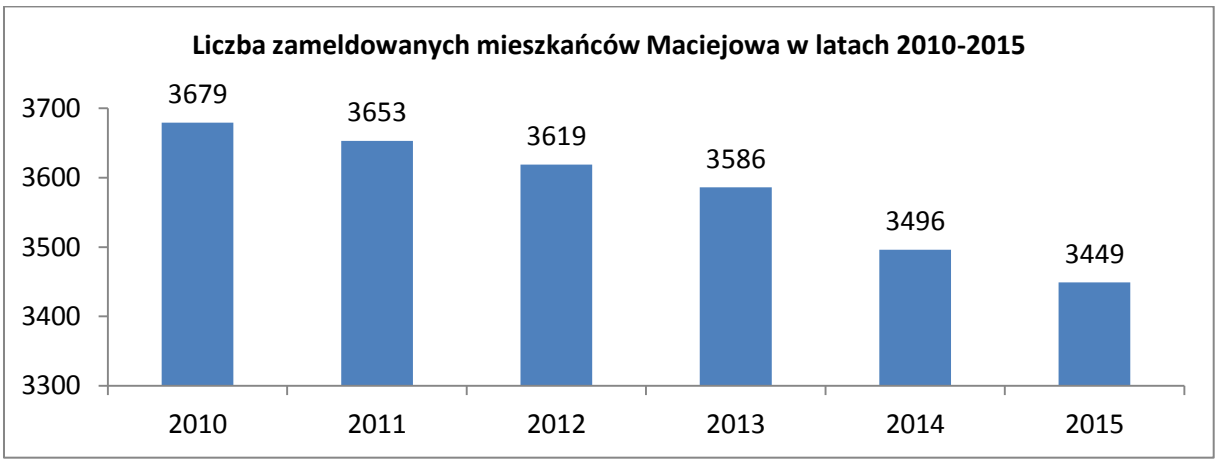

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 42:Maciejów - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

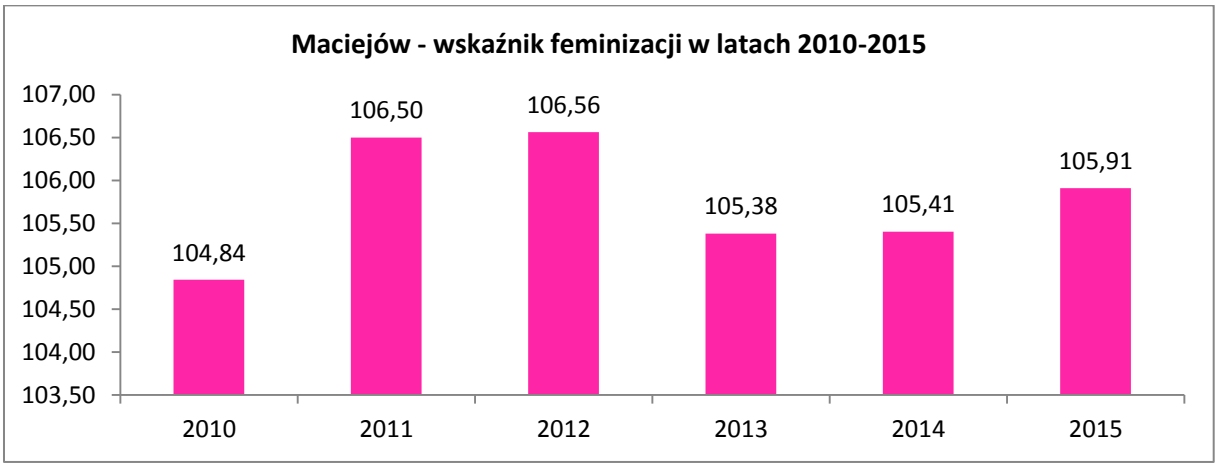

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

W odróżnieniu od innych dzielnic o charakterze podmiejskim od roku 2010 notuje się systematyczny spadek liczby ludności. W analogicznym okresie wzrasta wskaźnik feminizacji, który wynosi 105,91 i jest niższy od wartości referencyjnej dla miasta – 108,04. Na obszarze Maciejowa występują takie problemy społeczne jak alkoholizm i ubóstwo. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Maciejów".

Wykres 43:Maciejów - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

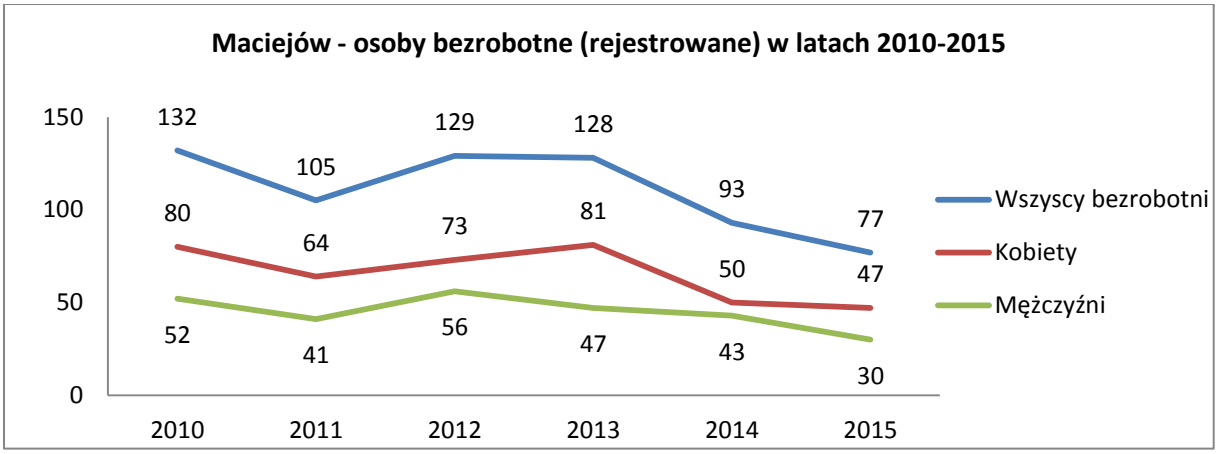

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 44:Maciejów- osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

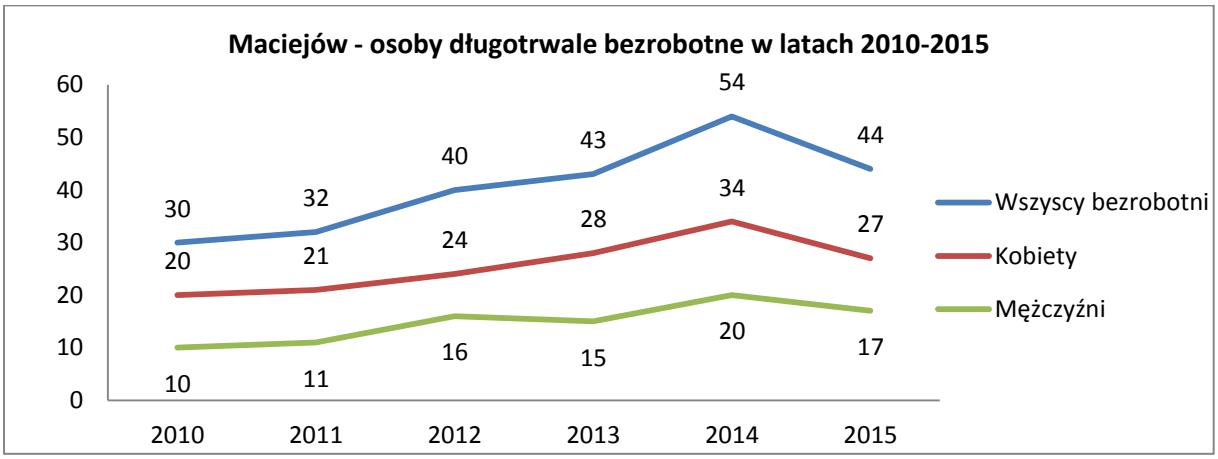

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 45:Maciejów - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

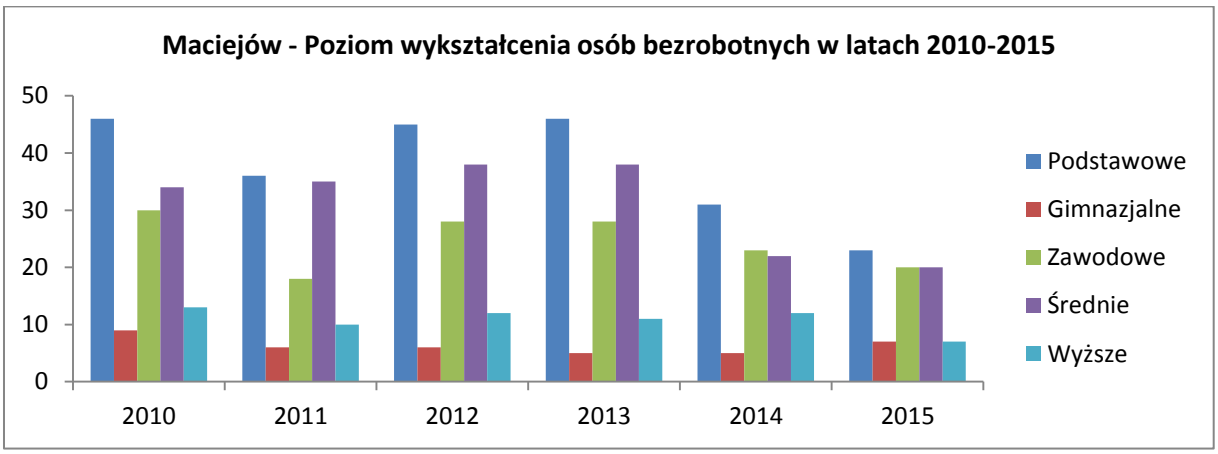

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

W okresie 2010-2015 zaobserwowano spadek mieszkańców Maciejowa pozostających bez pracy. Ponad połowa tych osób pozostawała bez zatrudnienia powyżej 12 miesięcy. Od roku 2013 wystąpiła tendencja do zrównywania się poszczególnych kategorii wykształcenia, wśród których nieznacznie więcej jest osób z podstawowym wykształceniem.

W pobliżu dzielnicy Maciejów przebiegają ważne szlaki komunikacyjne: autostrada A1, droga krajowa nr 88, a także ul. Wolności. Wzmożony ruch kołowy oraz spalanie niskiej jakości węgla do ogrzewania domów negatywnie wpływają na jakość powietrza. Na terenie Maciejowa znajduje się miejska oczyszczalnia ścieków.

- **Makoszowy**

Dzielnica zlokalizowana w południowej części miasta. W skład Zabrza została włączona w roku 1951. Makoszowy zajmują powierzchnię 8,84 km^2, gdzie zameldowanych jest 2 138 osób (2015 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 241,86 km^2, jest to najniższa wartość w mieście. Dominującą zabudową są domy

jednorodzinne zlokalizowane w zachodniej części dzielnicy. Obiektem regulującym życie mieszkańców jest kopalnia „Makoszowy", która została uruchomiona w 1906 roku pod nazwą Delbrück. Pierwszego lipca 2005 roku podjęto decyzję o połączeniu z kopalnią „Sośnica". Dziesięć lat później 1 maja 2015 dokonano rozdziału na odrębne kopalnie. Obecnie ruch „Makoszowy" posiada dwa poziomy wydobywcze na głębokości 660 m i 850 m. Konsekwencje ewentualnej likwidacji Kopalni to ogromny wzrost bezrobocia, nie tylko w dzielnicy ale i w całym mieście oraz negatywne skutki dla firm kooperujących oraz branż pokrewnych.

Wykres 46: Liczba zameldowanych mieszkańców Makoszów w latach 2010-2015.

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 47: Makoszowy - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

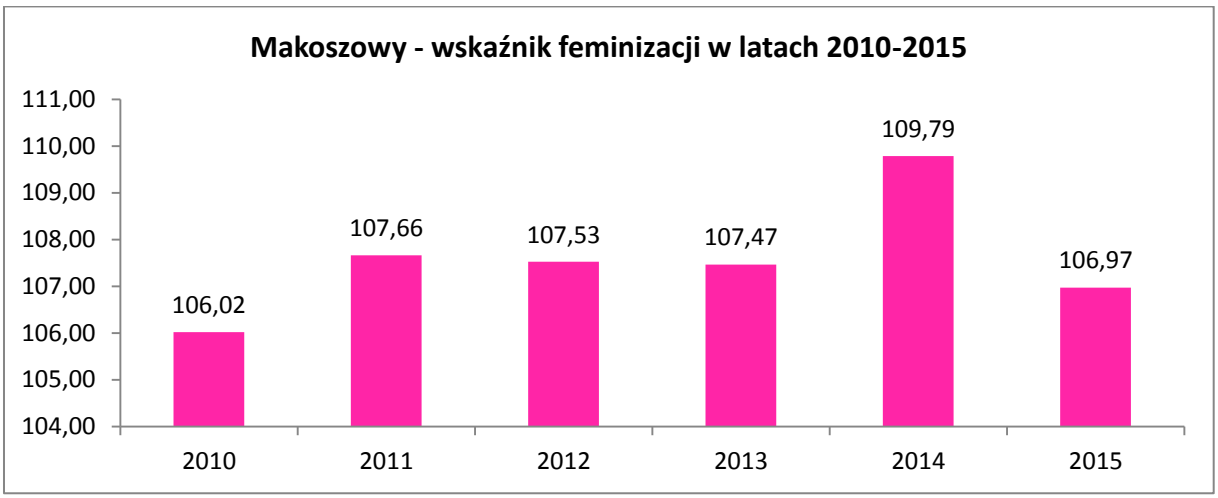

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

W analizowanym okresie 2010-2015 liczba zameldowanych mieszkańców Makoszów spada. Jednocześnie wahania wykazuje wskaźnik feminizacji, który w roku 2015 wyniósł 106,97 i był mniejszy od średniej zabrzańskiej. Lokalna społeczność cechuje się dość dużą hermetycznością i poczucie odrębności. Na terenie dzielnicy mieści się lokal socjalny, który pełni funkcje tymczasowego lokum dla osób samotnych po eksmisji. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Kończyce".

Wykres 48: Makoszowy- osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

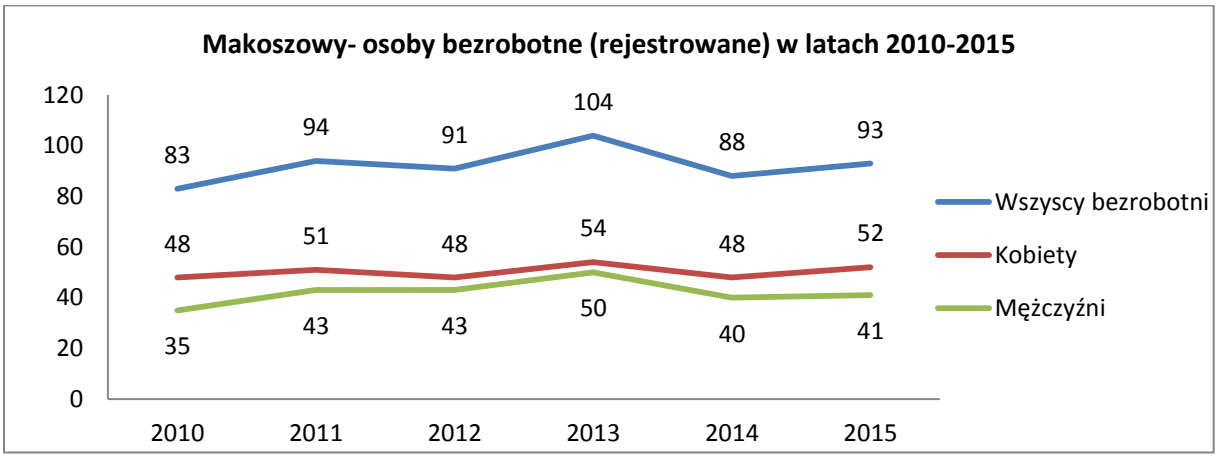

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 49: Makoszowy - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

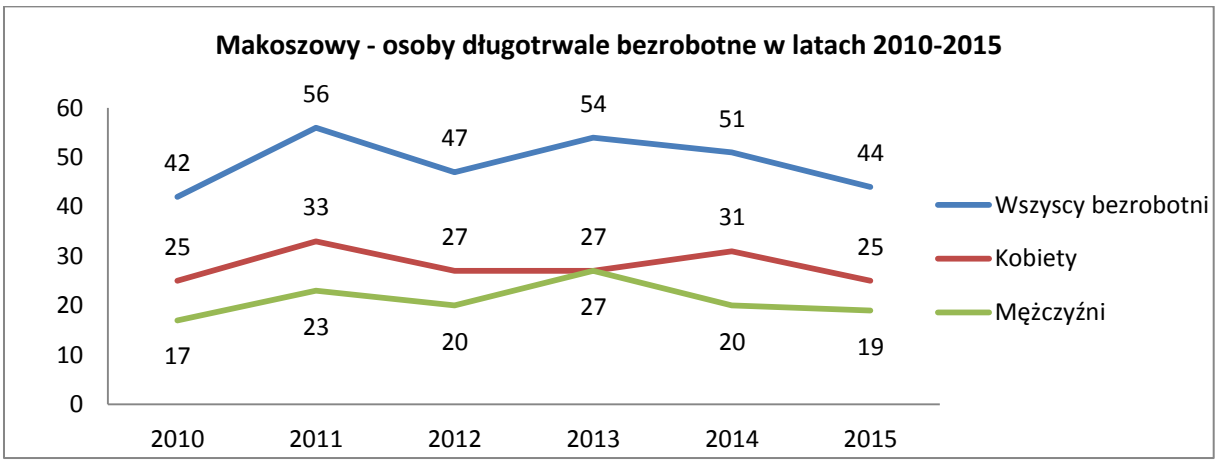

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 50:Makoszowy - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

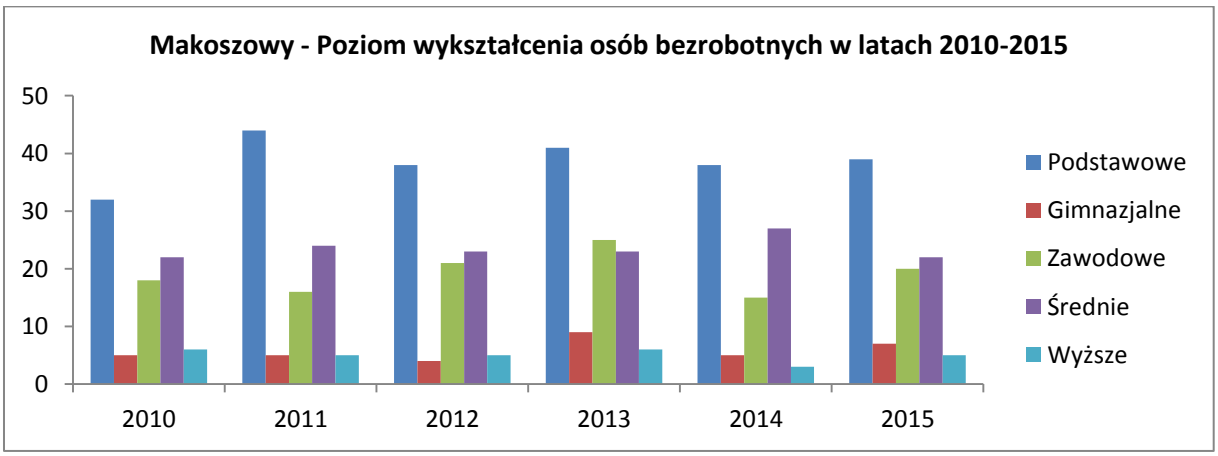

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wysoki poziom bezrobocia stanowi poważny problem wpływający na funkcjonowanie lokalnej społeczności. W porównaniu do innych dzielnic na obszarze Makoszów notuje się wzrost bezrobocia przy jednoczesnym spadku długotrwale bezrobotnych. Największe problemy ze znalezieniem pracy mają osoby z wykształceniem podstawowym.

Mimo, iż na terenie Makoszów znajduje się wiele obszarów zielonych oraz stawów, to dzielnica ta cechuje się wysokim poziomem zdegradowania, który wynika z długoletniej działalności kopalni i koksowni „Makoszowy".

- **Mikulczyce**

Potwierdzona historia Mikulczyc sięga XIV wieku. W skład Zabrza została włączona dopiero w 1951 r. Po II wojnie światowej na obszarze dzielnicy powstało Państwowe Gospodarstwo Rolne, które zostało zlikwidowane po 1989 roku. Niegdyś funkcjonowała tutaj kopalnia węgla kamiennego „Mikulczyce", która połączono w 1960 r. z kopalnią „Rokitnica". Oba podmioty zostały w 1970 r. weszły w skład kopalni „Ludwik-Concordia". Ostatecznie wszystkie te podmioty w 1973 r. zostały włączone do kopalni „Pstrowski", która zakończyła wydobycie w 2000 roku. Obecnie zostało jedynie kilka budynków przy ul. Kopalnianej, które przypominają o górniczej działalności. Zabudowa Mikulczyc składa się z domów jednorodzinnych oraz zabytkowych kamienic.

Wykres 51: Liczba zameldowanych mieszkańców Mikulczyc w latach 2010-2015.

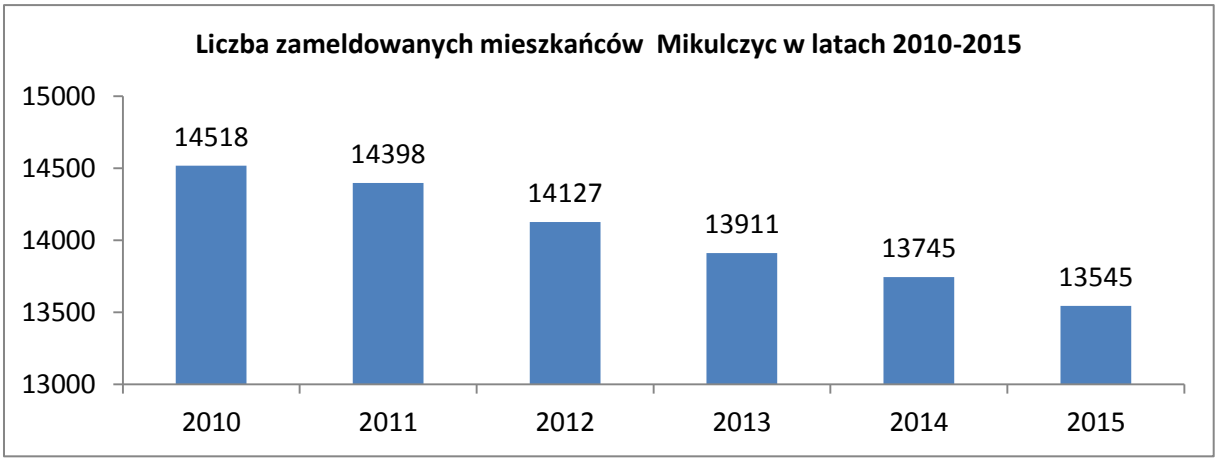

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 52: Mikulczyce - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015

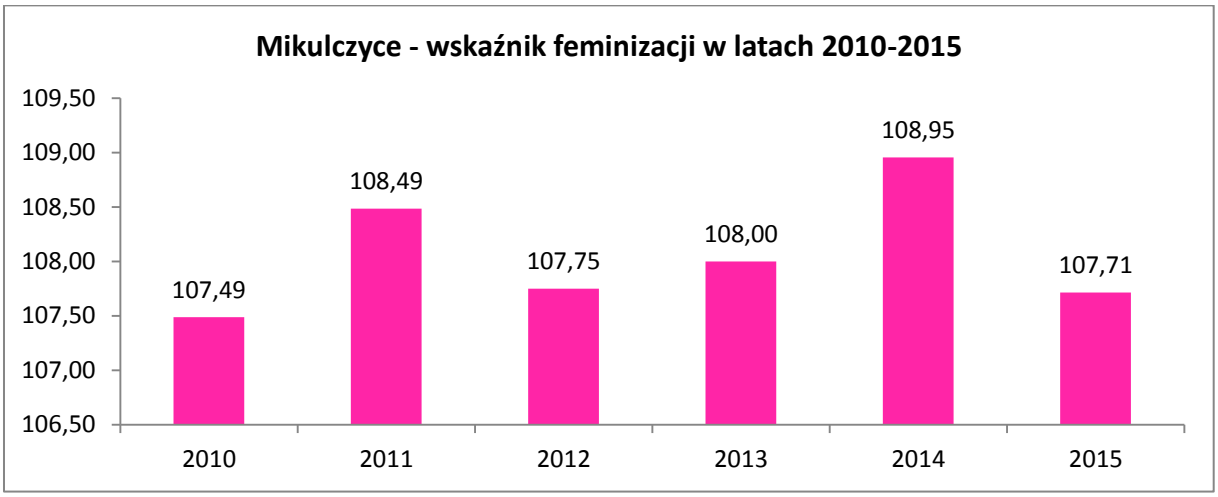

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Dzielnica zajmuje powierzchnię równą 7,64 km^2, gdzie zameldowanych jest 13 545 osób (2015 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 1 772,91 osób na km^2, co stanowi przeciętną wartość. W latach 2010-2015 zarysowała się wyraźna tendencja spadkowa liczby zameldowanych mieszkańców. Wskaźnik feminizacji w analogicznym okresie cechował się dużą zmiennością. W roku 2015 był nieznacznie niższy od średniej wartości miasta. Główne problemy społeczne zdiagnozowane przez MOPR to: bezrobocie, ubóstwo, niepełnosprawność oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Mikulczyce".

Wykres 53: Mikulczyce - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

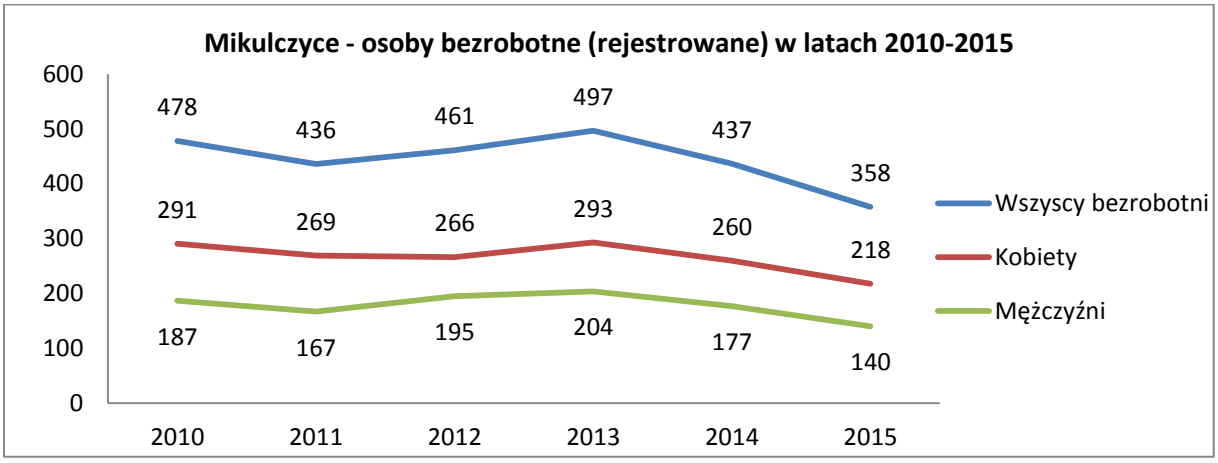

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 54: Mikulczyce - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

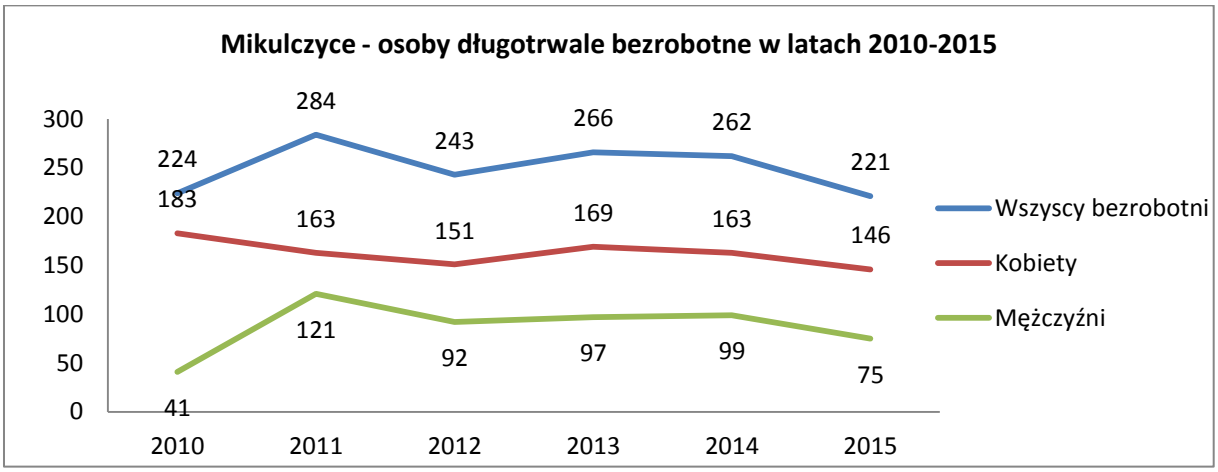

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 55: Mikulczyce - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

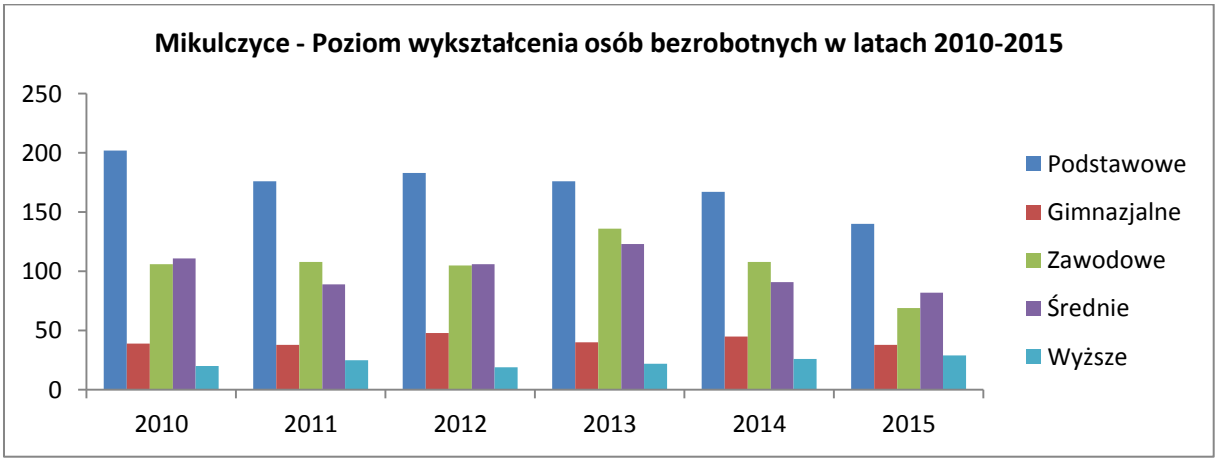

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

W latach 2010-2015 liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w Urzędzie Pracy miała tendencją spadkową. Częściej zjawisko to dotyczyło kobiet, aniżeli mężczyzn. W szczególności jest to dostrzegalne w grupie długotrwale bezrobotnych. Wśród poszukujących pracy najwięcej jest osób z wykształceniem podstawowym. Od 2012 nieznacznie wzrasta liczba osób legitymizujących się dyplomem ukończenia szkoły wyższej.

- **Osiedle Mikołaja Kopernika**

Osiedle Mikołaja Kopernika mieści się w centralnej części Zabrza. Bloki z wielkiej płyty, które stanowią zdecydowaną większość zasobu osiedla powstały w latach 80. XX wieku. Na terenie osiedla mieści się „Park im. Jana Pawła II", gdzie został w 1999 r. został przeniesiony krzyż z pielgrzymki Ojca Świętego. Lokalna społeczność skoncentrowana jest na małym obszarze bloków wielkopłytowych. Niesie to typowe problemy i dysfunkcje społeczne znane z innych blokowisk. Obecnie obserwuje się wzmożone budownictwo jednorodzinne na terenach, które niegdyś były terenami rolniczymi. Osiedle Mikołaja

Kopernika zajmuje 4,96 km^2, zamieszkane jest przez 4 607 zameldowanych osób. Gęstość zaludnienia wynosi 928,83 osób na km^{2}i jest wartością średnią w skali miasta.

Wykres 56: Liczba zameldowanych mieszkańców Os. Mikołaja Kopernika w latach 2010-2015.

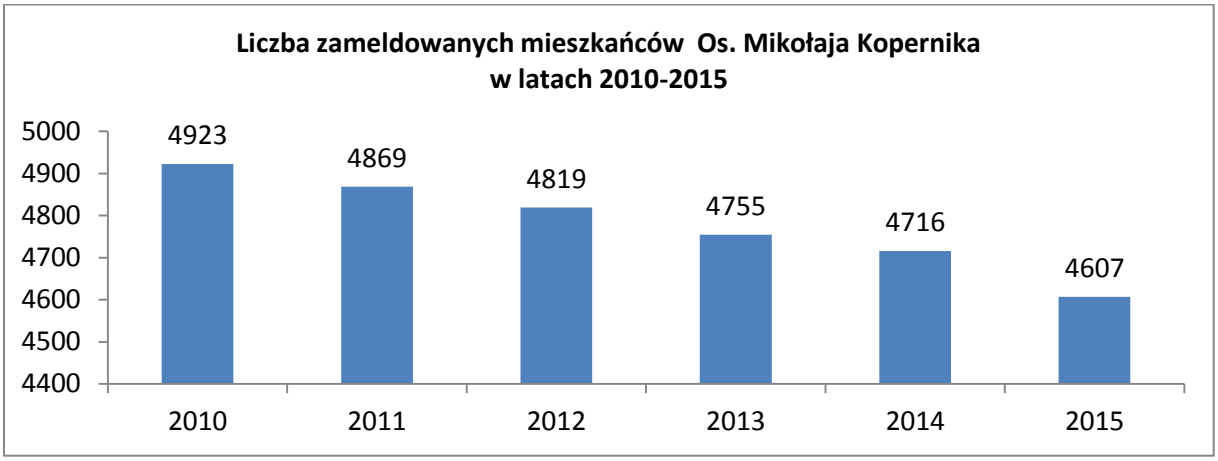

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 57: Os. Mikołaja Kopernika - współczynnik feminizacji w latach 2010-2015.

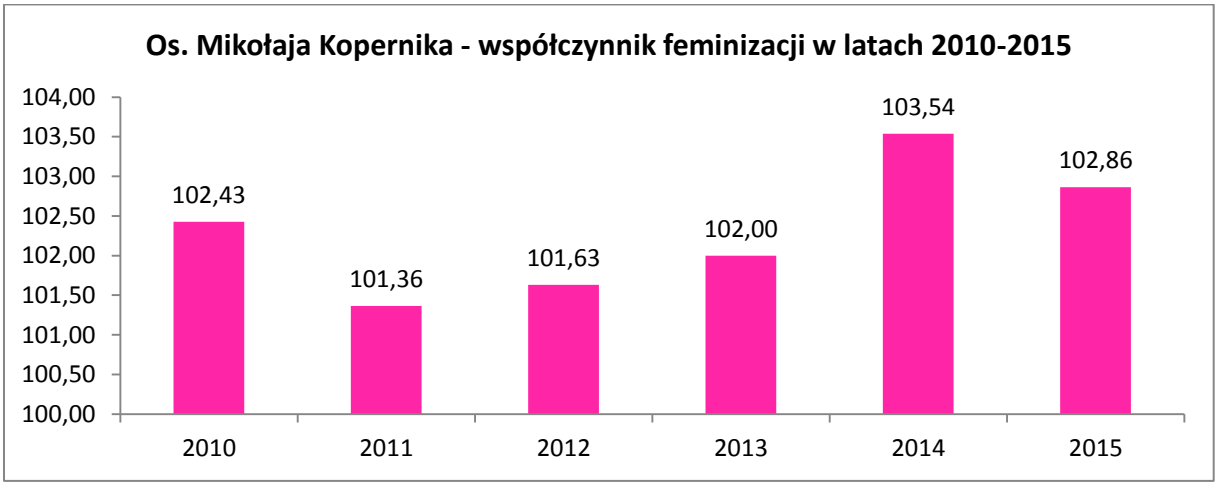

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Podobnie jak w innych dzielnicach miasta spada liczba zameldowanych osób. Jednocześnie zauważa się nieznaczną tendencję wzrostową wskaźnika feminizacji, który w roku 2015 był jednym z najniższych. Większość mieszkańców zamieszkuje centralną część osiedla, gdzie znajdują się budynki z wielkiej płyty i kumulują się negatywne zjawiska społeczne. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Mikulczyce".

Wykres 58: Os. Mikołaja Kopernika - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

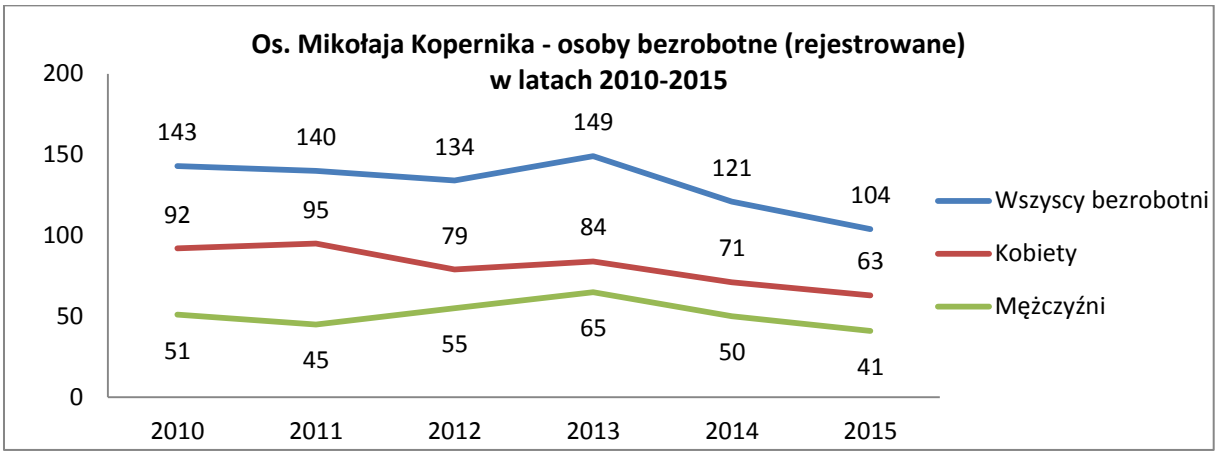

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 59: Os. Mikołaja Kopernika - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

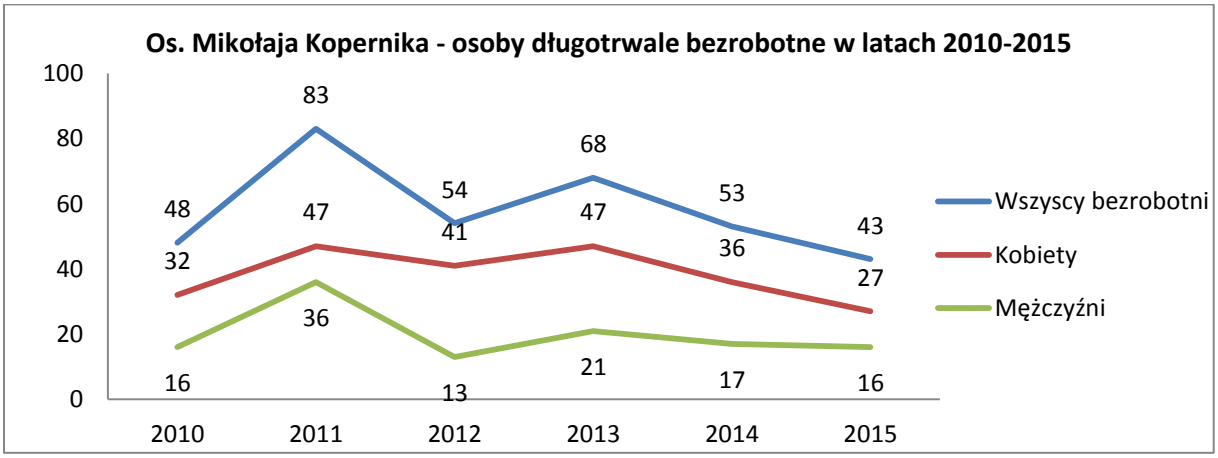

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 60: Os. Mikołaja Kopernika - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

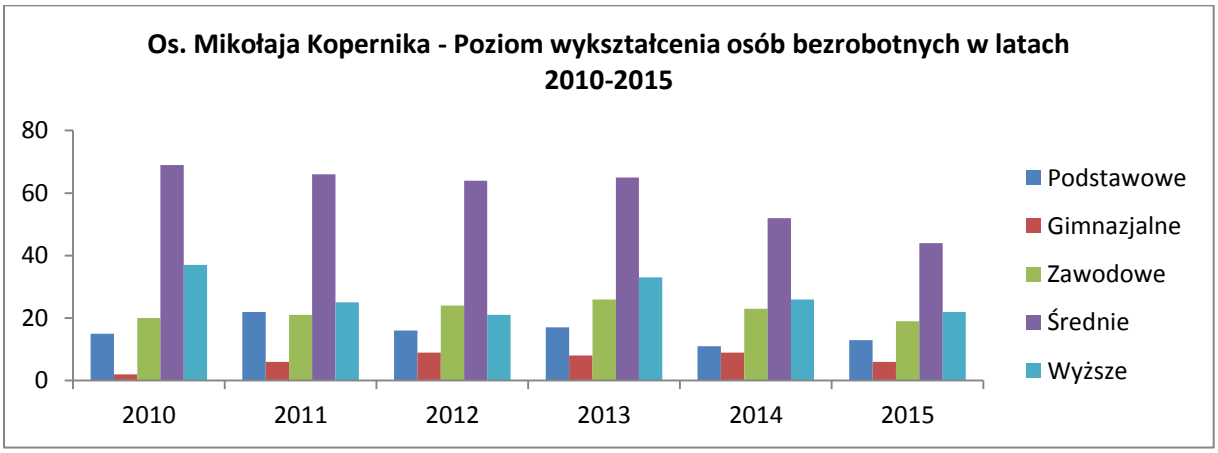

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Bezrobocie w sposób bezpośredni dotyczy 104 osób i od roku 2010 systematycznie spada. Trudności ze znalezieniem pracy niemal w równym stopniu dotyczą kobiet i mężczyzn. W odróżnieniu od innych dzielnic Zabrza osoby z wykształceniem wyższym stanowią drugą najliczniejszą grupę tuż po osobach z dyplomem szkoły średniej.

Na obszarze osiedla znajduje się niewiele terenów zielonych, dostępnych dla mieszkańców. Wolną przestrzeń zajmują pola uprawne, które obecnie są wykorzystywane pod budowę domów jednorodzinnych.

- **Osiedle Młodego Górnika**

Osiedle mieszkaniowe stworzone dla pracowników pobliskiej kopalni węgla kamiennego „Pstrowski", która powstała w latach 1854-1856 pod nazwą „Hedwigswunsch**"** z inicjatywy przemysłowca Alberta Borsiga. Osiedle znajduje się w północno-zachodniej części miasta. To trzecia najmniejsza powierzchniowo dzielnica Zabrza - 1,84 km^2. W roku 2015 zameldowanych było 1 170 osób, co czyni Os. Młodego Górnika najmniejszą dzielnicą pod względem ludności. Gęstość zaludnienia wynosi 635,87 osób na km^2. Obecnie w bliskiej odległości powstają tereny inwestycyjne związane z lokalną częścią Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (KSSE). Od 2010 spada systematycznie liczba ludności. Jednocześnie skokowo zmienia się wskaźnik feminizacji. Oznacza to, iż mimo malejącej i hermetycznej populacji, zmienia się jej skład. Lokalną społeczność dodatkowo cechuje silny mechanizm kontroli społecznej. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Andersa".

Wykres 61: Liczba zameldowanych mieszkańców Os. Młodego Górnika w latach 2010-2015.

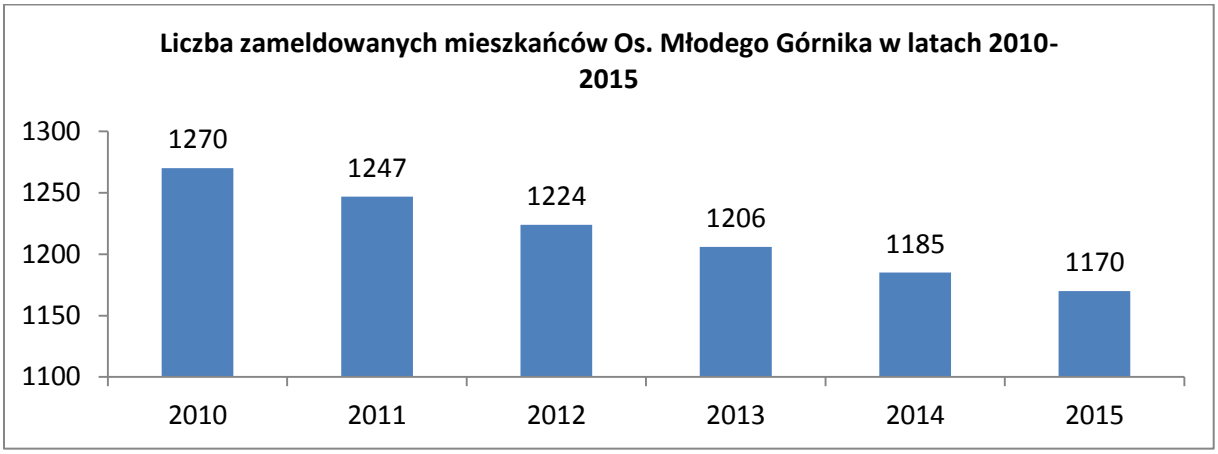

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 62: Os. Młodego Górnika - współczynnik feminizacji w latach 2010-2015.

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 63: Os. Młodego Górnika - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

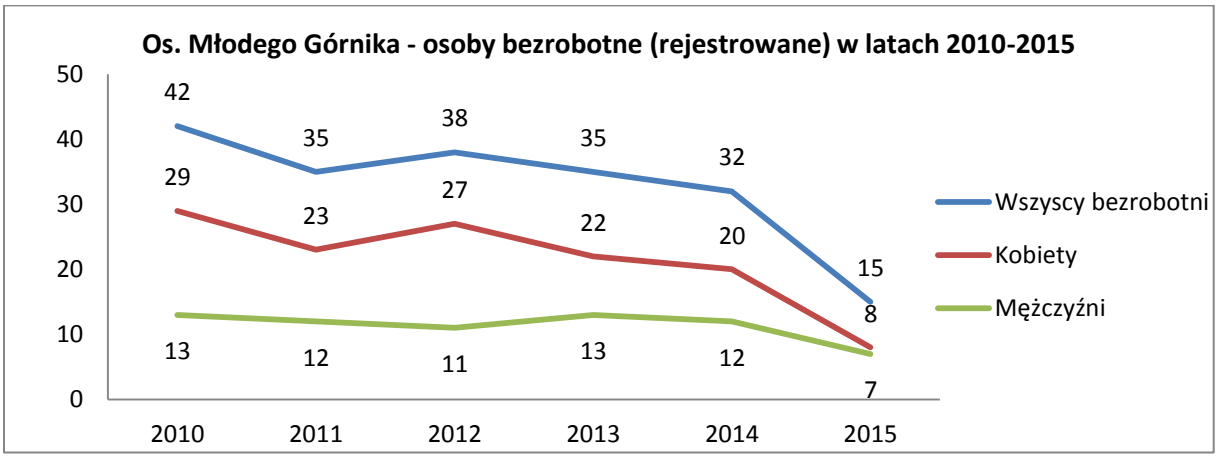

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 64Os. Młodego Górnika - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

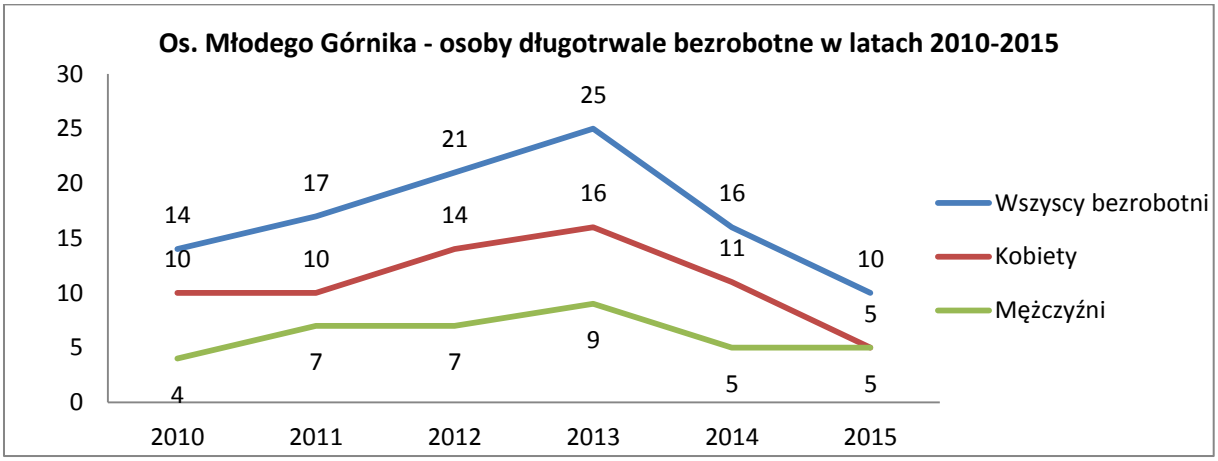

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 65: Os. Młodego Górnika - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

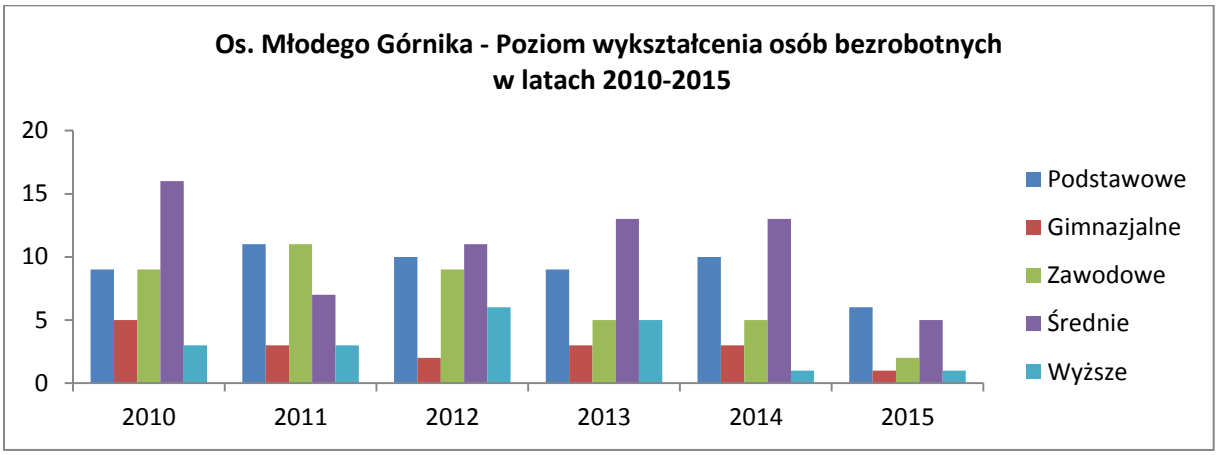

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Poziom bezrobocia jest jednym z najniższych w mieście i dotyczy jedynie kilku jednostek, z których większość to osoby długotrwale bezrobotne. Cechą charakterystyczną Os. Młodego Górnika jest stosunkowo duży udział emerytów górniczych w całkowitej populacji.

Obszar dzielnicy jest otoczony stosunkową dużą ilością terenów zielonych, które niwelują negatywne skutki działalności pobliskiej kopalni węgla kamiennego.

- **Osiedle Tadeusza Kotarbińskiego**

Osiedle Tadeusza Kotarbińskiego znajduje się w centralnej części Zabrza. Na terenie dzielnicy znajduje się różnorodna zabudowa mieszkalna: domy jednorodzinne, kamienice, bloki czteropiętrowe oraz osiedle z wielkiej płyty. Jest to druga najmniejsza co do wielkości dzielnica Zabrza, którą zamieszkuje 6 663 zameldowane osoby. Obszar dzielnicy wynosi km 1,49 km^2.

Wykres 66: Liczba zameldowanych mieszkańców Os. Tadeusza Kotarbińskiego w latach 2010-2015.

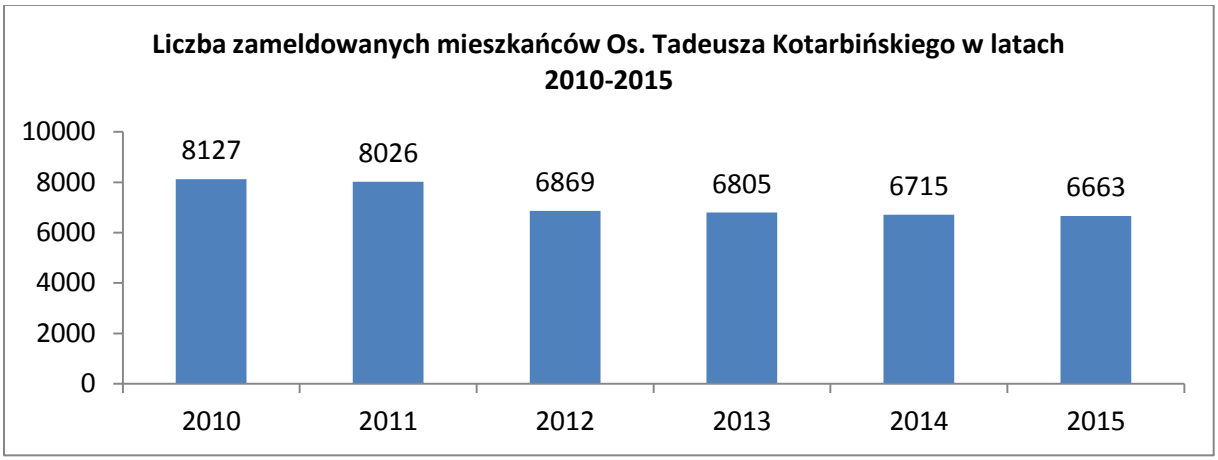

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 67: Os. Tadeusza Kotarbińskiego - współczynnik feminizacji w latach 2010-2015.

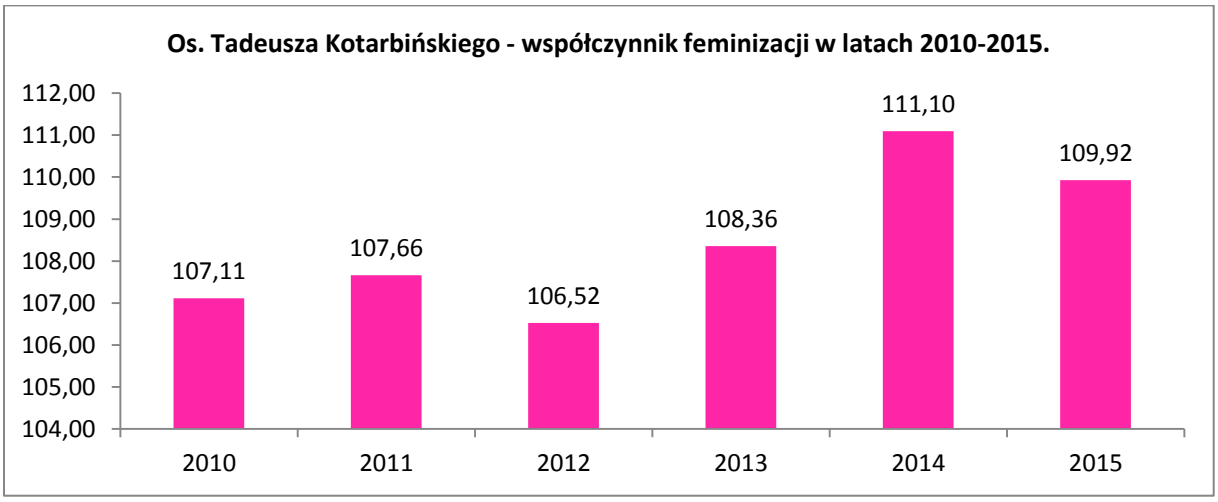

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Osiedle Tadeusza Kotarbińskiego cechuje się względną stabilnością liczby zameldowanych mieszkańców 4 471,81 km^2. Od 2012 roku wzrasta wskaźnik feminizacji, który w roku 2015 wyniósł 109,92 i był nieznacznie wyższy od średniej wartości dla miasta Zabrze. Główne problemy dotyczące tej dzielnicy to: ubóstwo, alkoholizm oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Maciejów".

Wykres 68: Os. Tadeusza Kotarbińskiego - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

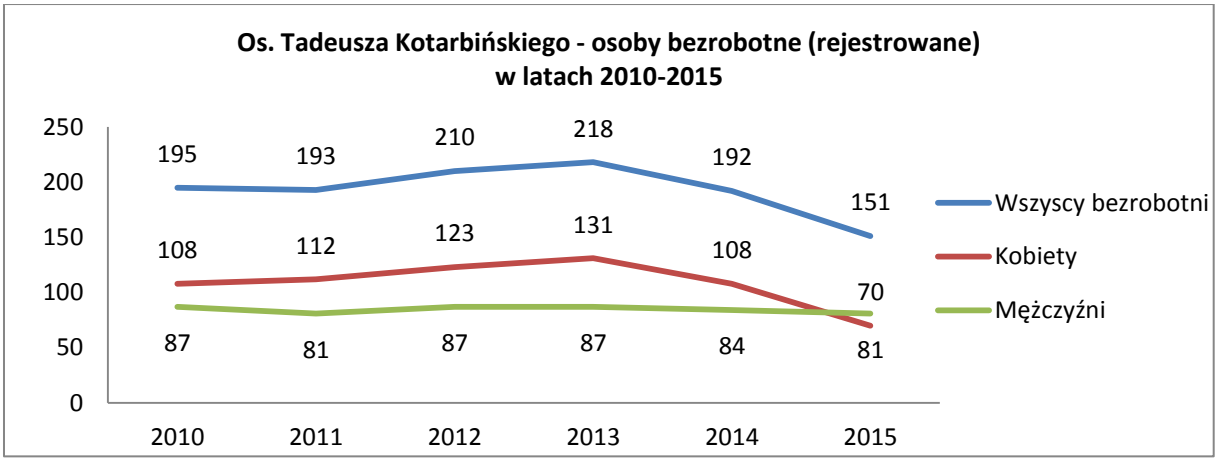

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 69: Os. Tadeusza Kotarbińskiego - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

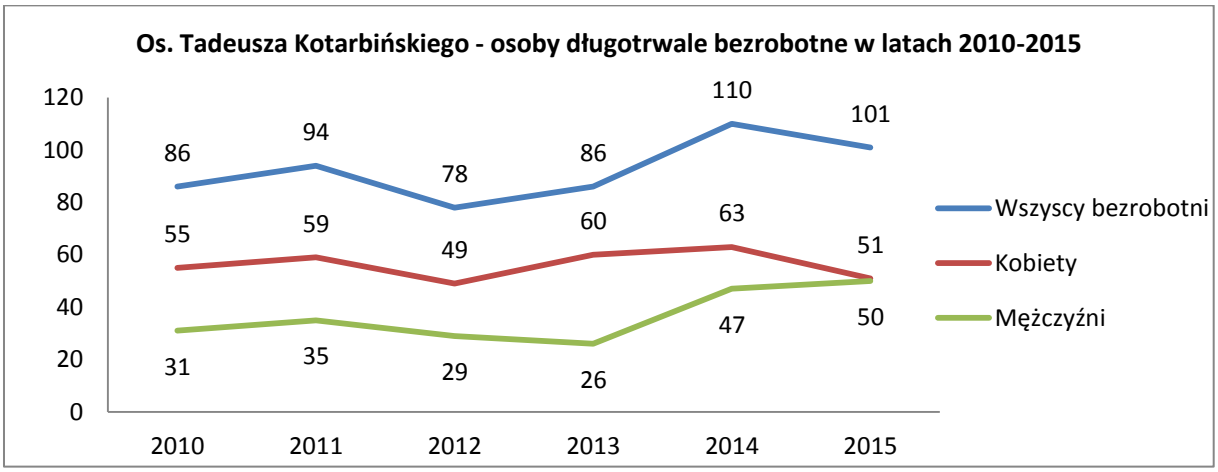

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 70: Os. Tadeusza Kotarbińskiego - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

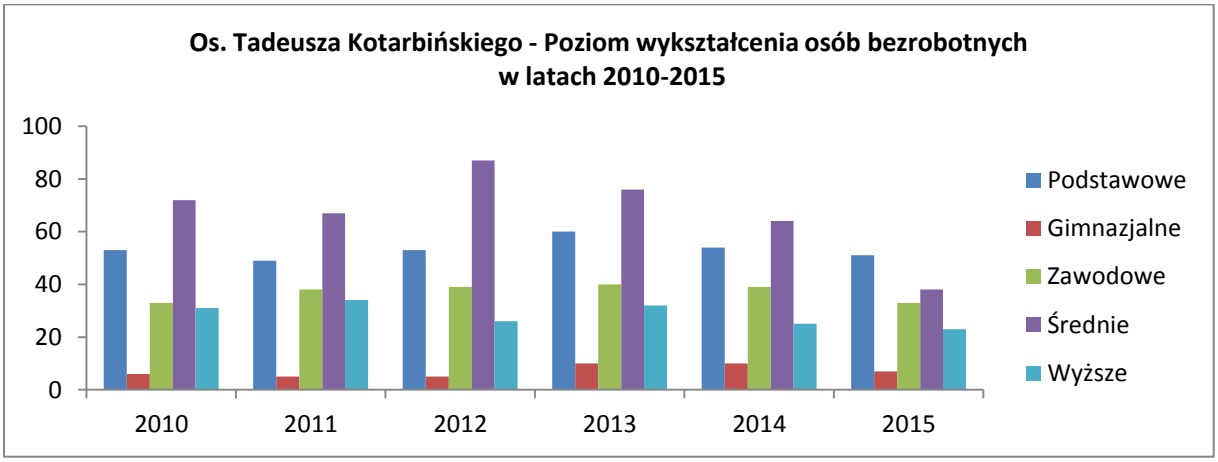

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Zgodnie z trendem panującym w większości dzielnic Zabrza, liczba osób poszukujących pracy w latach 2010-2015 zmalała do 151 osób, z których zdecydowaną większość stanowią osoby długotrwale bezrobotne. Liczba kobiet i mężczyzn pozostających bez pracy w roku 2015 zrównała się. Wśród kategorii wykształcenie największe trudności ze znalezieniem pracy mają osoby z wykształceniem podstawowym i średnim. Notuje się także wysoki poziom bezrobocia wśród osób z wykształceniem wyższym.

Na terenie osiedla znajduje się niewiele obszarów zielonych, te skupione są przede wszystkim w małych skwerach, parkach i zieleni rosnącej wzdłuż dróg osiedlowych. Os. Tadeusza Kotarbińskiego znajduje się na terenie Komisariatu II, gdzie notuje się najniższy poziom bezpieczeństwa w mieście.

- **Pawłów**

Jedna z wiosek założonych przez Macieja Wilczka w latach 1774-1776. Została włączona do Zabrza w roku 1951. Mieści się w południowo-wschodniej części miasta. Dzielnica ma charakter podmiejski, dominuje zabudowa jednorodzinna, którą uzupełniają stare kamienice. Pawłów zajmuje powierzchnię 1,87 km^2, którą zamieszkuje 2 195 zameldowanych osób (2015 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 1 173,8 km^2.

Wykres 71: Liczba zameldowanych mieszkańców Pawłów w latach 2010-2015.

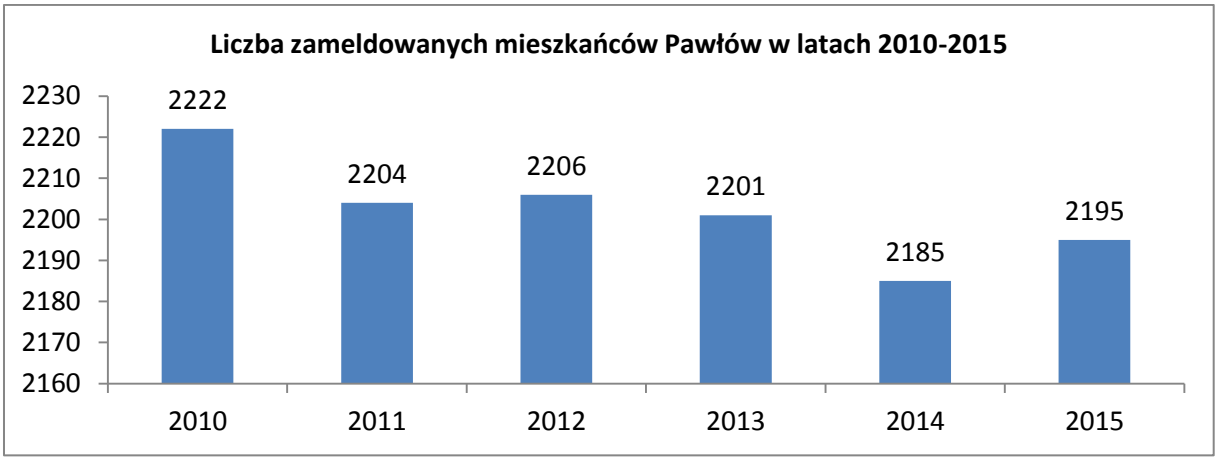

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 72: Pawłów - współczynnik feminizacji w latach 2010-2015.

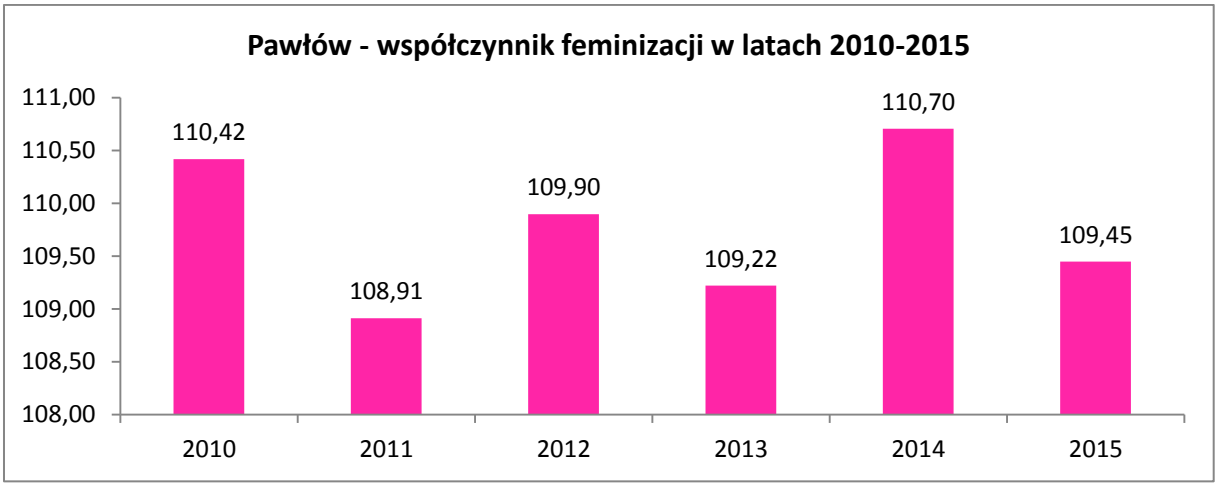

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Na podstawie liczby ludności w latach 2010-2015 można uzyskać ciekawe wnioski. Mimo, iż nominalnie liczba zameldowanych osób maleje w niewielkim stopniu, to poddawana jest dynamicznym zmianom. Wahania wskaźnika feminizacji wskazują, iż Pawłów może być obszarem wzmożonej migracji. Problemy społeczne sygnalizowane przez lokalną społeczność dotyczą przede wszystkim: ubóstwo, niski dochód i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Mikulczyce".

Wykres 73: Pawłów - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

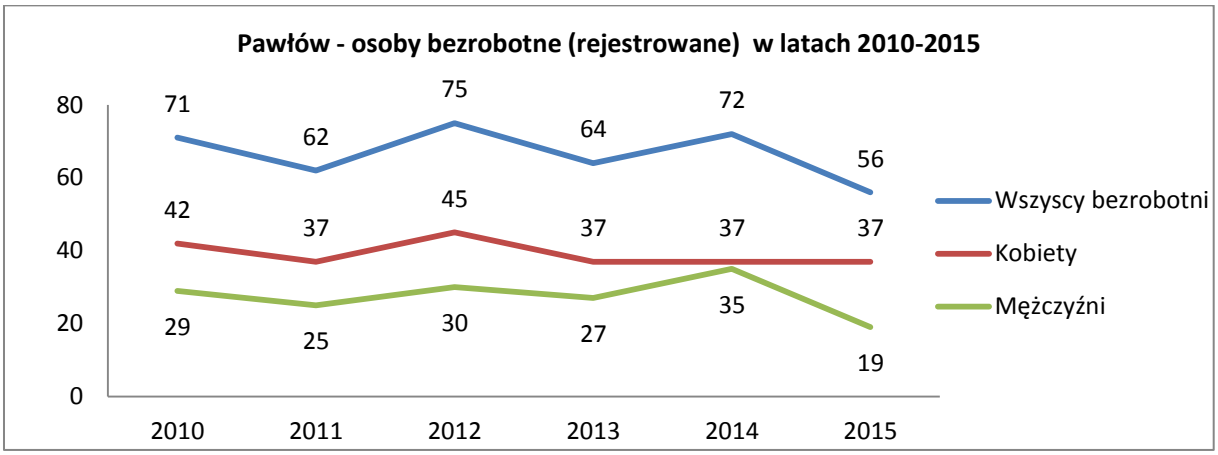

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 74: Pawłów - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

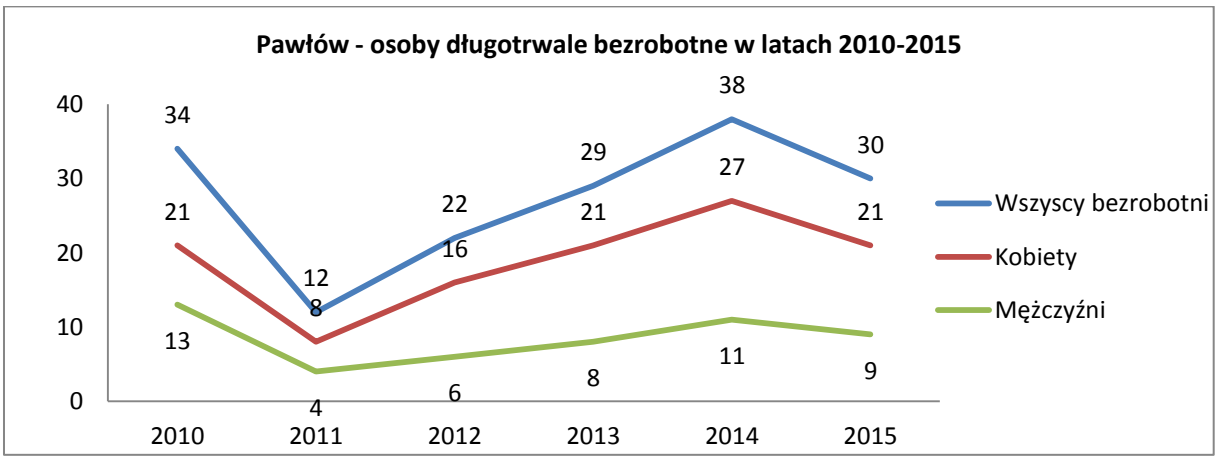

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Liczba osób bezrobotnych (rejestrowych) podlega sporym wahaniom z tendencją spadkową. Większość osób poszukujących pracy to kobiety długotrwale bezrobotne. W przypadku osób poszukujących pracy od 2011 do 2014 wystąpił silny trend wzrostowy. Zakłada się, że wraz długotrwałym bezrobociu sprzężone są inne dysfunkcje społeczne. Niska liczba osób bezrobotnych wpływa na spore wahania osób bezrobotnych wg wykształcenia. Wynikiem czego są spore zmiany widoczne na wykresie 76.

Wykres 75: Pawłów - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

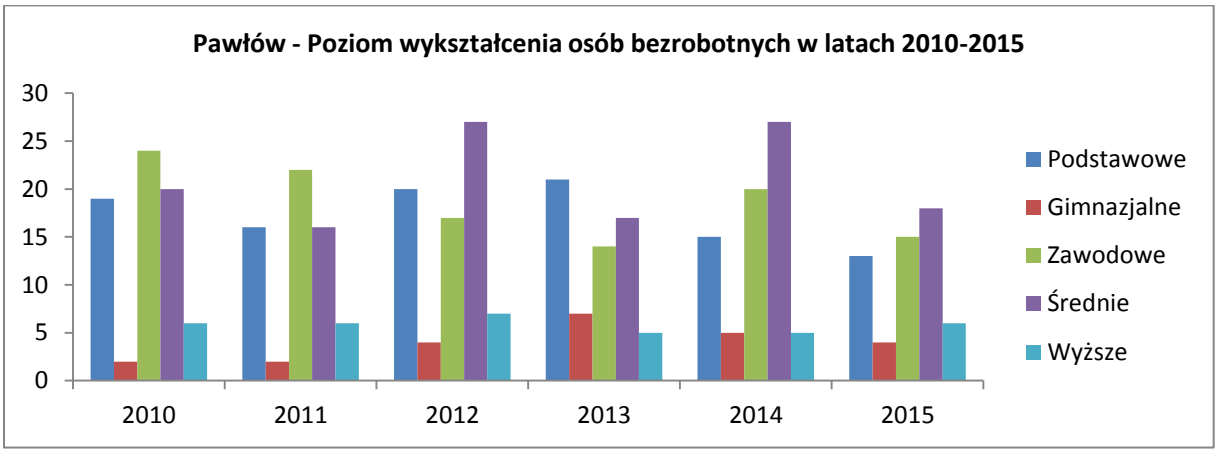

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

- **Rokitnica**

Pierwsze wzmianki o istnieniu wsi Rokitnica pochodzą z „Rejestru Ujazdu" (wykaz biskupstwa wrocławskiego) datowanego na koniec XIII lub początek XIV wieku. Dzielnica to została włączona do miasta w roku 1951. Rokitnica zlokalizowana jest w północnej części Zabrza. Zajmuje powierzchnię równą 4,87 km^2 . Na jej terenie zameldowanych jest 13 871 osób (2015 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 2 848,25 osób na km^2. Występuje tutaj zabudowa składająca się z domów jednorodzinnych, kamienic oraz bloków kilkupiętrowych. Na obszarze Rokitnicy znajduje się zabytkowa kolonia Ballestrema, które powstało dla pracowników kopalni Castellengo. Osiedle (Ballestrema) powstało zgodnie z ideą miasta-ogrodu.

Wykres 76: Liczba zameldowanych mieszkańców Rokitnica w latach 2010-2015.

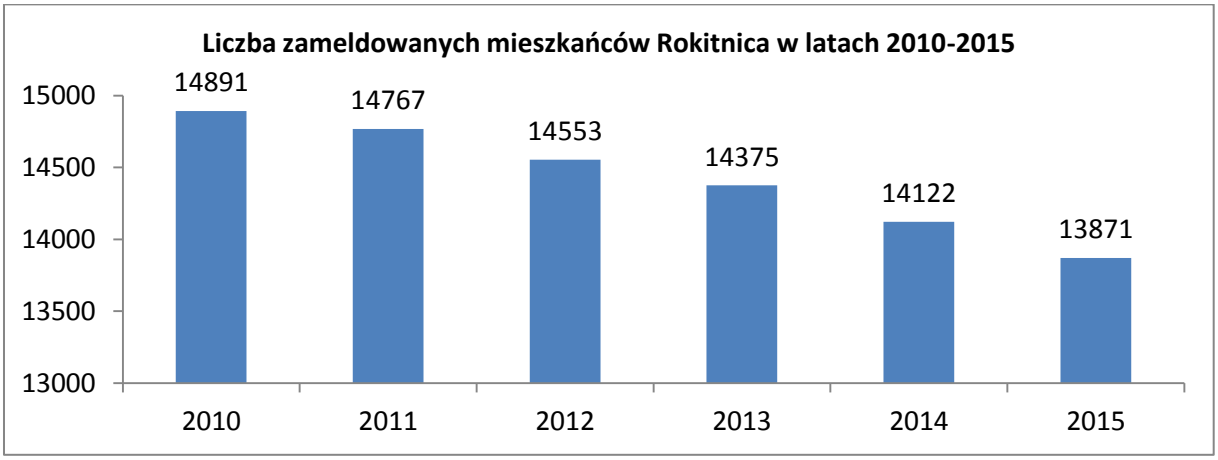

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 77: Rokitnica - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

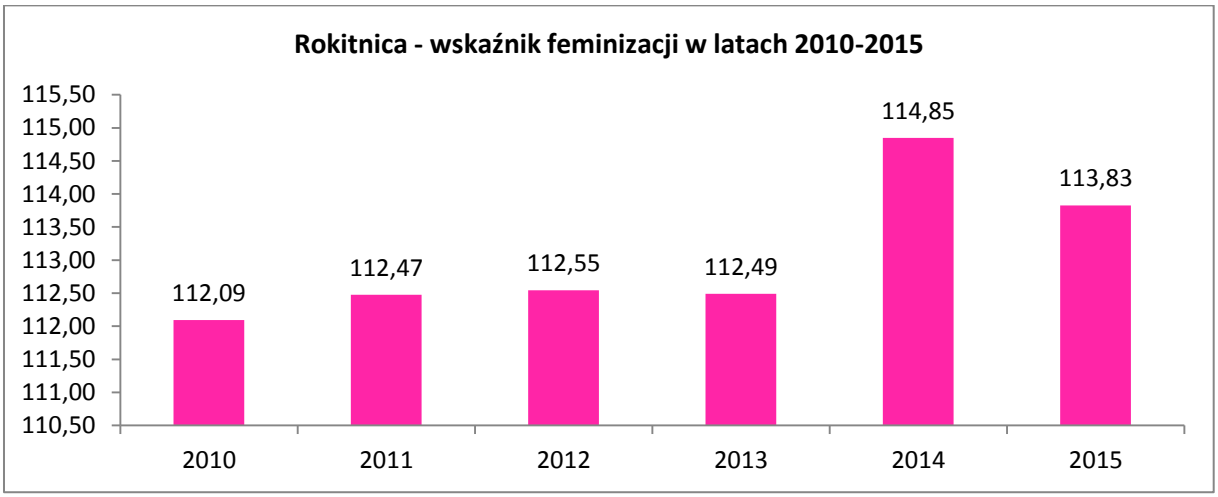

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

W latach 2010-2015 liczba zameldowanych mieszkańców Rokitnicy miała tendencję spadkową. Wskaźnik feminizacji w analogicznym okresie wzrósł do 113,83. Był to najwyższy wynik wśród wszystkich dzielnic. Tak wysoki wskaźnik feminizacji może świadczyć o starzeniu się społeczeństwa, w którym zaczynają dominować kobiety w wieku poprodukcyjnym. Efektem tego może być zwiększone zapotrzebowanie na usługi geriatryczne. Dominujące problemy dotyczą przede wszystkim ubóstwa, bezrobocia oraz niepełnosprawności. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Mikulczyce".

Wykres 78: Rokitnica - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

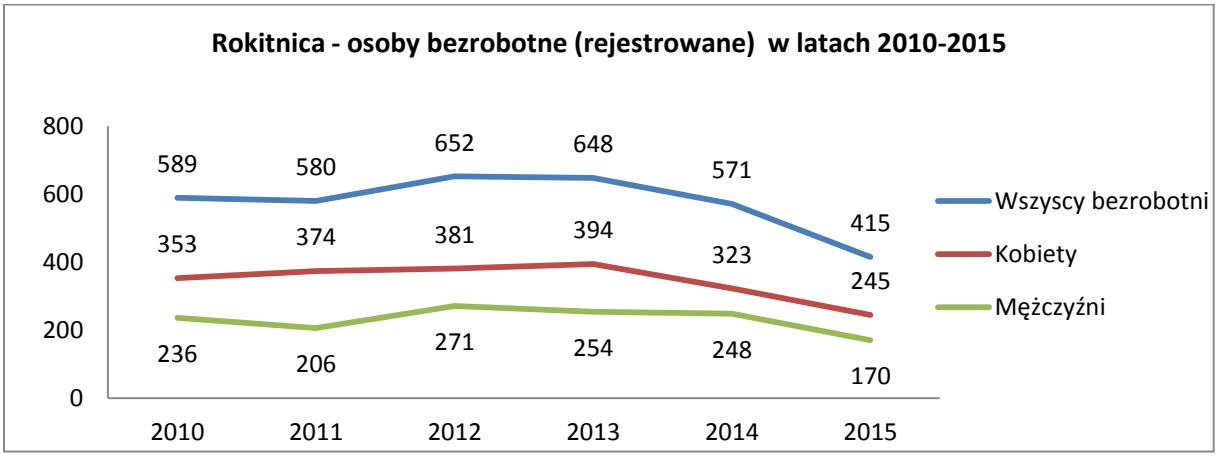

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 79: Rokitnica - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

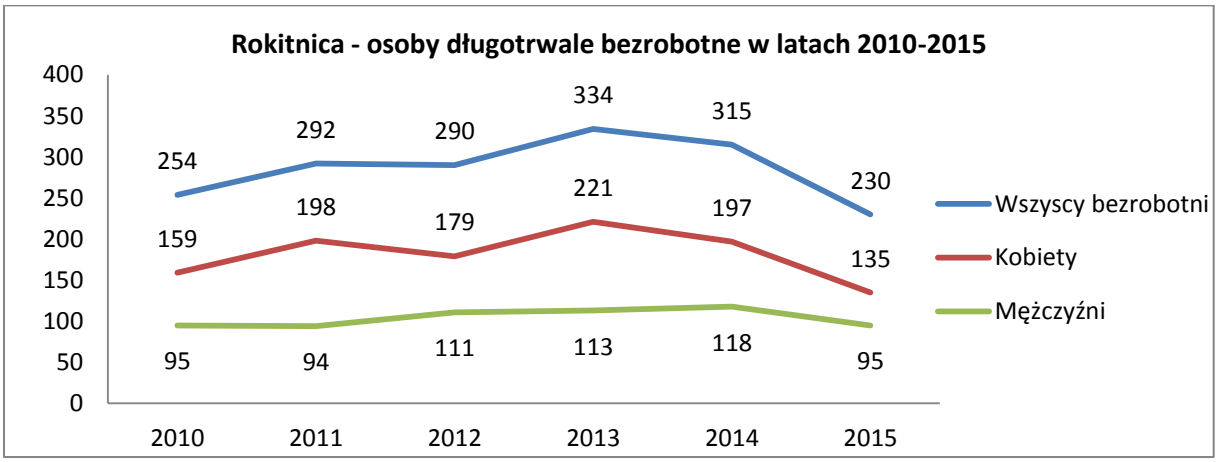

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 80: Rokitnica - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

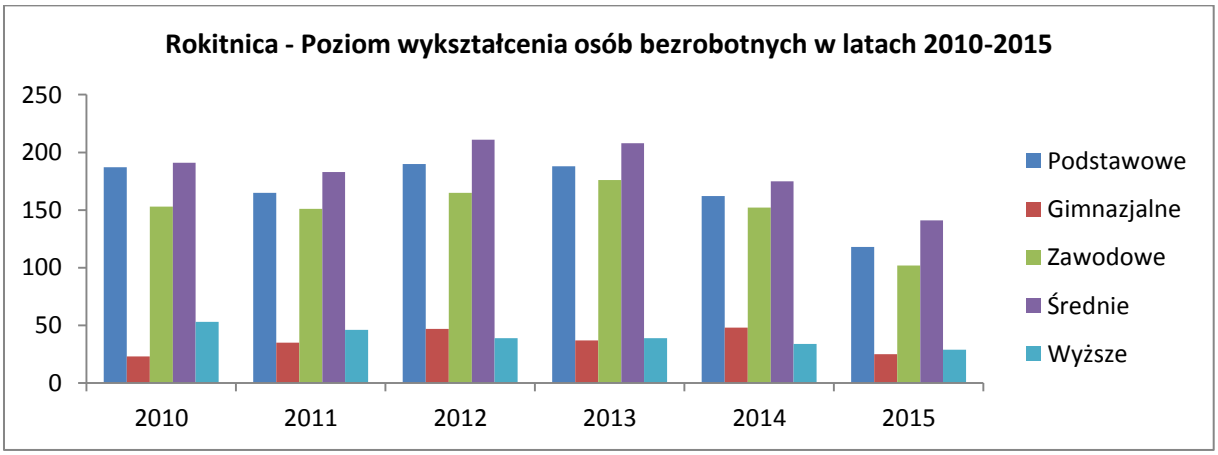

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

W latach 2010-2015 zanotowano znaczny spadek liczby osób zarejestrowanych w Urzędzie Pracy. Podobnie jak w przypadku większości dzielnic osoby długotrwale bezrobotne stanowiły ponad połowę wszystkich bezrobotnych. Kobiety nieznacznie częściej są narażone na dłuższe pozostanie bez zatrudnienia. Analizując lokalny rynek pracy można zaobserwować, iż osoby ze średnim wykształceniem stanowią najliczniejszą grupę bezrobotnych, która nieznacznie wyprzeda osoby z wykształceniem podstawowym.

Gleby na terenie Rokitnicy są słabo lub średnio skażone. Wśród terenów zielonych dominuje zabrzańska część lasu rokitnicko-miechowickiego. Duże połacie terenu zajmują pola uprawne.

- **Zaborze Południe**

Pierwsze wzmianki o istnieniu wioski Zaborze pochodzą z „Rejestru Ujazdu" datowanego na koniec XIII lub początek XIV wieku. Odkrycie pokładów węgla na obszarze pograniczu Pawłowa i Zabrza przez Izaaka z Brabantu wpłynęło na dynamiczny rozwój Górnego Śląską. Lokalną konsekwencją tego odkrycia było powstanie w 1791 r. „Królewskiej" kopalni węgla kamiennego, której nazwę zmieniono później na „Królowa Luiza" (kopalnia niegdyś znajdowała się na terenie Zaborza, a obecnie teren ten należy do dzielnicy Centrum Południe). Południowa część Zaborza zajmuje powierzchnię 2,46 km^2, którą zamieszkuje 4 268 zameldowanych mieszkańców (2015 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 1 734,96 osób km^2. Na obszarze dzielnicy znajduje się zabudowa jednorodzinna, jednakże dominującą rolę pełnią zabytkowe kamienice. Linia podziału Zaborza na część północną i południową przebiega wzdłuż Drogowej Trasy Średnicowej.

Wykres 81: Liczba zameldowanych mieszkańców Zaborze Południe w latach 2010-2015.

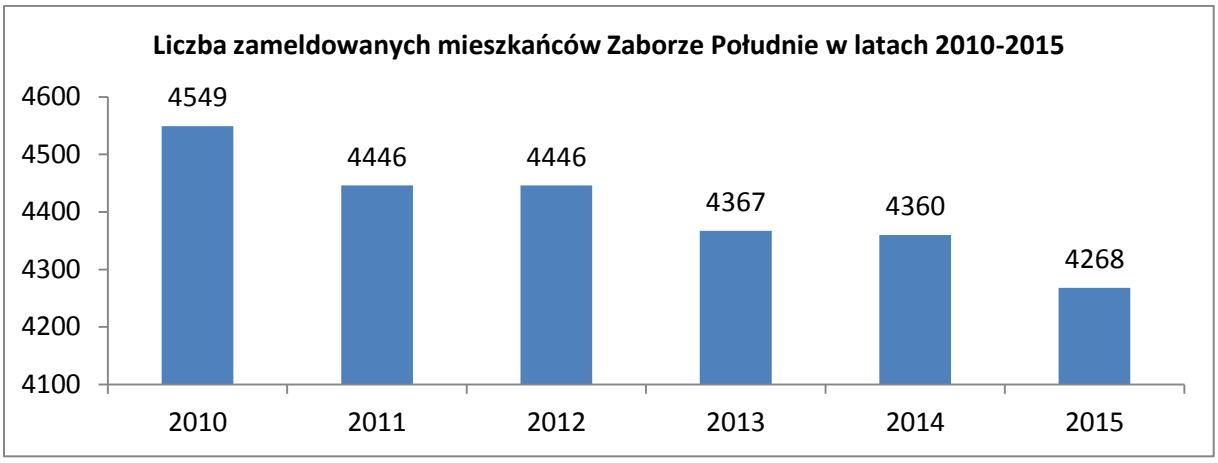

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Wykres 82: Zaborze Południe - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

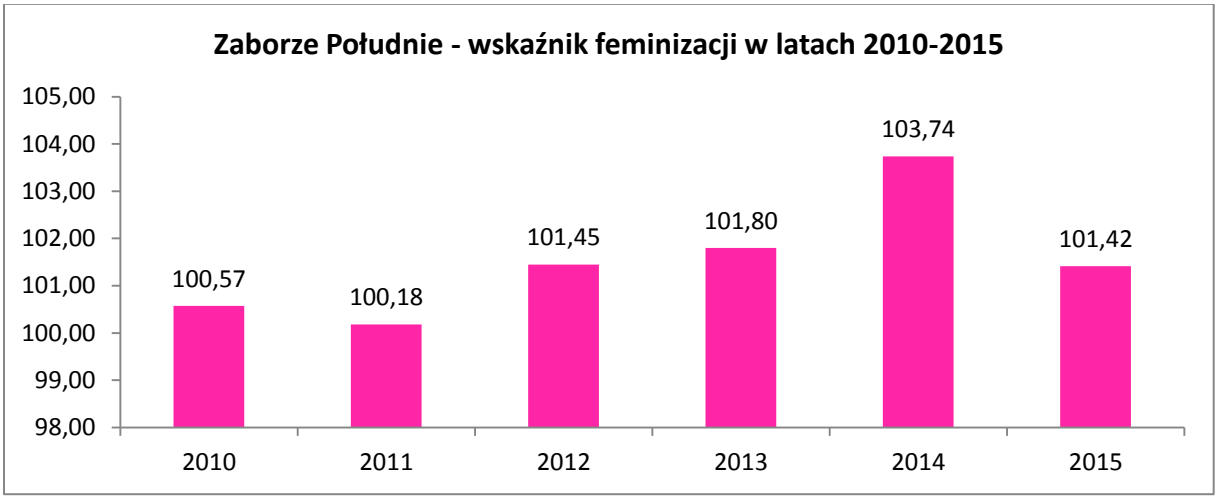

Źródło: Na podstawie danych z UM Zabrze (osoby zameldowane).

Na podstawie zebranych danych wynika, iż stale spada ludność dzielnicy Zaborze Południe. Jednocześnie rośnie wskaźnik feminizacji, który w 2015 wyniósł 101,42 i był najniższy na terenie

Zabrza – dla porównania średnia wartość wskaźnika wyniosła 108,04. Wśród problemów społecznych zdiagnozowanych na terenie Zaborze Południe występują m.in.: alkoholizm, ubóstwo oraz niski dochód. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Zaborze".

Wykres 83: Zaborze Południe - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

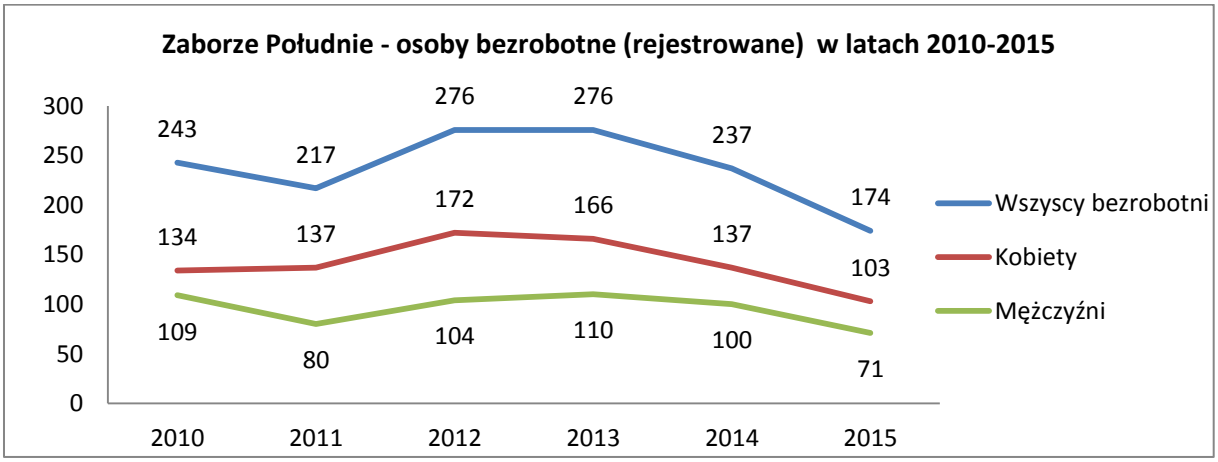

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 84: Zaborze Południe - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

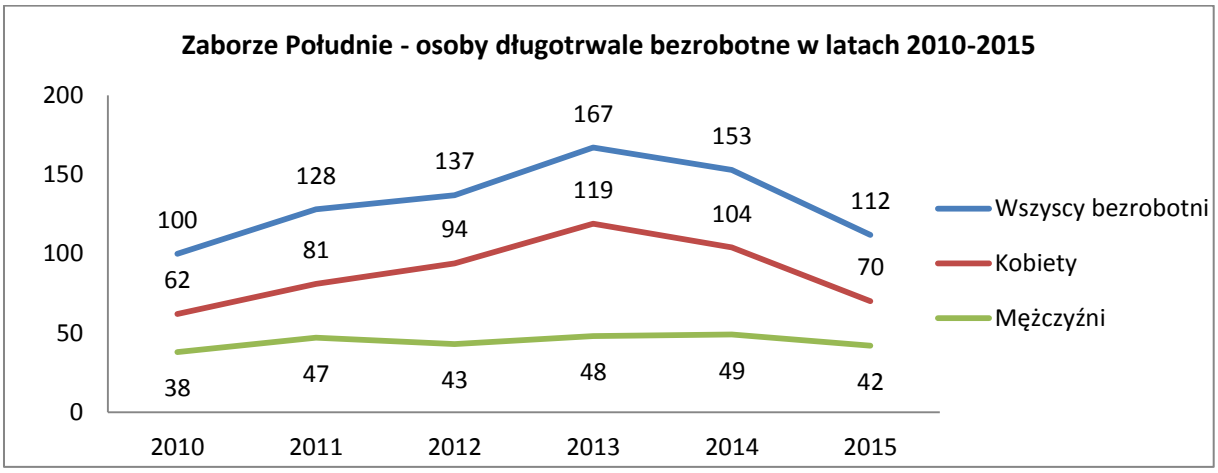

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Liczba osób bezrobotnych na terenie dzielnicy systematycznie spada i w roku 2015 wyniosła 174 osoby, spośród których aż 112 to osoby długotrwale bezrobotne. We wskazanym okresie 2010-2015 znacząco poprawiła się sytuacja kobiet pozostających bez zatrudnienia dłużej niż 12 miesięcy. Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia, największe trudności ze znalezieniem pracy mają osoby z wykształceniem podstawowym.

Wykres 85: Zaborze Południe - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015

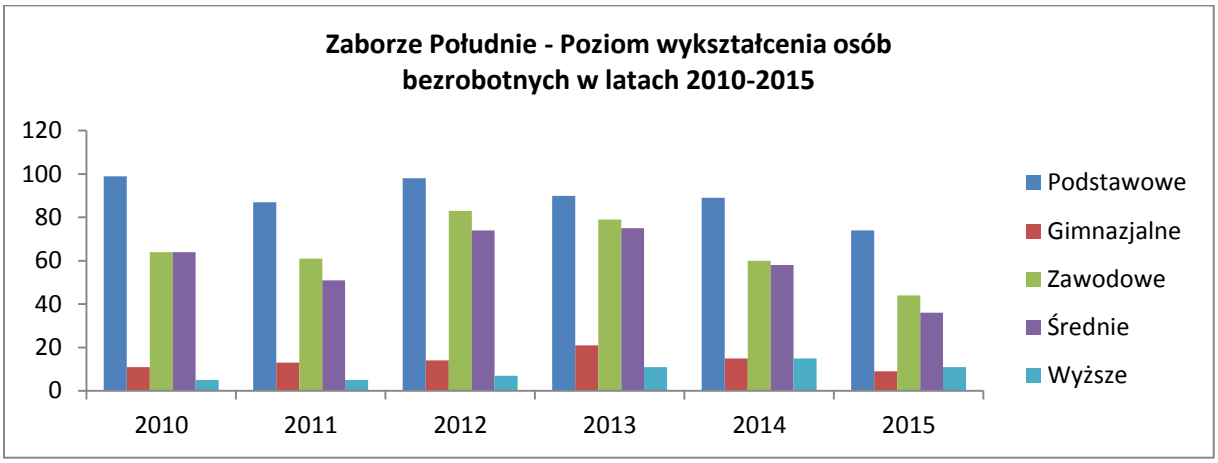

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Na obszarze Zaborze Południe występują tereny zdegradowane, które są pozostałościami po przemyśle ciężkim (przede wszystkim górniczym). Poziom skażenia gleby jest średni i wysoki w zależności od części dzielnicy i wymaga rekultywacji. Ruch kołowy z pobliskiej Drogowej Trasy Średnicowej wpływa negatywnie na jakość powietrza. Na podstawie danych uzyskanych od Policji i Straży Miejskiej wynika, iż obszar cechuje przeciętny poziom bezpieczeństwa.

- **Zaborze Północ**

Istnienie wsi Zaborze zostało potwierdzone w dokumencie biskupów wrocławskich „Rejestr Ujazdu", który powstał na przełomie XIII i XIV wieku. Intensywny rozwój tego obszaru związany jest z odkryciem przez Izaaka z Brabantu bogatych złóż węgla kamiennego na obszarze granicznym Pawłowa i Zaborza. W 1791 roku powstała „Królewska" kopalnia węgla kamiennego, której nazwę zmieniono na „Królowa Luiza" (obecnie znajduje się na obszarze Centrum Południe). Wzrost zapotrzebowania na ten surowiec przyczynił się do budowy szybów „Carnall", „Krug" i „Schönaich". Dla górników powstała między innymi „Kolonia B" licząca 157 domów. Kopalnia „Królowa Luiza" (obecnie leży na terenie dzielnicy Centrum Południe) była jedną z największy kopalni ówczesnej Europy. W części Zabrza Zaborze Północ znajduje się wciąż działająca elektrociepłownia wybudowana w 1896 roku.

Północna część Zaborza zajmuje powierzchnię 2,46 km^2 , którą zamieszkuje 15 685 zameldowanych mieszkańców (2015 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 5 335,03 km^2. Jest to drugi najgęściej zamieszkana powierzchnia Zabrza. Na obszarze dzielnicy znajduje się zróżnicowana zabudowa: domy jednorodzinne, kamienice, budynki czteropiętrowe oraz osiedle z wielkiej płyty. Linia podziału Zaborza na część północną i południową przebiega wzdłuż Drogowej Trasy Średnicowej.

Wykres 86: Liczba zameldowanych mieszkańców Zaborze Południe w latach 2010-2015

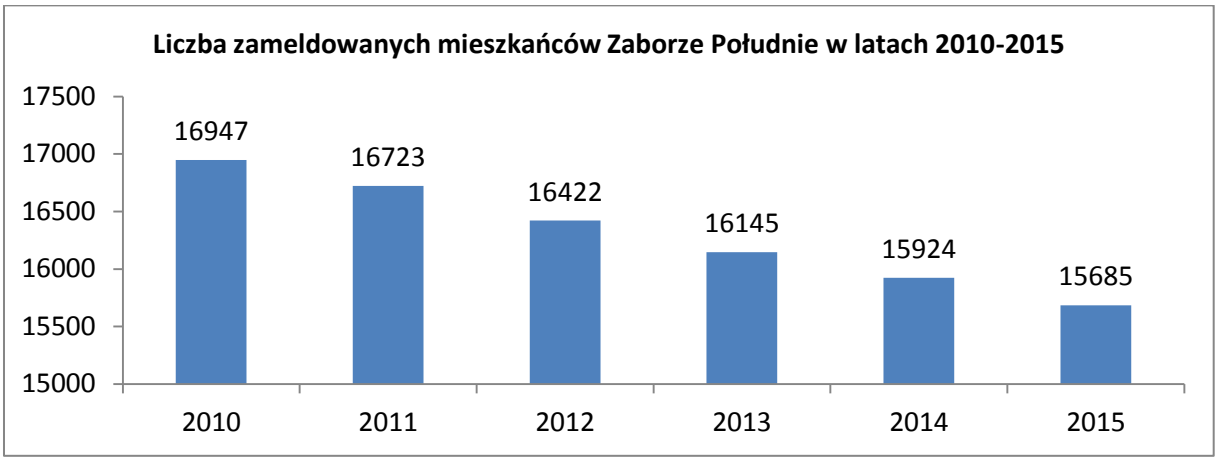

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 87: Zaborze Północ - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

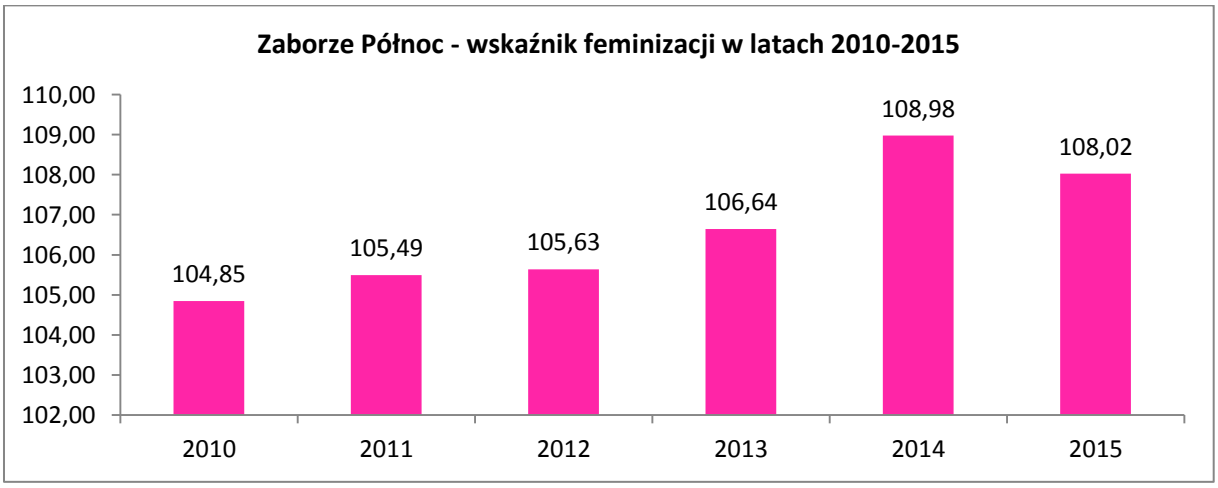

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Zgodnie z trendem występującym w innych dzielnicach znacząco spada liczba osób zameldowanych na obszarze Zaborza Północ. Jednocześnie wzrósł znacząco wskaźnik feminizacji o 3,17% w ciągu pięciu lat. Zdiagnozowane problemy społeczne to ubóstwo i wykluczenie społeczne, niepełnosprawność oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Zaborze".

Wykres 88: Zaborze Północ - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015.

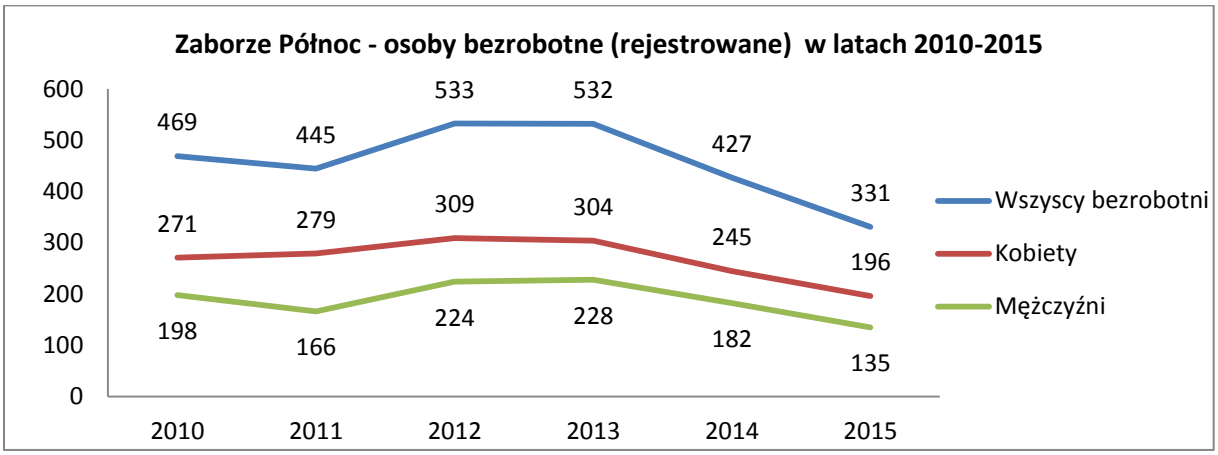

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 89: Zaborze Północ - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015.

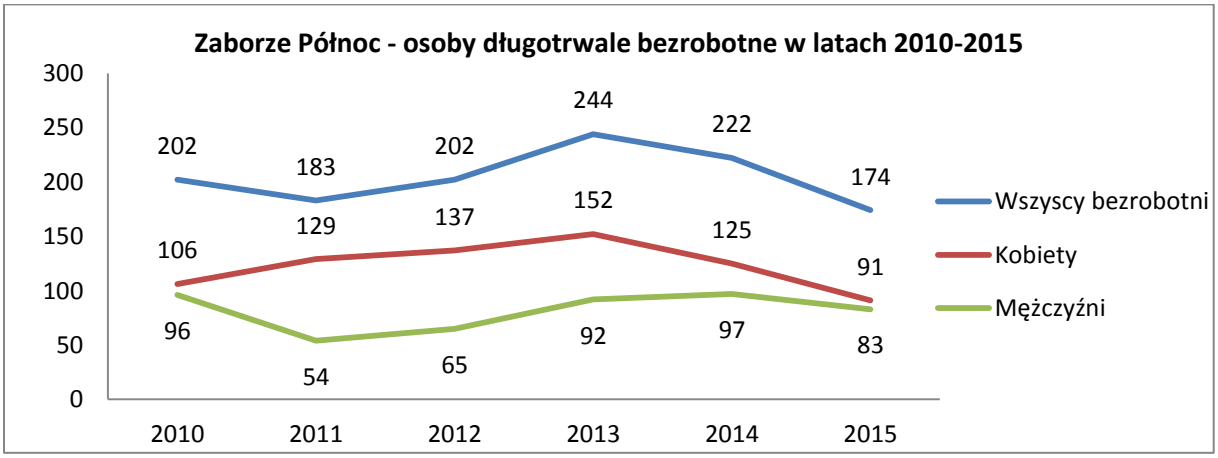

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 90: Zaborze Północ - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015.

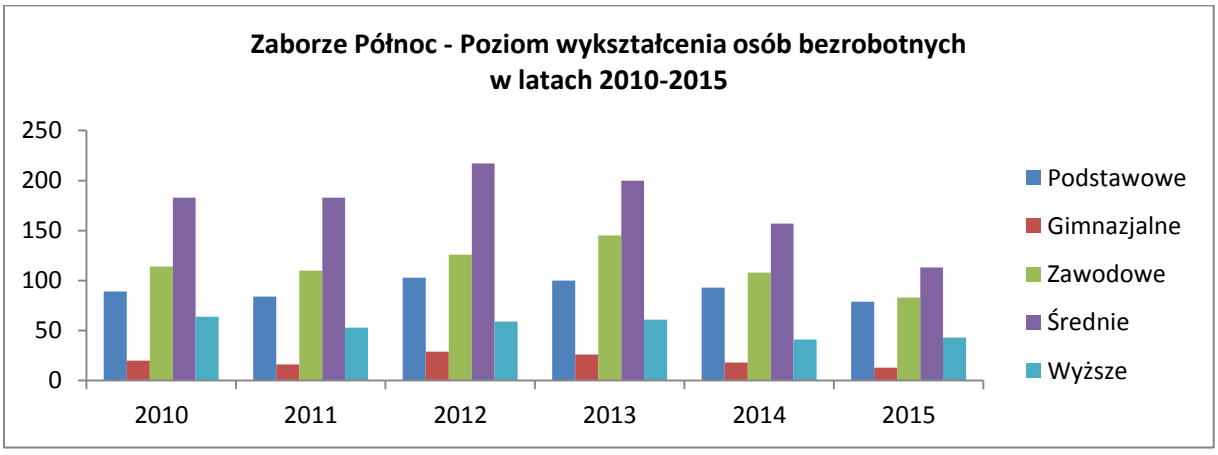

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

W latach 2013-2015 nastąpił duży spadek liczby osób bezrobotnych (rejestrowanych). Osoby długotrwale bezrobotne stanowią blisko połowę wszystkich osób poszukujących pracy. Spośród tej grupy największy spadek liczby bezrobotnych dokonał się w kategorii kobiet w latach 2013-2015. Osoby z wykształceniem średnim są grupą dominującą pośród bezrobotnych ze względu na wiek. W odróżnieniu od innych dużych dzielnic osoby z wykształceniem podstawowym zajmują dopiero trzecią pozycją.

Dzielnica Zaborze Północ, odegrała ogromną rolę w rozwoju przemysłu w Zabrzu. Skutkiem tego jest wysokie zanieczyszczenie gleb metalami ciężkimi oraz niski udział terenów zielonych. Wiele terenów nosi znamiona szkód górniczych i wymaga rekultywacji. Zaborze Północ stanowi cenny obszar dziedzictwa przemysłowego, które wymaga zaplanowanej i pełnej rewitalizacji, aby w pełni służyć lokalnej społeczności.

- **Zandka**

Zandka (Sandkolonie) powstała na początku XX wieku jako osiedle patronackie dla pracowników Donnersmarckhütte (Huty Donnersmarcków, obecnie Huty Zabrze). Zabytkowe zabudowa projektu architektów berlińskich została wpisana do rejestru zabytków i znajduje się pod nadzorem Miejskiego Konserwatora Zabytków. Na jej terenie znajduje się wiele unikatowych obiektów np. stalowy dom, stary cmentarz żydowski oraz zabytkowe platany. Budynki dla pracowników niższego i wyższego szczebla różniły się bryłą i standardem. W wyniku wieloletnich zaniedbań zabudowa mieszkaniowa wymaga poprawy stanu technicznego, wymiany źródeł ciepła oraz podniesienia standardów. Na terenie Zandki zlokalizowane są mieszkania socjalne, których lokatorzy często nie wykazują chęci poprawy poziomu infrastruktury a stan tej infrastruktury wskazywany jest jako jeden z największych problemów występujących w dzielnicy (mowa tu nie tylko o otoczeniu zewnętrznym, braku placów zabaw, tymczasowej zabudowie garażowej, która pogarsza estetykę osiedla, ale również o stanie klatek schodowych, mieszkań i sanitariatów.

Wykres 91: Liczba zameldowanych mieszkańców Zandka w latach 2012-2015.

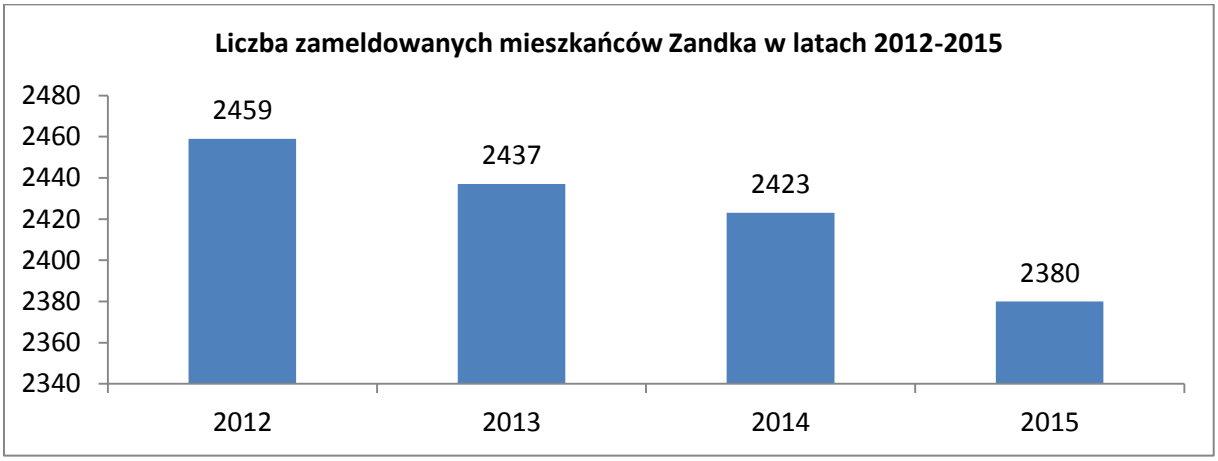

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 92: Zandka - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015.

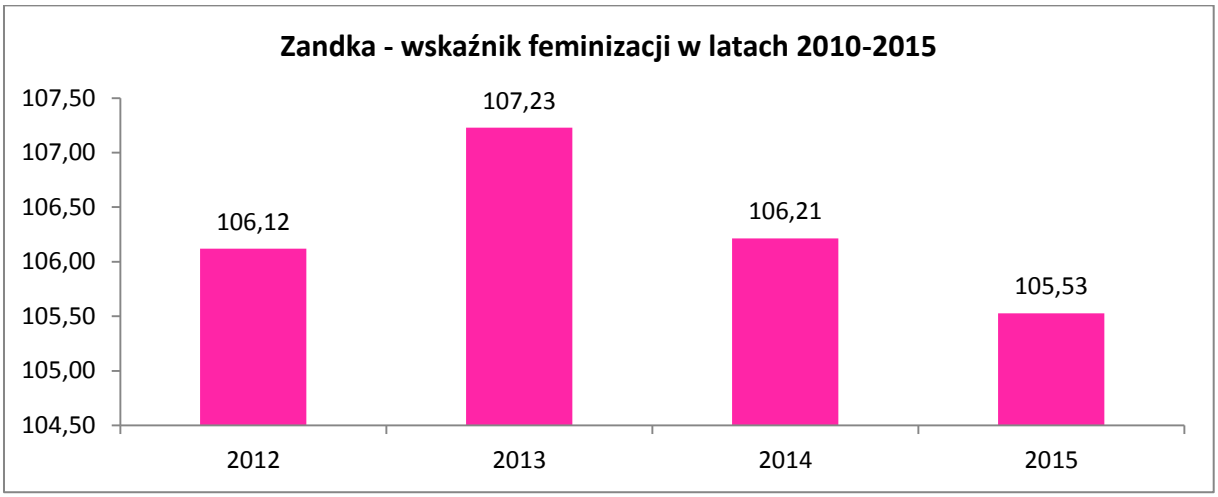

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Zandka to najmniejsza pod względem powierzchni dzielnica Zabrza obejmująca swoim obszarem 2,46 km^2 , gdzie zameldowanych na stałe jest 2 380 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosi 2 248,46 osób na km^2 i jest nieco wyższa od średniej gęstości dla Zabrza – 2 038,99. W latach 2012-2015 nastąpił spadek liczby ludności Zandki. Jednocześnie zmalał wskaźnik feminizacji, który w roku 2015 wyniósł 105,33. Na podstawie zebranych danych z MOPR wynika, iż społeczność lokalna wymaga wsparcia w postaci instrumentów finansowych. Główne dysfunkcje społeczne zlokalizowane na terenie dzielnicy to: alkoholizm, bezrobocie, ubóstwo, niski dochód oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Dzielnica obsługiwana jest przez Dom Pomocy Społecznej „Wyzwolenia" oraz „Zaborze".

Wykres 93: Zandka - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2012-2015.

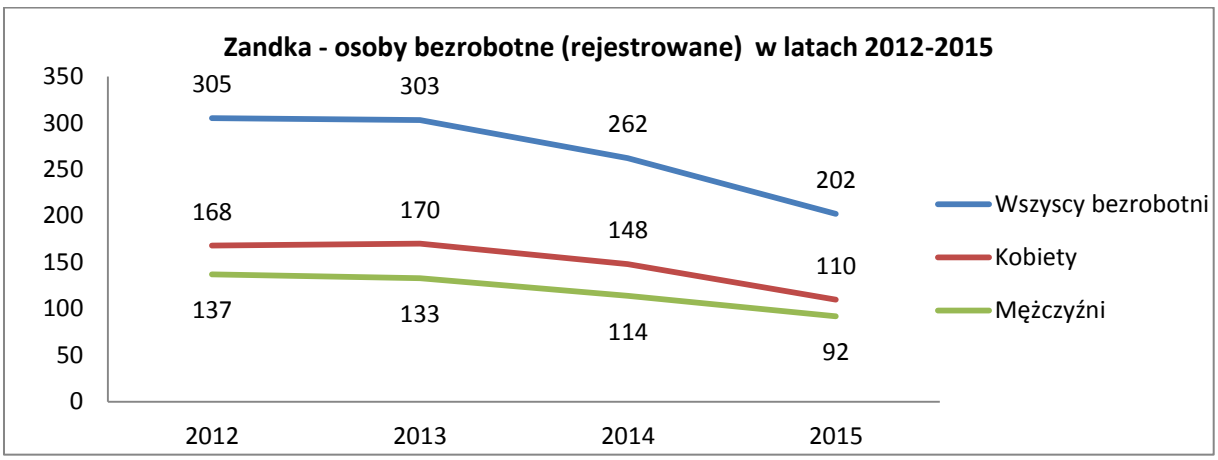

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 94: Zandka - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2012-2015.

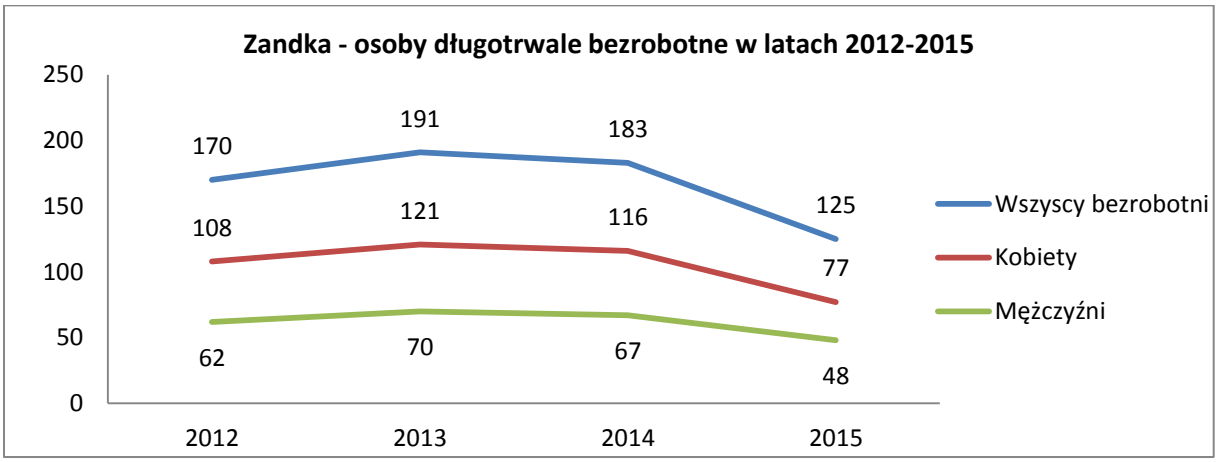

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Wykres 95:Zandka - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2012-2015.

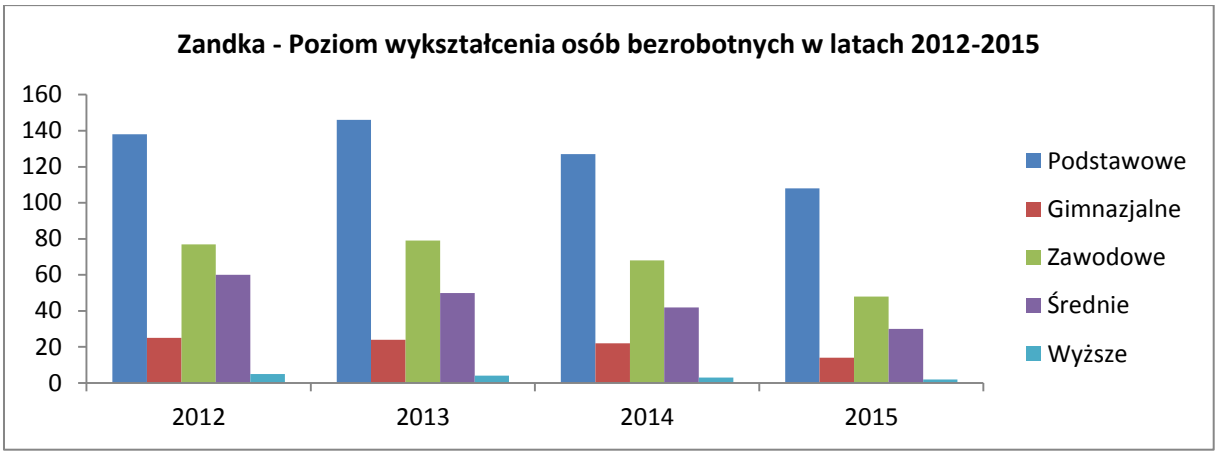

Źródło: Na podstawie danych PUP Zabrze.

Mimo, iż w okresie 2012-2015 nastąpił spadek liczby osób bezrobotnych, to nadal wysoki poziom bezrobocia jest jednym z poważniejszych problemów społecznych dzielnicy. W niemal równym stopniu dotyka kobiet i mężczyzn. Większość osób bezrobotnych stanowią osoby długotrwale bezrobotne, wśród których przeważają kobiety. Trudności ze znalezieniem pracy dotyczą przede wszystkim mieszkańców dzielnicy posiadających najniższe kwalifikacje i kompetencje.

Gleby na terenie osiedla są średnio skażone metalami ciężkimi w wyniku działalności przemysłu. W wyniku opalania pieców węglem szczególnie zimą mieszkańcy dzielnic są zagrożeni wysokim stężeniem niebezpiecznych pyłów i gazów. Na podstawie zebranych danych z raportów Policji i Straży Miejskiej wynika, iż Zandka obszar stanowi obszar niebezpieczny.

2.2.3. Charakterystyka materialnego dziedzictwa kulturowego Zabrza

Mapa 2: Koncentracja zabytków i wartości kulturowych Zabrza.

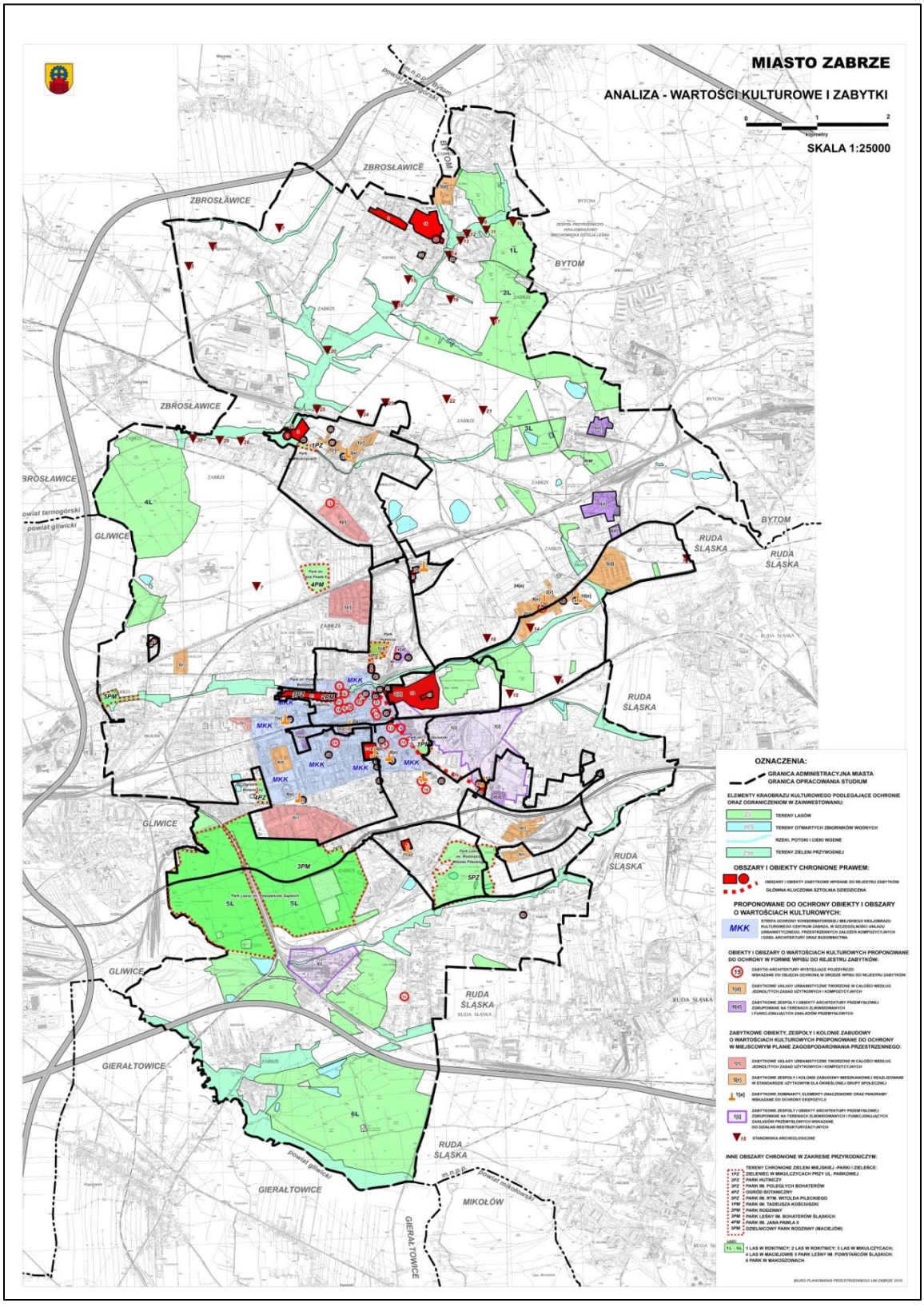

Źródło: Opracowanie własne.

Materialne dziedzictwo kulturowe Zabrza jest ściśle związane z uwarunkowaniami jego rozwoju. Zabrze spośród dużych ośrodków górnośląskich, jest tym, który najpóźniej uzyskał prawa miejskie (1922). Miasto zostało utworzone poprzez sztuczne, administracyjne scalenie niezależnych od siebie osad, które nie tworzyły nigdy spójnego układu urbanistycznego. Dodatkowo na obecny kształt urbanistyczny silny wpływ miał rozwijający się przemysł i uwarunkowania górnicze. Nie bez znaczenia pozostawały także decyzje polityczne, zapadające w okresie międzywojennym, związane z chęcią stworzenia w Zabrzu (ówczesnym Hindenburgu) silnego, nowoczesnego ośrodka miejskiego konkurującego z polskimi realizacjami po drugiej stronie granicy. Znalazło to odzwierciedlenie w koncepcjach i planach urbanistycznych realizowanych w okresie republiki weimarskiej, a także we wznoszonych podówczas obiektach zgodnie ocenianych, jako prace wybitne.

Szybki rozwój przemysłu znalazł bardzo silne odzwierciedlenie w wizerunku miasta. Krajobraz zdominowały zakłady przemysłowe i towarzysząca im architektura. Powstawały także gmachy publiczne, rozwijało się budownictwo mieszkaniowe przybierając formy zarówno zorganizowanych kolonii robotniczych, chaotycznie rozbudowujących się dawnych domów wiejskich, jak i wielkomiejskich kamienic. XIX-wieczne budownictwo o charakterze reprezentacyjnym skupiło się przede wszystkim w ciągach dzisiejszej ulicy 3 Maja i Wolności.

Waloryzacja zasobu

Dokumenty strategiczne i programowe miasta słusznie definiują, jako najistotniejsze elementy dziedzictwa miasta zabudowę wielkomiejską z okresu przełomu wieków, wyróżniające je na tle regionu dziedzictwo przemysłowe, zespół kolonii robotniczych oraz awangardę architektoniczną okresu międzywojennego.

Jako najcenniejsze obiekty wymienia się: pozostałości zespołów dworsko-folwarcznych z budynkiem dworu (w części prawdopodobnie XVI-wiecznym) w Mikulczycach, neostylowe gmachy kościołów: neoromańskie św. Anny (proj E. Blau, 1896) i św. Andrzeja z 1868 roku, neogotyckie : św. Wawrzyńca, św. Franciszka (oba 1894 i 1885), św. Jana Chrzciciela z 1857 roku, oraz neobarokowy z elementami modernistycznymi Najświętszego Serca Pana Jezusa (1911). Spośród zabudowy przełomu wieków akcentuje się znaczenie zabudowy wielkomiejskiej skupionej w rejonie ulic Wolności, Dworcowej i 3 Maja oraz zespół gmachów użyteczności publicznej: siedzibę Starostwa Powiatowego (ob. Muzeum Górnictwa Węglowego) z roku 1875, z zachowanym, bogatym wyposażeniem wnętrza, budynek Sądu Rejonowego (1894 rozb. 1907), neorenesansową Pocztę Główną, (1909-1911), szpital spółki brackiej z 1858 roku.

Obiektem wybitnym na skalę międzynarodową pochodzącym z okresu międzywojennego jest kościół św. Józefa, dzieło architekta z Kolonii, Dominikusa Böhma. Spośród innych budowli tego czasu trzeba także wymienić utrzymany w stylistyce art.-deco dawny hotel Admiral Palast (1924-1926), drewniany kościół św. Jadwigi, zabudowę placu Słowiańskiego, osiedle DEWOG oraz liczne gmachy użyteczności publicznej: Urząd Policji (1930), Zakład Kąpielowy (1927-1929), Miejską Kasę Oszczędności czy Urząd Miejski.

Spośród licznych kolonii robotniczych, jako najważniejsze wymienia się: osiedle przy zakładach Borsiga w Biskupicach z lat 1863-1878, rozbudowane po 1900 r., kolonię robotniczą dla pracowników

kopalni Castellengo tzw. kolonię Ballesrtema w Rokitnicy wzniesioną w latach 1907-1912 oraz tzw. Kolonię Piaskową (Zandka) przy hucie Donennsmarcka budowaną w latach 1903-1927.

Ta ostatnia z obok tzw. Kolonii Ballestrema jest jednym z najciekawszych przykładów budownictwa patronackiego nie tylko w Zabrzu ale i w całym regionie. Powstała jako bardzo dobrze przemyślany kompleks, realizujący pełny program osiedla patronackiego. Grupowała bowiem nie tylko budynki dla pracowników, kadry urzędniczej i pracowników dyrekcji lecz także obiekty usługowe i użyteczności publicznej (m. in. szkoła, przedszkole, remizę Straży Pożarnej), budynki rekreacyjne (m.in. kasyno, bibliotekę, kryty basen). W kompleks wpisywał się także budynek zarządu huty. Opisywane obiekty stanowiły dopełnienie i uzupełnienie zespołu produkcyjnego huty. Zadbano przy tym o układ kompozycyjny i urbanistyczny, oddzielając poszczególne funkcje, tworząc oddzielne strefy – mieszkalną, usługową, rekreacyjną i produkcyjną. Sama kolonia mieszkalna zaprojektowana przez berlińskich architektów (m.in. A. Hartmann, Grünewald, Bensheim) wzorowana jest na osiedlu willowym z wolnostojącymi budynkami mieszkalnymi o różnym przeznaczeniu i standardzie wyposażenia, w otoczeniu zieleni. Obiekty są zróżnicowane architektonicznie, projektowane indywidualnie, utrzymane w duchu modernizmu z elementami secesji, odwołujące do się do tradycji „rodzimych" i rustykalnych wzorców angielskich. Pomimo licznych przekształceń (przede wszystkim likwidacji zabudowy huty i przekształceniu układu przestrzennego pierwotnego zespołu) część mieszkalna zachowała się; w znaczącej części przetrwały także liczne budynki użyteczności publicznej. Zespół nadal pozostaje jednym z najważniejszych tego typu realizacji na Górnym Śląsku. Jest jednak silnie zdegradowany i zdekapitalizowany, sporo budowli pozostaje w złym tanie technicznym.

Jednakże Zabrze jest utożsamiane przede wszystkim z dziedzictwem poprzemysłowym. Zasób zabytków przemysłowych skupia nie tylko obiekty naziemne ale i wyrobiska podziemne. W programie Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018 jako najważniejsze wymieniono::

Muzeum Górnictwa Węglowego ze skansenem Królowa Luiza, którego trasa turystyczna składa się z części naziemnej i podziemnej. Ekspozycję na powierzchni ulokowano w budynkach szybu „Carnall". Podziemną trasę turystyczną wytyczono w okolicach szybu „Wilhelmina". Liczy ona 1,5 km i znajduje się na głębokości około 30 m. Prowadzi wyrobiskami z XIX i XX w.

Kopalnia „Guido" w Zabrzu powstała w latach 50 XIX w. Do lat 80 wydrążono trzy szyby:

„Barbara"80, „Guido" i „Kolejowy". Wtedy kopalnię sprzedano państwu pruskiemu. Wydobycia zaprzestano w niej w 1928 roku. W latach 1982-99 zwiedzającym udostępniono część wyrobisk. Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido" będąc jedną z atrakcji regionalnego szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, stanowi jednocześnie jeden z 72 tzw. „punktów kotwicznych" Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego (European Route of Industrial Heritage ERIH) turystycznej trasy o charakterze międzynarodowym, skupiającej obiekty znaczące dla dziedzictwa kultury przemysłowej naszego kontynentu, o szczególnym znaczeniu historycznym i potencjale turystycznym.

Zespół Szybu „Maciej" został wybudowany na początku lat 20 ubiegłego stulecia, jako dziesiąty szyb kopalniany, służący głównie celom wentylacyjnym i odwadniającym. Po 1945 roku wchodził kolejno w skład kopalń: „Concordia", „Ludwik", „Rokitnica" i „Pstrowski". [5]

[5] Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018, przyjęty, s.23

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Zabrze podkreślono znaczenie następujących elementów dziedzictwa materialnego.

Na terenie częściowo nieistniejącej huty "Zabrze"- dawnej „Donnersmarckhuette" zachowały się wartościowe kulturowo i krajobrazowo obiekty. Najważniejsze z nich to wielki, masywny, ponad 200-metrowej długości ***ceglany mur oporowy*** *z początku II połowy XIX wieku oraz zachowane w dobrym stanie, wtopione w niego dwie 13-metrowej wysokości wieże wsadowe. Również na terenie huty przy zakładowej drodze zachowała się jedna z najstarszych w woj. śląskim, a pochodząca z 1871 roku częściowo zniszczona murowana wieża ciśnień o tradycyjnym kielichowatym kształcie. Wspomnieć należy również o ciekawej zabudowie najstarszej zawodowej w Polsce Elektrociepłowni Zabrze, dawnej elektrowni przemysłowej na Zaborzu, założonej w grudniu 1897 roku, a rozbudowanej w 1942 roku.*

W elektrociepłowni interesujące są ceglane, monumentalne budynki hali kotłowni II, III, IV z 1910 r. i 1922 r. utrzymane w stylu neoklasycystycznym, a także przestrzenna jednonawowa hala maszyn z 1910 r. jedna z najstarszych hal tego typu na Górnym Śląsku, podtrzymywana przez murowane filary o ozdobnych gzymsach, rozdzielnia elektryczna 6 kV,60 kV oraz budynek nastawni z I poł. XX w. Inne cenne obiekty związane z przemysłem zabrzańskim, to zabudowa dawnej gazowni miejskiej przy ulicy Stalmacha z przełomu wieków, hale produkcyjne z przełomu XIX/XX wieku zabrzańskiego „Linodrutu" przy ul. Armii Krajowej, kompleks dawnej rzeźni miejskiej z przełomu XIX i XX w. z charakterystyczną kwadratową ceglaną wieżą. Rzadkim, wybitnym w konstrukcji architektonicznej obiektem z ośmioboczną kopułą i ośmioma ceglanymi przyporami jest wybudowana przy ul. Zamoyskiego w 1909 r. monumentalna 46-metrowa wieża ciśnień,

oraz

wieża kominowa i ciśnień w zespole zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1 –wzniesiona w 1904 roku wg projektu Arnolda Halmanna z Berlina w stylu eklektycznym, noszącym znamiona uproszczonych elementów historyzmu i secesji.[6]

W Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018 postulowano także objęcie ochroną:

- budynków łaźni i cechowni kopalni Concordia,

- budynku cechowni przy ul. Wolności (CK Wiatrak),

- budynków łaźni, szatni i cechowni kopalni Mikulczyce,

- budynku sprężarkowi kopalni Makoszowy,

- budynków dyrekcji kopalń[7]

[6] Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zabrze, dokument przyjęty Uchwałą Rady Miasta Zabrze nr XII/126/11 z dnia 04 lipca 2011, Uwarunkowania Zagospodarowania Przestrzennego t 1 s. 39

[7] Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018 s. 32

Wśród wymienionych obiektów nie może zabraknąć wyrobisk dawnej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej- które trzeba jednoznacznie określić jako zabytek o znaczeniu ponadregionalnym.

Obecnie na terenie miasta znajduje się 1653 obiektów (budynków, obiektów poprzemysłowych, zespołów zabudowy i układów urbanistycznych, stanowisk archeologicznych, parków i zespołów zieleni) ujętych w gminnej ewidencji zabytków, 56 z nich jest wpisanych do rejestru zabytków[8]. Większość najistotniejszych obiektów o dużym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego skoncentrowana jest w dzielnicach Centrum Północ, Centrum Południe i Zandka. Szczególne znaczenie mają osie dzisiejszych ulic 3 Maja oraz Wolności (fragment dawnego szlaku handlowego biegnącego do Gliwic, przy który uformowały się pierwotne osady tworzące dzisiejsze miasto). W ich ciągach oraz w bezpośrednim sąsiedztwie ulokowano nie tylko wielkomiejskie kamienice czynszowe, budynki użyteczności publicznej ale i znaczną część najważniejszych dla Zabrza zakładów przemysłowych.

Ochrona dziedzictwa kulturowego

Zagadnienia ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego zajmują istotne miejsce w polityce miasta. Znalazły one odbicie w dokumentach programowych i planistycznych takich jak Strategii Rozwoju Miasta Zabrze na lata 2008 - 2020, Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zabrze, Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, Lokalnym Programie Rewitalizacji Obszarów Miejskich dla Miasta Zabrza.
Szczególny nacisk kładziony jest na ochronę i zachowanie dziedzictwa przemysłowego, co łączy się zamiarem uczynienia z Zabrza ośrodka dziedzictwa kultury przemysłowej. Jednym z wyrazów troski jest projekt utworzenia parku kulturowego „Wielkomiejski Zespół Przemysłowy w Zabrzu" grupującego budowle położone w rejonie ul. 3. Maja w dzielnicy Guido, ul. Wolności w dzielnicach Zabrze-Północ i Centrum-Południe, ul. Stalmacha w dzielnicy Zandka, ul. Mikulczyckiej i ul. Hagera w dzielnicy Centrum-Północ będące historycznymi obiektami o charakterze industrialnym wraz z towarzyszącą im infrastrukturą mieszkalną i usługową, budowanymi w II połowie XIX i na początku XX wieku. W założeniu obszar ten grupuje zabudowania stanowiące świadectwo rozwoju przemysłu na Górnym Śląsku. Reprezentowane są zarówno obiekty powstałe dzięki inicjatywom państwowym (skarbowym) jak i prywatnym. Obszar parku i zróżnicowanie jego zasobów unaocznia także wpływ przemysłu na urbanistykę miasta, wzajemne powiązania tych organizmów a poprzez włączenie do niego budownictwa patronackiego daje także możliwość ochrony wartości nie do końca materialnych, jak świadectwa działalności socjalnej i patronackiej koncernów przemysłowych.

Park miałby objąć następujące obiekty:

1. Dawna kopalnia „Guido", obecnie Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu, ul. 3. Maja 93 i dawny dom mieszkalny dla urzędników kopalni, obecnie budynek mieszkalny, ul. 3. Maja 91,
2. Dawna kopalnia „Królowa Luiza" – rejon szybu „Carnall", obecnie Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu, ul. Wolności 408 i 410,

[8] Dane statystyczne za Programem Opieki, zaktualizowane w oparciu o informacje publikowane przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

3. Pozostałe obiekty związane z dawną kopalnią „Królowa Luiza" w rejonie szybu „Carnall", wraz z dawnymi konsumami i strażą pożarną, obecnie CK „Wiatrak", ul. Wolności 395.
4. Dawna elektrownia AEG, obecnie Elektrociepłownia Fortum Zabrze S.A., ul. Wolności 416,
5. Dawna kopalnia „Królowa Luiza" – rejon szybu „Wyzwolenie", obecnie Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu, ul. Sienkiewicza 43,
6. Pozostałe obiekty związane z dawną kopalnią „Królowa Luiza" w rejonie szybu „Wyzwolenie", tj. dawna maszynownia szybu i dawny warsztat mechaniczny, obecnie Zespół Szkół Specjalnych nr 42, ul. Sienkiewicza 43,
7. Dawna wieża ciśnień, obecnie nieużytkowana, ul. Zamojskiego 2,
8. Dawna Królewska Inspekcja Górnicza, obecnie mieszkania, ul. Wolności 367,
9. Budynki dawnej kolonii robotniczej, obecnie mieszkania, ul. Wolności 394 i 396
10. Dawna „Huta Reden", obecnie fabryka pomp Grupa Powen-Wafapomp SA, ul. Wolności 318,
11. Dawny budynek gazowni, obecnie nieużytkowany, ul. Stalmacha 7,
12. Osiedle patronackie Zandka – część mieszkalna, ul. Krakusa 1-25, 2-28, ul. Stalmacha 7-15a, 16-22, ul. Bończyka 1-7, ul. Cmentarna 1-3a, ul. Bytomska 3-3b, ul. Siedleckiego 1-2,
13. Dawny budynek dyrekcji „Huty Donnersmarck", obecnie Urząd Miasta, ul. Religi 1,
14. Osiedle patronackie Zandka – część socjalna z Parkiem Hutniczym,
15. Zespół budowli fabrycznych dawnej „Huty Donnersmarck", obecnie „Huta Zabrze", ul. Hagera 12a-b wraz z wieżą ciśnień.

Projektowany park dałby możliwości ochrony i skutecznego zarzadzania terenami o wyjątkowej wartości kulturowej, stanowiących świadectwo dziedzictwa poprzemysłowego.

2.2.4. Delimitacja obszarów zdegradowanych oraz wybór obszarów rewitalizacji

Zabrze jest jednym z miast przemysłowych, które w wyniku restrukturyzacji i zmian systemowych straciły najwięcej. W konsekwencji tego na terenie miasta powstało wiele zdegradowanych obszarów poprzemysłowych a także miejsc nagromadzeń negatywnych zjawisk społeczno-ekonomicznych. Przywrócenie ich lokalnej społeczności wymaga dobrze zaplanowanych i zrealizowanych działań rewitalizacyjnych.

Pierwszym krokiem dla wyznaczenia obszarów rewitalizacji, było przygotowanie aktualnej **mapy obszarów Miasta Zabrze posiadających cechy obszarów zdegradowanych**. Delimitacja obszarów zdegradowanych (a także obszarów rewitalizacji) została sporządzona zgodnie z *„Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020* opracowanych przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju oraz według Zasad wsparcia rewitalizacji w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020.

Obszary zdegradowane (posiadające cechy obszarów zdegradowanych) stanowią tereny, dla których, w wyniku przeprowadzonej analizy, m.in. w oparciu o: dokument Ewaluacji LPROM na lata 2007-2015, diagnozę sytuacji społeczno- gospodarczej miasta, wnioski z wizyt studialnych, oraz innych dokumentów, w tym raportów z terenów miasta, przy uwzględnieniu konsultacji społecznych wyników badań ankietowych, zidentyfikowano nagromadzenie niekorzystnych zjawisk społeczno-ekonomicznych i przestrzenno-środowiskowych. W ten sposób wyznaczono obszar, którego powierzchnia wynosi ≈ 2 577 ha, tj. około 32% powierzchni miasta – wskazany na mapie nr 3.

Problemy występujące na terenach zdegradowanych można podzielić na dwie główne kategorie:

- **Społeczno-ekonomiczne** – do czynników występujących na obszarach zdegradowanych społecznie i ekonomicznie należą m.in.: niski wskaźnik przedsiębiorczości, wysoki poziom bezrobocia (szczególnie wśród osób z najniższymi kwalifikacjami), przemoc domowa, migracje zamożniejszej części mieszkańców do dzielnic oferujących lepsze warunki bytowe, dziedziczenie biedy oraz zachowań patologicznych przez dzieci i młodzież z rodzin dysfunkcyjnych, występowanie zjawiska wykluczenia społecznego, uzależnienie od alkoholu i innych używek, brak motywacji do podjęcia pracy zarobkowej oraz uzależnienie od środków pomocowych z MOPR,
- **Przestrzenno-środowiskowe (z uwzględnieniem zabytków)** – do czynników występujących na obszarach zdegradowanych przestrzennie i środowiskowo należy zaliczyć: wysoki poziom zanieczyszczenia np. powietrza, wód lub gleb, występowanie dużej ilości pustostanów, nieużytkowanej przestrzeni poprzemysłowej, w tym hałd, oraz niskiego stanu infrastruktury drogowej oraz mieszkalnej.

Mapa 3: Tereny miasta Zabrze noszące cechy obszarów zdegradowanych

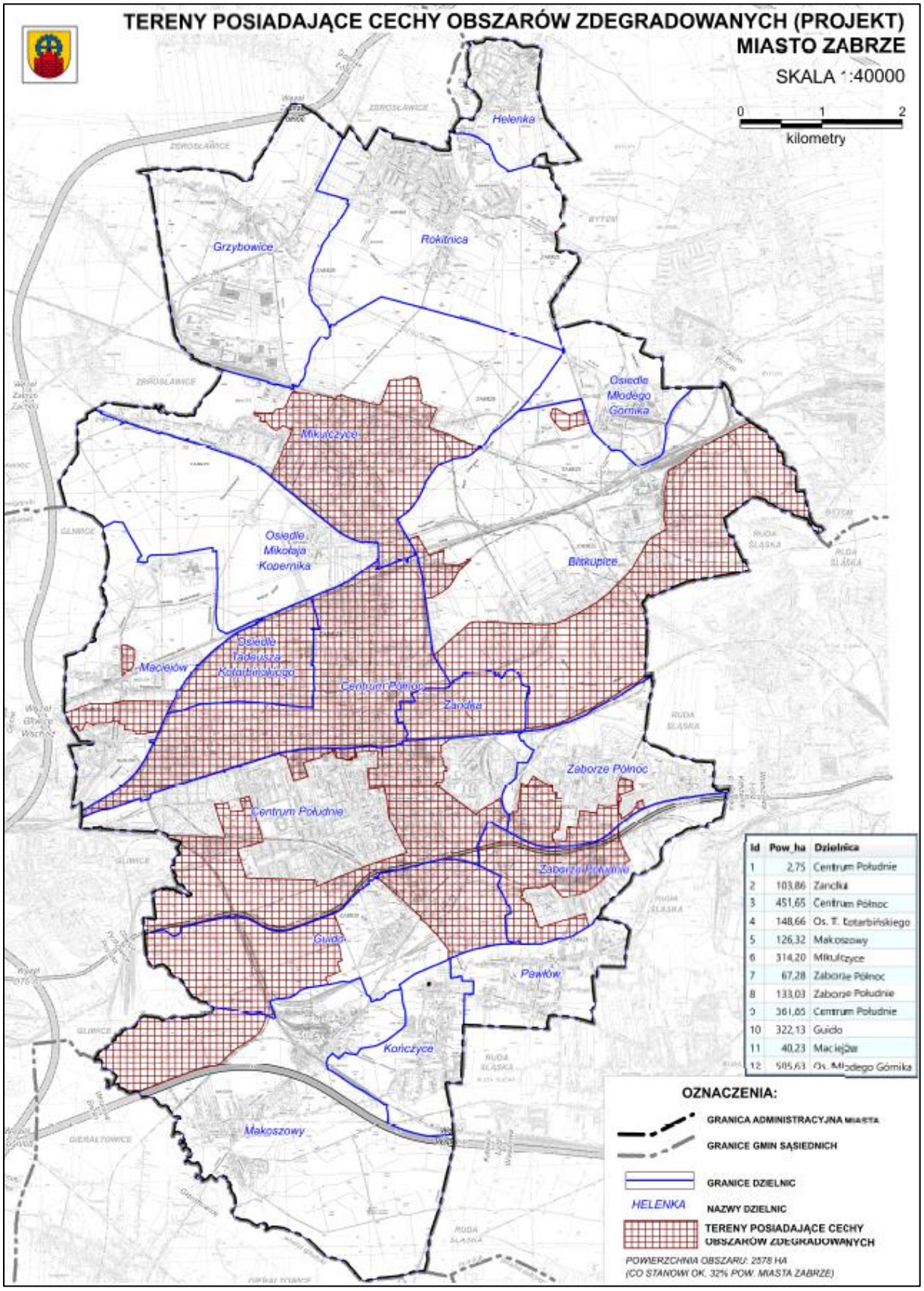

Źródło: Opracowanie własne.

Mapa 4:Tereny miasta Zabrze o cechujące się znacznymi problemami społeczno-gospodarczymi.

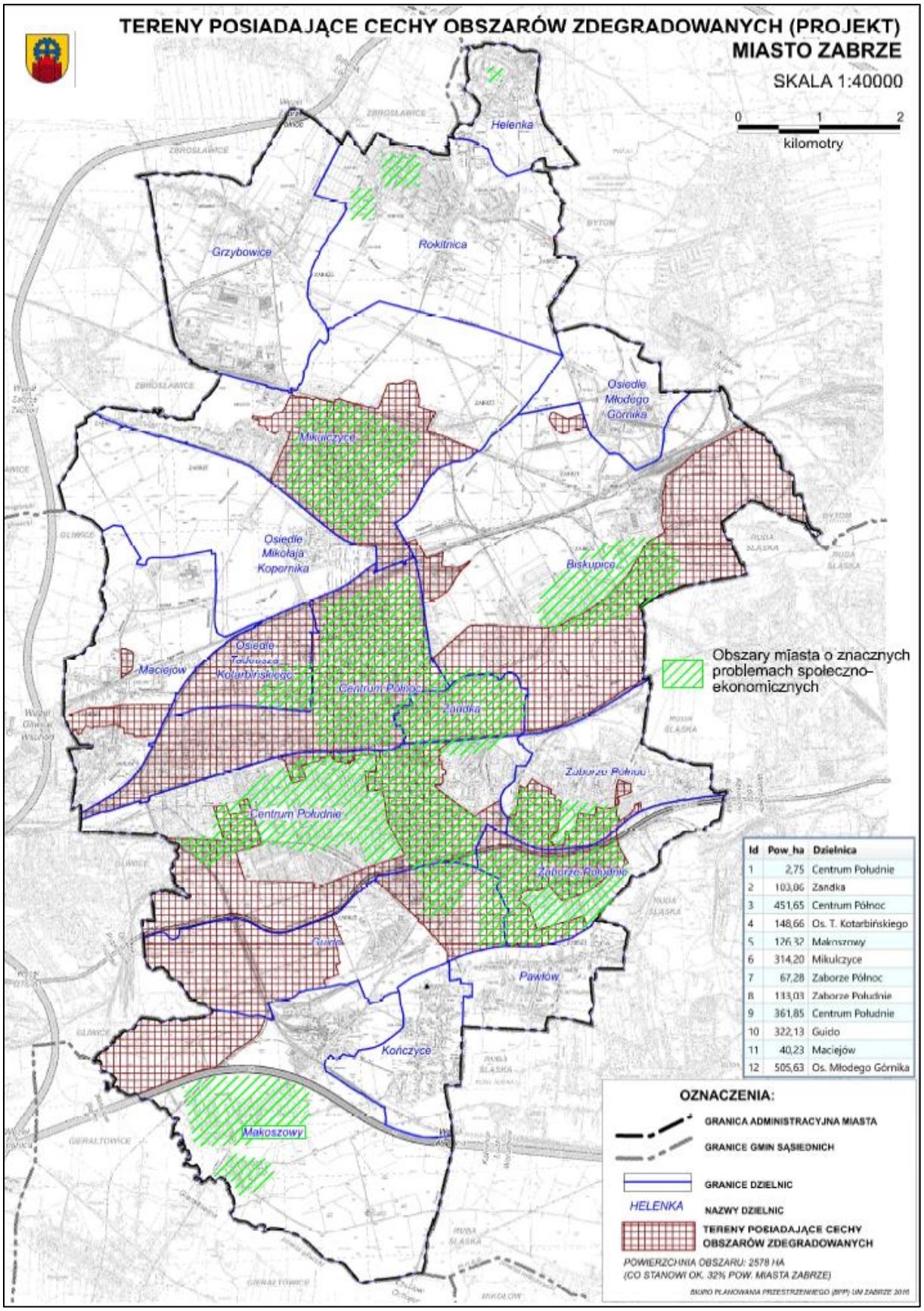

Źródło: Opracowanie własne.

Poziom nasilenia problemów, a także potencjału w postaci dziedzictwa kulturowego miasta, dla poszczególnych dzielnic miasta przedstawia się następująco:

Tabela 14 Koncentracja problemów i potencjałów w dzielnicach

Dzielnica	Koncentracja negatywnych zjawisk społeczno-ekonomicznych	Koncentracja negatywnych zjawisk przestrzenno-środowiskowych	Koncentracja potencjałów – obiekty zabytkowe, dziedzictwo poprzemysłowe i/lub tereny zielone	Punktacja
Biskupice	XXX	XXX	XX	8
Centrum Południe	XX	XX	XXX	7
Centrum Północ	X	XX	XXX	6
Grzybowice	X	X	X	3
Guido	XX	XX	XXX	7
Helenka	X	X	X	3
Kończyce	XX	X	X	4
Maciejów	X	XX	XX	5
Makoszowy	XX	XX	X	5
Mikulczyce	XX	XX	XX	6
Os. Kopernika	X	X	X	3
Os. Młodego Górnika	X	X	X	3
Os. Kotarbińskiego	XX	XX	X	5
Pawłów	X	XX	X	4
Rokitnica	X	X	XX	4
Zaborze Południe	XX	XXX	XX	7
Zaborze Północ	X	XXX	XX	6
Zandka	XXX	XXX	XXX	9

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie z Ustawą o rewitalizacji z dn. 09.10.2015, **obszar rewitalizacji** jest miejscem nagromadzenia niekorzystnych zjawisk takich jak np. wysoki poziom bezrobocia, ubóstwo czy niska aktywność w życiu społecznym i kulturalnym. Może swoją powierzchnią obejmować maksymalnie 20 % terenu gminy i 30 % jej mieszkańców. Obszar przeznaczony do rewitalizacji może składać się z podobszarów, które nie są ze sobą powiązane wspólnymi granicami.

Na obszarach wskazane jako obszary o cechach zdegradowanych znajdują się obiekty o dużym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego miasta, prawnie chronione poprzez wpisy do rejestru zabytków, ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i gminnej ewidencji zabytków. Spośród nich liczna grupę stanowią budynki mieszkalne, często w złym stanie technicznym, substandardowo wyposażone oraz obiekty poprzemysłowe. W obu wypadkach nad działaniami rewitalizacyjnymi prymat będą miały uwarunkowania konserwatorskie, zwłaszcza te dotyczące zachowania wyglądy elewacji, utrzymania kubatury, zakazów nadbudowy itp. Rewitalizacja obszarów

nasyconych obiektami o dużym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego powinna bowiem uwzględniać utrzymanie ich charakteru.

Przy wyborze obszarów rewitalizacji zdecydowano się skorzystać z kryterium, które obejmuje najszersze spektrum zjawisk niekorzystnych występujących na terenie Zabrza, przy jednoczesnym zwróceniu uwagi na największe potencjały i wartości przestrzeni (w tym wspomniane nagromadzenie obiektów zabytkowych), które mogą zostać wzmocnione przez kompleksowe działania rewitalizacyjne. Naturalnym działaniem było wykorzystanie jako bazy do wyznaczenia obszarów rewitalizacji mapy Zabrza obszarów o cechach zdegradowanych. Obszary rewitalizacji obejmują więc strefy przestrzenne zagrożone marginalizacją wraz z będącymi w bezpośrednim sąsiedztwie terenami o największym potencjale rozwojowym w kontekście rewitalizacji. Mając na uwadze zachowanie przestrzennej i problemowej ciągłości procesu rewitalizacji, przeanalizowano również obszary, które były objęte programem rewitalizacji w ubiegłych latach.

W programie rewitalizacji na lata 2007-2015 znalazły się następujące dzielnice, w których realizowano projekty o cechach rewitalizacji: Rokitnica, Mikulczyce, Maciejów, Zaborze Północ, Makoszowy.

Do obszarowej rewitalizacji należały tereny dzielnic:

- Biskupice,
- Centrum Północ,
- Centrum Południe,
- Zandka,
- Guido, oraz w małym fragmencie – os. Kotarbińskiego.

Należy w tym wypadku podkreślić, że niniejszy dokument stanowi aktualizację Programu Rewitalizacji Zabrza z lat ubiegłych, co pociąga za sobą naturalną potrzebę bezpośredniego odniesienia planowanych działań do tego, co udało się (lub też nie) osiągnąć w przeszłości.

Mapa 5 Dzielnice, w których realizowane były projekty rewitalizacyjne objęte Lokalnym Programem Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2007 – 2015.

Źródło: Opracowanie na podstawie Ewaluacji Lprom

Szczególnym wsparciem przy wyborze ostatecznego kształtu obszaru rewitalizacji były również konsultacje społeczne i zebrane w ten sposób propozycje i uwagi mieszkańców dotyczące ich potrzeb w odniesieniu do programu. Skorzystano również w dużej mierze z rekomendacji zawartych w dokumencie będącym oficjalną Ewaluacją Programu Rewitalizacji na lata 2007-2015.

Za obszary rewitalizacji uznano więc te części obszarów zdegradowanych, które ze względu na skalę oraz znaczenie występujących niekorzystnych zjawisk, potencjał, jak również potrzebę kontynuacji już podjętych działań rewitalizacyjnych powinny zostać objęte interwencją w pierwszej kolejności.

Na podstawie przedstawionych wyżej kryteriów, z uwzględnieniem ograniczeń dotyczących powierzchni obszaru rewitalizacji i liczby ludności w odniesieniu do danych dla całego miasta, zdecydowano się wyznaczyć obszar rekomendowany do rewitalizacji w ramach Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji, który obejmuje swoim zasięgiem obszary należące do dzielnic:

- Biskupice,
- Centrum Południe,
- Centrum Północ,
- Guido,
- Maciejów,
- Mikulczyce,
- Zaborze Południe,
- Zaborze Północ,
- Zandka.

Wskazany obszar został przedstawiony graficznie na mapie nr 6.

Łączna powierzchnia tych obszarów to 1565 ha, tj. 19,5 % powierzchni miasta.

Liczba mieszkańców to 43 427 tj. 26,87 % liczby mieszkańców Zabrza.

Rysunek 1 Liczba adresów zameldowanych mieszkańców Zabrza na obszarze wskazanym do rewitalizacji.

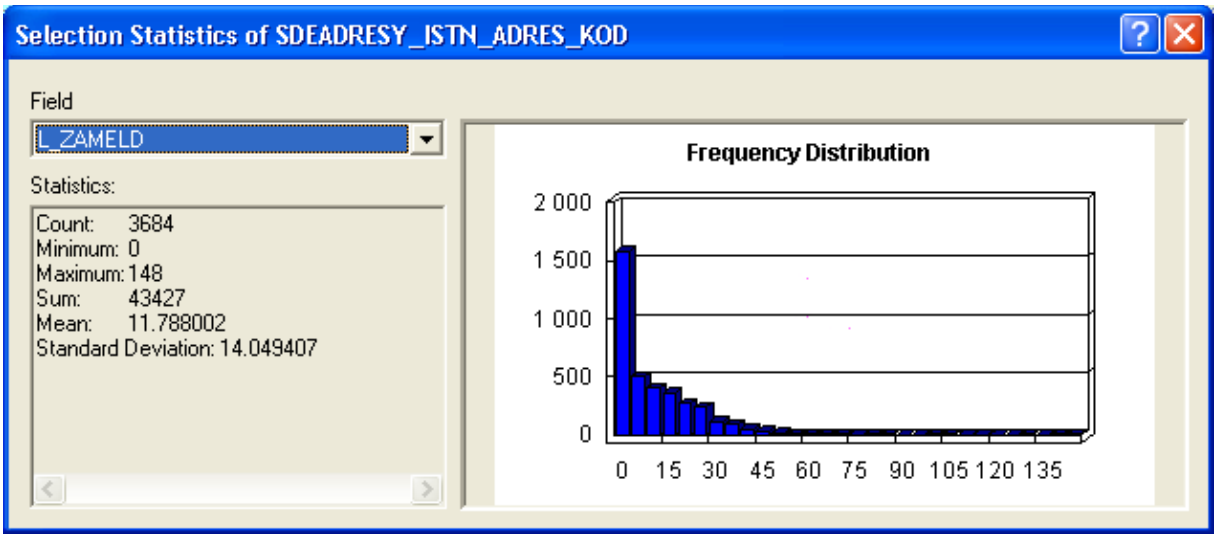

Źródło: Opracowanie własne.

Mapa 6: Obszar rewitalizacji miasta Zabrze

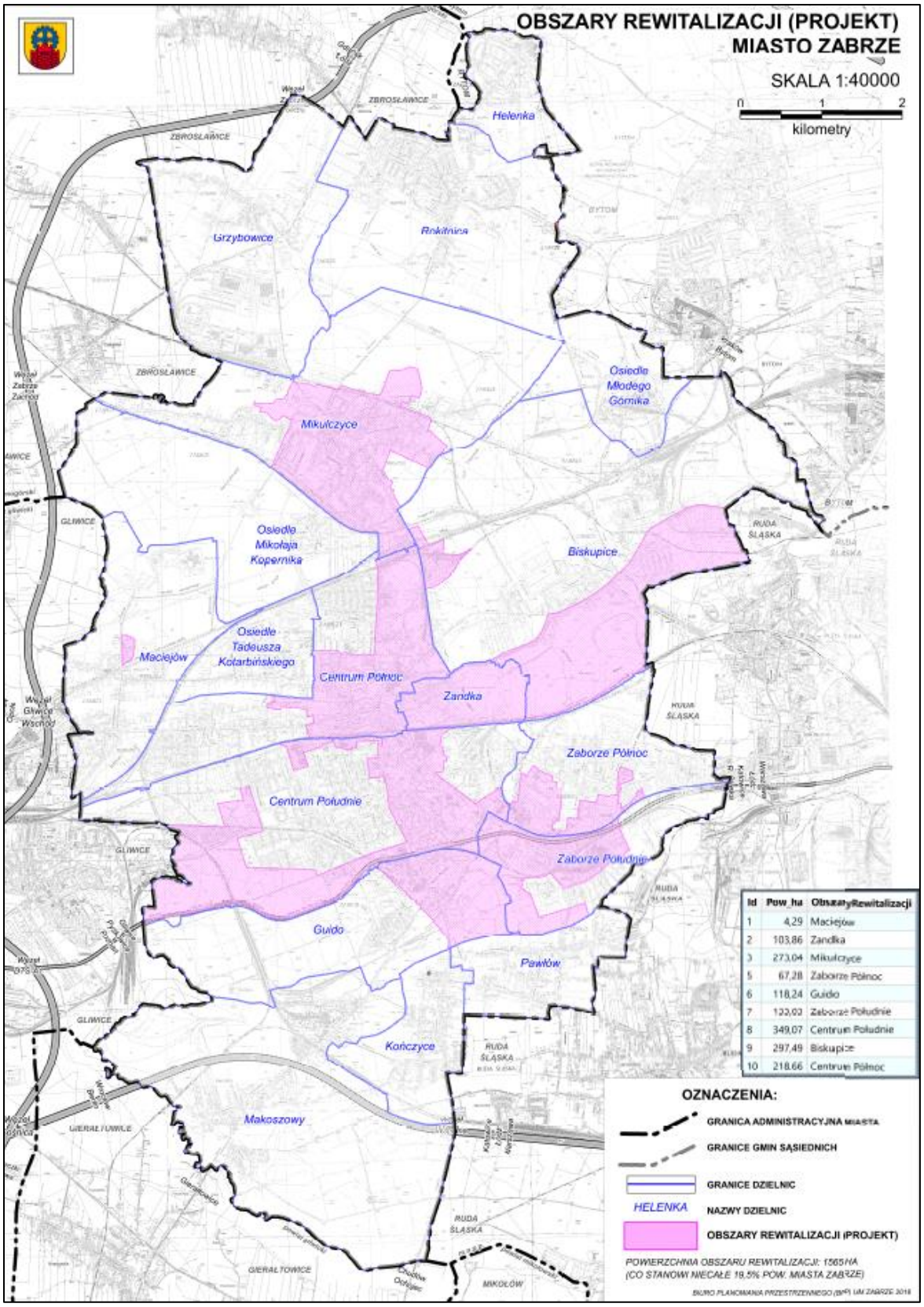

Źródło: Opracowanie własne.

Poniżej przybliżono obszary rewitalizacji przynależące do poszczególnych dzielnic:

- **Biskupice – obszar rewitalizacji**

Mapa 7: Biskupice obszar rewitalizacji.

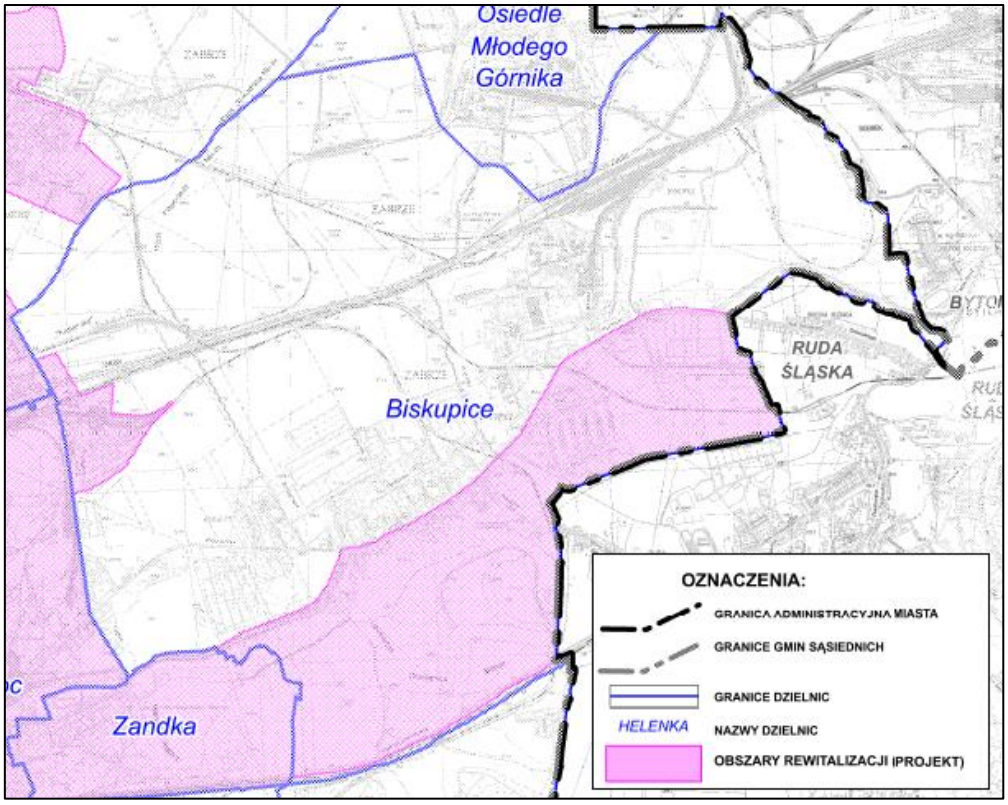

Źródło: Opracowanie własne.

Obszar rewitalizacji na terenie Biskupic wynosi 25,21 % powierzchni dzielnicy (297,49 ha) i znajduje się w zachodniej części dzielnicy (teren kopalni Pstrowski) oraz na południe od ul. Bytomskiej (m.in. Osiedle Borsigwerke). Teren ten cechuje się nagromadzeniem wszystkich kategorii problemów, które zostały wymienione w powyższym kryterium wyboru. Główne problemy wynikają z wysokiego poziomu bezrobocia, ubóstwa oraz złego stanu infrastruktury mieszkalnej. Wyznaczenie obszaru rewitalizacji w zarekomendowanych granicach pozwoli wzmocnić potencjał najbardziej zdegradowanego obszaru (Os. Borsigwerke), a przede wszystkim zagrożonej wykluczeniem społecznym grupy mieszkańców. Skuteczne przeprowadzenie zmian w obszarze infrastrukturalnym wymaga akceptacji i włączenie lokalnej społeczności, która jest gwarantem trwałości efektów projektu. W przypadku Osiedla Borsigwerke zmiana w postaci odnowy zabytkowego zasobu mieszkalnego może stać się motorem do rozwoju sektora turystycznego (turystyka dziedzictwa przemysłowego) oraz kulturalnego. Rekultywacja silnie zanieczyszczonych przez metale ciężkie gleb może przynieść wymierne korzyści w postaci parków i skwerów dostosowanych do potrzeb i oczekiwań nie tylko mieszkańców dzielnicy.

Biskupice są najstarszą spośród zabrzańskich dzielnic, której istnienie potwierdzone jest od XII wieku. W wieku XIX nastąpiła industrializacja osady realizowana przede wszystkim przez Augusta Borsiga, który stworzył podwaliny pod jeden z największych kombinatów przemysłowych. Osada zmieniła charakter na miejski. Powstały nowy kościół pw. Św. Jana Chrzciciela (1856.), ratusz (1924-1295), hotel (1867) klasztor Zgromadzenia ss. Miłosierdzia (1867), ekspresjonistyczny kościół WNMP (1928-1932), XIX –wieczna oraz pochodząca z pierwszej ćwierci XX-wieku zabudowa miejska skupiona głównie przy ul. Bytomskiej oraz kolonia dla robotników koncernu Borsiga. Wymienione obiekty są najistotniejszymi elementami dziedzictwa kulturowego dzielnicy.

- **Centrum Południe**

Mapa 8: Centrum Południe obszar rewitalizacji.

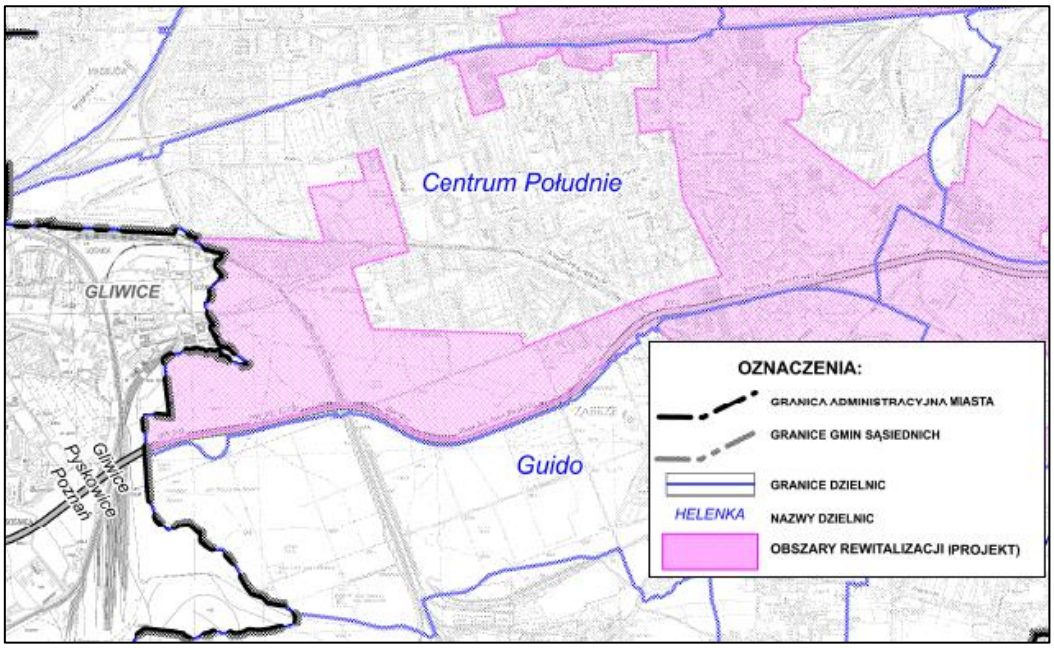

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie zebranych danych postanowiono zarekomendować wynoszący 45,0% powierzchni (349,07 ha) dzielnicy Centrum Południe, gdzie występuje nagromadzenie licznych problemów społecznych, środowiskowych, gospodarczych oraz przestrzenno-funkcjonalnych. Przez teren dzielnicy przebiegają dwie główne arterie miasta ul. 3 Maja oraz ul. Wolności, wyznaczony przez nie obszar jest miejscem, gdzie dominującą kategorią są problemy społeczne. Należy zaliczyć do nich: ubóstwo, wysoki poziom bezrobocia szczególnie wśród osób o najniższych kwalifikacjach, wysoki odsetek osób długotrwale bezrobotnych, dużą ilość popełnianych przestępstw i wykroczeń. Bariery te negatywnie wpływają na rozwój lokalnej społeczności, a także niskie zainteresowanie ofertą kulturalną w stosunku do możliwości zlokalizowanych na terenie dzielnicy obiektów. Przeciwdziałanie dysfunkcjom społecznym wymaga działań aktywizujących, informacyjnych, a przede wszystkim poprawy warunków bytowych i ekonomicznych najuboższej części mieszkańców. Na terenie dzielnicy znajduje się wiele obiektów posiadających wartość architektoniczną, które znajdują się często w złym stanie technicznym. Poprawa estetyki i wprowadzenie ładu przestrzennego powinno dać impuls do adaptacji przynajmniej części obszarów na cele społeczno-kulturalne. Obecność głównych arterii miasta na terenie dzielnicy znacząco wpływa negatywnie na bezpieczeństwo, zdrowie mieszkańców oraz środowisko naturalne. Obszar dzielnicy wskazany do Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji wymaga zmian w układzie przestrzenno-funkcjonalnym w taki sposób, aby wyznaczyć obszary do rekreacji, wypoczynku i działalności kulturalnej.

- **Centrum Północ**

Mapa 9: Centrum Północ - obszar rewitalizacji.

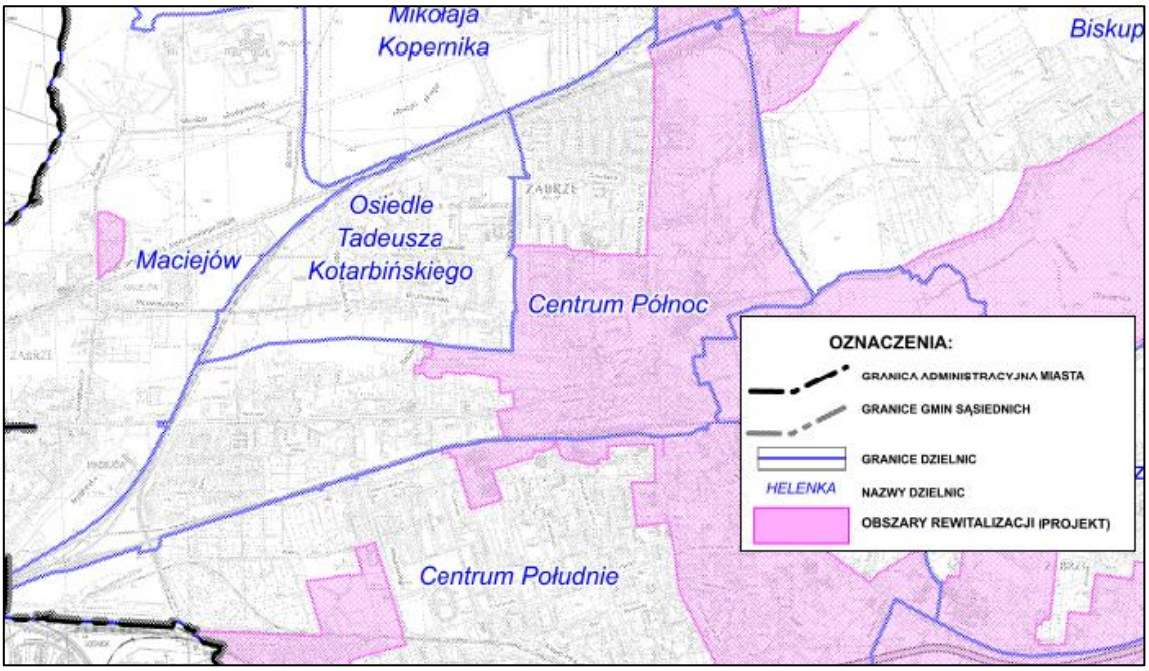

Źródło: Opracowanie własne.

W ramach Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji zdecydowano się zarekomendować obszar Centrum Północ o powierzchni równej 48,12% (218,66 ha).Teren ten zlokalizowany jest centralnej i wschodniej części dzielnicy, która w wyniku działania pobliskich zakładów przemysłowych – kopalni „Concordia" oraz huty „Zabrze" została narażona skażenie gleb metalami ciężkimi oraz innymi związkami wykorzystywanymi w procesie produkcji i wydobycia. Na obszarze tym znajduje się także najwięcej pozostałości po przemysłowej historii miasta w postaci np. „Kwartału Sztuki", którego obiekty takie jak pływalnia czy biblioteka wybudowała Huta Donnersmarcka dla pracowników zakładu. Jest to obszar niezwykle istotny dla rozwoju miasta, zlokalizowane na nim obszary poprzemysłowe stają się obecnie atrakcjami turystycznymi i kulturalnymi o skali ponadregionalnej (należą do nich przede wszystkim obiekty d. Kopalni Królowa Luiza z Główną Kluczową Sztolnią Dziedziczną).

Z raportów Policji wynika, iż obszar Komisariatu II (w skład wchodzi Centrum Północ) stanowi miejsce największej ilości interwencji na terenie miasta. Niski poziom bezpieczeństwa w połączeniu z ubóstwem oraz wysokim poziomem bezrobocia nie sprzyja rozwojowi oferty kulturalnej, która mogłaby pozytywnie wpłynąć na rozwój dzielnicy. Na terenie Centrum Północ zlokalizowany jest Park im. Poległych Bohaterów, który w dużej mierze utracił swój pierwotny charakter. Podjęcie działań rewitalizacyjnych pozwoli odzyskać nie tylko lokalnej społeczności, ale wszystkim mieszkańcom przestrzeni do rekreacji, uprawiania sportu i budowania więzi lokalnych. Układ drogowy na terenie dzielnicy, a w szczególności na obszarze wyznaczonym do rewitalizacji cechuje się wzmożonym ruchem samochodowym. W celu zapewnienia bezpieczeństwa i odpowiedniej przepustowości wymagane jest przekształcenie układu urbanistycznego.

- **Guido**

Mapa 10: Guido - obszar rewitalizacji.

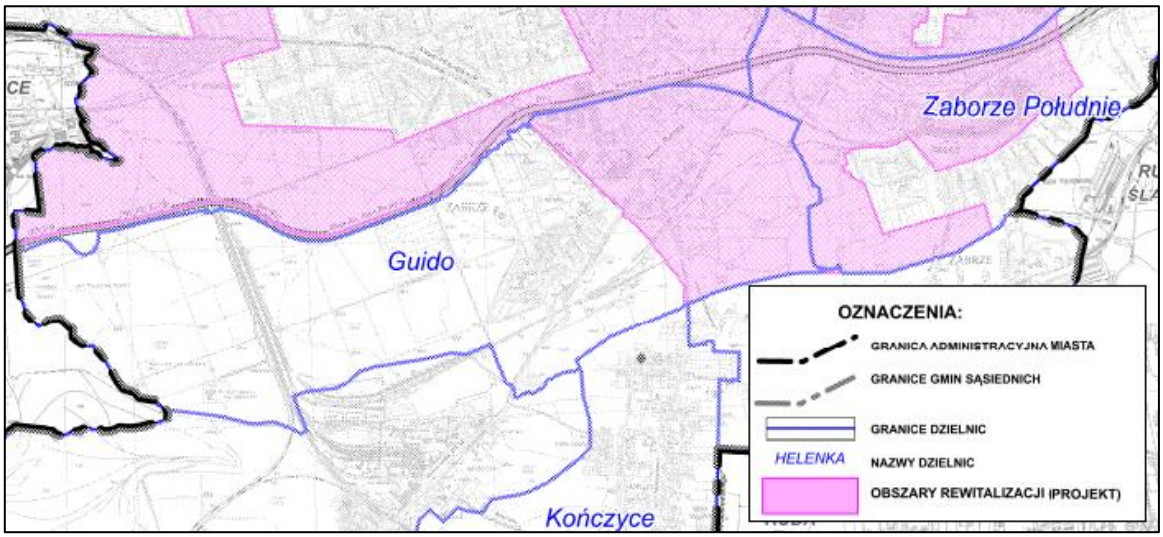

Źródło: Opracowanie własne.

Na obszarze Guido zarekomendowano do rewitalizacji wschodnią część dzielnicy, która obejmuje m.in. ul. Winklera, 3 Maja oraz Rymera (26,16% powierzchni – 118,24 ha). Na terenie dzielnicy występuje jeden duży zakład przemysłowy Kopex S.A. Uzależnienie lokalnej gospodarki od jednego duże podmiotu działającego w branży górniczej w przypadku jego zamknięcia może przynieść tragiczne konsekwencje dla lokalnej społeczności. Sugeruje się zatem przygotowanie mechanizmów umożliwiających nabycie nowych kompetencji społecznych i zawodowych przez mieszkańców. Drugim istotnym problemem jest duże natężenie ruchu kołowego w okolicy ulic 3 Maja oraz Winklera, który negatywnie wpływa na poziom bezpieczeństwa, zdrowie i jakość życia mieszkańców. Dużą wartością dzielnicy, podnoszącą jej potencjał, są obiekty kulturalne, z „Kopalnią Guido" na czele.

- **Maciejów**

Mapa 11: Maciejów - obszar rewitalizacji.

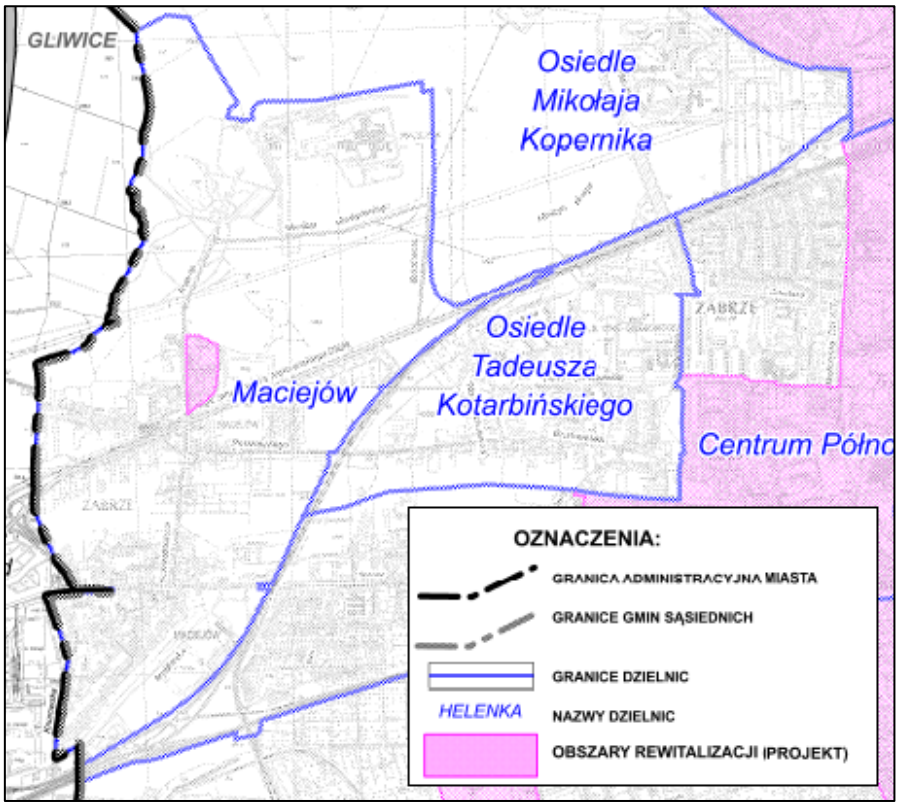

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie przedstawionej analizy należy zaznaczyć, iż dzielnica Maciejów, mimo zdiagnozowanych problemów, nie posiada cech obszaru zdegradowanego w takim wymiarze, jak inne dzielnice, np. dzielnica Biskupice czy Zandka. Ze względu na ustawowe ograniczenia w maksymalnej powierzchni i liczbie ludności obszaru rewitalizacji, nie jest więc rekomendowane, aby Maciejów wpisać do Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji. Mając jednocześnie na uwadze zapisy strategiczne Miasta dotyczące rewitalizacji dziedzictwa poprzemysłowego, w szczególności pogórniczego, oraz kreowanie wizerunku jako miasta turystyki przemysłowej, rekomenduje się objęcie obszarem rewitalizacji obszaru wokół Szybu Maciej – dawnej kopalni Concordia. Zespół powstał na początku lat 20. ubiegłego stulecia pod nazwą „Westschacht", jako dziesiąty szyb kopalniany, służący głównie celom wentylacyjnym i odwadniającym. Po 1945 roku wchodził kolejno w skład kopalń: „Concordia", „Ludwik", „Rokitnica" i – wreszcie – „Pstrowski". Do dzisiaj zachował się kompleks dawnej zabudowy kopalni, z początku XX wieku - z budynkami nadszybia ze stalową wieżą wyciągową - oraz znajdująca się w maszynowni, dwubębnowa, elektryczna maszyna wyciągowa produkcji „Siemens Schuckertwerke." Dodatkowym argumentem przemawiającym za wpisaniem ww. obiektu w obszar rewitalizacji jest zlokalizowanie na tym obszarze ujęcia wody, bardzo popularnego wśród mieszkańców całego miasta. Wskazany skrawek powierzchni liczy ok. 0,72% powierzchni dzielnicy – 4,29 ha.

- **Mikulczyce**

Mapa 12: Mikulczyce - obszar rewitalizacji.

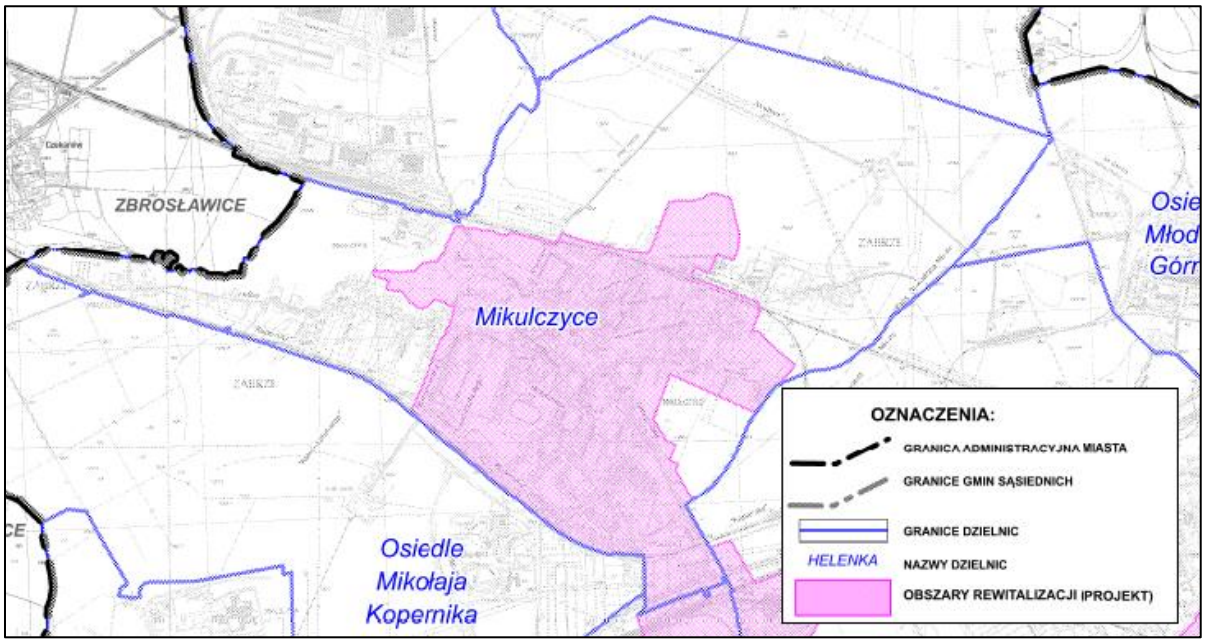

Źródło: Opracowanie własne.

Mikulczyce jako jedna z większych dzielnic Zabrza zmaga się szeroką gamą dysfunkcji społecznych, niekorzystnych zjawisk wpływających na życie i rozwój lokalnej społeczności. Na podstawie zebranych danych postanowiono zarekomendować do objęcia Aktualizacją Lokalnego Programu Rewitalizacji około 35% powierzchni dzielnicy (273,04 ha), która zamieszkuje zdecydowana większość mieszkańców. Obszar ten cechuje się nagromadzeniem licznych problemów, które wymagają działań naprawczych. Ulokowanie terenów inwestycyjnych w pobliżu dzielnicy spowoduje wzrost ruchu kołowego, czego następstwem będzie zmniejszenie bezpieczeństwa i jakości życia mieszkańców. Sugeruje się przebudowanie układu urbanistycznego – połączenie alei Korfantego z ul. Ofiar Katynia. Działanie to powinno pozytywnie wpłynąć na poprawę bezpieczeństwa kierowców oraz pieszych. Na kiepską jakość powietrza poza dużą ilością samochód wpływa ogrzewanie domów za pomocą niskoefektywnych pieców węglowych. Sytuację powinna się poprawić w wyniku wymiany źródeł ciepła na bardziej przyjazne dla środowiska oraz termomodernizacji. Problemy społeczne wynikają w dużej mierze z wysokiego poziomu bezrobocia szczególnie wśród osób z niskim wykształceniem. Programy aktywizacyjne osób bezrobotnych (np. umożliwiające przekwalifikowanie) w połączeniu z budową zakładów na pobliskich terenach inwestycyjnych się powinny dać wymierne efekty.

Najistotniejsze wyróżniki architektoniczne dzielnicy to pozostałości zespołu dworskiego z zachowanymi budynkami dworu i kuźni, wspomniane kościoły i gmachy publiczne (d. ratusz, dworzec), eklektyczna i historyzująca zabudowa ulicy Tarnopolskiej o cechach architektury typowej dla średniego miasta prowincjonalnego oraz budynki łaźni, szatni i cechowni kopalni „Mikulczyce". Ochronie podlega także stanowisko archeologiczne – dawny gród.

- **Zaborze Południe**

Mapa 13: Zaborze Południe - obszar rewitalizacji.

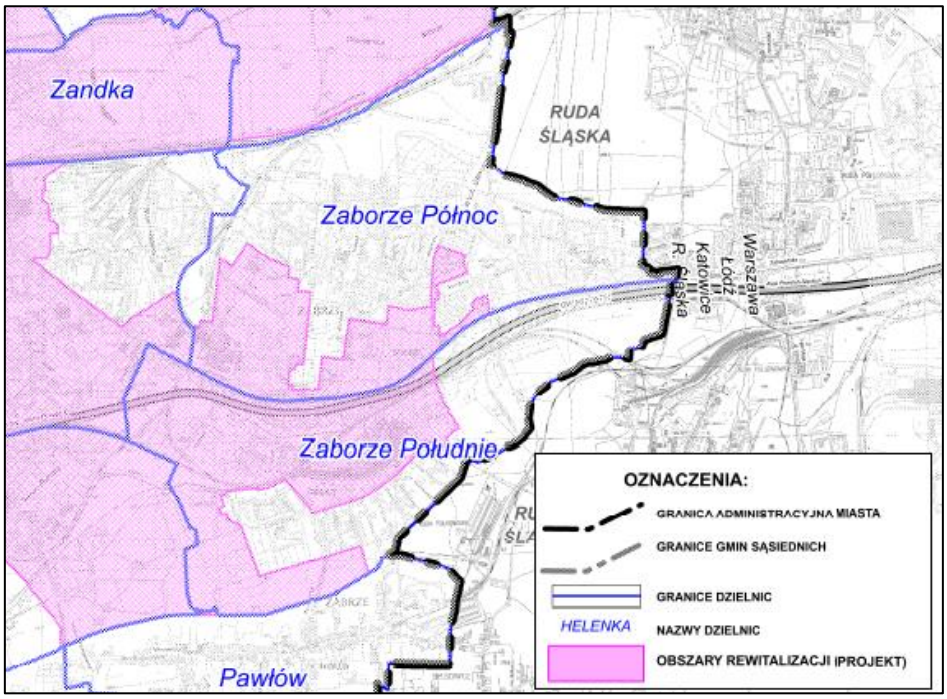

Źródło: Opracowanie własne.

Na obszarze Zaborze Południe występują tereny zdegradowane, które są pozostałościami po przemyśle ciężkim (przede wszystkim górniczym). W efekcie przeprowadzonej diagnozy zidentyfikowano na tym terenie problemy zarówno społeczne, ekonomiczne jak i infrastrukturalne (środowiskowe). Brakuje przestrzeni do integracji i aktywizacji mieszkańców. Ruch kołowy z pobliskiej Drogowej Trasy Średnicowej wpływa negatywnie na jakość powietrza a jej budowa spowodowała konieczność wyburzenia wielu budynków mieszkalnych i przeniesienia ich mieszkańców w inne miejsca. W dzielnicy występuje znaczne zanieczyszczenie gleby metalami ciężkimi, bardzo zła jakość powietrza co jest spowodowane m.in. ruchem kołowym z pobliskiej Drogowej Trasy Średnicowej oraz działalnością pobliskiej elektrociepłowni.

Występujące przestrzenie poprzemysłowe (tzw. brownfield) stanowią – po rekultywacji – doskonały potencjał dla lokalizacji na tym obszarze obiektów służących turystyce, kulturze czy rozwojowi przedsiębiorczości, co będzie w dużej mierze odpowiedzią na zidentyfikowane problemy i potrzeby mieszkańców. Ze względu na ograniczenia przestrzenne i ludnościowe, do bezpośredniej rewitalizacji rekomenduje się obszar wynoszący 54,07% powierzchni (133,03 ha) dzielnicy Zaborze Południe.

- **Zaborze Północ**

Mapa 14: Zaborze Północ - obszar rewitalizacji.

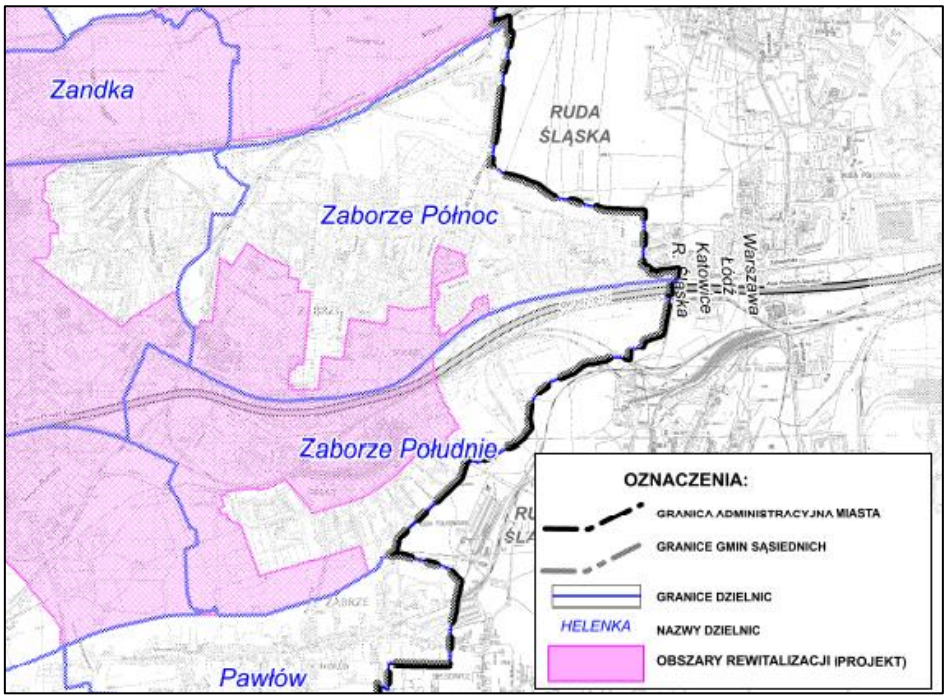

Źródło: Opracowanie własne.

Na obszarze dzielnicy Zaborze Północ zarekomendowano objęcie obszarem rewitalizacji 22,79% (349,07 ha). Teren Zaborza Północ cechuje wysoki poziom zanieczyszczenia gleb metalami ciężkimi w wyniku dawnej działalności przemysłowej i wzmożonego ruchu kołowego. Podejmowane przez miasto Zabrze działania na rzecz rewitalizacji i rekultywacji powinny być kontynuowane, aby w pełni przywrócić wskazany obszar lokalnej społeczności i wzmocnić jej potencjał do zmiany. Problemy społeczne zdiagnozowane w niniejszej dzielnicy, to przede wszystkim bezrobocie oraz niewystarczająca ilość miejsc w przedszkolach, której skutkiem jest ograniczenie aktywności zawodowej kobiet. Budowa nowego przedszkola powinna pozytywnie wpłynąć na sytuację społeczno-gospodarczą rodzin z dzielnic Zaborze Północ.

- **Zandka**

Mapa 15:Zandka - obszar rewitalizacji.

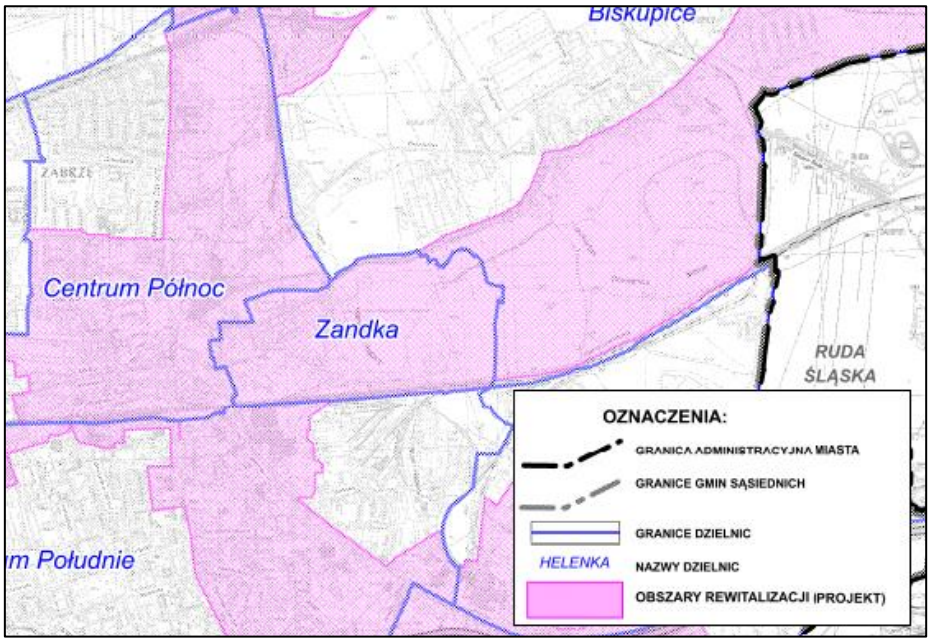

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie zebranych danych wynika, iż Zandka w całości powinna zostać objęta obszarem rewitalizacji w ramach Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji (103,86 ha). Występujące na terenie Zandki problemy należą do wszystkich kategorii wymienionych w kryterium. Lokalna społeczność zmaga się z alkoholizmem, wysokim poziomem bezrobocia (szczególnie długotrwałego), ubóstwem, bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, a także uzależnieniem od pomocy finansowej wypłacanej przez MOPR. Brak motywacji, bierność społeczna i pewność otrzymania wsparcia finansowego sprzyja zjawisku dziedziczenia biedy przez kolejne pokolenia. W celu przeciwdziałania skutkom negatywnych zachowań rekomenduje się najszerszego pakietu działań mających na celu odbudowę więzi społecznych, oraz pakietu działań związanych z uporządkowaniem przestrzeni i eliminacją tych czynników, które zostały wskazane przez mieszkańców jako największe problemy.

Do problemów sygnalizowanych przez lokalną społeczność należy zaliczyć pobliskie wysypisko śmieci, które negatywnie oddziałuje na komfort życia mieszkańców i środowisko naturalne. Wiele z zabytkowych budynków wymaga: poprawy stanu technicznego objawiającego się m.in. wymianą pieców węglowych na ekologiczne źródła ciepła, remontów generalnych i dostosowania standardów do współczesnych oczekiwań.

2.2.5. Analiza problemów i potencjałów rozwojowych dla terenów zdegradowanych

Za bariery rewitalizacji obszarów zdegradowanych w poszczególnych dzielnicach uznano te, których ograniczanie lub usuwanie poprzez określone działania i projekty pozwoli na osiąganie celów strategicznych dokumentu „Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich". Za potencjały rewitalizacji obszarów zdegradowanych w poszczególnych dzielnicach uznano te, których wykorzystanie i wzmacnianie poprzez określone działania i projekty pozwoli na osiąganie celów strategicznych dokumentu „Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich".

Diagnoza terenów zdegradowanych przeznaczonych do rewitalizacji wskazała na istnienie potencjałów i barier w kilku obszarach, które ogólnie można określić jako: społeczny, gospodarczy, infrastrukturalny, kulturalny i ekologiczny. Stąd też karty projektów stanowiące załącznik do niniejszego dokumentu wskazują na szeroki zakres działań, pozwalający na wzmocnienie potencjałów i likwidację barier. Przy czym należy zauważyć, iż są to obszary umowne, wiele potencjałów czy barier zaszeregowanych do konkretnego obszaru nakłada się z innym.

W zakresie barier w obszarze społecznym zauważalne jest na większości obszaru przeznaczonego do rewitalizacji występowanie wysokiego natężenia patologii społecznych, w tym: uzależnienia, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Powiązane jest to w niektórych dzielnicach, w szczególności w dzielnicy Zandka, z międzypokoleniowym przekazywaniem negatywnych wzorców i zachowań w rodzinach patologicznych oraz ogólną niechęcią do zmian czy też włączenia się w życie społeczności, głównie społeczności lokalnej. Powyższe wskazuje również na inny problem występujący ogólnie na całym terenie zdegradowanym, mianowicie bierność i apatia w środowiskach defaworyzowanych, dotkniętych różnego rodzaju patologiami czy też bezrobociem. Do barier rozwoju społecznego na wskazanym terenie należy dodać bariery rodzaju finansowego, uniemożliwiające korzystanie z oferty kulturalnej, a tym samym wzrost kapitału społecznego. Warto zwrócić uwagę w kontekście wymienionych poniżej potencjałów, że barierą przy występowaniu grupy osób, które mają potrzebę zaangażowania się i przejawiają chęć aktywności społecznej, jest jednocześnie niewystarczający poziom wiedzy mieszkańców terenów zdegradowanych w zakresie działalności obywatelskiej i samoorganizacji społecznej oraz poszukiwania możliwości wyjścia z obszaru patologii. Stad wynika potrzeba wzrostu wiedzy na temat możliwych działań.

Do potencjałów bez wątpienia można zaliczyć grupę ludzi chcących się zaangażować i zaangażowanych społecznie, wykazujących chęć aktywności obywatelskiej. Potencjał stanowi również doświadczenie zyskane w realizacji projektów prospołecznych w poprzednich latach. Duże doświadczenie w realizacji projektów promujących aktywizację zawodową i rozwój przedsiębiorczości ma m.in. Powiatowy Urząd Pracy. Bez wątpienia potencjałem jest przemysłowe dziedzictwo kulturowe, które zasługuje na wykorzystanie dla aktywności integrujących społeczność lokalną, dla celów edukacyjnych i zapobiegających wykluczeniu społecznemu, m.in. osób starszych poprzez stworzenie dla nich miejsc bądź ośrodków usług społecznych, w tym socjalnych, edukacyjnych, kulturalnych.

Obok wymiaru społecznego istotną rolę odgrywa wymiar gospodarczy, powiązany pośrednio z wymiarem społecznym. W tym wypadku istotną barierę stanowi poziom degradacji terenów (np. zwałowiska – Biskupice, Mikulczyce) oraz dewastacja obiektów obniżająca atrakcyjność inwestycyjną i mieszkaniową miasta (głównie tereny dawnych osiedli robotniczych Borsigwerk i Zandka, które posiadają cenne walory architektoniczne i przestrzenne). Inna bariera powiązana

z ubóstwem i bezrobociem to brak nowych miejsc pracy zapewnianych przez nowe zakłady produkcyjne. Wynika to m.in. z niskiej atrakcyjności inwestycyjnej terenów spowodowanej eksploatacją górniczą i brakiem udogodnień infrastrukturalnych. Z drugiej strony owe tereny poprzemysłowe stanowią potencjał, gdyż są to miejsca do wykorzystania na cele inwestycyjne. Podobnie również jak doświadczenie zawodowe mieszkańców wyniesione z tradycyjnych branż gospodarki. Wartością są również udogodnienia tworzone przez instytucje otoczenia biznesu dla powstawania nowych aktywności, wspierania innowacyjności w firmach oraz w zagospodarowywaniu terenów poprzemysłowych (np. *Zabrzańskie Centrum Rozwoju Przedsiębiorczości*, *Zabrzańska Agencja Realizacji Inwestycji*).

Kolejnym istotnym obszarem jest obszar infrastrukturalny. W tym wypadku jako barierę można postrzegać negatywne skutki eksploatacji górniczej oraz produkcji hutniczej i koksowniczej, niski poziom wyposażenia osiedli robotniczych w różne kategorie infrastruktury, a także w przypadku niektórych obszarów niski poziom zamożności mieszkańców wykluczający ich partycypację w rozwiązywaniu problemów niskiej emisji. Jako przeciwwagę (potencjał) można uznać dostępność komunikacyjną, będącą jednym z najważniejszych czynników decydujący o szansach wprowadzenia nowych funkcji, zwartą tradycyjną zabudowę dzielnic, pozwalającą na stworzenie reprezentacyjnych ulic i placów, które miałyby wpływ na kształtowanie się i umacnianie tożsamości lokalnej. Jest to powiązane z innymi potencjałami, mianowicie parkami miejskimi, zieleńcami czy skwerami w poszczególnych dzielnicach i terenami zdegradowanymi, które wymagają rewitalizacji w celu stworzenia miejsc spędzania czasu wolnego. Takimi miejscami są również hałdy, tereny porzucone czy nieużytkowane dające możliwości zagospodarowania na cele rekreacyjne lub inwestycyjne. Stanowią one jednocześnie barierę, którą należy pokonać, aby móc wykorzystać ów potencjał - zdegradowane tereny poprzemysłowe jak hałdy wymagają rekultywacji i restrukturyzacji (przywrócenia na ich powierzchni flory i fauny). Dochodzi do tego zdegradowane środowisko związane z eksploatacją górniczą i pozostałościami produkcji hutniczej i koksowniczej, w tym cieki wodne i tereny do nich przyległe.

Na koniec warto zwrócić uwagę na potencjał niesiony przez poprzemysłowe dziedzictwo kulturowe, głównie obiekty dziedzictwa kulturowego. Część z nich już stanowi wizytówki Zabrza, część po ewitalizacji może nimi się stać lub być miejscem nowych aktywności integrujących społeczności lokalne. Są to dawne osiedla robotnicze, jak Zandka, Borsigwerk i inne tereny o znacznych walorach architektonicznych i przestrzennych. Duży potencjał może stanowić również różnorodność kulturowa i poczucie tożsamości związanej z miejscem obecne w społecznościach lokalnych. Niestety w tym wypadku bariery stanowią wysokie koszty rewitalizacji i utrzymania obiektów zabytkowych oraz znalezienia dla owych budynków adekwatnej funkcji. To samo dotyczy niskiego poziomu wiedzy o przeszłości miasta czy poszczególnych dzielnic oraz zaniku tożsamości dzielnicowej, zwłaszcza w dzielnicach historycznych, dawnych osiedlach robotniczych.

Zestawienie potencjałów i barier rewitalizacji pozwala wnioskować o występowaniu sytuacji ich równoważenia się. Współzależność celów rewitalizacji oraz potencjałów i barier występujących na obszarach zdegradowanych przeznaczonych do rewitalizacji ujawnia mieszane, zróżnicowane profile rewitalizacyjne wynikające z różnej konfiguracji potencjałów i barier w poszczególnych obszarach kryzysowych miasta.

Poniżej przedstawiono najważniejsze bariery i potencjały rozwojowe, stanowiące najbardziej charakterystyczne cechy dzielnic znajdujących się w obszarze rewitalizacji.

Tabela 15:Zagrożenia i potencjały występujące we wskazanych do rewitalizacji dzielnicach.

Największe zagrożenia dla rewitalizacji dzielnicy	Największe potencjały dla rewitalizacji dzielnicy
BISKUPICE	
Występowanie zdegradowanych terenów poprzemysłowych, w tym hałd znacznie pogarszających komfort życia mieszkańców (zanieczyszczenie powietrza, wód), szkód górniczych, Występowanie w pobliżu wysypiska śmieci, Brak przestrzeni integracji i rekreacji mieszkańców, Nagromadzenie negatywnych zjawisk społecznych (ubóstwo, wysoki poziom bezrobocia) Gwałtownie malejąca liczba ludności Znaczna degradacja tkanki mieszkaniowej, niski standard mieszkań, Słaba komunikacja z dzielnicami ościennymi (w kierunku pn-pd)	Aktywni mieszkańcy, walczący o poprawę warunków życia w dzielnicy, silnie utożsamiający się z dzielnicą, Zabytkowy układ urbanistyczny związany z industrialną przeszłością miasta, budzący zainteresowanie różnorodnych środowisk, Zrekultywowane tereny wzdłuż rzeki Bytomki Potencjał przestrzeni (jedna z większych powierzchniowo dzielnic) Występujące w pobliżu tereny inwestycyjne (brownfields) Duża ilość niezagospodarowanych terenów zielonych
GUIDO	
Brak przestrzeni integracji i rekreacji mieszkańców, Duży ruch samochodowy, Brak integracji mieszkańców i utożsamiania się z dzielnicą, relatywnie niska aktywność społeczna,	Obiekty zabytkowe reprezentujące dziedzictwo przemysłowe miasta – infrastruktura Kopalni Guido, Instytucje kultury – Miejski Ośrodek Kultury, Liczne tereny zielone: Park Pileckiego, Park Powstańców Śląskich Bardzo dobre skomunikowanie z miastem oraz województwem (bliskość zjazdów z autostrady A4 oraz DTŚ),
CENTRUM POŁUDNIE	
Ubóstwo, niska stopa życiowa wielu mieszkańców Zagrożenie bezpieczeństwa mieszkańców w tym zagrożenia związane z ruchem drogowym, Zdegradowana tkanka miejska Brak integracji mieszkańców i ich aktywności społecznej Zniszczona zabudowa miejska, w szczególności przy ul. 3 Maja, Niski stopień przedsiębiorczości – brak małych, lokalnych obiektów usługowych, ożywiających dzielnicę	Występowanie obiektów stanowiących dziedzictwo przemysłowe miasta – zrewitalizowanych lub przeznaczonych do rewitalizacji: wieża ciśnień przy ul. Zamoyskiego, obszar dawnej rzeźni przy ul. Szczęść Boże, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu: gmach główny, Sztolnia Królowa Luiza przy ul. Sienkiewicza, Kopalnia Królowa Luiza przy Wolności (dawnej Zabrze), Park 12C, część z tych obiektów znajduje się na Szlaku Zabytków Techniki, Występowanie innych obiektów zabytkowych, w tym kamienic, Muzeum Miejskie – Galeria Cafe Silesia Zabytkowa zabudowa Szpitala Miejskiego Obecność terenów zielonych i obszarów do aktywnej rekreacji: Park Powstańców Śląskich, Miejski Ogród Botaniczny, Zlokalizowane w bliskości obszaru rewitalizacji uczelnie wyższe (Politechnika Śląska) oraz stadion piłkarski,

CENTRUM PÓŁNOC	
Znaczny stopień degradacji budynków. Duży ruch samochodowy Niski poziom bezpieczeństwa mieszkańców Występowanie zdegradowanych obszarów pohutniczych Problemy społeczne, Niedostosowanie układu transportowego do aktualnych uwarunkowań rozwojowych i potrzeb miasta, Niewielka aktywność i brak kompleksowej oferty spędzania wolnego czasu, brak kompleksowej oferty usług spędzania wolnego czasu i oferty okołoturystycznej, Niski stopień przedsiębiorczości – brak małych, lokalnych obiektów usługowych, ożywiających dzielnicę	Koncentracja obiektów zabytkowych, stanowiących dziedzictwo kulturowe miasta, w tym obiektów poprzemysłowych: Kwartał Sztuki, Sztolnia Królowa Luiza, część z tych obiektów znajduje się na Szlaku Zabytków Techniki, Muzeum Miejskie, architektura modernistyczna, Występowanie terenów zielonych – parków o dużym potencjale: Park Poległych Bohaterów, Park Hutniczy, Naturalne miejsce spotkań mieszkańców Zabrza,
MACIEJÓW	
Nagromadzenie negatywnych zjawisk społecznych Brak aktywności lokalnej społeczności	Duża ilość terenów zielonych, parków, terenów leśnych, wśród nich Kąpielisko Leśne, terenów sportowych (boisko „Orlik”) Występowanie obszarów poprzemysłowych o dużym potencjale rozwojowym, w tym częściowo zrewitalizowanych (Szyb Maciej) Występowanie potencjalnych obszarów inwestycyjnych (greenfields), Bardzo dobra komunikacja
MIKULCZYCE	
Zniszczona zabudowa miejska, Duża ilość zabytkowych kamienic wymagających remontu, Występowanie terenów poprzemysłowych i zdegradowanych w wyniku oddziaływania przemysłu, w tym górnictwa (szkody górnicze) Problemy społeczno-ekonomiczne Niski poziom bezpieczeństwa drogowego (duże natężenie ruchu)	Występowanie zabytkowych układów urbanistycznych oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe miasta, Dobra komunikacja z pozostałymi dzielnicami Występowanie terenów zielonych – wymagających rewitalizacji, Tereny poprzemysłowe o dużym potencjale, umożliwiającym ich zagospodarowanie do nowych celów, Występowanie w pobliżu obszaru rewitalizacji terenów inwestycyjnych, Silna, zintegrowana społeczność lokalna,
ZABORZE PÓŁNOC	
Zaniedbane budynki Zdegradowane środowisko naturalne będące efektem pobliskich zakładów przemysłowych, występowanie szkód górniczych,	Występowanie obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe (w tym poprzemysłowe) miasta Występowanie obiektów poprzemysłowych o dużym potencjale dla zagospodarowania – zbiorniki gazu,

Problemy społeczne charakterystyczne dla osiedli z tzw. wielkiej płyty, Mała ilość zagospodarowanych obszarów zielonych na potrzeby rekreacji i integracji mieszkańców,	elektrociepłownia, Aktywna społeczność lokalna
ZABORZE POŁUDNIE	
Zniszczona zabudowa mieszkalna, niekorzystne zmiany w tkance miejskiej będące efektem wyburzeń budynków pod budowę DTŚ Występowanie terenów poprzemysłowych i zdegradowanych w wyniku oddziaływania przemysłu, w tym górnictwa (szkody górnicze), Zdegradowane środowisko naturalne będące efektem pobliskich zakładów przemysłowych, Problemy społeczno-ekonomiczne, w tym nagromadzenie mieszkań socjalnych, Brak przestrzeni zielonej, brak miejsc odpoczynku i aktywności mieszańców, Brak obiektów kulturalnych, Słabe skomunikowanie z pozostałymi dzielnicami miasta,	Potencjał w postaci przestrzeni zdegradowanych możliwych do rewitalizacji i nadania nowych funkcji, Działalność stowarzyszeń na rzecz rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności, Dziedzictwo niematerialne – miejsce urodzenia pisarza Janoscha
ZANDKA	
Niski stopień przedsiębiorczości – brak małych, lokalnych obiektów usługowych, ożywiających dzielnicę Nagromadzenie negatywnych zjawisk społeczno-ekonomicznych, duża ilość mieszkań socjalnych, co pogłębia problemy społeczne, Duże zaniedbanie tkanki mieszkaniowej, liczne pustostany, w tym wpisane do rejestru zabytków, niski standard mieszkań, Brak przestrzeni aktywności i integracji mieszkańców, brak obiektów kulturalnych i rekreacyjnych, zagospodarowanych terenów zieleni, Brak terenów zielonych, Brak poczucia perspektyw dla młodych ludzi Wyludnianie się dzielnicy, Brak poczucia bezpieczeństwa mieszkańców, Degradacja środowiska, Występowanie w pobliżu wysypiska śmieci,	Zachowany pierwotny, zabytkowy układ urbanistyczny osiedla robotniczego, z częściowo zachowanym układem zieleni, Nagromadzenie obiektów zabytkowych, o wyjątkowych walorach kulturalnych i edukacyjnych, związanych z dziedzictwem przemysłowym miasta oraz jego wielokulturową przeszłością (cmentarz żydowski), Rosnące zainteresowanie różnorodnych środowisk dzielnicą: artystów, historyków, urbanistów, architektów z kraju i zagranicy, Rosnący poziom aktywności lokalnej mieszkańców Duże poczucie tożsamości i związania z miejscem zamieszkania, Położenie w pobliżu centrum miasta,

Źródło: opracowanie własne

3. Priorytety i cele rewitalizacji

3.1.Analiza SWOT

Rewitalizacja to proces długotrwały, wielowymiarowy i zależny od wielu czynników. Są to czynniki wewnętrzne (uwarunkowania dotyczące bezpośrednio danego miasta i obszaru rewitalizacji) i zewnętrzne. Dlatego każdy program rewitalizacji przestrzeni miejskiej powinien uwzględniać analizę SWOT. Należy bowiem ona do podstawowych narzędzi, które wykorzystywane są w procesie planowania strategicznego. Bazując na zidentyfikowanej sytuacji wyjściowej, umożliwia sformułowanie takich celów i założeń, które wykorzystują mocne strony analizowanego obszaru i minimalizują jego słabości, a jednocześnie pozwalają na wykorzystanie występujących w otoczeniu szans oraz uniknięcie potencjalnych zagrożeń.

Nazwa SWOT pochodzi z języka angielskiego i oznacza: S - Strengths (silne strony), wszystko to, co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego podmiotu, W - Weaknesses (słabe strony), wszystko to, co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego podmiotu, O- Opportunities (szanse), wszystko to, co stwarza w otoczeniu dla analizowanego podmiotu szansę korzystnej zmiany, T - Threats (zagrożenia), wszystko to, co stwarza w otoczeniu dla analizowanego podmiotu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Analizę przygotowano dla całego miasta, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wskazanych do rewitalizacji w ramach niniejszego dokumentu, na podstawie przygotowanej i przedstawionej w poprzednich rozdziałach diagnozy, wizyt studyjnych oraz spotkań z mieszkańcami poszczególnych dzielnic, przedstawicielami Urzędu Miasta, MOPR, PUP, instytucji pozarządowych i sektora biznesu. Wsparciem była również diagnoza miasta przygotowana na potrzeby Strategii Rozwoju Zabrza.

Wnioski z analizy posłużą m.in. jako wsparcie do sformułowania celu generalnego rewitalizacji miasta oraz celów operacyjnych i kierunków działań.

Tabela 16 Analiza SWOT

	Czynniki pozytywne	Czynniki negatywne
CZYNNIKI WEWNĘTRZNE	**MOCNE STRONY**	**SŁABE STRONY**
	Gospodarka i środowisko – zachowana w wielu miejscach Miasta zabytkowa zabudowa o znacznych walorach architektonicznych i przestrzennych, - zrewitalizowane obszary o nowych funkcjach usługowych i społecznych, w tym zlokalizowane w tym centrum miasta, - możliwość wykorzystania obiektów poprzemysłowych dla rozwoju kultury, turystyki i edukacji w mieście, oraz dla zapewnienia nowoczesnych usług społecznych, - podejmowanie działań na rzecz ochrony prawnej obszarów dziedzictwa przemysłowego – Park Kulturowy, – bardzo dobra komunikacja wewnątrz miasta (tramwajowa i autobusowa) oraz sieć dróg miejskich,	Gospodarka i środowisko – problem zanieczyszczenia środowiska naturalnego w tym przede wszystkim w zakresie tzw. „niskiej emisji", oraz zanieczyszczenia wód, – występowanie w mieście, w szczególności na obszarach przeznaczonych do rewitalizacji, zabudowy zdegradowanej, często sprzed 1945 r., o złym stanie technicznym, -występowanie na terenie miasta zdegradowanych obiektów poprzemysłowych wymagających rewitalizacji i nadania nowych funkcji, - niska atrakcyjność inwestycyjna części terenów wynikająca z występowania szkód będących efektem wpływu przemysłu ciężkiego, -wysoki poziom hałasu i zanieczyszczenia powietrza będący efektem wzrastającego ruchu samochodowego,

	– dobre połączenie komunikacyjne miasta w stosunku do autostrady A4, DTŚ, A1, linii kolejowej, - duży potencjał dla inwestycji w mieście (rozbudowa stref ekonomicznych) -rozwój budownictwa mieszkaniowego, w tym TBS, - duże inwestycje proekologiczne: w dziedzinie wodno-kanalizacyjnej oraz ograniczenia niskiej emisji czy też gospodarowania odpadami, -duża powierzchnia terenów zielonych – leśnych i parkowych, w tym cennych przyrodniczo, - lokalizacja na terenie miasta i międzynarodowa pozycja Śląskiego Centrum Chorób Serca, - lokalizacja na terenie miasta uczelni wyższych, -dobrze rozwinięta sieć usług - aktywność miasta dla rozwoju przedsiębiorczości –Zabrzańskie Centrum Rozwoju Przedsiębiorczości -duża liczba placówek kształcenia – dobrze rozwinięte szkolnictwo średnie, rosnąca liczba szkół wyższych oraz kierunków kształcenia, - udział w Górnośląskim Związku Metropolitalnym, Aspekty społeczne - turystyka dziedzictwa przemysłowego jako wizytówka Zabrza - doświadczenie miasta oraz instytucji w Zabrzu w realizacji projektów rewitalizacyjnych i aktywizujących lokalne społeczności, - ciekawa oferta turystyki i kultury, budowana m.in. w oparciu o obiekty poprzemysłowe, również te zlokalizowane na obszarach zdegradowanych – m.in. Kopalnię Guido, Kopalnię Królowa Luiza, - obecność licznych obiektów miasta na Szlaku Zabytków Techniki oraz Europejskim Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego ERIH – wiele dzielnic – w tym przeznaczone do rewitalizacji – posiada ukształtowane tradycje i odrębną tożsamość miejsca, - duży potencjał ludności w wieku produkcyjnym, - wzrastający poziom wykształcenia mieszkańców Miasta, - rosnące zaangażowanie mieszkańców części dzielnic w wykorzystanie środków tzw. budżetu partycypacyjnego dla rozwoju najbliższej okolicy, -potencjał instytucji pomocy społecznej na rzecz realizacji programów aktywizujących i integrujących lokalne społeczności,	- niska wartość inwestycji zabrzańskich przedsiębiorstw, - niewystarczająca ilość dobrze wyposażonych obiektów i przestrzeni dla realizacji działań społecznych i centrów aktywności, -konieczność modernizacji i remontów oraz doposażenia placówek opiekuńczych i oświatowych, - konieczność doinwestowania szpitali, -niewystarczająca liczba żłobków, przedszkoli i miejsc opieki nad najmłodszymi mieszkańcami miasta, -brak kompleksowej, skoordynowanej oferty spędzania wolnego czasu w okolicy centrum miasta i największych atrakcji turystycznych dla odwiedzających miasto biznesmenów i turystów, oraz mieszkańców miasta, w szczególności seniorów, -niewystarczająca ilość ścieżek rowerowych, -zaniedbane obszary parkowe i tereny zielone, wymagające podjęcia działań rewitalizacyjnych i wyposażenia w nowoczesną infrastrukturę, Aspekty społeczne - sukcesywny spadek liczby mieszkańców, - wzrastające negatywne saldo migracji, - starzenie się społeczności, - koncentracja miejsc z dużą liczbą osób korzystających z pomocy społecznej, --mała aktywność społeczna i polityczna mieszkańców, co znajduje odzwierciedlenie we frekwencji wyborczej, - niewystarczające zaangażowanie mieszkańców w części dzielnic w inicjatywy obywatelskie, w tym wykorzystanie środków tzw. budżetu partycypacyjnego dla rozwoju najbliższej okolicy, – relatywnie wysoki poziom bezrobocia, – mała aktywność zawodowa społeczności lokalnej pozostającej bez pracy, -brak dostatecznej liczby instrumentów wsparcia dla osób nieaktywnych zawodowo, długotrwale bezrobotnych i powracających na rynek pracy, - znaczny odsetek kobiet wśród bezrobotnych, - międzypokoleniowe dziedziczenie biedy i złych nawyków, -zaniedbania w części mieszkań komunalnych, – odpływ kwalifikowanej siły roboczej do miast ościennych, – występowanie zjawiska niezaradności życiowej, brak aktywności prozawodowej, - niska przedsiębiorczość mieszkańców, - niechęć mieszkańców do zmian, - wysoki odsetek mieszkańców zatrudnionych w przemyśle ciężkim (górnictwo, przemysł okołogórniczy),

		- niskie poczucie bezpieczeństwa mieszkańców,
CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE	**SZANSE**	**ZAGROŻENIA**
	- możliwość wykorzystania funduszy strukturalnych z Unii Europejskiej oraz innych źródeł finansowania przedsięwzięć dla rozwoju i rewitalizacji miasta, - działania instytucji państwowych na rzecz przeciwdziałania niżowi demograficznemu, – możliwość realizacji wspólnych projektów zintegrowanych, w tym w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Centralnego, -możliwość wykorzystania funduszy UE na rzecz współpracy międzynarodowej, - wdrożenie Krajowej Polityki Miejskiej i Narodowego Programu Rewitalizacji, – wdrożenie działań miasta na rzecz odnawialnych źródeł energii, – rosnąca świadomość młodzieży w kierunku kształcenia powiązanego z kwalifikacjami zawodowymi, - położenie w centrum GOP - prace nad wdrożeniem ustawy metropolitalnej, - wzrastające zainteresowanie inwestorów zagranicznych Aglomeracją Górnośląską, - popyt na nowe usługi jako efekt bogacenia się społeczeństwa, - kreowanie nowego wizerunku Śląska przez władze regionu, - zainteresowanie turystyką poprzemysłową, - wzrost świadomości społeczeństwa odnośnie walorów i potencjału dziedzictwa przemysłowego, - wzrost wymagań dotyczących standardów mieszkaniowych, - rosnąca zamożność społeczeństwa, - propagowanie idei rozwojowych przez rozstrzygnięcia polityk Unii Europejskiej.	- spadek tempa wzrostu gospodarczego /kryzys gospodarczy/, w tym kryzys w branży górniczej, który dotyka duże zakłady przemysłowe miasta, - niż demograficzny, - wzrost obciążeń publicznoprawnych, rosnące podatki - restrykcyjne prawo, – trudne warunki dla rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, – niezadowalające środki finansowe na rozwój regionalny, - utrzymujący się negatywny wizerunek Śląska wśród elit politycznych kraju, - trudności z uchwaleniem ustawy metropolitalnej, – silna konkurencja ościennych miast: Katowic, Gliwic, Chorzowa, Bytomia i innych, – pogłębianie się zjawiska izolacji i zaniku więzi sąsiedzkich i społecznych, – ograniczone możliwości prawno-administracyjne wpływania na właścicieli obiektów zdegradowanych, – utrwalanie sposobu życia prowadzącego do rozwoju patologii społecznych, - małe zainteresowanie zamieszkaniem w Zabrzu, - rosnąca migracja zarobkowa wśród młodych i wykształconych ludzi, - brak dobrego prawa oraz doświadczeń umożliwiających sprawną realizację przedsięwzięć łączących podmioty i kapitały, - pogłębiające się dysproporcje w dochodach ludności, - utrwalanie się zjawisk biedy oraz wykluczenia społecznego w Polsce, - wysokie koszty odnowy, odbudowy i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zdegradowanych,

Źródło: opracowanie własne

Podsumowując, w dużym uproszczeniu, możemy przyjąć, że na aktualny stan miasta a także jego przyszłość, wpływ mają zarówno czynniki związane z samym miastem, jak i czynniki zewnętrzne.

Solidnym filarem dla rozwoju miasta jest infrastruktura – turystyczna i kulturalna, oświatowa, transportowa, wodno-kanalizacyjna. Rosnąca liczba podmiotów gospodarczych również pozytywnie wpływa na miasto i jego budżet. Nie do przecenienia jest udział miasta w Górnośląskim Związku Metropolitalnym – angażującym i integrującym większość ościennych miast. Do mocnych stron Zabrza zaliczymy również rosnącą liczbę uczelni i kierunków kształcenia, co umożliwia napływ

i zatrzymanie w mieście wysoko wykwalifikowanej kadry. Do najważniejszych mocnych stron, wyróżniających miasto wśród innych, należy realizowana polityka rewitalizacji, ochrony i promocji dziedzictwa przemysłowego Zabrza i budowana w sposób niezwykle konsekwentny w oparciu o to dziedzictwo marka miasta. Dużym atutem miasta jest także ilość terenów zielonych i parków, które mogą stać się przestrzenią realizacji różnorodnych przedsięwzięć aktywizujących i integrujących mieszkańców.

Do słabych stron, które mają największy wpływ na rozwój miasta możemy zaliczyć zły stan techniczny wielu obiektów infrastrukturalnych Zabrza, zarówno miejskich jak i prywatnych, w tym osiedli poprzemysłowych, w których koncentrują się negatywne zjawiska społeczne. Niski jest poziom przedsiębiorczości i aktywności społecznej mieszkańców, co ogranicza rozwój miasta związany z tzw. inicjatywami oddolnymi. Brakuje również ośrodków i przestrzeni do realizacji działań aktywizujących i integrujących społeczności lokalne, w tym osoby starsze. Dotkliwie odczuwany jest brak wystarczającej liczby żłobków i przedszkoli, istniejące placówki opiekuńcze i oświatowe wymagają modernizacji.

Do najważniejszych szans dla rozwoju miasta, które odróżniają je od innych ośrodków miejskich naszej aglomeracji, należy z pewnością położenie w centralnej części województwa i GOP oraz bardzo dogodne skomunikowanie z resztą regionu i kraju – dzięki dostępowi do autostrad A1 i A4 oraz Drogowej Trasy Średnicowej. Aspekt ten z pewnością przyczyni się do wzrostu zainteresowania terenem Zabrza wśród inwestorów z kraju i zagranicy. Pozyskanie inwestorów zewnętrznych nie tylko pozytywnie wpłynie na budżet miasta, ale także na mieszkańców – m.in. zwiększając liczbę dostępnych miejsc w pracy, dostęp do nowoczesnych technologii czy innowacji.

Do istotnych czynników, które mogą wpłynąć pozytywnie na rozwój miasta, jest też rosnące zainteresowanie mieszkańców Śląska i całego kraju turystyką poprzemysłową i rosnąca świadomość walorów obiektów poprzemysłowych i ich potencjału.

Do najważniejszych zagrożeń, obok sytuacji makroekonomicznej i politycznej w kraju, należy wciąż negatywny wizerunek Zabrza wśród potencjalnych inwestorów oraz duża konkurencja ościennych miast.

3.2.Cel główny/wizja rozwoju miasta

Wizja to obraz pożądanego stanu, jaki powinien zostać osiągnąć na koniec wdrażania Programu Rewitalizacji Miasta Zabrze na lata 2016-2023. Wizję rozwoju miasta – planowany główny cel rewitalizacji - sformułowano w następujący sposób:

Zabrze miastem zapewniającym przestrzeń przyjazną do życia, inwestowania i zrównoważonego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej i infrastrukturalnej, przy zachowaniu lokalnej tożsamości i kontekstu historyczno-kulturowego.

3.3.Cele strategiczne i cele operacyjne oraz kierunki działania

Cele mają kluczowe znaczenie - kierunkują działania na obszary właściwe dla koncepcji rozwoju Miasta w efekcie Programu Rewitalizacji. Cele strategiczne i operacyjne powstały na podstawie oceny aktualnej sytuacji, uwzględniającej diagnozę i analizę obszarów objętych Programem, zidentyfikowane problemy i czynniki wewnętrzne (słabe i mocne strony) oraz zewnętrzne (szanse i zagrożenia występujące w otoczeniu) wpływające na potencjalny efekt planowanych działań.

Cele strategiczne i operacyjne sformułowano ze szczególnym uwzględnieniem oraz w nawiązaniu do celów wskazanych w podstawowych dokumentach strategicznych Miasta Zabrze i Województwa Śląskiego, z uwzględnieniem krajowych wytycznych m.in. w zakresie rewitalizacji.

Cele strategiczne Programu Rewitalizacji Zabrza zostały opracowane w 3 głównych sferach działania:

1. Sferze gospodarczej
2. Sferze społecznej
3. Sferze przestrzennej (otoczenie)

Rozróżnienie to nie ma charakteru ścisłego - w zintegrowanych działaniach rewitalizacyjnych bardzo trudno jest wyznaczyć ostre granice między poszczególnymi obszarami aktywności, celami i działaniami oraz ich planowanymi efektami. Jak już bowiem podkreślano – proces rewitalizacji jest procesem łączenia aspektów przestrzennych, społecznych i gospodarczych.

W ramach prac nad niniejszym dokumentem sformułowano trzy cele strategiczne Programu Rewitalizacji miasta Zabrze:

- **CS1: ROZWÓJ GOSPODARCZY, ZWIĘKSZENIE LICZBY MIEJSC PRACY I EFEKTYWNY SYSTEM EDUKACJI W OBSZARACH OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI**
- **CS2: ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SPOŁECZNY, POPRAWA BEZPIECZEŃSTWA I ZDROWIA MIESZKAŃCÓW OBSZAROW OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI**
- **CS3: ROZWÓJ PRZESTRZENNY, INFRASTRUKTURALNY I ŚRODOWISKOWY OBSZARÓW OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI**

Każdy z tych celów odnosi się do innej sfery życia i aktywności mieszańców obszarów rewitalizacji, dopiero kompleksowa, spójna realizacja wszystkich celów umożliwi uzyskanie pożądanego efektu

procesu rewitalizacji w postaci przedstawionej wizji miasta. Szczególne znaczenie w powodzeniu procesu osiągania poszczególnych celów oraz realizacji zadań ma aktywizacja lokalnej społeczności oraz podejmowanie wspólnych działań na rzecz realizacji jasno określonego celu.

W odniesieniu do każdego z celów strategicznych sformułowano cele operacyjne i kierunki działań, umożlwiające ich realizację. Nie jest to zamknięty katalog działań – istnieje możliwość realizacji innych form umożliwiających realizację założonych celów.

CS1: ROZWÓJ GOSPODARCZY, ZWIĘKSZENIE LICZBY MIEJSC PRACY I EFEKTYWNY SYSTEM EDUKACJI W OBSZARACH OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI

- CO1.1 Aktywizacja zawodowa mieszkańców, wzrost poziomu zatrudnienia oraz poprawa zdolności adaptacji mieszkańców do rynku pracy,
- CO1.2 Wzrost poziomu innowacyjności firm – w tym sektora MŚP,
- CO1.3 poprawa warunków rozwoju gospodarczego oraz promowanie postaw przedsiębiorczości ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju MŚP,
- CO1.4 tworzenie warunków dla rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego oraz publiczno-społecznego,
- CO1.5 poprawa warunków do edukacji oraz dostosowanie systemu edukacji do aktualnych potrzeb rynku pracy.

Przedstawiony wyżej cel strategiczny oraz cele operacyjne będą realizowane poprzez następujące, przykładowe działania:

- efektywny system obsługi rynku pracy,
- Promowanie oraz praktyczne uczenie przedsiębiorczości na wszystkich etapach edukacji (kreowanie świadomości i postaw przedsiębiorczych),
- poprawa dostępności do wysokiej jakości oferty edukacyjnej,
- Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, dostosowanie oferty edukacyjnej do indywidualnych potrzeb i możliwości dziecka,
- zapewnienie silniejszego powiązania systemu edukacji z rynkiem pracy, dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy,
- ułatwianie zdobywania doświadczenia zawodowego, wzmacnianie powiązań szkoła-pracodawca,
- Wspieranie instytucji otoczenia biznesu w realizacji ich zadań statutowych,
- integracja i aktywizacja podmiotów polityki lokalnej,
- Promowanie wiedzy odnośnie partnerstw publiczno-prywatnych i publiczno-społecznych,
- Wspieranie działań mających na celu wzmocnienie miejsca i roli trzeciego sektora w realizacji usług społecznych, w ramach zadań publicznych, w oparciu o partnerstwo publiczno-społeczne i prywatne,
- zwiększenie wpływu sektora obywatelskiego na kreowanie polityki społecznej w Zabrzu,
- działania skierowane na rzecz podniesienia kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych,
- Rozwijanie i promowanie oferty podnoszenia lub zmiany kwalifikacji zawodowych osób pracujących,

- Wspieranie przedsiębiorczości poprzez odpowiednie rozwiązania w zakresie podatków i opłat lokalnych,
- Rozwijanie narzędzi finansowego wsparcia (dotacje, pożyczki) przedsiębiorców,
- promowanie oraz umożliwianie uczenia się przez całe życie,
- działania na rzecz ograniczenia przedwczesnego kończenia nauki,
- promowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia,
- Realizacja kompleksowych programów aktywizacji zawodowej mieszkańców, w szczególności osób nieaktywnych zawodowo, długotrwale bezrobotnych i powracających na rynek pracy,
- Wspieranie samozatrudnienia,
- Wzrost postaw innowacyjnych, ułatwianie w nawiązywaniu partnerstw ze sferą B+R oraz uczelniami wyższymi,
- Wspieranie tworzenia i rozwoju działalności gospodarczych, w szczególnie w oparciu o lokalne specjalizacje,
- Zapewnienie dostępuj do usług opiekuńczych, w tym ośrodków opieki nad małymi dziećmi a tym samym umożliwianie młodym matkom powrót do pracy,
- Realizacja kompleksowych programów umożliwiających godzenie życia zawodowego i prywatnego,
- Wzmocnienie wiedzy i umiejętności, rozwój kwalifikacji zawodowych pracowników i przedsiębiorców na terenach objętych rewitalizacją, poprzez organizację szkoleń, warsztatów, kursów,
- Zapewnienie możliwości zdobywania doświadczenia zawodowego,
- Doskonalenie systemu poradnictwa zawodowego,
- Poprawa stanu budynków, wyposażenia i dostosowanie infrastruktury szkół oraz przedszkoli do aktualnych potrzeb uczniów.

CS2: ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SPOŁECZNY, POPRAWA BEZPIECZEŃSTWA I ZDROWIA MIESZKAŃCÓW OBSZAROW OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI

- CO2.1 poprawa funkcjonalności rodziny oraz zaspokajanie ich potrzeb społeczno-kulturalnych i sportowych,
- CO2.2 wzrost aktywności lokalnych społeczności oraz ich integracji,
- CO2.3 wspieranie postaw obywatelskich oraz inicjatyw oddolnych wraz ze wzmocnieniem potencjału organizacji pozarządowych,
- CO2.4 włączenie społeczne,
- CO2.5 poprawa stanu zdrowia mieszkańców, promowanie aktywności fizycznej i zdrowego stylu życia,
- CO2.6 zwiększenie poziomu i poczucia bezpieczeństwa mieszkańców.

Przedstawiony wyżej cel strategiczny oraz cele operacyjne będą realizowane poprzez następujące, przykładowe działania:

- promowanie i umożliwianie aktywnych form spędzania wolnego czasu,
- rozwój i promowanie oferty kulturalnej i turystycznej miasta,
- organizowanie imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych, integrujących mieszkańców

- Rozwój systemu monitoringu w mieście – monitoring wizyjny obszarów oraz dróg,
- Rozwój sytemu dróg rowerowych i ścieżek dla pieszych, systemu oznakowania,
- Rozwój programów profilaktycznych, aktywizujących oraz edukujących dzieci i młodzież, kształtowanie postaw aktywnych wobec aktów wandalizmu,
- Poprawa dostępu do usług zdrowotnych poprzez zwiększenie liczby punktów oferujących takie usługi lub ułatwiających dotarcie do właściwych specjalistów, Poprawa dostępu do profilaktyki, diagnostyki i rehabilitacji leczniczej,
- Przygotowanie i wdrożenie programów zdrowotnych dla wybranych grup społecznych,
- Organizacja szkoleń, akcji promujących zdrowy tryb życia,
- promowanie zdrowego trybu życia poprzez akcje informacyjne,
- przeciwdziałanie uzależnieniom poprzez akcje informacyjne oraz działania na rzecz wychodzenia z uzależnienia w aspekcie fizycznym i społecznym,
- kreowanie nowych produktów i usług spędzania czasu wolnego tworzonych w oparciu o dostępne przestrzenie i tworzenie nowych ośrodków spędzania wolnego czasu,
- Socjalizacja dzieci i młodzieży, wspieranie w odkrywaniu i poznawaniu oraz rozwoju talentów poprzez rozwój centrów edukacji i aktywizacji dzieci i młodzieży,
- Podniesienie jakości i dostępności usług wsparcia rodziny,
- Poprawa stanu infrastruktury i wyposażenia ośrodków zdrowia i szpitali,
- Zwiększenie aktywności w życiu kulturalnym i społecznym oraz politycznym dzielnicy i miasta, poprzez organizację wydarzeń integrujących i promujących postawy proaktywne,
- kształtowanie postaw obywatelskich oraz dumy i poczucia tożsamości lokalnej,
- Tworzenie centrów aktywności lokalnej,
- Aktywizacja kulturalna mieszkańców, promocja oferty kulturalnej miasta i regionu,
- Integracja usług odpowiadających różnorodnym potrzebom grup społecznych, w szczególności zagrożonych wykluczeniem,
- Niwelowanie barier utrudniających uczestnictwo w kulturze osobom o niższym statusie ekonomicznym (systemy ulg i promocji),
- Rozwój edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży, między innymi poprzez współpracę placówek oświatowych z instytucjami kultury, uczelniami i środowiskami artystycznymi,
- Promocja czytelnictwa,
- Wdrażanie nowych metod pracy socjalnej i form wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- Wspieranie aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem osób niepełnosprawnych,
- Wspieranie działań umożliwiających aktywność i integrację społeczną osób starszych,
- Zintegrowana pomoc rodzinie, w tym rodzinie wieloproblemowej i rodzinie w kryzysie,
- Rozwój różnych form pieczy zastępczej (instytucjonalnej i rodzinnej),
- Rozwój miejsc opieki nad osobami uzależnionymi,
- Edukacja i popularyzacja wiedzy o zabytkach i ich ochronie,
- Pielęgnowanie i kultywowanie tradycji i zwyczajów lokalnych i regionalnych,
- Propagowanie postaw dumy i budowanie tożsamości lokalnej,
- Tworzenie i wspieranie lokalnych ośrodków aktywizujących i integrujących społeczności lokalne (instytucje + przestrzeń),

- Aktywizacja społeczno-zawodowa osób niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem – budowa Zabrzańskiego Centrum Wolontariatu (i Integracji Społecznej),
- Utworzenie ośrodka trzeźwienia z hostelem dla osób wykluczonych społecznie,
- Utworzenie hostelu dla osób z niepełnosprawnością intelektualną,
- Przygotowanie tzw. mieszkań treningowych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną.

CS3: ROZWÓJ PRZESTRZENNY, INFRASTRUKTURALNY I ŚRODOWISKOWY OBSZAROW OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI

- CO3.1. poprawa warunków zamieszkania i spędzania wolnego czasu,
- CO3.2.poprawa stanu technicznego obiektów poprzemysłowych oraz zagospodarowanie obszarów zdegradowanych i poprzemysłowych na m.in. na cele gospodarcze i społeczne ,
- CO.3.3. aktywna ochrona, zachowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego miasta, ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa poprzemysłowego oraz zabytków miasta,
- CO3.4. poprawa systemu komunikacji transportowej w mieście i zwiększenie mobilności mieszkańców,
- CO3.5. poprawa stanu środowiska miasta, w tym zagospodarowanie terenów miejskich w kierunku przyrodniczym,
- CO3.6. poprawa atrakcyjności inwestycyjnej miasta m.in. poprzez uzbrajanie terenów typu brownfield i greenfield.

Przedstawiony wyżej cel strategiczny oraz cele operacyjne będą realizowane poprzez następujące, przykładowe działania:

- Uporządkowanie, renowacja i modernizacja oraz poprawa estetyki i stanu technicznego budynków oraz placów miejskich,
- Uporządkowanie, poprawa stanu, dostępności i przywrócenie funkcji społecznych obszarom zielonym miasta: parkom, skwerom, terenom leśnym i wyposażenie ich w niezbędna infrastrukturę,
- Podniesienie standardu mieszkań oraz budynków komunalnych w tym ich remonty i termomodernizacja,
- Realizacja programów ograniczania niskiej emisji i zapobiegania hałasowi,
- Działania na rzecz ochrony powietrza, wód i gleb,
- Rozwój społeczeństwa informacyjnego, rozszerzanie oferty e-usług miasta,
- Realizacja szkoleń i akcji promujących postawy proekologiczne, w tym ekologiczne źródła energii,
- Wspieranie rozwoju mieszkalnictwa poprzez ułatwianie deweloperom prowadzenia inwestycji na terenie miasta,
- Zagospodarowanie i nadanie nowych, społecznie użytecznych funkcji terenom zdegradowanym, w szczególności wskutek działalności przemysłu ciężkiego – takich jak hałdy, wysypiska śmieci,
- Projekty mające na celu uzbrajanie terenów typu greenfield, brownfield z przeznaczeniem na działalność inwestycyjną oraz ich aktywną promocję,

- aktywna promocja i wykorzystanie Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (strefa Ekonomiczna Zabrze),
- Utworzenie na terenie miasta Parku Kulturowego,
- Poprawa efektywności systemu transportu w szczególności poprzez tworzenie centrów przesiadkowych,
- Zagospodarowanie obszarów zdegradowanych, w szczególności terenów poprzemysłowych, które dotychczas nie były objęte programem rewitalizacji, m.in. na cele usługowe, turystyczne i kulturalne,
- Budowa sal gimnastycznych, obiektów typu Orlik, kompleksów rekreacyjnych w osiedlach,
- Budowa siłowni na wolnym powietrzu,
- Budowa obiektów sportowych,
- Budowa placów zabaw,
- Poprawa stanu i estetyki przestrzeni miejskich – np. Plac Warszawski – odtworzenie stanu pierwotnego z ustawieniem Szczurołapa w punkcie centralnym, odtworzenie drzewostanu,
- Poprawa stanu i jakości zieleńców w mieście,
- Poprawa stanu miejskich terenów zielonych, w tym parków, ogrodu botanicznego, ich wyposażenie w niezbędną infrastrukturę (rekreacyjną, sportową),
- Dbałość o drzewostan, z uwzględnieniem bezpieczeństwa kierowców,
- Remonty i renowacje obiektów zabytkowych miasta, w tym kościołów (np. św. Anny), kamienic mieszkalnych z zabytkowymi fasadami, ornamentami, figurami, krzyży przydrożnych, cmentarzy,
- Poprawa stanu infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz dróg,
- Poprawa gospodarki odpadami w mieście,
- Zwiększenie liczby i poprawa stanu szlaków rowerowych oraz pieszych,
- Rewitalizacja obszarów zdegradowanych, poprzemysłowych, porzuconych, niezagospodarowanych, ich zagospodarowanie i nadanie nowych funkcji: kulturalnych, rekreacyjnych, usługowych lub biznesowych,
- tworzenie punktów selektywnej zbiórki odpadów w różnych obszarach miasta.

4. Przedsięwzięcia realizujące poszczególne cele rewitalizacji

Poniżej przedstawiono przedsięwzięcia realizujące poszczególne cele Strategiczne i operacyjne. Zostały one podzielone na projekty kluczowe dla zrealizowania założonego celu, oraz projekty uzupełniające, wspierające osiągnięcie poszczególnych celów. Szczegółowa charakterystyka projektów znajduje się w załączniku nr 2 do niniejszego programu.

Tabela 17 Przedsięwzięcia realizujące cele Programu Rewitalizacji – cel Strategiczny 1

Cel strategiczny : CS1: ROZWÓJ GOSPODARCZY I EFEKTYWNY SYSTEM EDUKACJI W OBSZARACH OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI		
• **Cele operacyjne**	• **Projekty kluczowe**	• **Działania uzupełniające**
• CO1.1 Aktywizacja zawodowa mieszkańców, wzrost poziomu zatrudnienia oraz poprawa zdolności adaptacji mieszkańców do rynku pracy,	• Poprawa zdolności do zatrudnienia (7.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Promocja samozatrudnienia (7.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Outplacement (7.4.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Zapewnienie dostępu do usług opiekuńczych (8.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Wsparcie dla przedsiębiorców (8.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Realizowanie aktywizacji zawodowej (8.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Nasza jakość – twoja szansa – Kompleksowy program rozwoju– obszar I rynek pracy – kształcenie ustawicznie (11.4.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Zabrzanki na start • Projekty w zakresie szeroko rozumianej przedsiębiorczości (ZCRP) • Zabrzańskie Centrum Wolontariatu i Integracji Społecznej • Utworzenie centrum przedsiębiorczości i innowacji (rewitalizacja działki nr 2970/34, nr księgi wieczystej KW-GL1Z/00000752/9)	• efektywny system obsługi rynku pracy, doskonalenie systemu poradnictwa zawodowego, • Promowanie oraz praktyczne uczenie przedsiębiorczości na wszystkich etapach edukacji (kreowanie świadomości i postaw przedsiębiorczych) • zapewnienie silniejszego powiązania systemu edukacji z rynkiem pracy, dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy, w tym usprawnianie procesu restrukturyzacji przedsiębiorstw w zakresie podnoszenia i/lub zmiany kwalifikacji osób pracujących • Rozwijanie narzędzi finansowego wsparcia (dotacje, pożyczki) przedsiębiorców. • promowanie oraz umożliwianie uczenia się przez całe życie wraz z ograniczaniem przedwczesnego kończenia nauki, • promowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia, • Realizacja kompleksowych programów aktywizacji zawodowej mieszkańców, w szczególności osób nieaktywnych zawodowo, długotrwale bezrobotnych i powracających na rynek pracy, • Wzrost postaw innowacyjnych, ułatwianie w nawiązywaniu partnerstw ze sferą B+R oraz uczelniami wyższymi, • Wspieranie tworzenia i rozwoju działalności gospodarczych, w szczególnie w oparciu o lokalne specjalizacje, wspieranie samozatrudnienia, • Zapewnienie dostępuj do usług opiekuńczych, w tym ośrodków opieki nad małymi dziećmi a tym samym umożliwianie młodym matkom powrót do pracy, • Realizacja kompleksowych programów

		umożliwiających godzenie życia zawodowego i prywatnego, • Wzmocnienie wiedzy i umiejętności, rozwój kwalifikacji zawodowych pracowników i przedsiębiorców na terenach objętych rewitalizacją, poprzez organizację szkoleń, warsztatów, kursów,
• CO1.2 poprawa warunków rozwoju gospodarczego oraz promowanie postaw przedsiębiorczości ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju MŚP oraz wzrost poziomu innowacyjności przedsiębiorstw	• Poprawa zdolności do zatrudnienia (7.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Promocja samozatrudnienia (7.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Outplacement (7.4.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Wsparcie dla przedsiębiorców (8.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Realizowanie aktywizacji zawodowej (8.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Kompleksowe uzbrojenie terenów inwestycyjnych na terenie Miasta Zabrze (3.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Zabrzanki na start • Projekty w zakresie szeroko rozumianej przedsiębiorczości (ZCRP) • Zabrzańskie Centrum Wolontariatu i Integracji Społecznej • Rewitalizacja terenu zespołu zabudowy dawnej Kopalni Królowa Luiza, obecnie Sztolnia Królowa Luiza • Utworzenie centrum przedsiębiorczości i innowacji (rewitalizacja działki nr 2970/34, nr	• Promowanie oraz praktyczne uczenie przedsiębiorczości na wszystkich etapach edukacji (kreowanie świadomości i postaw przedsiębiorczych) • zapewnienie silniejszego powiązania systemu edukacji z rynkiem pracy, dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy, • Wspieranie instytucji otoczenia biznesu w realizacji ich zadań statutowych oraz promowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia, • integracja i aktywizacja podmiotów polityki lokalnej, • Wspieranie przedsiębiorczości poprzez odpowiednie rozwiązania w zakresie podatków i opłat lokalnych oraz narzędzia finansowego wsparcia (dotacje, pożyczki) przedsiębiorców. • promowanie oraz umożliwianie uczenia się przez całe życie, • Wspieranie samozatrudnienia, • Wzrost postaw innowacyjnych, ułatwianie w nawiązywaniu partnerstw ze sferą B+R oraz uczelniami wyższymi, • Wspieranie tworzenia i rozwoju działalności gospodarczych, w szczególnie w oparciu o lokalne specjalizacje, • Zapewnienie dostępuj do usług opiekuńczych, w tym ośrodków opieki nad małymi dziećmi a tym samym umożliwianie młodym matkom powrót do pracy, • Realizacja kompleksowych programów umożliwiających godzenie życia zawodowego i prywatnego,

	księgi wieczystej KW-GL1Z/00000752/9)	• Wzmocnienie wiedzy i umiejętności, rozwój kwalifikacji zawodowych pracowników i przedsiębiorców na terenach objętych rewitalizacją, poprzez organizację szkoleń, warsztatów, kursów,
• CO1.3 tworzenie warunków dla rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego oraz publiczno-społecznego	• Wsparcie dla przedsiębiorców (8.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Projekty w zakresie szeroko rozumianej przedsiębiorczości (ZCRP) • Zabrzańskie Centrum Wolontariatu i Integracji Społecznej • Utworzenie centrum przedsiębiorczości i innowacji (rewitalizacja działki nr 2970/34, nr księgi wieczystej KW-GL1Z/00000752/9)	• Wspieranie instytucji otoczenia biznesu w realizacji ich zadań statutowych, • integracja i aktywizacja podmiotów polityki lokalnej, • Promowanie wiedzy odnośnie partnerstw publiczno-prywatnych i publiczno-społecznych, • Wspieranie działań mających na celu wzmocnienie miejsca i roli trzeciego sektora w realizacji usług społecznych, w ramach zadań publicznych, w oparciu o partnerstwo publiczno-społeczne i prywatne • zwiększenie wpływu sektora obywatelskiego na kreowanie polityki społecznej w Zabrzu, • promowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia,
• CO1.4 poprawa warunków do edukacji oraz dostosowanie systemu edukacji do aktualnych potrzeb rynku pracy	• Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rozwój usług społecznych i zdrowotnych (9.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Przedszkolne ogrody – zielone pracownie (11.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Nasza jakość – twoja szansa – Kompleksowy program rozwoju szkolnictwa zawodowego – obszar I i II (11.2.1 ZIT RPO WSL 2014-2020) • Nasza jakość – twoja szansa – Kompleksowy program rozwoju– obszar I rynek pracy – kształcenie ustawicznie (11.4.1. ZIT RPO WSL) • Kompleksowa termomodernizacja budynków	• poprawa dostępności do wysokiej jakości oferty edukacyjnej, • Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, dostosowanie oferty edukacyjnej do indywidualnych potrzeb i możliwości dziecka • zapewnienie silniejszego powiązania systemu edukacji z rynkiem pracy, dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy, • ułatwianie zdobywania doświadczenia zawodowego, wzmacnianie powiązań szkoła-pracodawca, • działania skierowane na rzecz podniesienia kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych, • Rozwijanie i promowanie oferty podnoszenia lub zmiany kwalifikacji zawodowych osób pracujących • promowanie oraz umożliwianie uczenia się przez całe

	użyteczności publicznej w Zabrzu (4.3.1. RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja terenu zespołu zabudowy dawnej Kopalni Królowa Luiza, obecnie Sztolnia Królowa Luiza • Dostosowanie warunków dydaktycznych do realizacji celów projektu Nasza jakość – Twoja szansa - kompleksowy program rozwoju szkolnictwa zawodowego (12.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Przedszkolne ogrody – zielone pracownie – dostosowanie infrastruktury do realizacji programu (12.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Zabrzanki na start • Rewitalizacja wieży ciśnień na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne i naukowe • Budowa Sali gimnastycznej z zapleczem socjalnym i łącznikiem przy Szkole Podstawowej nr 5 w Zabrzu, przy ul. Czołgistów 1 • Budowa Sali gimnastycznej przy Zespole Szkół Sportowych w Zabrzu przy ul. Płaskowickiej 2 • Rewitalizacja i przystosowanie dla celów turystycznych, kulturalnych, sportowych i edukacyjnych obszaru po dawnej kopalni Concordia w tym historycznego zwałowiska skały płonnej	życie, działania na rzecz ograniczenia przedwczesnego kończenia nauki, • Wzrost postaw innowacyjnych, ułatwianie w nawiązywaniu partnerstw ze sferą B+R oraz uczelniami wyższymi, • Poprawa stanu budynków, wyposażenia i dostosowanie infrastruktury szkół oraz przedszkoli do aktualnych potrzeb uczniów, • Wzmocnienie wiedzy i umiejętności, rozwój kwalifikacji zawodowych pracowników i przedsiębiorców na terenach objętych rewitalizacją, poprzez organizację szkoleń, warsztatów, kursów, • Zapewnienie możliwości zdobywania doświadczenia zawodowego • Doskonalenie systemu poradnictwa zawodowego, oraz systemu doradztwa dla uczniów i nauczycieli w zakresie dostosowania do wymogów

Tabela 18 Przedsięwzięcia realizujące cele Programu Rewitalizacji – cel Strategiczny 2

Cel strategiczny : CS2: ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SPOŁECZNY, POPRAWA BEZPIECZEŃSTWA I ZDROWIA MIESZKAŃCÓW OBSZAROW OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI		
• **Cele operacyjne**	• **Projekty kluczowe**	• **Działania uzupełniające**
• CO2.1 poprawa funkcjonalności rodziny oraz zaspokajanie ich potrzeb społeczno-kulturalnych i sportowych	• Zapewnienie dostępu do usług opiekuńczych (8.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rozwój usług społecznych i zdrowotnych (9.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Organizowanie miejskiego planu imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych, integrujących mieszkańców zdegradowanych dzielnic miasta, • Realizacja partnerskiego projektu „MIASTO DZIECI”, • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja parku im. Poległych Bohaterów przy ul. Dubiela w Zabrzu • Zabrzanki na start • Budowa Carbon Art. (Centrum Kultury) przy ul. Słodczyka w Zabrzu • Rewitalizacja byłych zbiorników na Centrum Kultury w dzielnicy Zaborze • Budowa Sali gimnastycznej przy Zespole Szkół Sportowych w Zabrzu przy ul. Płaskowickiej 2 • Budowa Sali gimnastycznej z zapleczem socjalnym i łącznikiem przy Szkole Podstawowej nr 5 w Zabrzu, przy ul. Czołgistów 1 • Rewitalizacja parku leśnego im. Powstańców	• promowanie i umożliwianie aktywnych form spędzania wolnego czasu, • rozwój i promowanie oferty kulturalnej i turystycznej miasta, • organizowanie imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych, integrujących mieszkańców • Rozwój sytemu dróg rowerowych i ścieżek dla pieszych, systemu oznakowania, • przeciwdziałanie uzależnieniom poprzez akcje informacyjne oraz działania na rzecz wychodzenia z uzależnienia w aspekcie fizycznym i społecznym, • kreowanie nowych produktów i usług spędzania czasu wolnego tworzonych w oparciu o dostępne przestrzenie i tworzenie nowych ośrodków spędzania wolnego czasu • Socjalizacja dzieci i młodzieży, wspieranie w odkrywaniu i poznawaniu oraz rozwoju talentów poprzez rozwój centrów edukacji i aktywizacji dzieci i młodzieży, • Podniesienie jakości i dostępności usług wsparcia rodziny, • Zwiększenie aktywności w życiu kulturalnym i społecznym oraz politycznym dzielnicy i miasta, poprzez organizację wydarzeń integrujących i promujących postawy proaktywne • kształtowanie postaw obywatelskich oraz dumy i poczucia tożsamości lokalnej • Aktywizacja kulturalna mieszkańców, promocja oferty kulturalnej miasta i regionu • Integracja usług odpowiadających różnorodnym

	Śląskich w Zabrzu • Rewitalizacja wieży ciśnień na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne i naukowe • Zagospodarowanie terenu wokół Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Guido” • Rewitalizacja terenu zespołu zabudowy dawnej Kopalni Królowa Luiza, obecnie Sztolnia Królowa Luiza • Rewitalizacja dawnego Skansenu Górniczego „Królowa Luiza” przy ul. Sienkiewicza 43 w Zabrzu • Rewitalizacja wieży ciśnień na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne i naukowe • Aktywna integracja – przestrzeń Szpitala Klinicznego nr 1 w Zabrzu udostępniona lokalnej społeczności w celu umożliwienia włączenia społecznego. • Rewitalizacja i przystosowanie dla celów turystycznych, kulturalnych, sportowych i edukacyjnych obszaru po dawnej kopalni Concordia w tym historycznego zwałowiska skały płonnej • Adaptacja zabudowań po dawnej kopalni Ludwik na cele gospodarcze, kulturalne, turystyczne oraz rekreacyjno- sportowe • Termomodernizacja hali widowiskowo-sportowej • Rekultywacja oraz zagospodarowanie obszarów zdegradowanych w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej • Rekultywacja oraz zagospodarowanie terenu w rejonie ulic Lompy i Jodłowej w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej	potrzebom grup społecznych, w szczególności zagrożonych wykluczeniem, • Niwelowanie barier utrudniających uczestnictwo w kulturze osobom o niższym statusie ekonomicznym (systemy ulg i promocji). • Rozwój edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży, między innymi poprzez współpracę placówek oświatowych z instytucjami kultury, uczelniami i środowiskami artystycznymi. • Promocja czytelnictwa • Wdrażanie nowych metod pracy socjalnej i form wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. • Wspieranie aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem osób niepełnosprawnych. • Wspieranie działań umożliwiających aktywność i integrację społeczną osób starszych • Zintegrowana pomoc rodzinie, w tym rodzinie wieloproblemowej i rodzinie w kryzysie. • Rozwój różnych form pieczy zastępczej (instytucjonalnej i rodzinnej). • Rozwój miejsc opieki nad osobami uzależnionymi • Edukacja i popularyzacja wiedzy o zabytkach i ich ochronie • Pielęgnowanie i kultywowanie tradycji i zwyczajów lokalnych i regionalnych • Propagowanie postaw dumy i budowanie tożsamości lokalnej • Tworzenie i wspieranie lokalnych ośrodków aktywizujących i integrujących społeczności lokalne (instytucje + przestrzeń). • Aktywizacja społeczno-zawodowa osób niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem – budowa Zabrzańskiego Centrum Wolontariatu

		(i Integracji Społecznej). • Utworzenie ośrodka trzeźwienia z hostelem dla osób wykluczonych społecznie, • Utworzenie hostelu dla osób z niepełnosprawnością intelektualną • Przygotowanie tzw. mieszkań treningowych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, • Rewitalizacja Parku Hutniczego w ramach projektu tzw. Kwartał Sztuki •
• CO2.2 wzrost aktywności lokalnych społeczności oraz ich integracji	• Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rozwój usług społecznych i zdrowotnych (9.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Budowa Carbon Art. (Centrum Kultury) przy ul. Słodczyka w Zabrzu • Rewitalizacja byłych zbiorników na Centrum Kultury w dzielnicy Zaborze • Projekty w zakresie szeroko rozumianej przedsiębiorczości (ZCRP) • Zabrzańskie Centrum Wolontariatu i Integracji Społecznej • Aktywna integracja – przestrzeń Szpitala Klinicznego nr 1 w Zabrzu udostępniona lokalnej społeczności w celu umożliwienia włączenia społecznego. • Rewitalizacja wieży ciśnień na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne i naukowe	• Zwiększenie aktywności w życiu kulturalnym i społecznym oraz politycznym dzielnicy i miasta, poprzez organizację wydarzeń integrujących i promujących postawy proaktywne • Rozwój programów profilaktycznych, aktywizujących oraz edukujących dzieci i młodzież, kształtowanie postaw aktywnych wobec aktów wandalizmu • kreowanie nowych produktów i usług spędzania czasu wolnego tworzonych w oparciu o dostępne przestrzenie i tworzenie nowych ośrodków spędzania wolnego czasu • Socjalizacja dzieci i młodzieży, wspieranie w odkrywaniu i poznawaniu oraz rozwoju talentów poprzez rozwój centrów edukacji i aktywizacji dzieci i młodzieży, • kształtowanie postaw obywatelskich oraz dumy i poczucia tożsamości lokalnej w tym edukacja i popularyzacja wiedzy o zabytkach i ich ochronie • Tworzenie centrów aktywności lokalnej • Integracja usług odpowiadających różnorodnym potrzebom grup społecznych, w szczególności zagrożonych wykluczeniem, • Niwelowanie barier utrudniających uczestnictwo w kulturze osobom o niższym statusie ekonomicznym (systemy ulg i promocji).

		• Rozwój edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży, między innymi poprzez współpracę placówek oświatowych z instytucjami kultury, uczelniami i środowiskami artystycznymi. • Promocja czytelnictwa
• CO2.3 wspieranie postaw obywatelskich oraz inicjatyw oddolnych wraz ze wzmocnieniem potencjału organizacji pozarządowych	• Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rozwój usług społecznych i zdrowotnych (9.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Zabrzańskie Centrum Wolontariatu i Integracji Społecznej • Utworzenie centrum przedsiębiorczości i innowacji (rewitalizacja działki nr 2970/34, nr księgi wieczystej KW-GL1Z/00000752/9)	• Rozwój programów profilaktycznych, aktywizujących oraz edukujących dzieci i młodzież, kształtowanie postaw aktywnych wobec aktów wandalizmu • Zwiększenie aktywności w życiu kulturalnym i społecznym oraz politycznym dzielnicy i miasta, poprzez organizację wydarzeń integrujących i promujących postawy proaktywne • kształtowanie postaw obywatelskich oraz dumy i poczucia tożsamości lokalnej • Tworzenie centrów aktywności lokalnej • Tworzenie i wspieranie lokalnych ośrodków aktywizujących i integrujących społeczności lokalne (instytucje + przestrzeń). • Aktywizacja społeczno-zawodowa osób niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem – budowa Zabrzańskiego Centrum Wolontariatu (i Integracji Społecznej).
• CO2.4 włączenie społeczne	• Zapewnienie dostępu do usług opiekuńczych (8.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Realizowanie aktywizacji zawodowej (8.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rozwój usług społecznych i zdrowotnych (9.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020)	• Wdrażanie nowych metod pracy socjalnej i form wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. • Wspieranie aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem osób niepełnosprawnych. • Rozwój programów profilaktycznych, aktywizujących oraz edukujących dzieci i młodzież, kształtowanie postaw aktywnych wobec aktów wandalizmu • Socjalizacja dzieci i młodzieży, wspieranie w odkrywaniu i poznawaniu oraz rozwoju talentów poprzez rozwój centrów edukacji i aktywizacji dzieci

	• Nasza jakość – twoja szansa – Kompleksowy program rozwoju– obszar I rynek pracy – kształcenie ustawicznie (11.4.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Zabrzanki na start • Projekty w zakresie szeroko rozumianej przedsiębiorczości (ZCRP) • Zabrzańskie Centrum Wolontariatu i Integracji Społecznej • Aktywna integracja – przestrzeń Szpitala Klinicznego nr 1 w Zabrzu udostępniona lokalnej społeczności w celu umożliwienia włączenia społecznego. • Programy rehabilitacji leczniczej - wzrost dostępności i podniesienie jakości udzielanych świadczeń z zakresu wczesnej diagnostyki i leczenia wad rozwojowych dzieci, diagnozowania i leczenia chorób cywilizacyjnych u dzieci i młodzieży • Zwiększenie aktywności społeczno-gospodarczej ludności w skutek rewitalizacji zabytkowych obiektów Szpitala Klinicznego nr 1 w Zabrzu i dostosowanie ich do świadczenia usług na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	i młodzieży, • Podniesienie jakości i dostępności usług wsparcia rodziny, w tym rodziny wieloproblemowej i rodziny w kryzysie. • Rozwój różnych form pieczy zastępczej (instytucjonalnej i rodzinnej), • Zwiększenie aktywności w życiu kulturalnym i społecznym oraz politycznym dzielnicy i miasta, poprzez organizację wydarzeń integrujących • i promujących postawy proaktywne • Integracja usług odpowiadających różnorodnym potrzebom grup społecznych, w szczególności zagrożonych wykluczeniem, • Niwelowanie barier utrudniających uczestnictwo • w życiu społecznym i kulturalnym osobom o niższym statusie ekonomicznym, osobom starszym i niepełnosprawnym (systemy ulg i promocji). • Rozwój edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży, między innymi poprzez współpracę placówek oświatowych z instytucjami kultury, uczelniami i środowiskami artystycznymi. • Wspieranie działań umożliwiających aktywność i integrację społeczną osób starszych • Rozwój miejsc opieki nad osobami uzależnionymi • Tworzenie i wspieranie lokalnych ośrodków aktywizujących i integrujących społeczności lokalne (instytucje + przestrzeń). • Utworzenie ośrodka trzeźwienia z hostelem dla osób wykluczonych społecznie, • Utworzenie hostelu dla osób z niepełnosprawnością intelektualną • Przygotowanie tzw. mieszkań treningowych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną,
• CO2.5 poprawa stanu zdrowia mieszkańców, promowanie aktywności fizycznej i	• Realizowanie aktywizacji zawodowej (8.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego	• promowanie i umożliwianie aktywnych form spędzania wolnego czasu, • rozwój i promowanie oferty kulturalnej i turystycznej

zdrowego stylu życia	(9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rozwój usług społecznych i zdrowotnych (9.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja parku im. Poległych Bohaterów przy ul. Dubiela w Zabrzu • Budowa Sali gimnastycznej z zapleczem socjalnym i łącznikiem przy Szkole Podstawowej nr 5 w Zabrzu, przy ul. Czołgistów 1 • Budowa Sali gimnastycznej przy Zespole Szkół Sportowych w Zabrzu przy ul. Płaskowickiej 2 • Rewitalizacja parku leśnego im. Powstańców Śląskich w Zabrzu • Programy rehabilitacji leczniczej - wzrost dostępności i podniesienie jakości udzielanych świadczeń z zakresu wczesnej diagnostyki i leczenia wad rozwojowych dzieci, diagnozowania i leczenia chorób cywilizacyjnych u dzieci i młodzieży • Termomodernizacja hali widowiskowo-sportowej	miasta, • Rozwój sytemu dróg rowerowych i ścieżek dla pieszych, systemu oznakowania, • Przygotowanie i wdrożenie programów zdrowotnych dla wybranych grup społecznych, • Organizacja szkoleń, akcji promujących zdrowy tryb życia • promowanie zdrowego trybu życia poprzez akcje informacyjne, • przeciwdziałanie uzależnieniom poprzez akcje informacyjne oraz działania na rzecz wychodzenia z uzależnienia w aspekcie fizycznym i społecznym, • Poprawa stanu infrastruktury i wyposażenia ośrodków zdrowia i szpitali
• CO2.6 zwiększenie poziomu i poczucia bezpieczeństwa mieszkańców	• Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego (9.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rozwój usług społecznych i zdrowotnych (9.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców za pomocą technik IT • Rewitalizacja parku im. Poległych Bohaterów przy ul. Dubiela w Zabrzu	• Rozwój systemu monitoringu w mieście – monitoring wizyjny obszarów oraz dróg, • Rozwój sytemu dróg rowerowych i ścieżek dla pieszych, systemu oznakowania, • Rozwój programów profilaktycznych, aktywizujących oraz edukujących dzieci i młodzież, kształtowanie postaw aktywnych wobec aktów wandalizmu, • Rewitalizacja Parku Hutniczego w ramach projektu tzw. Kwartał Sztuki

	• Rewitalizacja parku leśnego im. Powstańców Śląskich w Zabrzu	

Tabela 19 Przedsięwzięcia realizujące cele Programu Rewitalizacji – cel Strategiczny 3

Cel strategiczny : CS3: ROZWÓJ PRZESTRZENNY, INFRASTRUKTURALNY I ŚRODOWISKOWY OBSZAROW OBJĘTYCH PROGRAMEM REWITALIZACJI		
• **Cele operacyjne**	• **Projekty kluczowe**	• **Działania uzupełniające**
• CO3.1. poprawa warunków zamieszkania i spędzania wolnego czasu	• Rozwój usług społecznych i zdrowotnych (9.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Kompleksowa termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Zabrzu (4.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Centrum Przesiadkowe w Zabrzu (4.5.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Centrum Przesiadkowe w Zabrzu • Rewitalizacja parku im. Poległych Bohaterów przy ul. Dubiela w Zabrzu • Budowa Carbon Art. (Centrum Kultury) przy ul. Słodczyka w Zabrzu • Rewitalizacja parku leśnego im. Powstańców Śląskich w Zabrzu • Poprawa jakości zieleńców na rzecz rewitalizacji i estetyki przestrzeni miasta Zabrze • Poprawa jakości przestrzeni publicznej (parki przy ul. Kościuszki i Krakowskiej) • Selektywna zbiórka odpadów • Rekultywacja rzeki Bytomki • Projekt w zakresie adaptacji do zmian klimatu • Rekultywacja oraz zagospodarowanie terenu w rejonie ulic Lompy i Jodłowej w celu zapewnienia kompleksowej	• Uporządkowanie, renowacja i modernizacja oraz poprawa estetyki i stanu technicznego budynków oraz placów miejskich, • Uporządkowanie, poprawa stanu, dostępności i przywrócenie funkcji społecznych obszarom zielonym miasta: parkom, skwerom, terenom leśnym i wyposażenie ich w niezbędna infrastrukturę, • Podniesienie standardu mieszkań oraz budynków komunalnych w tym ich remonty i termomodernizacja, • Realizacja programów ograniczania niskiej emisji i zapobiegania hałasowi, • Rozwój społeczeństwa informacyjnego, rozszerzanie oferty e-usług miasta • Wspieranie rozwoju mieszkalnictwa poprzez ułatwianie deweloperom prowadzenia inwestycji na terenie miasta, • Realizacja szkoleń i akcji promujących postawy proekologiczne, w tym ekologiczne źródła energii • Utworzenie na terenie miasta Parku Kulturowego, • Budowa sal gimnastycznych, obiektów typu Orlik, kompleksów rekreacyjnych w osiedlach, • Budowa siłowni na wolnym powietrzu • Budowa obiektów sportowych • Budowa placów zabaw

	możliwości rozwoju kultury fizycznej • Termomodernizacja hali widowiskowo-sportowej • System subregionalnych ścieżek rowerowych – zielony transport • Rekultywacja oraz zagospodarowanie obszarów zdegradowanych w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej	• Poprawa stanu i estetyki przestrzeni miejskich – np. Plac Warszawski – odtworzenie stanu pierwotnego, odtworzenie drzewostanu • Poprawa stanu miejskich terenów zielonych, w tym parków, ogrodu botanicznego, ich wyposażenie w niezbędną infrastrukturę (rekreacyjną, sportową) • Zwiększenie liczby i poprawa stanu szlaków rowerowych oraz pieszych, • Rewitalizacja Parku Hutniczego w ramach projektu tzw. Kwartał Sztuki
• CO3.2. poprawa stanu technicznego obiektów poprzemysłowych oraz zagospodarowanie obszarów zdegradowanych i poprzemysłowych na m.in. na cele gospodarcze i społeczne	• Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • 3.1.1. Kompleksowe uzbrojenie terenów inwestycyjnych na terenie Miasta Zabrze • Rewitalizacja byłych zbiorników na Centrum Kultury w dzielnicy Zaborze • Zagospodarowanie terenu wokół Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Guido” • Rewitalizacja terenu zespołu zabudowy dawnej Kopalni Królowa Luiza, obecnie Sztolnia Królowa Luiza • Rewitalizacja dawnego Skansenu Górniczego „Królowa Luiza” przy ul. Sienkiewicza 43 w Zabrzu • Rewitalizacja wieży ciśnień na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne i naukowe • Rewitalizacja i przystosowanie dla celów turystycznych, kulturalnych, sportowych i edukacyjnych obszaru po dawnej kopalni Concordia w tym historycznego zwałowiska skały płonnej • Adaptacja zabudowań po dawnej kopalni Ludwik na cele gospodarcze, kulturalne, turystyczne oraz rekreacyjno-sportowe	• Zagospodarowanie i nadanie nowych, społecznie użytecznych funkcji terenom zdegradowanym, w szczególności wskutek działalności przemysłu ciężkiego – takich jak hałdy, wysypiska śmieci, • Utworzenie na terenie miasta Parku Kulturowego, • Zagospodarowanie obszarów zdegradowanych, w szczególności terenów poprzemysłowych, które dotychczas nie były objęte programem rewitalizacji, m.in. na cele usługowe, turystyczne i kulturalne, edukacyjne, biznesowe

	• Rekultywacja oraz zagospodarowanie terenu w rejonie ulic Lompy i Jodłowej w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej	
• CO.3.3. aktywna ochrona, zachowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego miasta, ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa poprzemysłowego oraz zabytków miasta,	• Rewitalizacja społeczna na terenie Miasta Zabrze, ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy Sandkolonie (10.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (10.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Zagospodarowanie terenu wokół Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Guido” • Rewitalizacja terenu zespołu zabudowy dawnej Kopalni Królowa Luiza, obecnie Sztolnia Królowa Luiza • Rewitalizacja dawnego Skansenu Górniczego „Królowa Luiza” przy ul. Sienkiewicza 43 w Zabrzu • Rewitalizacja wieży ciśnień na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne i naukowe • Zwiększenie aktywności społeczno-gospodarczej ludności w skutek rewitalizacji zabytkowych obiektów Szpitala Klinicznego nr 1 w Zabrzu i dostosowanie ich do świadczenia usług na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. • Rewitalizacja i przystosowanie dla celów turystycznych, kulturalnych, sportowych i edukacyjnych obszaru po dawnej kopalni Concordia w tym historycznego zwałowiska skały płonnej • Adaptacja zabudowań po dawnej kopalni Ludwik na cele gospodarcze, kulturalne, turystyczne oraz rekreacyjno-sportowe • Rekultywacja oraz zagospodarowanie terenu w rejonie ulic Lompy i Jodłowej w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej • Rekultywacja oraz zagospodarowanie obszarów zdegradowanych w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej	• Utworzenie na terenie miasta Parku Kulturowego, • Remonty i renowacje obiektów zabytkowych miasta, w tym kościołów (np. św. Anny), kamienic mieszkalnych z zabytkowymi fasadami, ornamentami, figurami, krzyży przydrożnych, cmentarzy, • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych, poprzemysłowych, porzuconych, niezagospodarowanych, ich zagospodarowanie i nadanie nowych funkcji: kulturalnych, rekreacyjnych, usługowych lub biznesowych • Rewitalizacja Parku Hutniczego w ramach projektu tzw. Kwartał Sztuki

• CO3.4. poprawa systemu komunikacji transportowej w mieście i zwiększenie mobilności mieszkańców	• Centrum Przesiadkowe w Zabrzu • Zagospodarowanie terenu wokół Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Guido” • System subregionalnych ścieżek rowerowych – zielony transport •	• Poprawa efektywności systemu transportu w szczególności poprzez tworzenie centrów przesiadkowych, • Dbałość o drzewostan, z uwzględnieniem bezpieczeństwa kierowców • Zwiększenie liczby i poprawa stanu szlaków rowerowych oraz pieszych,
• CO3.5. poprawa stanu środowiska miasta, w tym zagospodarowanie terenów miejskich w kierunku przyrodniczym	• Przedszkolne ogrody – zielone pracownie (11.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Centrum Przesiadkowe w Zabrzu • Odnawialne źródła energii – rozbudowa miejskiego składowiska odpadów – instalacja do odzyskiwania biogazu (4.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Centrum Przesiadkowe w Zabrzu • Gospodarka wodno-ściekowa: budowa instalacji suszenia i spalania odpadów ściekowych (5.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rozbudowa miejskiego składowiska odpadów komunalnych w Zabrzu o nową kwaterę (5.2.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Kompleksowa termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Zabrzu (4.3.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Rewitalizacja parku im. Poległych Bohaterów przy ul. Dubiela w Zabrzu • Rewitalizacja parku leśnego im. Powstańców Śląskich w Zabrzu • Poprawa jakości zieleńców na rzecz rewitalizacji i estetyki przestrzeni miasta Zabrze • Przestrzenie publiczne (parki przy ul. Kościuszki i Krakowskiej) • Kompleksowa termomodernizacja budynków Szpitala Klinicznego nr 1 im. Prof. S. Szyszko Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach wraz z	• Realizacja programów ograniczania niskiej emisji i zapobiegania hałasowi, • Działania na rzecz ochrony powietrza, wód i gleb, • Realizacja szkoleń i akcji promujących postawy proekologiczne, w tym ekologiczne źródła energii • Zagospodarowanie i nadanie nowych, społecznie użytecznych funkcji terenom zdegradowanym, w szczególności wskutek działalności przemysłu ciężkiego – takich jak hałdy, wysypiska śmieci, • Poprawa efektywności systemu transportu w szczególności poprzez tworzenie centrów przesiadkowych, • Poprawa stanu miejskich terenów zielonych, w tym parków, ogrodu botanicznego, ich wyposażenie w niezbędną infrastrukturę (rekreacyjną, sportową) • tworzenie punktów selektywnej zbiórki odpadów w różnych obszarach miasta. • Poprawa stanu infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz dróg • Poprawa gospodarki odpadami w mieście,

	instalacją odnawialnych źródeł energii. • Selektywna zbiórka odpadów • Rekultywacja rzeki Bytomki • Projekt w zakresie adaptacji do zmian klimatu • Rekultywacja oraz zagospodarowanie terenu w rejonie ulic Lompy i Jodłowej w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej • System subregionalnych ścieżek rowerowych – zielony transport • Rekultywacja oraz zagospodarowanie obszarów zdegradowanych w celu zapewnienia kompleksowej możliwości rozwoju kultury fizycznej	
• CO3.6. poprawa atrakcyjności inwestycyjnej miasta poprzez uzbrajanie terenów typu brownfield i greenfield	• Kompleksowe uzbrojenie terenów inwestycyjnych na terenie Miasta Zabrze (3.1.1. ZIT RPO WSL 2014-2020) • Utworzenie centrum przedsiębiorczości i innowacji (rewitalizacja działki nr 2970/34, nr księgi wieczystej KW-GL1Z/00000752/9) • aktywna promocja i wykorzystanie Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (strefa Ekonomiczna Zabrze),	• Rozwój społeczeństwa informacyjnego, rozszerzanie oferty e-usług miasta • Wspieranie rozwoju mieszkalnictwa poprzez ułatwianie deweloperom prowadzenia inwestycji na terenie miasta, • Zagospodarowanie i nadanie nowych, społecznie użytecznych funkcji terenom zdegradowanym, w szczególności wskutek działalności przemysłu ciężkiego – takich jak hałdy, wysypiska śmieci, • Projekty mające na celu uzbrajanie terenów typu greenfield, brownfield z przeznaczeniem na działalność inwestycyjną oraz ich aktywną promocję, • Poprawa efektywności systemu transportu w szczególności poprzez tworzenie centrów przesiadkowych,. • Poprawa stanu infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz dróg

5. Charakterystyka pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Poniżej wyszczególniono grupy problemowe przedsięwzięć rewitalizacyjnych z określeniem celu i wskazaniem komplementarnych działań o mniejszej skali, wspierających projekty strategiczne i realizujące założone w Programie cele. Działania te wskazano m.in. w oparciu o zgłoszone propozycje projektów, często określane hasłowo, podczas konsultacji społecznych, które nie znalazły się w grupie projektów kluczowych dla obszaru rewitalizacji. Są to natomiast propozycje działań przynoszących pozytywne efekty dla obszarów wskazanych bezpośrednio do rewitalizacji. Działania te mogą być realizowane w obszarze rewitalizacji lub w jego otoczeniu, oddziałując na przestrzeń bezpośrednio wskazaną do rewitalizacji.

Przedsięwzięcia o charakterze społeczno-gospodarczym

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w zakresie pomocy społecznej, które mają na celu zatrzymanie i odwrócenie negatywnych skutków patologii oraz tworzenia szans rozwoju osobom nieletnim ze środowisk patologicznych stwarzając warunki do usamodzielnienia w życiu dorosłym, poprzez: promowanie liderów; promowanie osób, którym udało się pokonać swoje problemy; zorganizowanie system wsparcia uzależnionego od poziomu aktywności mieszkańców; inicjatywy ułatwiające dialog międzypokoleniowy i przekazywanie pozytywnych wartości i postaw; wspieranie instytucji kultury realizujących bezpośrednie działania w środowiskach zagrożonych; wspieranie nowych form pracy instytucji pomocy społecznej w grupach problemowych.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w zakresie edukacji, mające na celu zwiększenie poziomu wiedzy i umiejętności grup społecznych objętych rewitalizacją oraz kapitału ludzkiego, organizacyjnego i informacyjnego partnerów i interesariuszy procesu rewitalizacji, poprzez: szkolenia i coaching dla liderów lokalnych; oferowanie edukacji dla mieszkańców; poszerzanie oferty instytucji kultury o działania komplementarne względem działań edukacyjnych; wspieranie rozwoju kompetencyjnego pracowników instytucji pomocy społecznej; podnoszenie kompetencji menedżerów i działaczy sportowych w zakresie pracy z grupami problemowymi; promowanie dziedzictwa kulturowego; edukację na temat dziedzictwa kulturowego wśród różnych grup mieszkańców.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w zakresie aktywizacji społecznej i zdrowia, mające na celu zachęcenie oraz aktywizację mieszkańców i grup społecznych dotkniętych biernością i wykluczeniem do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym dzielnicy, kształtowania wiedzy i postaw obywatelskich oraz integracji wokół dziedzictwa kulturowego dzielnic, poprzez: promowanie liderów; promowanie osób, którym udało się pokonać swoje problemy; angażowanie mieszkańców w organizację wydarzeń i akcji; poszerzanie oferty instytucji kultury o działania realizowane z udziałem grup społecznych dotkniętych biernością i wykluczeniem; poszerzanie możliwości premiowania przez instytucje pomocy społecznej osób aktywnych na polu społeczno-kulturalnym; programowanie wydarzeń dla grup problemowych przy wykorzystaniu infrastruktury sportowej i rekreacyjnej; organizowanie atrakcji dla grup problemowych poprzez wydarzenia na

terenach zielonych i w parkach; organizowanie wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe wśród mieszkańców dzielnic wzmacniające dumę z miejsca zamieszkania; informacja w przestrzeni dzielnic o historii i dziedzictwie kulturowym; profilowanie oferty spędzania czasu wolnego na terenach zielonych z uwzględnieniem oczekiwań różnych grup społecznych; programowanie wydarzeń realizowanych na terenach zielonych; promowanie oferty mikro i małych firm w zakresie spędzania czasu wolnego;

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w zakresie kultury, mające na celu socjalizację dzieci i młodzieży z rodzin ubogich lub dysfunkcyjnych oraz odkrywanie i rozwijanie ich zainteresowań i talentów, poprzez: oferowanie wydarzeń kulturalnych tworzących postawy aktywności, otwartości i kreatywności dzieci i młodzieży; inspirowanie wzajemnej współpracy instytucji kultury ze szkołami w celu identyfikacji i rozwijania talentów dzieci i młodzieży; tworzenie oferty instytucji kultury z przeznaczeniem dla dzieci i młodzieży z rodzin ubogich i dysfunkcyjnych w miejscu zamieszkania; integrację działań społecznych z kulturalnymi w sferze socjalizacji dzieci i młodzieży; oferowanie dzieciom i młodzieży zorganizowanych zajęć wykorzystujących infrastrukturę sportową i rekreacyjną; działania nastawione na zwiększenie poczucia wartości dzieci i młodzieży dzięki przybliżeniu tradycji i historii miejsca zamieszkania; promowanie obiektów dziedzictwa kulturowego; informowanie o dziedzictwie kulturowym w przestrzeni publicznej, lokalizowanie nowych funkcji publicznych i komercyjnych w obiektach dziedzictwa kulturowego; organizowanie wydarzeń pokazujących wielokulturowe dziedzictwo miasta i dzielnic; dystrybucję wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego miasta.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w zakresie rynku pracy, mające na celu przywrócenie osób wykluczonych z rynku pracy, wspieranie samozatrudnienia oraz stymulowanie tworzenia nowych miejsc pracy w istniejących podmiotach gospodarczych, poprzez: promocję oferty terenów inwestycyjnych; wzbogacanie oferty inwestycyjnej o wsparcie dla inwestorów tworzących nowe miejsca pracy; stwarzanie możliwości działania dla start-upów w strefach inwestycyjnych; rozpoznanie rynku pracy pod kątem nieaktywnych zawodowo specjalistów i ich promocja, mentoring specjalistów dla osób zakładających firmy oraz chcących podwyższyć własne kwalifikacje; monitorowanie zapotrzebowania lokalnych firm na wykwalifikowane kadry, tworzenie programów reintegracji zawodowej z udziałem firm lokalnych; wspieranie rozwoju mikro firm handlowych i usługowych; oferowanie szkoleń i doradztwa dla osób wymagających reintegracji zawodowej.

Przedsięwzięcia o charakterze infrastrukturalno-przestrzennym

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w zakresie warunków zamieszkania, w celu zwiększenia standardu mieszkań oraz ich otoczenia w zdegradowanych osiedlach i kwartałach oraz poprawy infrastruktury komunalnej, poprzez: wzbogacanie infrastrukturalne i funkcjonalne przestrzeni publicznych w centrach dzielnic; modernizację i uzupełnienie infrastruktury komunalnej na terenach po wyburzeniach, w tym na rzecz powstawania nowej zabudowy mieszkaniowej; podnoszenie atrakcyjności przestrzeni publicznych przez zieleń urządzoną, sztukę, aktywności; poprawę gospodarki wodno-ściekowej, systemu segregacji odpadów,

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w zakresie przyrodniczych uwarunkowań zdrowego stylu życia, w celu ograniczenia zanieczyszczeń środowiska oraz zwiększenia dostępności obiektów infrastruktury

rekreacyjno-sportowej, poprzez: porządkowanie terenów zielonych miasta przy współudziale mieszkańców; poszerzanie oferty infrastrukturalnej wypoczynku na terenach przyrodniczych; oczyszczenie rzeki Bytomki oraz innych, wód powierzchniowych w tym stawów i uporządkowanie terenów przyległych; rekultywację hałd pod kątem tworzenia infrastruktury rekreacyjnej; porządkowanie sytuacji własnościowej terenów porzuconych; wyposażanie infrastrukturalne terenów porzuconych; wykonywanie inwestycji środowiskowych na terenach porzuconych; działania zmierzające do ograniczenia niskiej emisji; dbałość o infrastrukturę szkolną, służby zdrowia etc.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne w zakresie dziedzictwa kulturowego w tym postindustrialnego, w celu zachowania, adaptowania i udostępniania obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe miasta, poprzez: kreowanie nowych aktywności; promowanie dziedzictwa wśród mieszkańców i w otoczeniu; pobudzanie społecznej aktywności skoncentrowanej wokół dziedzictwa kulturowego miasta; monitorowanie obiektów i ochrona przed dewastacją, odnowę obiektów dziedzictwa kulturowego, poprawę jakości przestrzeni w otoczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego; skomunikowanie miejsc będących wizytówkami miasta,

Poniżej przedstawiono tabelę z zaproponowanymi przykładowymi działaniami tzw. „miękkimi" tj. **rewitalizacji społecznej miasta,** z podaniem przykładowego realizatora oraz grupy odbiorców (beneficjentów) działań. Materiał został przygotowany w oparciu o zdiagnozowane potrzeby mieszkańców z uwzględnieniem warunków i wytycznych wynikających z potencjalnych źródeł finansowania ww. działań, w szczególności w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020, w tym Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.

Tabela 20 Przykładowe działania „miękkie"

Działanie	**Instytucje zaangażowane w realizację (m.in.)**	**Grupa Beneficjentów**
Aktywizacja osób długotrwale bezrobotnych	– Miasto – PUP – NGO	– Osoby bezrobotne – Osoby nieaktywne zawodowo – W szczególności: o Kobiety powracające na rynek pracy po urlopie macierzyńskim o Osoby 50+ o Osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych lub braku doświadczenia o Osoby do 30 roku życia
Aktywna integracja i wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego społeczności lokalnych	– Miasto – MOPR – PUP – CAL – NGO – ZCRP	– Społeczności lokalne, w tym w szczególności osoby: o zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz otoczenie tych osób w zakresie niezbędnym do wsparcia osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym
Doradztwo zawodowe dla młodzieży zagrożonej dziedziczeniem bezrobocia i ubóstwa	– Miasto – PUP – MOPR – NGO	– Wychowankowie rodzin zastępczych lub placówek opiekuńczych – Dzieci przebywające u rodzin biologicznych będących pod nadzorem MOPR lub kuratora sądowego
Dostosowanie oferty kształcenia zawodowego do potrzeb lokalnego rynku pracy – kształcenie zawodowe uczniów	– Miasto – PUP – NGO – Placówki oświatowe – Przedsiębiorcy – ZCRP	– Uczniowie szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe – Młodociani pracownicy – Szkoły ponadgimnazjalne i placówki prowadzące kształcenie zawodowe – Szkoły specjalne przyspasabiające do pracy; – Pracodawcy/Przedsiębiorcy/Rzemieślnicy oraz ich zrzeszenia i stowarzyszenia – Nauczyciele zawodu i pracownicy pedagogiczni szkół ponadgimnazjalnych i placówek prowadzących kształcenie zawodowe, instruktorzy praktycznej nauki zawodu – Uczniowie ze specjalnymi potrzebami

		– Doradcy zawodowi i brokerzy edukacyjni – Rodzice i opiekunowie prawni dzieci w wieku szkolnym – Jednostki samorządu terytorialnego oraz inne organy prowadzące szkoły zawodowe – Partnerzy społeczno – gospodarczy.
Nabycie kompetencji społeczno-zawodowych osób opuszczających zakład karny	– Miasto – PUP – MOPR – NGO – Służba więzienna	– Osoby odbywające karę pozbawienia wolności – Osoby, które niedawno opuściły zakład zamknięty
Nabycie kompetencji społeczno-zawodowych wychowanków pieczy zastępczej	– Miasto – PUP – MOPR – NGO	– Młodzież umieszczona w placówkach wychowawczych i rodzinach zastępczych
Nabywanie kompetencji zawodowych i edukacyjnych osób, które przedwcześnie opuściły system edukacji	– Miasto – MOPR – Placówki oświatowe – PUP – NGO	– Młodzież i dorośli, którzy nie ukończyli szkoły podstawowej lub gimnazjum
Outplacement	– Miasto – ZCRP – PUP	– Osoby zagrożone zwolnieniem z pracy (w wyniku likwidacji stanowiska)
Poprawa dostępności do usług opiekuńczych nad dziećmi do 3 roku życia.	– Miasto – MOPR – NGO – Żłobki	– Osoby podejmujące pracę po przerwie związanej z urodzeniem dziecka i/lub wychowujące dzieci do lat 3 – Osoby zatrudnione, wychowujące dzieci do lat 3 – Osoby, które są poza rynkiem pracy ze względu na konieczność opieki nad dzieckiem do lat 3
Poprawa dostępu do profilaktyki, diagnostyki i rehabilitacji leczniczej ułatwiającej pozostanie w	– Miasto – MOPR – NGO	– Osoby w wieku aktywności zawodowej

zatrudnieniu i powrót do pracy	– Placówki ochrony zdrowia	
Poprawa jakości sąsiedztwa poprzez działania animacyjne, odtwarzanie i wzmacnianie więzi społecznych; inicjowanie sąsiedzkich przedsięwzięć wspólnych;	– Miasto – MOPR – CAL – NGO	– Organizacje III sektora na obszarze objętym animacją – Lokalna społeczność
Poprawa jakości życia stworzenie szeroko dostępnych szans na realizowanie przez każdego swego osobistego potencjału, poprzez uczestnictwo w kulturze, wolontariat, aktywność obywatelską, hobbystyczną lub mikrobiznes.	– Miasto – MOPR – CAL – NGO	– Organizacje III sektora na obszarze objętym animacją – Lokalna społeczność
Programy dla dzieci i młodzieży zagrożonej dziedziczeniem biedy lub zachowań patologicznych	– Miasto – MOPR – Placówki oświatowe – NGO – Instytucje kultury	– Wychowankowie rodzin zastępczych lub placówek opiekuńczych – Dzieci przebywające u rodzin biologicznych będących pod nadzorem MOPR lub kuratora sądowego
Promocja czytelnictwa i wśród mieszkańców Zabrza	– Miasto – Miejska Biblioteka Publiczna – NGO	– Wszyscy mieszkańcy
Promocja uczestnictwa w kulturze wśród mieszkańców Zabrza	– Miasto – Miejska Biblioteka Publiczna – Teatr – Filharmonia – NGO – Instytucje kultury	– Wszyscy mieszkańcy, ze szczególnym uwzględnieniem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i o niskich kompetencjach kulturalnych,

Rozwijanie kompetencji kulturowych mieszkańców Zabrza; edukacja kulturalna, edukacja artystyczna	– Miasto – Miejska Biblioteka Publiczna – Teatr – Filharmonia – NGO, – CAL – Placówki oświatowe – Instytucje kultury, w tym Muzeum Górnictwa Węglowego, Muzeum Miejskie,	– Wszyscy mieszkańcy, ze szczególnym uwzględnieniem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i o niskich kompetencjach kulturalnych,
Edukacja regionalna mieszkańców,	– Miasto – Miejska Biblioteka Publiczna – NGO – Placówki oświatowe – Instytucje kultury, w tym Muzeum Górnictwa Węglowego, Muzeum Miejskie	– Wszyscy mieszkańcy, ze szczególnym uwzględnieniem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i o niskich kompetencjach kulturalnych,
Upowszechnianie oraz promowanie kultury i dziedzictwa kulturowego regionu i miasta wśród mieszkańców Zabrza,	– Miasto – Miejska Biblioteka Publiczna – NGO, w tym PTTK – Instytucje kultury, w tym Muzeum Górnictwa Węglowego, Muzeum Miejskie,	– Wszyscy mieszkańcy, ze szczególnym uwzględnieniem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i o niskich kompetencjach kulturalnych,
Upowszechnianie, zwiększanie świadomości odnośnie wartości i potrzeby ochrony, oraz promocja zachowanego w mieście dziedzictwa poprzemysłowego, promocja Szlaku Zabytków	– Miasto – NGO, w tym PTTK – Instytucje kultury, w tym Muzeum Górnictwa Węglowego – Placówki oświatowe	– Wszyscy mieszkańcy Zabrza

Techniki		
Promowanie aktywności fizycznej i zdrowego trybu życia, aktywnych form spędzania wolnego czasu	– Miasto – MOSiR – NGO – CAL – Kluby sportowe – Placówki oświatowe – Placówki ochrony zdrowia, – Miejski Ogród Botaniczny,	– Wszyscy mieszkańcy Zabrza
Działania na rzecz edukacji i wszechstronnego rozwoju kompetencji społecznych dzieci i młodzieży,	– Miasto – MOSiR – NGO, w tym PTTK – Instytucje kultury, w tym Muzeum Górnictwa Węglowego, Muzeum Miejskie – Kluby sportowe – Placówki oświatowe –	– Dzieci i młodzież Zabrza
Wsparcie w rozwoju i promowanie utalentowanych mieszkańców Zabrza,	– Miasto – MOSiR – NGO, w tym PTTK – Instytucje kultury, w tym Muzeum Górnictwa Węglowego – Kluby sportowe – Placówki oświatowe	– Wszyscy mieszkańcy Zabrza, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych wykluczeniem,
Promowanie walorów przyrodniczych miasta i regionu, edukacja ekologiczna	– Miasto – MOSiR – NGO – Kluby sportowe – Placówki oświatowe	– Wszyscy mieszkańcy Zabrza

	– Instytucje Kultury, – NGO w tym PTTK – Miejski Ogród Botaniczny	
Działania na rzecz wymiany doświadczeń i know-how między mieszkańcami miast w kraju i zagranicą, ze szczególnym uwzględnieniem miast o industrialnej przeszłości	– Miasto – NGO – Placówki oświatowe – Instytucje Kultury w tym Muzeum Górnictwa Węglowego,	– Wszyscy mieszkańcy Zabrza, – Sektor NGO, – Instytucje Kultury, – Osoby odpowiedzialne za kształtowanie kierunków rozwoju miasta, – Osoby odpowiedzialne za realizację projektów rewitalizacyjnych
Promowanie i rozwój usług opiekuńczych (rodzicielstwo zastępcze, rodzinne domy dziecka)	– Miasto – MOPR – NGO	– Wszyscy mieszkańcy Zabrza – Osoby zajmujące się zawodowo usługami opiekuńczymi
Promowanie idei samozatrudnienia	– Miasto – ZCRP – MOPR – PUP	– Wszyscy mieszkańcy Zabrza
Promowanie przedsiębiorczości wśród mieszkańców Zabrza	– Miasto – ZCRP – PUP – NGO	– Wszyscy mieszkańcy Zabrza
Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu grupy 50+	– Miasto – MOPR – CAL – NGO	– Osoby 50 roku życia, która nie posiadają umiejętności poruszania się po cyfrowym świecie z wykorzystaniem dostępnych narzędzi teleinformatycznych
Rozwój ekonomii społecznej w regionie	– Miasto – CAL – NGO – COP	– Podmioty III sektora – Członkowie i wolontariusze organizacji pozarządowych
Szkolenia dla matek powracających	– Miasto	– Kobiety, które po urodzeniu dziecka chcą powrócić na rynek pracy

na rynek pracy	– PUP – MOPR – NGO	
Szkolenia podnoszące kompetencje pracowników i kadry zarządzającej MŚP	– Miasto – ZCRP – Przedsiębiorcy	– Pracownicy MŚP – Menedżerowie MŚP
Włączenie społeczne mniejszości etnicznych poprzez nabycie kwalifikacji zawodowych i kompetencji społecznych	– Miasto – PUP – MOPR – NGO	– Przedstawiciele mniejszości etnicznych, które ze względu na brak kompetencji zawodowych i społecznych znajdują się na obrzeżu społeczeństwa
Włączenie społeczne mniejszości narodowych poprzez nabycie kwalifikacji zawodowych i kompetencji społecznych	– Miasto – PUP – MOPR – NGO	– Przedstawiciele mniejszości narodowych, które ze względu na brak kompetencji zawodowych i społecznych znajdują się na obrzeżu społeczeństwa
Wsparcie mobilności międzysektorowej dla osób pracujących w zawodach nadwyżkowych	– Miasto – ZCRP – PUP – NGO	– Osoby posiadające kwalifikacje w zawodach uznanych za nadwyżkowe, które wyrażają chęć uzyskania nowych kwalifikacji zawodowych
Wyrównywanie potencjału zawodowego dyskryminowanych grup społecznych	– Miasto – PUP – ZCRP – MOPR – NGO	– Osoby niepełnosprawne – Mniejszości etniczne – Mniejszości narodowe – Osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych – Osoby nie posiadające doświadczenia zawodowego – Osoby opuszczające zakład karny
Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego mieszkańców	– Miasto – ZCRP – MOPR – PUP	– Osoby w wieku produkcyjnym, które chcą poszerzyć swoje kompetencje społeczne oraz zawodowe

	– NGO	
Wzrost dostępności do wysokiej jakości usług edukacyjnych	– Miasto – Uczelnie – Placówki oświatowe	– Uczniowie na każdym etapie kształcenia, w tym studenci
Zwiększenie potencjału zawodowego młodzieży NEET	– Miasto – PUP – ZCRP – MOPR – NGO	– Osoby w wieku 15-29 lat, które nie posiadają odpowiednich kwalifikacji zawodowych, nie kształcą się, nie pracują i nie posiadają doświadczenia

6. Powiazania między projektami, mechanizmy zapewnienia komplementarności

Komplementarność jako cecha różnych aktywności umożliwiająca wzajemne ich uzupełnianie, dopełnianie, jest istotnym wymogiem złożonych procesów rewitalizacji miasta. Osiągnięcie wysokiego poziomu komplementarności zwiększa efektywność realizowanego celu i poziomu uzyskanego wsparcia.

Program Rewitalizacji Miasta Zabrze łączy działania społeczne, ekonomiczne, przestrzenne, techniczne, środowiskowe i kulturowe związane z danym obszarem i jego otoczeniem. Działania są zaplanowane kompleksowo i wzajemnie ze sobą powiązane. W niektórych przypadkach realizacja inwestycji warunkuje realizację projektów miękkich, w innych działania inwestycyjne są efektem projektów „miękkich" czy też ich efekty oddziałują na sytuację kryzysową. Komplementarność (przestrzenna, tematyczna, źródeł finansowania) projektów służy efektywnemu oddziaływaniu na obszar kryzysowy, jak i całe miasto.

6.1.Komplementarność przestrzenna

Komplementarność przestrzenna polega na ukierunkowaniu wsparcia pochodzącego z różnych źródeł na te same tereny bądź do tych samych środowisk. Umożliwi to efektywne oddziaływanie na cały dotknięty kryzysem obszar.

W wyniku pogłębionej analizy, w Programie wyznaczono obszar rewitalizacji, jak również cele strategiczne i operacyjne dla poszczególnych obszarów problemowych. W programowanych działaniach uwzględniono kontekst urbanistyczny, wynikający między innymi z dokumentów planistycznych gminy oraz prawa miejscowego, jak również powiązania pomiędzy projektami realizowanymi na różnych obszarach, w tym znajdujących się poza obszarem rewitalizacji, ale oddziałującym na niego. Koncentracja działań wokół ściśle określonego celu na określonym obszarze i dla określonej grupy interesariuszy jest warunkiem podstawowym zapewnienia komplementarności. Projekty planowane do realizacji w ramach niniejszego Programu zostały dobrane tak, by w sposób kompleksowy odpowiadać na najważniejsze problemy obszarów rewitalizacji, uzupełniając się wzajemnie i wykorzystując efekt synergii dla zrealizowania zamierzonych celów. Projekty przypisane konkretnie do obszaru rewitalizacji będą uzupełnione projektami odnoszącymi się do całego miasta.

6.2.Komplementarność problemowa

Komplementarność problemowa w zakresie opracowania i realizacji Programu Rewitalizacji polega na ukierunkowaniu wsparcia, poprzez określenie odpowiednich kryteriów wyboru projektów

odpowiadających na występujące problemy, wynikające z przeprowadzonej analizy, a przeznaczone dla określonej grupy mieszkańców miasta. Precyzyjnie określone cele, będące efektem pogłębionej diagnozy obszaru miasta i potrzeb obszaru rewitalizacji, dają możliwość ukierunkowania wsparcia na odpowiednie problemy społeczne i gospodarcze oraz infrastrukturalne czy środowiskowe. Przeprowadzona na potrzeby programu analiza obejmowała m.in. sytuację społeczną, gospodarczą i przestrzenną oraz obserwowane zjawiska i trendy występujące w mieście. Oparta o dane i wskaźniki, zawęziła grupę docelową i obszary wsparcia, preferując projekty społeczne powiązane z infrastrukturalnymi na terenach, które tego wsparcia najbardziej potrzebują. W obszarze wyznaczonym do rewitalizacji projekty zostały podzielone na główne (podstawowe, których realizacja w największym stopniu wpłynie na poprawę sytuacji w obszarze) oraz uzupełniające (projekty o mniejszej skali i oddziaływaniu).

6.3.Komplementarność międzyokresowa

Komplementarność międzyokresowa, zachodząca pomiędzy funduszami oraz programami w różnych okresach programowania (np. okres programowania 2007-2013 i okres programowania 2014-2020), umożliwia ciągłość procesu rewitalizacji Miasta i kontynuację realizacji LPR. W ramach Programu Rewitalizacji na lata 2016-2023 planuje się realizację wielu projektów, umożliwiających dopełnienie już realizowanych oraz zrealizowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych i utrwalenie osiągniętych efektów. Co ważne, obszary rewitalizacji wyznaczone w poprzednim Programie Rewitalizacji pokrywają się w większość z obszarem wyznaczonym do rewitalizacji na przyszłe lata. W wielu przypadkach projekty, planowane do realizacji w ramach aktualnego Programu, stanowią więc naturalną kontynuację lub uzupełnienie działań rewitalizacyjnych czy aktywizacyjnych rozpoczętych na danym obszarze w poprzednich latach.

6.4.Komplementarność źródeł finansowania

Program Rewitalizacji zapewnia komplementarność podejmowanych działań finansowanych ze środków wspólnotowych, co służy zmaksymalizowaniu ich efektywności. Wynika to z zasad przyznawania wsparcia przez Unię Europejską państwom członkowskim UE, określających wytyczne ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego.[9] W odniesieniu do większości projektów planuje się uzyskanie wsparcia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego – łącząc przedsięwzięcia finansowane w ramach EFRR oraz EFS (przede wszystkim w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych), z wykluczeniem możliwości podwójnego finansowania. W kolejnym rozdzielne niniejszego dokumentu przedstawiono szczegółowo planowane do wykorzystania dla przedsięwzięć rewitalizacyjnych źródła finansowania, tj. środki publiczne: UE, krajowe, regionalne i lokalne, a także środki prywatne.

9 Rozporządzenie (WE)1260/1999.

7. Finansowanie programu rewitalizacji

Realizacja przedsięwzięć w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji wymaga doboru odpowiednich źródeł finansowania zgodnych z planowanymi rezultatami i celami interwencji. W procesie finansowania rewitalizacji istnieje możliwość zaangażowania środków pochodzących z różnorodnych źródeł finansowania, wykorzystywanych przez wielu Interesariuszy. W okresie wdrażania Programu istnieją bardzo różnorodne możliwości skorzystania ze środków pochodzących m.in. z następujących źródeł:

- Środki zewnętrzne, w tym m. in.:
    - fundusze strukturalne Unii Europejskiej
    - dotacje krajowe
    - dochody z emisji obligacji
    - budżety miasta i województwa
    - kredyty i pożyczki bankowe
- Środki mieszane – hybrydowe formy finansowania, w tym m.in.: partnerstwo publiczno-prywatne.

Poniżej przedstawiono najważniejsze potencjalne źródła finansowania Programu Rewitalizacji.

7.1.Środki Unii Europejskiej

Podstawowym źródłem dofinansowania działań rewitalizacyjnych pozostają środki Unii Europejskiej, przeznaczone bezpośrednio na rewitalizację lub inne działania merytoryczne, pozytywnie wpływające na poprawę sytuacji na obszarze wsparcia. Dla działań rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków UE ważnym odniesieniem są horyzontalne Wytyczne Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Adresatami Wytycznych są instytucje zarządzające regionalnymi i krajowymi programami operacyjnymi.

Na szeroko rozumiane działania rewitalizacyjne na lata 2014-2020 przewidziano co najmniej 25 mld zł, z czego ok. 22 mld zł będzie pochodzić z programów unijnych, a ok. 3 mld ze środków budżetu państwa oraz budżetów samorządów.

Głównym źródłem dofinansowania projektów rewitalizacyjnych (wynikających z programów rewitalizacji) są środki regionalnych programów operacyjnych (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego i Europejski Fundusz Społeczny). To właśnie z nich również relatywnie najłatwiej jest skorzystać.

Wsparcie z programów operacyjnych krajowych jest jedynie uzupełniające, choć również wśród priorytetów tam wskazanych, zagadnienia rewitalizacji w różnych jej aspektach znajdują swe odzwierciedlenie. Ważne jest by umiejętnie uzupełniać i łączyć wsparcie ze środków EFRR, EFS i FS z wykluczeniem ryzyka podwójnego dofinansowania.

Podstawowy zestaw potencjalnych instrumentów dofinansowania działań o charakterze rewitalizacyjnym ze środków UE przedstawia się więc następująco:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014–2020.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014–2020,
- Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020,
- Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014- 2020 (RPO WSL)

W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 przewiduje się dofinansowanie zróżnicowanych projektów infrastrukturalnych i społecznych.

W ramach RPO WSL pojawiło się pojęcie **Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych -** to narzędzie, które po raz pierwszy pojawiło się w przedstawionych przez Komisję Europejską aktach prawnych na nową perspektywę finansową 2014-2020. Przy pomocy tego instrumentu, partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego, miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie (miasto i samorządy znajdujące się w jego oddziaływaniu) mogą realizować wspólne przedsięwzięcia, łączące działania finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego. ZIT to także wyjście poza sztywne granice administracyjne JST i większe możliwości oddziaływania projektów unijnych.
W województwie śląskim przyjęto model, wg którego każdy z czterech subregionów opracował własną Strategię ZIT, uwzględniającą lokalne uwarunkowania oraz potrzeby, zdiagnozowane na etapie analizy potencjału gospodarczego i społecznego. Podstawą interwencji ZIT Subregionu Centralnego jest Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020, która uwzględnia wspólne strategiczne wybory uzgodnione przez jednostki Subregionu. Cele Strategii są spójne z celami szczegółowymi RPO.

Kwota ponad 3 miliardów zł na realizację ZIT w subregionie, została rozdzielona na projekty z zakresu następujących kierunków interwencji:

- zwiększenie potencjału inwestycyjnego na terenach brownfield,
- zwiększenie udziału energii pochodzącej z OZE,
- poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym,
- wzrost atrakcyjności transportu publicznego,
- zwiększenie ilości unieszkodliwionych odpadów,
- rozbudowa systemu oczyszczania ścieków,
- ochrona zasobów naturalnych,
- poprawa dostępu do usług społecznych oraz aktywizacja społeczno-gospodarcza na obszarach rewitalizowanych,
- zwiększenie dostępu do wychowania przedszkolnego oraz kształcenia zawodowego.

Projekty służące realizacji Strategii ZIT Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, zgłaszane do objęcia współfinansowaniem ze środków RPO WSL 2014-2020, będą wybierane w trybie konkursowym. Ocena wniosków o dofinansowanie projektów służących realizacji Strategii ZIT

Subregionu Centralnego składa się z oceny formalnej i oceny merytorycznej przeprowadzanej przez Komisję Oceny Projektów.

- **Rewitalizacja w RPO WSL**

Instytucja Zarządzająca RPO WSL wprowadziła szereg preferencji dla projektów rewitalizacyjnych, wynikających z programu rewitalizacji, w postaci dodatkowych punktów w procedurze konkursowego trybu wyboru projektów w ramach dedykowanych kryteriów wyboru projektów. Główny nacisk został położony na odpowiednie przygotowanie programów rewitalizacji stanowiących wymóg konieczny uznania projektu z niego wynikającego za „rewitalizacyjny". Dopiero programy pozytywnie ocenione przez IZ RPO WSL, mogą stać się podstawą do uznania danego projektu za „rewitalizacyjny". Nowe zasady finansowania przewidują kompleksowe ujęcie procesu rewitalizacji, polegające na powiązaniu wsparcia finansowego projektów społecznych i infrastrukturalnych.

Zgodnie z Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju wsparcie projektów rewitalizacyjnych ze środków finansowych w RPO stosuje się w szczególności do wydatków z następujących, kluczowych i uzupełniających celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych:

- Cel Tematyczny 3 Wzmacnianie konkurencyjności MŚP
  - 3a Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości;
- Cel tematyczny 4 Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach
  - 4c Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, i w sektorze mieszkaniowym;
  - 4e Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu;
- Cel tematyczny 6 Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami
  - 6c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego;
  - 6e Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów poprzemysłowych (w tym terenów powojskowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza oraz propagowania działań służących zmniejszaniu hałasu;
- Cel tematyczny 7 Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej;
  - 7d Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszaniu hałasu;
- Cel tematyczny 8 Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników;

  - 8i dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, w tym długotrwale bezrobotnych oraz oddalonych od rynku pracy, także poprzez lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników;
  - 8iii praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw;
- Cel tematyczny 9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem;
  - 9b wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich;
  - 9i aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie;
  - 9iv ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym;
  - 9v wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwiania dostępu do zatrudnienia.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne wskazane w Programie Rewitalizacji dla Miasta Zabrze mogą uzyskać preferencyjne wsparcie w ramach następujących osi priorytetowych i działań:

Tabela 21 Wsparcie dla przedsięwzięć rewitalizacyjnych w RPO WSL 2014-2020

Oś priorytetowa	Działanie/poddziałanie	Metoda preferencji rewitalizacji
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego		
III Konkurencyjność MŚP	3.1.1 Tworzenie terenów inwestycyjnych na obszarach typu brownfield – ZIT	Dedykowane kryteria wyboru projektów
IV Efektywność energetyczna, odnawialne źródła energii i gospodarka niskoemisyjna	4.3.1. Efektywność energetyczna i odnawialne źródła energii w infrastrukturze publicznej i mieszkaniowej – ZIT, 4.3.4. Efektywność energetyczna i odnawialne źródła energii w infrastrukturze publicznej i mieszkaniowej – konkurs, 4.5.1. Niskoemisyjny transport miejski oraz efektywne oświetlenie - ZIT	Dedykowane kryteria wyboru projektów
V Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów	5.1.1. Gospodarka wodno-ściekowa – ZIT 5.3.1. Dziedzictwo kulturowe - konkurs	Dedykowane kryteria wyboru projektów
X Rewitalizacja oraz infrastruktura społeczna i zdrowotna	10.2.1 Rozwój mieszkalnictwa socjalnego, wspomaganego i chronionego oraz infrastruktury usług społecznych – ZIT 10.3.1 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych - ZIT 10.3.3 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych - konkurs 10.4 Poprawa stanu środowiska miejskiego	Dedykowane kryteria wyboru projektów Konkurs dedykowany dla projektów wynikających z Programu Rewitalizacji. Poddziałanie 10.3.3 dedykowane jest miastom wskazanym w KSRR 2010-2020 jako Obszary Strategicznej Interwencji wymagające rewitalizacji – w tym Zabrzu

XII Infrastruktura edukacyjna	12.1 Infrastruktura wychowania przedszkolnego 12.2 Infrastruktura kształcenia zawodowego	Dedykowane kryteria wyboru projektów
EFS – Europejski Fundusz Społeczny		
VII Regionalny rynek pracy	7.1.1 Poprawa zdolności do zatrudnienia osób poszukujących pracy i pozostających bez pracy na obszarach rewitalizowanych - ZIT 7.3.1 Promocja samozatrudnienia na obszarach rewitalizowanych - ZIT 7.4.1 *Outplacement* - ZIT	Konkurs dedykowany dla projektów wynikających z Programu Rewitalizacji
VIII Regionalne kadry gospodarki opartej na wiedzy	8.1.1 Zapewnienie dostępu do usług opiekuńczych nad dziećmi do 3 lat - ZIT 8.2.1 Wsparcie dla przedsiębiorców i ich pracowników w zakresie rozwoju przedsiębiorstwa – ZIT 8.3.1 Realizowanie aktywizacji zawodowej poprzez zapewnienie właściwej opieki zdrowotnej - ZIT	Konkurs dedykowany dla projektów wynikających z Programu Rewitalizacji
IX Włączenie społeczne	9.1.1 Wzmacnianie potencjału społeczno-zawodowego społeczności lokalnych - ZIT 9.2.1 Rozwój usług społecznych i zdrowotnych – ZIT	Konkurs dedykowany dla projektów wynikających z PR lub komplementarnych z interwencją podejmowaną ze środków EFRR
XI Wzmocnienie potencjału edukacyjnego	11.4.1 Kształcenie ustawiczne – ZIT	Konkurs dedykowany dla projektów wynikających z Programu Rewitalizacji

źródło: SZOOP RPO WSL 2014-2020 v. 5, kwiecień 2016

Należy jednakże podkreślić, że również w ramach innych osi priorytetowych, działań i poddziałań istnieje możliwość zrealizowania przedsięwzięć o charakterze rewitalizacyjnym.

Warto także wspomnieć, że wsparcie z Regionalnego Programu dla województwa śląskiego nie zawsze oznacza otrzymanie bezzwrotnej dotacji. Może ono również przybrać inną formę, w tym najczęściej:

- dotacji, poręczenia lub pożyczki udzielanej na preferencyjnych warunkach;
- doradztwo dla firmy lub możliwość wsparcie finansowego na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej w formie bezzwrotnej połączone ze wsparciem doradczo-szkoleniowym.
- Stypendiów dla młodzieży oraz innych form wsparcia ułatwiających podejmowanie zatrudnienia osobom z problemami na rynku pracy.
- Świadczenie usług animacyjnych, inkubacyjnych na poziomie lokalnym, w szczególności w zakresie wsparcia dla budowy i funkcjonowania partnerstw publiczno-społecznych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i tworzenia lokalnych kooperatyw oraz usług animacji lokalnej na rzecz rozwoju organizacji obywatelskich oraz partycypacji społecznej.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014–2020

Głównym celem programu jest wsparcie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów i przyjaznej środowisku oraz sprzyjającej spójności terytorialnej i społecznej. Priorytetami tego programu są: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, rozwój infrastruktury technicznej kraju i bezpieczeństwo energetyczne. Wsparcie uzyska także dziedzictwo kulturowe. Program wspierać będzie głównie budowę infrastruktury transportowej, wodno-kanalizacyjnej i gospodarki odpadami. Ponadto wsparcie przeznaczone będzie na ograniczenie negatywnego wpływu działalności gospodarczej na środowisko naturalne. W sektorze energetyki dofinansowywane będą głównie źródła odnawialne oraz wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła w wysokosprawnej kogeneracji.

Pomimo, że w ramach programu nie przewidziano odrębnych działań dedykowanych projektom rewitalizacyjnym, to zakres interwencji programu może stanowić podstawę dla realizacji takich projektów w ramach lokalnych programów rewitalizacji (LPR) przygotowywanych przez jednostki samorządu terytorialnego. Ukierunkowanie programu na wspieranie projektów powiązanych z LPR może spowodować, że wzrośnie potencjał dla efektywnej absorpcji środków programu, poprzez lepsze ukierunkowanie terytorialne wsparcia oraz wkład w promowanie podejścia zintegrowanego.

W ramach programu finansowane będą m.in. przedsięwzięcia mające na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację terenów poprzemysłowych, zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza, czy też zachowanie, ochronę promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego. W ramach programu nie przewiduje się realizacji przedsięwzięć w formule zintegrowanych inwestycji terytorialnych (ZIT). W wybranych priorytetach inwestycyjnych przewiduje się natomiast realizację projektów komplementarnych do ZIT, co ma służyć lepszemu ukierunkowaniu terytorialnemu wsparcia.

Podczas prac nad poszukiwaniem źródeł finansowych dla przedsięwzięć rewitalizacyjnych, warto zwrócić na działania realizowane w ramach następujących osi priorytetowych:

- **Oś priorytetowa I Zmniejszenie emisyjności gospodarki**

W ramach osi priorytetowej I. wsparcie uzyskają działania obejmujące m.in. poprawę efektywności energetycznej sektora publicznego i mieszkaniowego (w tym zmniejszenie emisyjności) oraz obniżenie energochłonności przedsiębiorstw, zwiększenie wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych. Wspierany będzie również rozwój systemu inteligentnych sieci energetycznych na niskich i średnich napięciach, co w znacznym stopniu ułatwi również wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz przyczyni się do rozwoju energetyki prosumenckiej. Ponadto przewiduje się wsparcie dla obszarów (głównie miejskich) posiadających uprzednio przygotowane plany gospodarki niskoemisyjnej, w szczególności w zakresie przebudowy i budowy nowych elementów sieci ciepłowniczych oraz tzw. głębokiej kompleksowej modernizacji energetycznej budynków mieszkaniowych. Dodatkowo w celu zwiększenia efektywności przetwarzania energii pierwotnej będą wspierane działania w obszarze rozwoju wysokosprawnej kogeneracji.

- **Oś priorytetowa II: Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu**

Działania w ramach osi będą koncentrować się na rozwoju infrastruktury w zakresie gospodarki odpadami i wodno-ściekowej, przeciwdziałaniu spadku różnorodności biologicznej, zwiększeniu możliwości zapobiegania zagrożeniom naturalnym oraz wzmocnieniu odporności na zagrożenia

związane z negatywnymi efektami zmian klimatu. Motywacją do podejmowania działań na rzecz lepszego wykorzystania zasobów jest z jednej strony ich efekt gospodarczy, z drugiej strony zaś poprawa jakości życia ludzi dzięki zapewnieniu lepszego stanu środowiska.

- **Oś priorytetowa VI: Rozwój niskoemisyjnego transportu zbiorowego w miastach**

Celem osi priorytetowej jest większe wykorzystanie niskoemisyjnego transportu miejskiego poprzez rozwój i integrację systemów publicznego transportu zbiorowego w miastach. Dzięki podejmowanym działaniom nastąpi zmniejszenie zatłoczenia motoryzacyjnego w miastach, poprawa płynności ruchu i ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko naturalne w miastach i na ich obszarach funkcjonalnych.

- **Oś priorytetowa VIII Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury**

Celem osi priorytetowej jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. Oczekiwanymi rezultatami planowanych interwencji jest poprawa warunków eksponowania i propagowania kluczowych elementów dziedzictwa kulturowego, zwiększenie dostępności infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz wzrost uczestnictwa społeczeństwa w kulturze.

Dedykowane dla rewitalizacji **kryteria wyboru projektów** będą dotyczyć następujących działań we wspomnianych osiach:

- oś priorytetowa I: Zmniejszenie emisyjności gospodarki;
    - Działanie 1.3 Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, i w sektorze mieszkaniowym.
- oś priorytetowa II: Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu
    - Działanie 2.5 Poprawa jakości środowiska miejskiego
- oś priorytetowa VI: Rozwój niskoemisyjnego transportu zbiorowego w miastach
    - Działanie 6.1 Rozwój publicznego transportu zbiorowego w miastach
- oś priorytetowa VIII Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury
    - Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020,

PO WER jest programem, który z jednej strony odpowiada na potrzeby reform w obszarach zatrudnienia, włączenia społecznego, edukacji, szkolnictwa wyższego, zdrowia i dobrego rządzenia, z drugiej zaś oferuje wsparcie bezpośrednie w obszarach, których wsparcie z poziomu krajowego jest uzasadnione obiektywnymi przesłankami. PO WER koncentruje się na działaniach dotyczących przygotowania i wsparcia wdrażania reform w obszarze zatrudnienia, integracji społecznej, edukacji i funkcjonowania administracji publicznej oraz tych obszarach, w których bardziej efektywne jest wsparcie z poziomu krajowego (wsparcie osób młodych, społeczności romskiej, osób odbywających karę pozbawienia wolności, instrumentów zwrotnych dla podmiotów ekonomii społecznej,

szkolnictwo wyższe, innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa). Regionalne Programy Operacyjne ukierunkowane są na bezpośrednie wsparcie indywidualnych odbiorców, prowadzące do zwiększenia ich aktywności na rynku pracy lub rozwiązywania innych, indywidualnych problemów (poza tymi, którzy wspierani będą w ramach PO WER).

Założeniem interwencji EFS jest rozwiązywanie konkretnych problemów poszczególnych grup docelowych, a co za tym idzie, kierowanie interwencji bezpośrednio do osób, których one dotyczą. Działania realizowane w ramach PO WER mogą pośrednio lub jako element większego przedsięwzięcia stanowić wkład w rewitalizację określonych obszarów.

Projekty rewitalizacyjne znalazły swoje odzwierciedlenie przede wszystkim w ramach Osi Priorytetowej I – Osoby młode na rynku pracy. Celem głównym osi jest zwiększenie możliwości zatrudnienia osób młodych do 29 roku życia bez pracy, w tym w szczególności osób, które nie uczestniczą w kształceniu i szkoleniu (tzw. młodzież NEET).

W ramach Osi realizowane będą następujące działania, których celem jest wsparcie indywidualnej i kompleksowej aktywizacji zawodowo-edukacyjnej osób młodych (bezrobotnych, biernych zawodowo oraz poszukujących pracy, w tym w szczególności osób niezarejestrowanych w urzędzie pracy):

- Wsparcie osób młodych pozostających bez pracy na regionalnym rynku pracy ,
- Wsparcie osób młodych znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji.

Wśród beneficjentów ostatecznych pomocy wskazano osoby młode, w tym niepełnosprawne, w wieku 15-29 lat bez pracy, które nie uczestniczą w kształceniu i szkoleniu - tzw. młodzież NEET, a także następujące grupy docelowe:

- młodzież z pieczy zastępczej opuszczająca pieczę (do roku po opuszczeniu instytucji pieczy) ze szczególnym uwzględnieniem: wychowanków pieczy zastępczej powyżej 15 roku życia, którzy po zakończeniu pobytu w instytucjach pieczy zastępczej powrócili do rodzin naturalnych, wychowanków pieczy zastępczej powyżej 18 roku życia, którzy założyli własne gospodarstwo domowe, wychowanków pieczy zastępczej powyżej 18 roku życia, którzy usamodzielniają się i mają trudności ze znalezieniem zatrudnienia po zakończeniu pobytu w instytucjach pieczy zastępczej,
- matki opuszczające pieczę (do roku po opuszczeniu instytucji pieczy),
- absolwenci młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii (do roku po opuszczeniu),
- absolwenci specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych i specjalnych ośrodków wychowawczych (do roku po opuszczeniu),
- matki przebywające w domach samotnej matki,
- osoby młode opuszczające zakłady karne lub areszty śledcze (do roku po opuszczeniu).

Program Operacyjny Polska Cyfrowa

Celem POPC jest wzmocnienie cyfrowych fundamentów dla rozwoju kraju. Zgodnie z Umową Partnerstwa, jako fundamenty te przyjęto: szeroki dostęp do szybkiego Internetu, efektywne i przyjazne użytkownikom e-usługi publiczne oraz stale rosnący poziom kompetencji cyfrowych społeczeństwa.

Działania związane z rewitalizacją mogą uzyskać wsparcie przede wszystkim w ramach następujących:

- **Oś Priorytetowa I Powszechny dostęp do szybkiego Internetu**

Wsparciem objęte będą projekty w zakresie powstania sieci szerokopasmowych na obszarach, na których bez wsparcia publicznego, nie wystąpiłyby samodzielne inwestycje przedsiębiorców telekomunikacyjnych. Szczególnym założeniem wsparcia jest maksymalizacja pokrycia kraju nowoczesnymi sieciami dostępowymi NGA, umożliwiającymi świadczenie usługi dostępu do Internetu o parametrach co najmniej 30 Mb/s.

- **Oś Priorytetowa III Cyfrowe kompetencje społeczeństwa**

Interwencja w osi III adresowana będzie do grup o zróżnicowanych poziomach kompetencji cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem działań na rzecz włączenia cyfrowego. Wsparcie nakierowane będzie na rozwój kompetencji osób z grupy zagrożonej wykluczeniem cyfrowym oraz użytkowników chcących rozwijać posiadane kompetencje cyfrowe. Ponadto działania mające na celu wzmocnienie i wykorzystanie potencjału programistów zorientują ich umiejętności na istotne potrzeby o charakterze społecznym lub gospodarczym i jednocześnie wypromują korzyści, jakie TIK mogą przynieść dla ich posiadacza oraz ogółu społeczeństwa, czego również dotyczyć będą planowane w ramach osi kampanie edukacyjno-informacyjne.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej

Warto także zwrócić uwagę na Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej, z alokacją rzędu 0,7 mld euro**.** Tym, co odróżnia je od programów regionalnych i krajowych, jest ich międzynarodowy charakter oraz nacisk na współpracę polskich beneficjentów z zagranicznymi partnerami. Przykładowe przedsięwzięcia realizowane ponad granicami mogą dotyczyć ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska, rozbudowy infrastruktury, rozwoju przedsiębiorczości oraz edukacji.

- **Europa Środkowa**

Celem programu jest współpraca ponad granicami, która zmieniając miasta i regiony, uczyni je lepszymi miejscami do życia i pracy. Zaangażowane w program zostaną następujące kraje: Austria, Chorwacja, Czechy, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry, wybrane regiony Niemiec i Włoch.

Tematyka programu obejmuje

- innowacje i zwiększenie konkurencyjności,
- strategie niskoemisyjne,
- zasoby naturalne i kulturowe

- powiązania transportowe.

Najwięcej pieniędzy przeznaczono na priorytet 1 (Współpraca w dziedzinie innowacyjności dla podniesienia konkurencyjności) oraz priorytet 3 (Współpraca w dziedzinie zasobów naturalnych i kulturowych).

Program wspiera głównie działania o charakterze miękkim, które mają znaczenie ponadnarodowe i tworzą trwałe rezultaty. Możliwa jest jednak również realizacja inwestycji o charakterze pilotażowym lub demonstracyjnym.

Działania związane ze wsparciem polityki powinny uwzględniać rozwój, skuteczność i spójność polityki w określonym sektorze tematycznym w państwach i regionach objętych projektem. Powinno to zapoczątkować proces wzajemnego uczenia się wśród partnerów projektu w celu utworzenia nowej polityki lub udoskonalenia istniejącej, prowadząc do faktycznego przyjęcia lub wdrożenia polityki. Odpowiednie działania mogą obejmować zadania analityczne i badawcze, jak również opracowanie strategii i planów działania w odpowiednich obszarach tematycznych.

Działania ukierunkowane na wdrażanie powinny skupiać się na praktycznym wdrożeniu wiedzy i wspólnie (transnarodowo) opracowanych nowych rodzajów podejścia/narzędzi w określonym sektorze tematycznym. Mogą to być obiekty fizyczne lub techniczne, ale też metody, koncepcje lub usługi, np. narzędzia analityczne, narzędzia zarządzania, narzędzia techniczne, oprogramowanie, narzędzia monitorowania, narzędzia wspomagające podejmowanie decyzji itd. Aby narzędzia były efektywne, muszą być dostosowane do potrzeb użytkownika i stosownych warunków ramowych.

- **Interreg Europa**

Celem programu jest wzmacnianie efektywności polityki spójności poprzez zachęcanie do wymiany doświadczeń między podmiotami regionalnymi w zakresie celów tematycznych (władze i instytucje publiczne, podmioty prawa publicznego, podmioty prywatne o charakterze non-profit). Program powinien w szczególności przyczyniać się do transferu dobrych praktyk głównie do krajowych i regionalnych programów operacyjnych, a w uzasadnionych wypadkach także do programów celu Europejska Współpraca Terytorialna.

Koncentracja tematyczna programu skupia się na czterech następujących zagadnieniach, z których każde wiąże się z rozwojem regionalnym:

- badania naukowe, rozwój technologiczny i innowacje;
- konkurencyjność MŚP;
- gospodarka niskoemisyjna;
- środowisko i efektywne gospodarowanie zasobami.

Instytucje z różnych części Europy mogą współpracować (w formie warsztatów, wymiany personelu, wizyt studyjnych) nad wybraną dziedziną polityki regionalnej (np. zarządzaniem klastrami, tworzeniem warunków dla rozwoju innowacyjności, wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego dla rozwoju ekonomicznego). Rezultatem przedsięwzięcia może być opracowanie koncepcji nowego projektu do sfinansowania ze środków programów regionalnych lub krajowych oraz zmiany w systemie zarządzania nimi w regionie.

W ramach programu finansowane są dwa rodzaje działań:

a) projekty współpracy międzyregionalnej – partnerstwa odpowiednich podmiotów, z różnych państw europejskich, współpracujących przez okres 3–5 lat, w celu wymiany doświadczeń dotyczących określonej kwestii polityki regionalnej. Każdy region zaangażowany w projekt współpracy opracowuje plan działania, w którym wyszczególnia działania, które zostaną podjęte w regionie, w celu zapewnienia wdrożenia wniosków wyciągniętych z projektu współpracy. W ramach projektów wymaga się również monitorowania postępu realizacji planów działania w celu określenia wpływu współpracy.

b) platformy na rzecz pogłębiania wiedzy w zakresie polityk – przestrzeń służąca ciągłemu pogłębianiu wiedzy, w której każda organizacja zajmująca się polityką rozwoju regionalnego w Europie może znaleźć rozwiązania oraz zwrócić się o wsparcie eksperckie, służące poprawie jakości zarządzania i wdrażania polityk publicznych w czterech ww. obszarach tematycznych.

- **Program URBACT III 2014–2020**

URBACT to Europejski Program Współpracy Terytorialnej dla Zrównoważonego Rozwoju Obszarów Miejskich. Podkreśla kluczową rolę, jaką miasta odgrywają w obliczu coraz bardziej złożonych przemian społecznych. URBACT pomaga miastom wypracować praktyczne, innowacyjne i zrównoważone metody, łączące wymiary ekonomiczny, społeczny i środowiskowy. Umożliwia im dzielenie się dobrymi praktykami i zdobytymi doświadczeniami ze wszystkimi profesjonalistami zaangażowanymi w politykę miejską w Europie.

Program URBACT III 2014–2020 stanowi rozwinięcie programu URBACT I (2002–2006) i URBACT II (2007–2013). We wcześniejszych perspektywach Program URBACT zrzeszał 181 miast, 29 państw i 5 000 aktywnych uczestników. Polskie miasta aktywnie uczestniczyły w tej inicjatywie – w sumie w różnych sieciach URBACT uczestniczyły 23 miasta z Polski.

URBACT III będzie się skupiać na pięciu celach tematycznych polityki spójności 2014-2020:

- Wzmocnieniu badań, rozwoju technologicznego i innowacji;
- Wspieraniu przejścia na gospodarkę nisko-emisyjną we wszystkich sektorach;
- Zachowaniu i ochronie środowiska naturalnego oraz wspieraniu efektywnego gospodarowania zasobami;
- Promowaniu trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz mobilności pracowników;
- Promowaniu włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją.

Program URBACT skierowany jest do wszystkich kluczowych podmiotów zrównoważonego rozwoju miejskiego na szczeblu europejskim, krajowym, regionalnym oraz lokalnym: polityków, decydentów, praktyków miejskich, wybieranych przedstawicieli i interesariuszy innych organów publicznych, sektora prywatnego i społeczeństwa obywatelskiego.

7.2.Środki Miasta Zabrze i finansowe systemy motywacyjne w rewitalizacji

Zaangażowanie finansowe Miasta Zabrze zadania związane z rewitalizacją, określone w Wieloletniej Prognozie Finansowej, będzie komplementarnym źródłem finasowania miejskich inwestycji publicznych oraz wkładem własnym dla wielu projektów rewitalizacyjnych. Wielkość środków angażowanych przez gminę w działania rewitalizacyjne będzie zmienna, w dużej mierze zależna od prowadzonej polityki inwestycyjnej i społeczno-gospodarczej miasta oraz możliwości budżetu gminy i spółek miejskich.

Gminne instrumenty finansowe pozwalają na włączenie się prywatnych partnerów w procesy rewitalizacyjne. Systemy motywacyjne mogą występować w postaci: dotacji, dofinansowania, ulg w podatku od nieruchomości, funduszy, dotacji dla organizacji pozarządowych. W Zabrzu w skład systemu motywacji zaliczyć można:

- zwolnienia z podatku od nieruchomości celem wspierania nowych inwestycji lub tworzenia nowych miejsc pracy związanych z nową inwestycją na terenie Miasta Zabrze,
- pomoc w rozłożeniu na raty zaległości z tytułu czynszu najmu lub ich umorzenia,
- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności Miasta Zabrze,
- dofinansowania do poniesionych kosztów modernizacji ogrzewania na ekologiczne,
- ulgi podatkowe (odroczenia lub rozłożenia na raty podatku, odroczenia lub rozłożenia na raty zaległości podatkowych wraz z odsetkami za zwłokę, umorzenie w całości lub części zaległości podatkowych, odsetek za zwłokę),
- zwolnienia z mocy ustaw dotyczące podatków i opłat lokalnych, podatku rolnego i leśnego, opłat skarbowych.

W mieście jedną z propagowanych form wsparcia działań rewitalizacyjnych jest budżet partycypacyjny. Na ten cel Prezydent i Rada Miasta zapewnia odpowiednie środki z budżetu miasta. Dzięki tej inicjatywie mieszkańcy mają możliwość aktywnego uczestnictwa w rozwoju miasta i kształtowaniu przestrzeni miejskiej.

7.3.Przykładowe, inne źródła wsparcia działań rewitalizacyjnych

Oprócz programów Unii Europejskiej o charakterze krajowym i regionalnym, warto także zwrócić uwagę na inne źródła finansowania przedsięwzięć związanych z szeroko pojętą rewitalizacją społeczną i infrastrukturalną miasta, w tym projektów wskazanych w Programie Rewitalizacji. Znacznie różnią się one od siebie wymogami formalnymi i merytorycznymi, zakresem wspieranych zadań, wysokością i formą wsparcia finansowego. Są m.in. to środki w ramach:

- Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego;
- Konkursów Narodowego Centrum Badań i Rozwoju,
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska,
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska,
- Banku Ochrony Środowiska,
- Banku Gospodarstwa Krajowego,
- Dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Dotacji Ministra Sportu i Turystyki,
- Dotacji Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
- Dotacji Narodowego Centrum Nauki,
- Programów grantowych fundacji (w tym m.in. fundacji bankowych),
- Funduszu Inicjatyw Obywatelskich,
- otwartych konkursów ofert Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,
- konkursów Śląskiej Organizacji Turystycznej,

Działania rewitalizacyjne można także finansować przy pomocy **ogólnodostępnych kredytów czy pożyczek**, a także innych instrumentów finansowych, w tym np. dopłat do obligacji etc. Może to być ponadto jedna z form zabezpieczenia wkładu własnego na potrzeby realizacji przewidzianego przedsięwzięcia. Warto także brać pod uwagę sektor biznesu – jego zaangażowanie w działalność rewitalizacyjną przejawiać się może w postaci inwestycji sektora biznesu realizowanych w sposób bezpośredni lub w formule PPP, zarówno w ramach nowych inwestycji mieszkaniowych, remontach i zagospodarowaniu pustostanów na cele gospodarcze jak i inwestycji publiczno-prywatnych w obiekty lub przestrzeń służącą obywatelom miasta. Skala tych inwestycji jest trudna do oszacowania, jednak w miarę postępu całego procesu rewitalizacji należy spodziewać się wzrostu inwestycji sektora biznesu i rozwoju gospodarczego obszarów rewitalizacji.

Poniżej zaproponowano przykładowe źródła finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych, wybrane spośród listy powyżej:

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Podstawą do przyjmowania i rozpatrywania wniosków o dofinansowanie w Narodowym Funduszu są programy priorytetowe, które określają zasady udzielania wsparcia oraz kryteria wyboru przedsięwzięć. Listę priorytetowych programów NFOŚiGW zatwierdza corocznie Rada Nadzorcza NFOŚiGW. Lista priorytetowych programów Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na 2016 rok obejmuje następujące programy:

1. Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi 1.1. Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach 1.2. Budowa, przebudowa i odbudowa obiektów hydrotechnicznych;
2. Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi 2.1. Racjonalna gospodarka odpadami 2.2. Ochrona powierzchni ziemi 2.3. Geologia i górnictwo;
3. Ochrona atmosfery 3.1. Poprawa jakości powietrza 3.2. Poprawa efektywności energetycznej 3.3. Wspieranie rozproszonych, odnawialnych źródeł energii;
4. Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów 4.1. Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej;
5. Międzydziedzinowe: 5.1. Wsparcie Ministra Środowiska w zakresie realizacji polityki ochrony środowiska 5.2. Zadania wskazane przez ustawodawcę 5.3. Wspieranie działalności monitoringu środowiska 5.4. Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska z likwidacją ich skutków 5.5. Edukacja ekologiczna 5.6. Współfinansowanie programu LIFE 5.7. SYSTEM - Wsparcie działań ochrony środowiska i gospodarki wodnej realizowanych przez WFOŚiGW 5.8. Wsparcie przedsięwzięć w zakresie niskoemisyjnej i zasobooszczędnej gospodarki 5.9. Gekon – Generator Koncepcji Ekologicznych 5.10. Wzmocnienie działań społeczności lokalnych dla zrównoważonego rozwoju 5.11. SOKÓŁ – Wdrożenie Innowacyjnych Technologii Środowiskowych.

Fundusze Banku Gospodarstwa Krajowego

Wśród potencjalnych źródeł finansowania działań rewitalizacyjnych warto wymienić dedykowane dla sektora komunalnego fundusze - Fundusz Inwestycji Samorządowych oraz Fundusz Municypalny.

Fundusz Inwestycji Samorządowych, powołany wspólnie przez Bank Gospodarstwa Krajowego oraz Polskie Inwestycje Rozwojowe S.A., koncentruje się na udzielaniu finansowania na realizację przez sektor komunalny projektów inwestycyjnych. Zastosowano niespotykaną wcześniej w Polsce formułę funduszu inwestycyjnego, która umożliwia obejmowanie lub użytkowanie akcji/udziałów w spółkach komunalnych. FIS wspiera realizację inwestycji w określonych sektorach, między innymi w obszarze transportu miejskiego, infrastruktury miejskiej oraz infrastruktury wspierającej rozwój biznesu.

Drugi z funduszy - **Fundusz Municypalny** - będzie angażował się kapitałowo w spółki utworzone przez samorządy celem realizacji inwestycji dotyczących na przykład przygotowania mieszkań komunalnych i socjalnych lub wyposażenia lokalnych szpitali. Celem funduszu jest umożliwienie efektywnego wykorzystania przez samorządy posiadanych nieruchomości bez wpływu na jego możliwości finansowe.

Poza wskazanymi wyżej instrumentami istnieje szereg innych mechanizmów finansowania procesów rewitalizacji i rozwoju obszarów miejskich. BGK zarządza również między innymi programami wsparcia termomodernizacji i remontów budynków użyteczności publicznej i wielorodzinnych budynków mieszkalnych, budownictwa socjalnego oraz Funduszu Mieszkań na Wynajem, a także wsparcia przedsiębiorczości (również w miastach), w tym dla osób rozpoczynających działalność w ramach programu "Pierwszy biznes - Wsparcie w starcie" oraz podmiotów sektora ekonomii społecznej.

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich jest instrumentem programowym i finansowym zwiększający dynamikę rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz przejawem, wypracowanej w partnerstwie publiczno-społecznym, troski o rozwój aktywności obywatelskiej i potrzeby wzmocnienia miejsca i roli trzeciego sektora w realizacji zadań publicznych. Celem głównym FIO, jest zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne. Realizacja Programu FIO ma umożliwić obywatelom angażowanie się w różnorodne działania na rzecz innych, swoich wspólnot oraz w tworzenie, realizację i monitoring polityk publicznych. W listopadzie 2013 r. przyjęty został Program FIO na lata 2014-2020. Jest on podstawą do corocznej organizacji konkursu w tym okresie. Realizacja Programu FIO na lata 2014–2020 finansowana jest z krajowych środków publicznych pochodzących z budżetu państwa.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Fundusz wspiera działania w podziale na następujące zakresy:

- Ochrona wód – zadania obejmują inwestycje mające na celu ochronę wód powierzchniowych i podziemnych.
- Gospodarka odpadami - zadania obejmują inwestycje mające na celu minimalizację ilości powstających odpadów, wzrost wtórnego wykorzystania i ograniczenie składowania pozostałych odpadów, rewitalizację terenów poprzemysłowych oraz zadania związane z rolnictwem ekologicznym.
- Ochrona atmosfery - zadania obejmują inwestycje mające na celu poprawę jakości powietrza oraz ograniczenie zużycia energii i wzrost wykorzystania energii z odnawialnych źródeł.
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów - Zadania obejmują działania mające na celu zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej.
- Edukacja ekologiczna – zadania obejmują działania mające na celu kształtowanie świadomości ekologicznej mieszkańców województwa śląskiego oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju.
- Gospodarka odpadami - zadania obejmują inwestycje mające na celu minimalizację ilości powstających odpadów, wzrost wtórnego wykorzystania i ograniczenie składowania pozostałych odpadów, rewitalizację terenów poprzemysłowych oraz zadania związane z rolnictwem ekologicznym.
- Zarządzanie środowiskowe w regionie - zadania obejmują następujące dziedziny: badania, opracowania i ekspertyzy, monitoring środowiska oraz wspomaganie systemu kontroli wnoszenia opłat za korzystanie ze środowiska.
- Profilaktyka zdrowotna - zadania dotyczą profilaktyki zdrowotnej dzieci z obszarów, na których występują przekroczenia standardów jakości środowiska. Obejmują profilaktykę specjalistyczną oraz działania ogólnoprofilaktyczne ("zielone szkoły" i profilaktyka zdrowotna realizowana w okresie wakacji i ferii zimowych).

Konkursy dotacyjne ogłaszane przez Województwo Śląskie

W ramach konkursów ogłaszanych corocznie przez Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, są konkursy poświęcone działaniom kulturalnym, rozwojowi turystyki, Szlaku Zabytków Techniki, ale również np. konserwacji obiektów zabytkowych.

Dotacje i refundacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Poza pracami przy zabytkach nieruchomych i ruchomych Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków finansuje również prace archeologiczne (badania ratownicze, badania w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski) oraz wykonywanie dokumentacji, badań i ekspertyz konserwatorskich. Środki finansowe są przyznawane w formie dotacji lub refundacji.

8. Zarządzanie procesem rewitalizacji

8.1.Schemat wdrażania Programu Rewitalizacji

Rewitalizacja, jako zamierzenie zintegrowane, wymaga współpracy wielu niezależnych od siebie podmiotów. Dlatego jej skuteczność jest zależna od koordynacji działań podejmowanych przez każdego z nich i zdolności organizowania partnerskiej współpracy w przedsięwzięciach wspólnych. Użytkownicy obszaru rewitalizacji powinni być traktowani jako potencjalni partnerzy uczestniczący w procesie poprawy. Należy jednocześnie mieć świadomość faktu, że proces ten wymaga czasu, zarówno w wymiarze infrastrukturalnym jak i – a może w szczególności - społecznym. Czas jest potrzebny nie tylko na realizację projektów budowlanych, ale także do zmiany nawyków społeczności lokalnej, a nawet do zaniku negatywnych opinii o miejscu i ludziach w nim żyjących. Rola gminy jako inicjatora zmian jest dominująca na początku tego procesu. Z czasem może ona ograniczyć swoją aktywność do zakresu niezbędnego dla podtrzymywania aktywności lokalnych podmiotów i gwarantowania ciągłości procesu rewitalizacji.

Program Rewitalizacji, podobnie jak inne dokumenty planistyczne, jest dokumentem otwartym, a zadania w nim określone powinny dążyć do realizacji założonych celów. Ważne jest więc aktywne wdrożenie, bieżący monitoring i ocena realizacji, a w efekcie szybka reakcja na mogące wystąpić problemy. Dokument może być poddany częściowej modyfikacji pod kątem dostosowania do zmieniających się warunków otoczenia w zakresie społecznym, gospodarczym czy też przestrzennym.

Program Rewitalizacji przyjmowany jest i aktualizowany uchwałą Rady Miasta Zabrze przy uwzględnieniu zasad partycypacyjnych i konsultacji społecznych.

Zgodnie z aktualnymi wytycznymi IZ RPO WSL 2014-2020, wdrożenie niniejszej Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji będzie poprzedzone oceną zgodności z wymogami RPO WSL przeprowadzoną przez Instytucję Zarządzającą RPO WSL. Pozytywna decyzja umożliwi staranie się o środki finansowe przeznaczone na wsparcie rewitalizacji w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych oraz dedykowanych rewitalizacji konkursów.

Wdrażanie Programu Rewitalizacji odbywać się będzie na zasadzie partnerstwa, co oznacza współdziałanie sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego. W tym celu wykorzystane zostaną m.in. takie mechanizmy jak: inicjatywa lokalna, powierzanie zadań publicznych organizacjom pozarządowym, wykorzystanie zasobu komunalnego do profilowanego wsparcia działań sektora pozarządowego i prywatnego w obszarze kryzysowym. Ponadto na potrzeby realizacji programu przewiduje się wypracowanie systemu zachęt dla partnerów społecznych i prywatnych w zakresie osiągania celów zbieżnych z Programem Rewitalizacji.

Aby rozszerzać grupę odbiorców zaangażowanych w realizację działań prowadzony będzie proces informowania i edukowania, który obejmie zarówno przedstawicieli jednostek samorządowych, jak i mieszkańców, organizacji pozarządowych oraz sektora prywatnego. W tym procesie rozwijane będą postawy sprzyjające kooperacji i kreatywności, umiejętności właściwego komunikowania się oraz wiedza o prowadzonym procesie rewitalizacji.

Zespół ds. kompleksowego procesu rewitalizacji Miasta Zabrze

W celu koordynacji i realizacji projektów, a zwłaszcza zapewnienia ich komplementarności i spójności z założeniami Programu Rewitalizacji zostanie powołany na mocy Zarządzenia Prezydenta Miasta Zabrze Zespół ds. kompleksowego procesu rewitalizacji Miasta Zabrze. Zespół ten będzie podlegał Prezydentowi Miasta Zabrze. W skład komitetu wejdą przedstawiciele komórek organizacyjnych Urzędu Miasta, kompetencyjnie powiązanych z kluczowymi wymiarami rewitalizacji, a także instytucje aktywnie działające na rzecz rewitalizacji społecznej i infrastrukturalnej miasta.

Działania Zespołu będą przebiegać z założenia w trzech kierunkach:

- Zadania związane z monitorowaniem stopnia realizacji Programu Rewitalizacji, gromadzeniem danych, ich interpretacją w odniesieniu do całego obszaru rewitalizacji,
- Zadania związane z realizacją przedsięwzięć rewitalizacyjnych wskazanych w Strategii ZIT Subregionu Centralnego jako kluczowych dla procesu rewitalizacji,
- Zadania związane z przygotowaniem dokumentacji i ustanowieniem na terenie Zabrza Parku Kulturowego

Zadania Zespołu można sformułować w sposób następujący:

- tworzenie warunków kompleksowego przygotowania i sprawnego prowadzenia procesu powstania dokumentów związanych z rewitalizacją,
- koordynacja planowanego zakresu rewitalizacji z działaniami właściwymi dla zakresu kompetencji reprezentowanych w zespole wydziałów (komórek równorzędnych),
- skoordynowanie planowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych z dokumentami strategicznymi miasta,
- zintegrowanie planowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych z dotychczasowymi działaniami, w tym w szczególności w zakresie zdrowia, edukacji, bezpieczeństwa, poprawy warunków mieszkaniowych, kultury, turystyki i sportu oraz innych działań w zakresie społecznym,
- wzajemna wymiana informacji o prowadzonych działaniach wydziałów (komórek równorzędnych) powiązanych z zakresem problematyki rewitalizacji,
- współpraca z uczelniami wyższymi i stowarzyszeniami, instytucjami profesjonalnie zajmującymi się zagadnieniami rewitalizacji, celem wymiany doświadczeń,
- bieżący monitoring realizacji projektów i całego Programu Rewitalizacji, w tym dokonywanie okresowych przeglądów efektów realizacji projektów poprzez wizję w terenie,
- sporządzanie raportów oraz ewaluacja Programu,
- promocja efektów rewitalizacji.

W jego skład wejdą przedstawiciele Urzędu Miasta Zabrze oraz najważniejszych instytucji w mieście, zaangażowanych w realizację procesu rewitalizacji. Dopuszcza się możliwość udziału w posiedzeniach zespołu innych podmiotów, w tym potencjalnych interesariuszy, o których mowa w ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.

Poniżej przedstawiono schematyczną strukturę Zespołu.

Wykres 96 Struktura Zespołu ds. Kompleksowego Procesu Rewitalizacji Miasta Zabrze

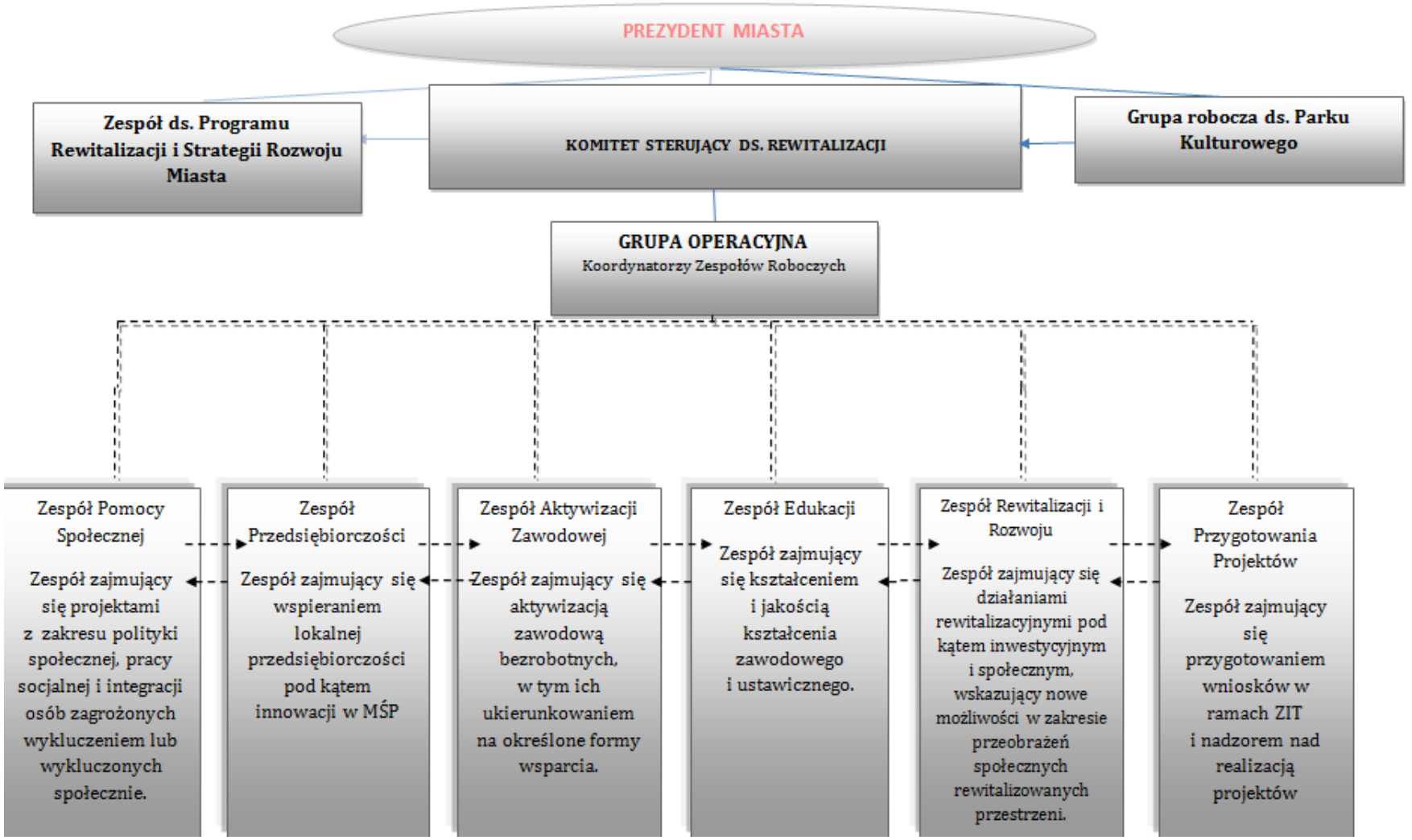

Zespół ds. Programu Rewitalizacji i Strategii Rozwoju Miasta

Zespół ten będzie podmiotem odpowiedzialnym za monitorowanie postępu rewitalizacji, w tym gromadzenie danych dotyczących stopnia realizacji projektów rewitalizacyjnych wynikających z Programu Rewitalizacji, stopień osiągnięcia celów Programu Rewitalizacji. Będzie odpowiedzialny również za proces włączania potencjalnych interesariuszy w proces rewitalizacji, działalność promocyjną i informacyjną w zakresie stopnia realizacji Programu. Zespół będzie również miał za zadanie kontakty i gromadzenie danych wskaźnikowych i monitoringowych od podmiotów realizujących projekty inne niż wskazane w Strategii ZIT, a ujęte w Programie Rewitalizacji.

W jego skład wejdą przedstawiciele komórki organizacyjnej właściwej ds. rewitalizacji Urzędu Miasta Zabrze.

Zespół ds. Parku Kulturowego

Jego członkowie będą odpowiedzialni za ustanowienie w Zabrzu, w oparciu o zachowane w mieście dziedzictwo kultury przemysłowej Parku Kulturowego.

Komitet Sterujący ds. Rewitalizacji

Celem właściwej realizacji podstawowych założeń Programu Rewitalizacji, w tym jak najbardziej skutecznego pozyskania środków finansowych z UE, przede wszystkim w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Centralnego RPO WSL 2014-2020, oraz właściwej realizacji zaplanowanych projektów, w strukturach Zespołu będzie również Komitet Sterujący ds. Rewitalizacji (organ bezpośrednio odpowiedzialny za realizację projektów rewitalizacyjnych wynikających z ZIT)

Członkami Komitetu Sterującego będą przedstawiciele podstawowych instytucji miasta, związanych z obszarami objętymi rewitalizacją: oświaty, zdrowia i polityki społecznej, kultury. W składzie zespołu znajdą się również przedstawiciele komórki organizacyjnej właściwej ds. realizacji projektów Urzędu Miasta Zabrze.

Komitet Sterujący ds. Rewitalizacji ma za zadanie przede wszystkim:

- koordynację i uzgadnianie wszystkich procesów związanych z realizacją projektów w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020, oraz projektów finansowanych z innych źródeł; w szczególności odpowiada za koordynację i nadzorowanie terminowości realizacji projektów oraz ich budżetów,
- zapewnić stały i bieżący przepływ informacji oraz konsultacji między członkami Komitetu w zakresie wszelkich kwestii dotyczących projektów.

Komitetowi podlega Grupa Operacyjna złożona z przedstawicieli najważniejszych instytucji współpracujących w ramach projektów rewitalizacyjnych (zarówno społecznych jak i inwestycyjnych), oraz Zespoły Robocze. Komitet Sterujący rozdziela poszczególne zadania oraz monitoruje postęp w ramach celowych zadań.

Grupa Operacyjna i Zespoły Robocze

Mając na uwadze koordynację działań różnych grup realizujących w ramach Programu Rewitalizacji projekty współfinansowane ze środków zewnętrznych, w szczególności ZIT RPO WSL, zostanie powołana Grupa Operacyjna oraz – do bezpośredniej realizacji ww. projektów – Zespoły Robocze.

- Zespół Pomocy Społecznej
- Zespół Przedsiębiorczości
- Zespół Aktywizacji Zawodowej
- Zespół Edukacji
- Zespół Rewitalizacji i Rozwoju
- Zespół Przygotowania Projektów

Koordynatorzy poszczególnych Zespołów Operacyjnych wejdą w skład Grupy Operacyjnej i będą odpowiedzialni m.in. za delegowanie zadań i odpowiedzialności na Zespoły Robocze, nadzorowanie ich prac, raportowanie i uzgadnianie działań towarzyszących, komplementarnych wobec ZIT a finansowanych z innych źródeł, przedstawianie niezbędnych danych finansowych, analiz, wskaźników, uwzględnianie wytycznych Komitetu Sterującego dotyczących podziału wskaźników, cross-financingu i innych elementów związanych z finansowaniem projektów w ramach kosztów pośrednich.

Do kluczowych zadań każdego z Zespołów należeć będzie m.in. przygotowanie i realizacja projektów ramach ZIT RPO WSL na lata 2014-2020, oraz innych źródeł finansowania, realizacja działań komplementarnych w obszarze właściwym dla ich kompetencji, czy też stałe monitorowanie tendencji społecznych w obszarach rewitalizowanych. Dodatkowo, Zespół Przygotowania Projektów będzie odpowiedzialny za koordynację całego procesu w zakresie spotkań, przepływu informacji, gromadzenie danych statystycznych, wskaźnikowych, monitoring projektów etc.

8.2.Grupy interesariuszy procesu rewitalizacji

Zarządzanie procesem rewitalizacji miasta Zabrze jest oparte na zasadach partnerstwa i partycypacji społecznej, dlatego też bardzo ważne jest rozpoznanie potrzeb, oczekiwań i preferencji, jak również siły wpływu i poziomu zainteresowania poszczególnych grup interesariuszy procesu rewitalizacji. Interesariusz to osoba lub grupy osób zainteresowane wynikiem realizacji projektu lub w jakiś sposób przez niego ograniczona.

Prace nad przygotowaniem programu rewitalizacji, bądź jego aktualizacją, jak również wdrażanie (realizacja) programu oparte będą na współpracy ze wszystkimi grupami interesariuszy, w tym szczególnie ze społecznością obszarów rewitalizacji, innymi ich użytkownikami, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi. Szczegółowe informacje na temat metod włączenia interesariuszy w proces rewitalizacji przedstawiono w rozdziałach kolejnych.

Poniżej zaprezentowano grupy interesariuszy procesu rewitalizacji Miasta Zabrze z uwzględnieniem siły ich wpływu oraz poziomu zainteresowania. Ten sposób kategoryzacji pozwoli na ustalenie

niezbędnego zaangażowania i potrzeby informacyjne. Wskazuje również zalecane kanały komunikacyjne.

Tabela 22 Interesariusze procesu rewitalizacji

<table>
<tr><td rowspan="3">Siła wpływu→→→→</td><td colspan="2">Poziom zainteresowania →→→→</td></tr>
<tr><td>Duża siła wpływu niski poziom zainteresowania
POTENCJALNIE NIEBEZPIECZNI

• Osoby dziedziczące biedę, bierne zawodowo i społeczne
• Bezrobotni o niskim poziomie wykształcenia i niskiej aktywności,
• Osoby długotrwale bezrobotne,
• Właściciele nieruchomości nie chcący integracji w obiekty
• Grupy społeczne o niskim poziomie świadomości ekologicznej</td><td>Duża siła wpływu i wysoki poziom zainteresowania
KLUCZOWI INTERESARIUSZE

• Władze lokalne
• Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
• Powiatowy Urząd Pracy
• Zabrzańskie Centrum Rozwoju Przedsiębiorczości
• Wspólnoty mieszkaniowe
• Spółdzielnie
• Przedsiębiorstwa gospodarki komunalnej
• Nieformalne grupy mieszkańców, lokalni liderzy,
• Parafie, w szczególności angażujące się w działalność na rzecz odnowy i ożywienia miasta
• Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu</td></tr>
<tr><td>Niska siła wpływu i niski poziom zainteresowania
POTENCJALNIE OBOJĘTNI

• Bierni właściciele nieruchomości
• Bierni mieszkańcy obszarów rewitalizacji
• Mieszkańcy o niskim poziomie wiedzy o dziedzictwie miasta
• firmy i instytucje nie mające potrzeby aktywnego włączenia się w procesy rewitalizacji.</td><td>Niska siła wpływu i wysoki poziom zainteresowania
POTENCJALNI SOJUSZNICY, wymagają informacji dla wsparcia procesu rewitalizacji

• Właściciele nieruchomości szukający szansy na poprawę ich stanu,
• Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
• Deweloperzy
• Sektor biznesu, w tym przedsiębiorcy sektora MŚP, osoby chcące rozpocząć własną działalność gospodarczą,
• Bezrobotni oraz osoby zainteresowane zmianą zawodu,
• Ludzie młodzi, aktywni społecznie i zawodowo,
• Stowarzyszenia i fundacje:
– Instytut Rewitalizacji Terenów Poprzemysłowych
– Komitet Obrony Mieszkańców wszystkich mieszkań Huty Zabrze
– Lokalne Zrzeszenie Właścicieli Nieruchomość
– Stowarzyszenie Mieszkańców Osiedla „ZANDKA”
– Śląsko Małopolskie Stowarzyszenie Inwestorów Zabrze
– Zabrzański Klub Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych
– Zabrzańskie Centrum Inicjatyw Społecznych
– Zabrzańskie Stowarzyszenie Rozwoju Samorządności i Inicjatyw Gospodarczych
– Fundacja Rozwoju Edukacji i Pomocy Społecznej</td></tr>
</table>

		– Stowarzyszenie Kopalnia Sztuki – Instytut Wyszehradzki w Pszczynie • Instytucje kultury, takie jak Miejski Ośrodek Kultury, Filharmonia Zabrzańska, Teatr Nowy, • Ośrodki sportu • Rady Dzielnic • Policja i Straż Miejska • Szkoły, • Biblioteki, • Placówki ochrony zdrowia • Naukowcy z uczelni wyższych (socjolodzy, specjaliści z zakresu zarządzania) • Brokerzy wiedzy i innowacji (w przypadku tworzenia miejsc/środowisk pracy technologicznych, związanych z rozwojem kluczowych technologii z punktu widzenia rozwoju regionu)

Źródło: opracowanie własne

Z punktu widzenia powodzenia procesu rewitalizacji najistotniejsze jest wsparcie działań podejmowanych przez kluczowych interesariuszy. Ich aktywność, zaangażowanie oraz właściwe podejście do problemu może uaktywnić potencjalnych sojuszników, których wsparcie w procesie rewitalizacji jest nie do przecenienia, m.in. w zakresie aktywizacji przestrzeni oraz kreowania nowej oferty dla mieszkańców. Należy także podjąć działania mające na celu zainteresowanie interesariuszy z grupy potencjalnie obojętnych oraz tych, dla których działania rewitalizacyjne stanowią potencjalne zagrożenie interesów i zaburzenie status quo. Mogą oni bowiem – przy braku właściwej informacji ze strony kluczowych interesariuszy - negatywnie wpływać na pozostałe grupy. Są to osoby które nie postrzegają siebie jako beneficjentów rewitalizacji. Aktywna działalność pozostałych grup, przy próbach wypracowania kompromisowych rozwiązań oraz właściwego przestawienia procesu rewitalizacji w sposób odpowiadający ich potrzebom i oczekiwaniom, umożliwi włączenie w proces rewitalizacji i przekonanie o słuszności podejmowanych działań również tych grup.

8.3.Mechanizmy włączania mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych w proces rewitalizacji

Partycypacja społeczna obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób zapewniający aktywny udział interesariuszy, w tym poprzez uczestnictwo w konsultacjach społecznych oraz w pracach Zespołu ds. Kompleksowej Rewitalizacji. Partycypacja społeczna jest wpisana w proces rewitalizacji jako fundament działań na każdym etapie tego procesu (planowanie, wdrażanie, monitorowanie). **Dobra współpraca** wszystkich partnerów (sektora publicznego, prywatnego, organizacji pozarządowych oraz innych zainteresowanych) stanowi jeden z ważniejszych czynników mających wpływ na osiągnięcie zamierzonych efektów, a tym samym sukces lub niepowodzenie w realizacji przedsięwzięcia.

Współpraca ta ma na celu:

- lepsze rozpoznanie potrzeb lokalnych, a tym samym większą efektywność wydatkowania środków publicznych,
- lepsze wykorzystanie potencjału organizacji i społeczności lokalnej,
- optymalne wykorzystanie zasobów będących w dyspozycji gminy, organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorców,
- wsparcie innowacyjności proponowanych rozwiązań, wyrażającą się zastosowaniem nowych podejść do problemów związanych z rozwojem lokalnym,
- faktyczne włączenie i udział mieszkańców w decydowaniu o kierunkach rozwoju społecznego, definiowanie problemów i potrzeb społecznych umożliwia adekwatne do sytuacji realizowanie odpowiednich programów oraz kreowanie lokalnej polityki społecznej,
- zwiększenie zaufania mieszkańców w stosunku do władz samorządowych oraz instytucji społecznych,
- wskazanie na ważne obszary deprywacji społecznych oraz sposoby rozwiązania określonych kwestii społecznych; mieszkańcy uczestniczą w definiowaniu sytuacji społecznej, formułują propozycje działań oraz planów,
- budowanie poczucia odpowiedzialności lokalnych mieszkańców i interesariuszy za powodzenie procesu rewitalizacji,
- większą trwałość efektów procesu rewitalizacji.

Partycypacja społeczna może przybierać różne formy, w zależności od stopnia zaangażowania obywateli w podejmowane decyzje.

Miasto Zabrze posiada duże doświadczenie w realizacji działań na rzecz udziału społeczności lokalnych w procesie rewitalizacji. W miarę realizacji programu rewitalizacji na terenie Zabrza można zauważyć rosnącą aktywność i zaangażowanie społeczne. Mieszkańcy stają się coraz bardziej zainteresowani uczestniczeniem w ważnych dla miasta przedsięwzięciach, chcą decydować o inwestycjach zwłaszcza w dzielnicach, które zamieszkują. Potwierdzeniem tej tendencji jest aktywność w opracowaniu budżetu partycypacyjnego w Zabrzu, które na tle miast śląskich odnotowało najwyższy procentowy odsetek uczestniczących w głosowaniu mieszkańców. Jest to dobry prognostyk na przyszłość potwierdzający skuteczność działań Miasta w zakresie aktywizacji społecznej. Możliwość zgłaszania projektów i współdecydowanie o wydatkowaniu środków z budżetu aktywizuje społeczeństwo, należy ten mechanizm rozwijać i poszerzać w sferze szeroko rozumianej rewitalizacji.

Komunikowanie i dostępność informacji

Podstawą partycypacji jest komunikacja pomiędzy różnymi grupami społecznymi, w trakcie której wszyscy uczestnicy mają możliwość wpływania na podejmowane decyzje, a następnie biorą udział w ich realizacji. W procesie komunikacji niezwykle istotna jest dwustronność w przepływie informacji – władze nie tylko przekazują społeczności informacje na temat podejmowanych decyzji, ale też zbierają oceny dotyczące tych decyzji oraz sugestie odnoszące się do kolejnych zaplanowanych kroków. Umożliwi to jak najlepsze zaspokojenie potrzeb lokalnej społeczności.

Ze względu na dużą liczbę podmiotów, które mogą być zainteresowane realizacją przedsięwzięć inwestycyjnych oraz nie inwestycyjnych, wpisujących się w założenia Programu należy zapewnić, iż będzie on dostępny dla każdego z tych podmiotów oraz wszystkich zainteresowanych mieszkańców Miasta. Całość programu rewitalizacji zostanie więc umieszczona na stronie internetowej miasta Zabrza i dzięki temu każdy mieszkaniec będzie miał możliwość zapoznania się z nim i podejmowanymi w ramach tego programu zadaniami.

Motywowanie

Odpowiednie i skuteczne zmotywowanie potencjalnych uczestników działań partycypacyjnych jest jednym z kluczowych elementów całego procesu. Bez przekonanych i zaangażowanych ludzi – partycypacja, a przede wszystkim sam proces rewitalizacji nie ma racji bytu. Wiarygodność inicjatora działań jest jednym z kluczowych czynników umożliwiających sprawne zmotywowanie ludzi do zaangażowania się w proces partycypacyjny. Uczestnicy procesu rewitalizacji powinni znać konkretny cel i rezultaty podejmowanych działań i płynące z nich korzyści. Muszą też być świadomi występującego ryzyka i zagrożeń oraz potencjalnych trudności. Warto poznać lokalne środowisko i angażować lokalnych liderów i autorytety, które swoją postawą mogą wesprzeć i uwiarygodnić inicjatywę i uwiarygodnić działania.

Właściwa diagnoza sytuacji wyjściowej – szczegółowe poznanie interesów poszczególnych grup/uczestników procesów jest jednym z kluczowych warunków powodzenia partycypacji. Pozwala także na prawidłowe sformułowanie komunikatów motywujących, dostosowanie procesu do faktycznych potrzeb osób zaangażowanych w działania.

Wszelkie działania warto rozpocząć od „małego kroku", który przyniesie realny i namacalny efekt, widoczny i doceniany przez uczestników. Pomoże to w uwiarygodnieniu skuteczności procesu.

Konieczna jest świadomość faktu, ze inicjowanie procesu partycypacji, w wielu środowiskach może być postrzegane jako działania niezrozumiałe lub niepotrzebne, a budowanie wiarygodności organizacji przychodzącej „z zewnątrz" może zabrać wiele czasu – warto więc być wytrwałym w podejmowanych próbach i działaniach motywujących.

Działania

Poniżej przedstawiono planowane działania, mające na celu podtrzymywanie kontaktów z uczestnikami programu rewitalizacji, inicjowanie spotkań, dyskusji, wymianę wiedzy, doświadczeń i opinii. Są to także działania, które pozwolą na skuteczną komunikację zwrotną między społecznością a władzami. Ważne jest skuteczne informowanie o realizacji programu rewitalizacji przedsięwzięć, wszystkimi dostępnymi metodami komunikacji. W realizację tych działań warto zaangażować instytucje, które z powodzeniem zrealizowały przedsięwzięcia rewitalizacyjne w ubiegłych latach, takich jak Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu czy Stowarzyszenie Kopalnia Sztuki.

Poniżej, m.in. w oparciu o dotychczasowe doświadczenia Miasta w realizacji programu rewitalizacji, zaproponowano propozycje konkretnych działań na rzecz włączenia społeczeństwa oraz instytucji i organizacji a także przedsiębiorstw w proces rewitalizacji i budowania partnerstw pomiędzy nimi:

- konsultacje społeczne:
    - cykliczne spotkania i warsztaty dotyczące treści programu rewitalizacji, wraz z możliwością przedstawienia przez społeczność opinii, propozycji zapisów celów rewitalizacji, wskazania występujących obszarów problemowych, nowych obszarów wsparcia, propozycji projektów etc. Działania skierowane do wszystkich grup potencjalnych interesariuszy procesu rewitalizacji,
    - ankiety umożliwiające przedstawienie przez mieszkańców oraz potencjalnych innych uczestników procesu rewitalizacji uwag do zapisów Programu Rewitalizacji, propozycji nowych projektów.
- spotkania, seminaria dla instytucji zaangażowanych we wdrażanie Programu Rewitalizacji oraz beneficjentów i potencjalnych beneficjentów (w tym przedsiębiorców), na temat m.in.: możliwości udziału w Programie (aktualizacji), zarządzania projektami, monitorowania realizacji projektów, zasad finansowania projektów.
- Organizacja wizyt studyjnych dla potencjalnych inwestorów i instytucji mogących współfinansować realizację Programu oraz instytucji bezpośrednio zaangażowanych we wdrażanie programu.
- Organizacja warsztatów, spotkań, zajęć dla studentów uczelni wyższych w oparciu o obszary rewitalizowane, w tym np. Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, etc.
- Organizacja wydarzeń plenerowych integrujących lokalne społeczności i zachęcających je do aktywnego uczestnictwa w procesie podejmowania decyzji na temat kierunków rewitalizacji; będą to także wydarzenia podsumowujące już zrealizowane działania i przedstawiające ich efekty. W szczególności wydarzenia takie powinny odbywać się w przestrzeniach już zrewitalizowanych (np. tzw. Kwartał Sztuki w centrum Zabrza, Kopalnia Guido, Sztolnia Królowa Luiza, Szyb Maciej etc.). Mogą być to:
    - festyny, biesiady, festiwale muzyczne,
    - święta dzielnicy,
    - koncerty,
    - happeningi,
    - wystawy.
- Organizacja przez władze miasta, rady dzielnicy, organizacje pozarządowe konkursów dla mieszkańców, dzieci i młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem obszarów rewitalizacji wskazanych w Programie Rewitalizacji, w tym konkursów plastycznych, fotograficznych, konkursów dla wspólnot mieszkaniowych i potencjalnych inwestorów.

W odniesieniu do aspektów ekonomicznych rewitalizacji, celem budowania zaangażowania przedsiębiorców w proces rewitalizacji stosowane będą min. następujące działania:

- działania władz miasta na rzecz pozyskania partnerów dla procesu rewitalizacji takich jak banki, deweloperzy, TBS etc.
- system wsparcia procesu rewitalizacji wdrażany przez Miasto przez instrumenty takie jak:

- zwolnienia z podatku od nieruchomości celem wspierania nowych inwestycji lub tworzenia nowych miejsc pracy związanych z nową inwestycją na terenie Miasta Zabrze,
- pomoc w rozłożeniu na raty zaległości z tytułu czynszu najmu lub ich umorzenia,
- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności Miasta Zabrze,
- dofinansowania do poniesionych kosztów modernizacji ogrzewania na ekologiczne,
- ulgi podatkowe (odroczenia lub rozłożenia na raty podatku, odroczenia lub rozłożenia na raty zaległości podatkowych wraz z odsetkami za zwłokę, umorzenie w całości lub części zaległości podatkowych, odsetek za zwłokę),
- zwolnienia z mocy ustaw dotyczące podatków i opłat lokalnych, podatku rolnego i leśnego, opłat skarbowych,
- powierzanie zadań własnych organizacjom pozarządowym i fundacjom działającym na rzecz kultury, zdrowia, kultury fizycznej, ekologii itp.

Warto podkreślić, że wcześniejsze wypracowane przykłady wdrażania i rozpowszechniania procesu rewitalizacji w mieście stanowią duży potencjał do dalszego rozwijania współpracy różnych grup społecznych. Przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, rady dzielnic oraz społeczności lokalne coraz częściej zazębiają się w swoich działaniach, tworząc efekt synergii. Widoczne efekty ich działań w poprzednich latach są motorem napędowym i zachętą do dalszych prac w tym kierunku.

Sposób przygotowania zapisów aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2016-2023 z wykorzystaniem wniosków płynących z konsultacji społecznych.

Podczas prac nad niniejszym dokumentem skorzystano z bardzo różnorodnych mechanizmów, mających na celu włączenie mieszkańców w przygotowanie jego treści oraz uwzględnienie ich potrzeb i oczekiwań odnośnie planowanych efektów procesu rewitalizacji.

Jednym z pierwszych działań, było zlecenie wykonania Ewaluacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze. Ewaluacja Programu na lata 2007- 2015 została wykonana przez Pracownię Zintegrowanej Strategii Rozwoju przy Wydziale Zamiejscowym w Zabrzu Szkoły Wyższej im. B. Jańskiego w drugiej połowie 2014 roku. Opracowanie raportu zostało przeprowadzone z zastosowaniem odpowiednio dobranych metod i narzędzi badawczych, w tym wywiadów telefonicznych i bezpośrednich, zarówno z mieszkańcami, przedstawicielami Rad Dzielnic, jak i przedstawicielami instytucji zaangażowanych w proces rewitalizacji, w tym Wydziałów Urzędu Miasta, Policji, Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, Powiatowego Urzędu Pracy etc. Aby uzyskać odpowiedzi na kluczowe pytania oraz stworzyć katalog wniosków i rekomendacji do wykorzystania w kolejnej perspektywie finansowej, zespół ewaluatorów opracował koncepcję badawczą, przygotował narzędzia do realizacji badań, zapoznał się z raportami z monitoringu, przeanalizował szereg danych statystycznych obejmujących takie zjawiska społeczne jak: bezrobocie, przestępczość, korzystanie z zasiłków z pomocy społecznej czy interwencje straży miejskiej, przeanalizowano dane dotyczące realizacji projektów pozyskane od beneficjentów. Prace badawcze miały charakter ilościowy i jakościowy.

Przeanalizowano sytuację w poszczególnych dzielnicach i osiedlach Zabrza, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wytypowanych do rewitalizacji. Celem tej analizy było uzyskanie

informacji na temat potrzeb mieszkańców poszczególnych dzielnic w zakresie ożywienia obszarów z ich najbliższego otoczenia, występujących zagrożeń różnego rodzaju dysfunkcjami społecznymi, zainteresowania i osobistego zaangażowania w rozwój miasta.

Głównym celem badania była analiza wpływu na jakość życia mieszkańców, w tym szczególnie z obszarów wytypowanych do rewitalizacji, w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji projektów rewitalizacyjnych, zrealizowanych oraz będących jeszcze w trakcie realizacji, w ramach LPROM Miasta Zabrze w latach 2007-2013.

Z zebranych wniosków wynikało, że procesami kompleksowej rewitalizacji powinny być objęte obszary, na których prowadzono już rewitalizację w poprzednich latach, a która obecnie wymaga wzmocnienia działań w sferze społecznej jak np. w dzielnicy Zandka, Biskupice. W ten sposób wstępnie dokonano także delimitacji obszaru planowanej rewitalizacji.

Uzupełnieniem wniosków, płynących z Ewaluacji Programu dla rozpoczęcia prac nad jego aktualizacją na kolejne lata, było spotkanie konsultacyjne zrealizowane w listopadzie 2014 roku – z przedstawicielami: Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Urzędu Miasta, Rad Dzielnic, Policji, Zabrzańskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, Powiatowego Urzędu Pracy, Centrum Organizacji Pozarządowych i innych zainteresowanych efektami badań. Między innymi na tej podstawie określona została m.in. potrzeba objęcia obszarem rewitalizacji dzielnic: Mikulczyce, Zaborze Północ, Zaborze Południe.

Badania ankietowe zostały uzupełnione na początku 2016 r. bezpośrednio w ramach prac nad Lokalnym Programem Rozwoju Przedsiębiorczości. W ten sposób określono przyczyny i czynniki społeczno- gospodarcze mogące wg respondentów mieć wpływ na delimitację obszarów do rewitalizacji.

Dodatkowo w ramach działań diagnostycznych zrealizowane zostały kilkugodzinne wizyty studialne, które miały miejsce w poszczególnych dzielnicach miasta na początku 2016 roku. Uczestnikami wizyt byli studenci Politechniki Śląskiej realizujący temat: „Zabrze bardzo lokalne. Rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna ośrodków lokalnych (dzielnicowych) miasta." Wieloetapowa metoda prac obejmowała: diagnozę stanu istniejącego; delimitację obszaru kryzysowego; waloryzację urbanistyczną obszaru kryzysowego; określenie celów rewaloryzacji; wskazanie środków i metod rewaloryzacji; projekt rewaloryzacji wybranego zespołu urbanistycznego. W pierwszym kwartale br. wyniki prac zostały przedstawione przedstawicielom Urzędu Miasta.

Podczas prac nad Programem Rewitalizacji skorzystano również z wniosków i rekomendacji zawartych we wspomnianych wyżej dokumentach i badaniach dotyczących LPROM z lat 2007-2015.

W proces tworzenia aktualnej edycji Programu aktywnie włączono podmioty, które docelowo mają zostać zaangażowane w jego realizację, w tym:

- Urząd Miasta Zabrze,
- Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie,
- Powiatowy Urząd Pracy,
- Zabrzańskie Centrum Rozwoju Przedsiębiorczości,
- Policja,
- Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu,

Celem jak najpełniejszego włączenia mieszkańców, organizacji pozarządowych, zabrzańskich firm i instytucji w proces rewitalizacji już na etapie planowania działań, zaproszono ich do aktywnego udziału w pracach nad dokumentem.

W pierwszym etapie przygotowywania dokumentu poinformowano o rozpoczęciu procesu aktualizacji Programu i zaproszono wszystkich mieszkańców do przesyłania propozycji kart projektów. Termin składania propozycji projektów upływał w marcu 2016.

Następnym krokiem był proces miesięcznych konsultacji społecznych dotyczących projektu aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2016-2023.

Konsultacje społeczne przeprowadzono w dniach 6 kwietnia 2016 r. do 6 maja 2016 r. Dokument oraz formularze składania uwag a także wzór karty projektu były dostępne na stronie internetowej UM Zabrze (zakładka Rewitalizacja). Celem poznania opinii mieszkańców na temat aktualnych potrzeb w zakresie rewitalizacji problemowych obszarów gminy oraz oczekiwanych działań mających na celu ich ożywienie społeczno-gospodarcze, i efektów rewitalizacji, przygotowano również anonimową ankietę. Uwagi i wnioski oraz ankiety można było składać w formie pisemnej oraz:

- pozostawić w Urzędzie Miasta Zabrze, ul. Piastowska 11, sekretariat Biura Planowania Przestrzennego, pok.1-3;
- przesłać drogą elektroniczną na adres sekretariat_ bpp@um.zabrze.pl, wpisując w tytule e maila „Konsultacje społeczne – Projekt LPR-u”,
- przesłać pocztą na adres Biura Planowania Przestrzennego UM Zabrze.

W ramach konsultacji w dniu 27.04.2016 zorganizowano spotkanie - uczestniczyło w nim 21 osób, reprezentujących różnorodne instytucje państwowe i pozarządowe z terenu miasta a także Rady Dzielnic. Było to spotkanie informacyjne, na którym zapoznano mieszkańców z pojęciem rewitalizacji, w szczególności w nowym ujęciu, oraz poproszono o zgłoszenie uwag, wniosków i propozycji zmian do zapisów dokumentu. Protokół ze spotkania został załączony do Programu Rewitalizacji jako załącznik nr 4. Działania te zostały uwzględnione m.in. jako projekty kluczowe lub uzupełniające dla realizacji celów rewitalizacji Zabrza na lata 2016-2023.

Mając na uwadze potrzebę jak najszerszego odzewu i udziału mieszkańców w projektowaniu dokumentu, informacje o przystąpieniu do aktualizacji dokumentu wraz z zaproszeniem do składania kart projektów oraz samego procesu konsultacji umieszczono w lokalnej i regionalnej prasie:

- Dziennik Zachodni
- Nowiny Zabrzańskie

oraz na stronach internetowych:

- http://www.um.zabrze.pl/mieszkancy/rewitalizacja/aktualnosci
- http://www.um.zabrze.pl/mieszkancy/rewitalizacja/lokalny-program-rewitalizacji-obszarow-miejskich-miasta-zabrze/lokalny-program-rewitalizacji-obszarow-m
- http://www.pokladykultury.pl

Wywieszono również stosowne ogłoszenie na tablicy ogłoszeń Urzędu Miasta. Informacje na temat konsultacji społecznych zostały także podane w Biuletynie Informacji Publicznej Zabrza, w tym w zakładce poświęconej organizacjom pozarządowym.

W efekcie konsultacji społecznych oraz otrzymanych uwag do projektu Programu Rewitalizacji, skorygowano pierwotnie planowany obszar rewitalizacji, uzupełniono listę projektów oraz innych działań w obszarze rewitalizacji.

8.4.Instrumenty informacji, komunikacji i promocji programu

Bieżące, rzetelne informowanie społeczeństwa na temat stanu realizacji Programu Rewitalizacji jest jednym z najistotniejszych elementów wdrażania założeń Programu. Działania te mają na celu m.in.

- przybliżenie Programu Rewitalizacji i rozpowszechnienie jego zapisów, zwiększenie wiedzy na ten temat i świadomości znaczenia dla rozwoju miasta, wyjaśnienie samego zagadnienia rewitalizacji i potrzeby realizacji programu,
- udostępnienie informacji na temat celów rewitalizacji, również w kontekście analizy terenu i problemów obszarów kryzysowych, które mają zostać rozwiązane dzięki realizacji Programu,
- informowanie na temat postępów we wdrażaniu projektów, monitoringu i oceny Program
- zachęcanie potencjalnych beneficjentów do zaangażowania i wsparcia Programu, nawiązania współpracy,
- zaangażowania społeczności lokalnej w proces rewitalizacji, jej aktywny udział w programowaniu i podejmowaniu decyzji,
- pozyskiwanie nowych interesariuszy procesu rewitalizacji, w tym partnerów dla realizacji projektów rewitalizacyjnych,
- umożliwienie wymiany doświadczeń, poglądów i opinii.

Warunkiem niezbędnym dla powodzenia procesu rewitalizacji jest jak najszersza polityka informacji i promocji, budująca zaufanie społeczne i poparcie dla prowadzonych działań. Przekazywane informacje powinny być czytelne i precyzyjne, stymulować zainteresowanie i potrzebę aktywnego udziału w planowanych przedsięwzięciach.

Wśród najważniejszych grup docelowych, do których kierowana będzie działalność informacyjna i promocyjna, możemy wskazać następujące:

- mieszkańcy Zabrza, w szczególności mieszkańcy obszarów bezpośrednio wskazanych do rewitalizacji w Programie Rewitalizacji,
- przedsiębiorcy działający na terenie miasta,
- potencjalni nowi inwestorzy,
- organizacje pozarządowe,
- turyści oraz odwiedzający miasto.

Wśród zastosowanych instrumentów komunikacji i promocji będą:

- sieć Internet,

- media lokalne i regionalne – prasa, radio, telewizja,
- informatory, ulotki, biuletyny, plakaty,
- komunikację bezpośrednią: spotkania, warsztaty, konsultacje prowadzone z mieszkańcami, potencjalnymi partnerami gospodarczymi i społecznymi, festyny i imprezy integracyjne,
- informacje przekazywane tzw. drogą nieformalną, w tym poprzez kluby, kościoły, grupy parafialne, etc. w szczególności dotyczące planowanych spotkań i wydarzeń.

Do podstawowych instrumentów informacji i promocji aktualnie należy sieć Internet. Na stronie internetowej Miasta znajduje się zakładka dedykowana procesowi rewitalizacji. Informacje tam się znajdujące będą na bieżąco aktualizowane i uzupełniane. Będzie to podstawowe miejsce, w którym gromadzone będą najważniejsze informacje, dane i materiały związane z procesem rewitalizacji Miasta Zabrze.

Informacje na temat aktualnego stanu wdrażania programu, jego efektów, będą także na bieżąco umieszczane w zakładce Aktualności um.zabrze.pl. Będą także przekazywane do innych portali, w tym portalu naszemiasto.pl. Komunikacja z potencjalnymi partnerami i beneficjentami programu będzie się również odbywała za pośrednictwem poczty elektronicznej czy ankiet on-line.

Informacje na temat realizacji Programu Rewitalizacji będą również przekazywane prasie lokalnej i regionalnej a także stacjom telewizyjnym i radiowym. Będzie to źródło informacji dostępne również dla tych mieszkańców, którzy nie korzystają lub korzystają w ograniczony sposób z sieci Internet, w tym osób starszych. Planuje się regularne przekazywanie informacji prasowych, ale również organizację konferencji prasowych i wywiadów. W miarę potrzeb oraz możliwości finansowych, przygotowane zostaną i wydane materiały promocyjne w postaci ulotek, biuletynów czy informatorów, bezpłatnie przekazywane mieszkańcom i potencjalnym uczestnikom procesu rewitalizacji.

Planowane są warsztaty, spotkania, które umożliwią konfrontację różnych grup interesariuszy, pozyskanie informacji zwrotnej na temat stosunku mieszkańców do procesu rewitalizacji, zgłaszanych problemów, uwag. Program rewitalizacji będzie także przedstawiany podczas konferencji, spotkań i innych wydarzeń kulturalnych organizowanych przez miasto.

Istotnym czynnikiem w procesie promocji i informacji będzie zaangażowanie organizacji pozarządowych, realizatorów projektów rewitalizacyjnych i innych instytucji zaangażowanych w proces rewitalizacji, do aktywnego promowania przedsięwzięć wszelkimi dostępnymi sobie kanałami komunikacji, w tym na własnych stronach internetowych – niezależnie od wytycznych zakresie informacji i promocji związanych wymogami programów będących źródłem finansowania ww. przedsięwzięć.

8.5.Monitoring, ewaluacja i aktualizacja programu

Monitoring i ewaluacja Programu

Celem monitorowania procesów rewitalizacyjnych w mieście jest ocena postępu prowadzonych działań oraz weryfikacja tempa i kierunku zmian, do których proces ten zmierza. Monitoring

gwarantuje zgodność realizacji przedsięwzięcia z przyjętymi założeniami i wcześniej zatwierdzonymi celami, a także spełnia funkcję wewnętrznej kontroli, obejmującej ocenę skuteczności i terminowości realizacji poszczególnych działań. Monitorowanie Programu Rewitalizacji odbywać się będzie na podstawie danych przekazywanych przez komórki, jednostki i podmioty realizujące poszczególne zadania.

Podmiotem odpowiedzialnym bezpośrednio za monitorowanie postępu rewitalizacji, w tym gromadzenie kompletu danych dotyczących stopnia realizacji projektów rewitalizacyjnych, uwzględniając m.in. dane kontekstowe odnoszące się do wskaźników realizacji celów, będzie **Zespół ds. Programu Rewitalizacji i Strategii Rozwoju Miasta. Będzie to także zespół odpowiedzialny za sporządzanie raportów okresowych i rocznych dotyczących całości Programu Rewitalizacji i wszystkich przedsięwzięć w nim zawartych.**

W odniesieniu do **projektów wynikających ze Strategii ZIT** dane wskaźnikowe oraz dane dotyczące stopnia realizacji przedsięwzięć od poszczególnych Grup Operacyjnych będzie gromadził **Zespół Przygotowania Projektów, a następnie przekazywał je w formie raportów cząstkowych Komitetowi Sterującemu ds. Rewitalizacji,** który na tej bazie będzie tworzył **raporty okresowe dotyczące projektów ZIT. Raporty te będą następnie przekazywane Zespołowi ds. Programu Rewitalizacji i Strategii Rozwoju Miasta.**

Na bazie raportów okresowych, co najmniej raz na 3 lata **Prezydent Miasta** dokona **oceny aktualności i stopnia realizacji Programu Rewitalizacji**.

Raporty mają za zadanie określenie zakresu i zasięgu poprawy ogólnej sytuacji miasta w ujęciu wielowymiarowym oraz ukazywać proces osiągania celu generalnego rewitalizacji miasta. Raporty będą zawierały ocenę stopnia realizacji projektów z podziałem na cztery kategorie: projekty zrealizowane, projekty częściowo zrealizowane, projekty w trakcie realizacji i projekty niezrealizowane.

Monitorowanie prowadzone będzie na dwóch poziomach:

- strategicznym (założenia Programu, stopień osiągnięcia celów),
- wdrożeniowym (projekty i główne przedsięwzięcia – monitorowane na podstawie danych z kart projektów).

W zależności od dostarczanych danych przeprowadzany będzie monitoring finansowy i rzeczowy. Monitoring finansowy Programu służy zagwarantowaniu pełnej absorpcji wydawanych środków. Jego przeprowadzenie umożliwi dokonanie oceny poprawności wydatkowania środków finansowych. Monitoring rzeczowy służy zagwarantowaniu realizacji celów określonych w Programie. Analizowane informacje i dane powinny dotyczyć m.in. takich zagadnień jak demografia, bezrobocie i wykluczenie społeczne, bezpieczeństwo publiczne, przedsiębiorczość, ochrona środowiska.

System zakłada kompleksowe monitorowanie przedsięwzięć na płaszczyznach: społecznej, gospodarczej, przestrzenno- infrastrukturalnej, środowiskowej. W przypadku inwestycji realizowanych przy wykorzystaniu funduszy strukturalnych UE, ważnym instrumentem pozwalającym na monitoring realizacji całego Programu są wnioski o płatność i sprawozdania przedkładane do Instytucji Zarządzającej przez beneficjentów i realizatorów poszczególnych projektów. W przypadku podmiotów nie podlegających Prezydentowi Miasta, a które zgłosiły swe karty projektów

do Programu Rewitalizacji, będą wysyłane zapytania, z prośbą o przesłanie raportu cząstkowego, dla potrzeb monitoringu skuteczności całości LPROM. Należy jednak zdawać sobie sprawę z ryzyka niskiego odzewu. Wsparciem w tym przypadku będzie w szczególności monitorowanie wskaźników, których lista została przedstawiona w niniejszym rozdziale.

Poszczególne inwestycje będą objęte jednakowym systemem ewaluacji. W roku 2023 zostanie przeprowadzona kompleksowa ocena efektów realizacji, a także zostaną podjęte kroki w celu wyznaczenia kierunków rewitalizacji na następne lata. Mając do dyspozycji karty projektów zrealizowanych już inwestycji, ocenić będzie można ich skuteczność, oszacować zagrożenia i szanse inwestycji o zbliżonym charakterze. Stanowić to będzie punkt odniesienia w następnych latach procesu rewitalizacji i pozwoli nadać mu pożądany kierunek oraz uniknąć błędów dotychczas popełnionych.

Schemat obrazujący przepływ danych do monitoringu został przedstawiony na wykresie 97.

Wykres 97 Schemat monitoringu Programu Rewitalizacji

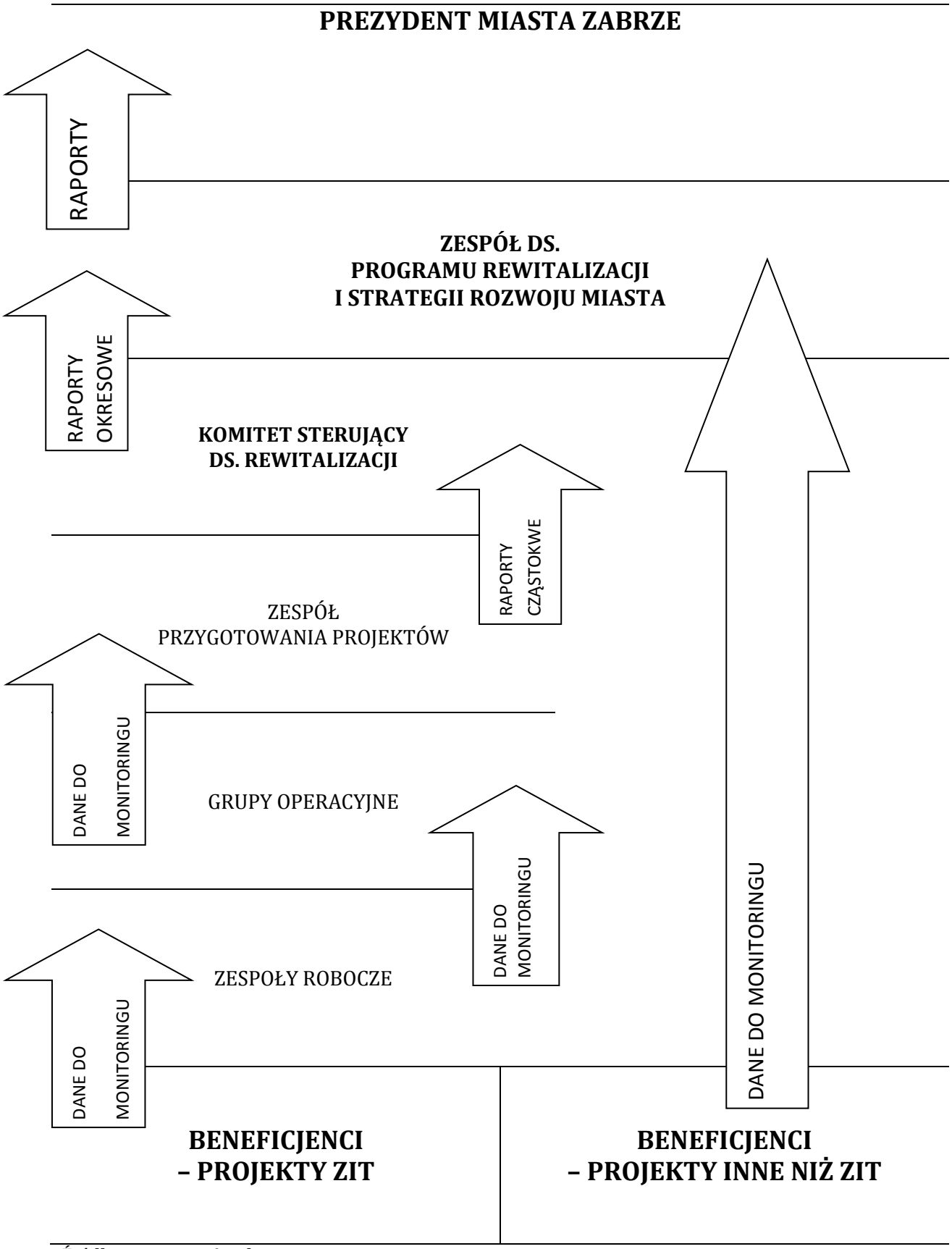

Źródło: opracowanie własne

Aktualizacja Programu

Program Rewitalizacji zakłada elastyczność działania, w zależności od zmiennych uwarunkowań otoczenia projektu, poprzez możliwość jego aktualizacji. Okresowa ocena sporządzona przez Prezydenta Miasta podlegać będzie ogłoszeniu w Biuletynie Informacji Publicznej a także na stronie internetowej Urzędu Miasta. W przypadku stwierdzenia, że Program Rewitalizacji wymaga zmiany Prezydent Miasta wystąpi do Rady Miasta z wnioskiem o jego zmianę.

Lista przedsięwzięć projektowych, stanowiąca załącznik do Programu Rewitalizacji, ma formę otwartą i może być uzupełniona o projekty wpisujące się w cele założone w programie. Realizacja nowych zadań będzie możliwa do wprowadzenia do obowiązującego Programu na drodze stosownej uchwały Rady Miasta.

Aktualizacja programu rewitalizacji przeprowadzana będzie we współdziałaniu z mieszkańcami miasta i potencjalnymi beneficjentami, z zachowaniem zasad partycypacji oraz uwzględnieniem wyników wykonanych analiz. W szczególności dokument będzie podlegał aktualizacji w następujących przypadkach (nie jest to oczywiście katalog zamknięty):

- gdy zgłoszone zostaną nowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne lub złożony wniosek o poszerzenie istniejącego obszaru rewitalizacji lub włączenie nowego obszaru do Programu,
- gdy w wyniku przeprowadzonych badań i analiz zdiagnozowane zostaną zmiany w wybranych dziedzinach funkcjonowania miasta, które uzasadniają konieczność weryfikacji i modyfikacji dotychczasowej treści Programu,
- gdy zmienią się przepisy prawa, wytyczne,
- gdy pojawią się nowe możliwości aplikowania o zewnętrzne środki finansowe na realizację projektów rewitalizacyjnych, wymuszające potrzebę modyfikacji Programu.

9. Lista wskaźników

Ocena programu rewitalizacji będzie prowadzona dwutorowo:

1. ocena wskaźników produktu i rezultatu każdego z zaplanowanych w ramach Programu Rewitalizacji projektów – zgodnie ze wskaźnikami wskazanymi w kartach projektów (fiszkach projektowych), oraz wskaźnikami odnoszącymi się bezpośrednio do źródeł finansowania projektów (np. wskaźniki wskazane dla danego działania/poddziałania w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Śląskiego)
2. ocena wskaźników osiągnięcia celów Programu Rewitalizacji.

Proponowane wskaźniki osiągnięcia celów Programu Rewitalizacji to:

1. Liczba projektów z zakresu rewitalizacji obszarów zdegradowanych (szt./rok)
2. Liczba osób objętych działaniami rewitalizacyjnymi w mieście (os./rok)
3. Liczba osób bezrobotnych objętych działaniami z zakresu aktywizacji zawodowej (os./rok)
4. Liczba osób korzystających z centrów usług społecznych (os./rok)
5. Liczba podmiotów świadczących usługi społeczne (szt./rok)
6. Liczba uczestników inicjatyw lokalnych (streetworingu itp.) (os./rok)
7. Powierzchnia odnowionej przestrzeni publicznej (ha/m^2)

8. Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów zdegradowanych (ha/m^2)
9. Liczba zdegradowanych obiektów poprzemysłowych zaadaptowanych na cele społeczne, kulturalne, gospodarcze, edukacyjne (szt./rok)
10. Liczba osób korzystających z oferty zdegradowanych obiektów zaadaptowanych na cele społeczne, kulturalne, gospodarcze, edukacyjne (os./rok)
11. Liczba budynków poddanych renowacji, rewitalizacji, termomodernizacji (szt./rok)

Dane w zakresie wskaźników produktu i rezultatu oraz celów Programu Rewitalizacji (pkt. 2. do 11.), charakteryzujących projekt będą przekazywane do komórki organizacyjnej właściwej ds. rewitalizacji przez podmioty realizujące projekt.

10. Podsumowanie

Współczesne procesy rozwoju miast coraz częściej wiążą się z zagadnieniem rewitalizacji. Właściwie rozumiane procesy rewitalizacyjne – czyli kompleksowa odnowa, także w wymiarze społeczno – ekonomicznym, obszarów miasta budzą coraz większe zainteresowanie samorządów, społeczeństwa, mediów. Dzieje się tak m.in. z uwagi na fakt, iż procesy te – niezależnie od polepszenia stanu technicznego istniejącej starej zabudowy oraz sanacji społeczno – ekonomicznej – przyczyniają się do ochrony tożsamości kulturowej danego obszaru, dzielnicy, miejscowości – w tym poprzez ochronę istotnych wartości krajobrazu kulturowego.

Miasto Zabrze, ze względu na złożoną historię, w dużej mierze opartą na przemyśle ciężkim, posiada wciąż jeszcze dużą powierzchnię zdegradowanych obszarów poprzemysłowych a także miejsc nagromadzeń negatywnych zjawisk społeczno-ekonomicznych. Przestrzenie te wymagają złożonych procesów rewitalizacyjnych. W przypadku Zabrze rewitalizacja ma szczególnie istotne znaczenie dla zachowania dziedzictwa kultury przemysłowej, bowiem objęty tym procesem zostanie również obszar najcenniejszy kulturowo, o największym nasyceniu obiektami zabytkowymi. Program objął m.in. tereny zdegradowane i poprzemysłowe, dzielnice w których zdiagnozowano największą liczbę problemów społeczno-ekonomicznych, osiedla poprzemysłowe, ale także tereny zielone, których rewitalizacja w największym stopniu może wpłynąć na poprawę warunków życia mieszkańców i spełnienie ich potrzeb. Na lata 2016-2023 zaproponowano bowiem do objęcia programem rewitalizacji obszary należące do następujących dzielnic:

- Biskupice,
- Centrum Południe,
- Centrum Północ,
- Guido,
- Maciejów,
- Mikulczyce,
- Zaborze Południe,
- Zaborze Północ,
- Zandka.

W prace nad niniejszym dokumentem w sposób szczególny starano się zaangażować różnorodne środowiska miejskie, aby od samego początku rozwijać wzajemne kontakty oraz wielopoziomową współpracę na rzecz poprawy warunków życia mieszkańców Zabrza. Również sam proces realizacji Programu zaplanowano tak, by to mieszkańcy, organizacje pozarządowe, a także inwestorzy, przedsiębiorstwa, czy znajdujące się w Zabrzu instytucje publiczne aktywnie brali udział w jego wdrażaniu.

Opracowany dokument Programu stanowi bazę do podjęcia skoordynowanych działań zmierzających do rewitalizacji miasta. Opisano w nim jednak w sposób szczegółowy jedynie te projekty i przedsięwzięcia, które są przewidywane do realizacji w pierwszym etapie jego wdrażania. Konieczną więc stanie się jego – w miarę postępu w realizacji zamierzonych działań – sukcesywna aktualizacja, w tym uzupełnianie zapisów szczegółowych dotyczących projektów i przedsięwzięć przewidzianych do realizacji.

Dzięki konsekwentnie wdrażanym zapisom dokumentu, przy wsparciu środowisk pozarządowych, przedsiębiorców i mieszkańców miasta, sformułowana wizja Zabrza po przeprowadzonym procesie kompleksowej rewitalizacji jako „miasta zapewniającego przestrzeń przyjazną do życia, inwestowania i zrównoważonego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej i infrastrukturalnej, przy zachowaniu lokalnej tożsamości i kontekstu historyczno-kulturowego” ma szansę stać się rzeczywistością.

11. Spis map, tabel, wykresów i rysunków

Mapa 1 Rejonizacja Dzielnicowych Punktów Pomocy Społecznej w Zabrzu. 33
Mapa 2: Koncentracja zabytków i wartości kulturowych Zabrza. 93
Mapa 3: Tereny miasta Zabrze noszące cechy obszarów zdegradowanych 100
Mapa 4:Tereny miasta Zabrze o cechujące się znacznymi problemami społeczno-gospodarczymi. 101
Mapa 5 Dzielnice, w których realizowane były projekty rewitalizacyjne objęte Lokalnym Programem Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2007 – 2015. 104
Mapa 6: Obszar rewitalizacji miasta Zabrze 106
Mapa 7: Biskupice obszar rewitalizacji. 107
Mapa 8: Centrum Południe obszar rewitalizacji. 109
Mapa 9: Centrum Północ - obszar rewitalizacji. 110
Mapa 10: Guido - obszar rewitalizacji. 111
Mapa 11: Maciejów - obszar rewitalizacji. 112
Mapa 12: Mikulczyce - obszar rewitalizacji. 113
Mapa 13: Zaborze Południe - obszar rewitalizacji. 114
Mapa 14: Zaborze Północ - obszar rewitalizacji. 115
Mapa 15:Zandka - obszar rewitalizacji. 116

Tabela 1 Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze 19
Tabela 2: Ilość osób zameldowanych w Zabrzu w latach 2010-2015 (z podziałem na dzielnice) 24
Tabela 3: Wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015 w poszczególnych dzielnicach Zabrza 26
Tabela 4:Przyrost naturalny w Zabrzu w odniesieniu do danych dla kraju i województwa. 29
Tabela 5: Dane o sytuacji demograficznej i społecznej za rok 2015. 29
Tabela 6: Świadczenia udzielane przez MOPR wraz z najczęstszymi powodami udzielenia wsparcia 31
Tabela 7: Wykroczenia odnotowane na terenie poszczególnych komisariatów za 8 miesięcy lat 2014-2015 .. 34
Tabela 8: Liczba łóżek na poszczególnych oddziałach szpitalnych w Zabrzu. 36
Tabela 9: Bezrobocie wśród mieszkańców Zabrza w latach 2010-2015 - wzrosty i spadki liczby osób bezrobotnych do roku poprzedzającego. 39
Tabela 10: Poziom wykształcenia wśród bezrobotnych mieszkańców Zabrza 2010-2015 - wzrosty i spadki liczby osób długotrwale bezrobotnych do roku poprzedzającego. 39
Tabela 11: Podmioty wpisane do rejestru REGON w 2014 roku – Sektor prywatny w Zabrzu i miastach ościennych 40
Tabela 12: Wskaźniki sytuacji gospodarczej Zabrza i miast ościennych. 41
Tabela 13:Największe zakłady pracy w Zabrzu. 41
Tabela 14 Koncentracja problemów i potencjałów w dzielnicach 102
Tabela 15:Zagrożenia i potencjały występujące we wskazanych do rewitalizacji dzielnicach. 119
Tabela 16 Analiza SWOT 122
Tabela 17 Przedsięwzięcia realizujące cele Programu Rewitalizacji – cel Strategiczny 1 133
Tabela 18 Przedsięwzięcia realizujące cele Programu Rewitalizacji – cel Strategiczny 2 137
Tabela 19 Przedsięwzięcia realizujące cele Programu Rewitalizacji – cel Strategiczny 3 143
Tabela 20 Przykładowe działania „miękkie” 151
Tabela 21 Wsparcie dla przedsięwzięć rewitalizacyjnych w RPO WSL 2014-2020 164
Tabela 22 Interesariusze procesu rewitalizacji 182

Wykres 1 Piramida wieku mieszkańców Zabrza w 2014 r. 28
Wykres 2: Wybrane interwencje Straży Miejskiej w Zabrzu w latach 2012-2014. 35
Wykres 3: Personel służby zdrowia w latach 2013-2014. Liczba ludności na 1 osobę personelu medycznego. 36
Wykres 4: Wyniki średnich rocznych stężeń pyłu zawieszonego PM10 w µg/m3 na stanowisku pomiarowym w latach 2010-2014 (poziom dopuszczalny 40 µg/m3). 45
Wykres 5:Stężenia średnie roczne benzo(a)pirenu w sezonie zimowym i letnim w ng/m3 w 2011 roku (poziom docelowy 1 ng/m3). 45
Wykres 6: Liczba zameldowanych mieszkańców Biskupic w latach 2010-2015. 47
Wykres 7: Biskupice – wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 47
Wykres 8: Osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015 mieszkające na terenie Biskupic. 48
Wykres 9: Biskupice – osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 48
Wykres 10: Biskupice – Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 49
Wykres 11: Liczba zameldowanych mieszkańców Centrum Południe w latach 2010-2015 50
Wykres 12: Centrum Południe – wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015 50
Wykres 13: Osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015 mieszkające na terenie Centrum Południe. 51
Wykres 14: Centrum Południe – osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 51
Wykres 15:Centrum Południe - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 52
Wykres 16: Liczba zameldowanych mieszkańców Centrum Północ w latach 2010-2015. 53
Wykres 17: Centrum Północ – wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 53
Wykres 18: Osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015 mieszkające na terenie Centrum Północ. 54
Wykres 19: Centrum Północ – osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015 54
Wykres 20: Centrum Północ - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 54
Wykres 21: Liczba zameldowanych mieszkańców Grzybowic w latach 2010-2015. 55
Wykres 22:Grzybowice – wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 56
Wykres 23: Grzybowice - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 56
Wykres 24: Grzybowice- osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 57
Wykres 25: Grzybowice - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 57
Wykres 26: Liczba zameldowanych mieszkańców Guido w latach 2012-2015. 58
Wykres 27: Guido – wskaźnik feminizacji w latach 2012-2015 58
Wykres 28: Guido - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2012-2015. 59
Wykres 29: Guido - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2012-2015. 59
Wykres 30: Guido - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2012-2015. 60
Wykres 31: Liczba zameldowanych mieszkańców Helenka w latach 2012-2015. 60
Wykres 32: Helenka - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 61
Wykres 33: Helenka - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 61
Wykres 34:Helenka - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015 61
Wykres 35:Helenka - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015 62
Wykres 36:Liczba zameldowanych mieszkańców Kończyc w latach 2010-2015. 63
Wykres 37:Kończyce - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 63
Wykres 38: Kończyce - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 64
Wykres 39:Kończyce - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 64
Wykres 40:Kończyce - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 65
Wykres 41:Liczba zameldowanych mieszkańców Maciejowa w latach 2010-2015. 65
Wykres 42:Maciejów - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 66
Wykres 43:Maciejów - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 66
Wykres 44:Maciejów- osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 67
Wykres 45:Maciejów - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 67
Wykres 46: Liczba zameldowanych mieszkańców Makoszów w latach 2010-2015. 68
Wykres 47: Makoszowy - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 68

Wykres 48: Makoszowy- osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 69
Wykres 49: Makoszowy - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 69
Wykres 50:Makoszowy - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 69
Wykres 51: Liczba zameldowanych mieszkańców Mikulczyc w latach 2010-2015. 70
Wykres 52: Mikulczyce - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015 71
Wykres 53: Mikulczyce - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 71
Wykres 54: Mikulczyce - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 72
Wykres 55: Mikulczyce - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 72
Wykres 56: Liczba zameldowanych mieszkańców Os. Mikołaja Kopernika w latach 2010-2015. 73
Wykres 57: Os. Mikołaja Kopernika - współczynnik feminizacji w latach 2010-2015. 73
Wykres 58: Os. Mikołaja Kopernika - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 74
Wykres 59: Os. Mikołaja Kopernika - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 74
Wykres 60: Os. Mikołaja Kopernika - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 74
Wykres 61: Liczba zameldowanych mieszkańców Os. Młodego Górnika w latach 2010-2015. 75
Wykres 62: Os. Młodego Górnika - współczynnik feminizacji w latach 2010-2015. 76
Wykres 63: Os. Młodego Górnika - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 76
Wykres 64Os. Młodego Górnika - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 76
Wykres 65: Os. Młodego Górnika - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 77
Wykres 66: Liczba zameldowanych mieszkańców Os. Tadeusza Kotarbińskiego w latach 2010-2015. 77
Wykres 67: Os. Tadeusza Kotarbińskiego - współczynnik feminizacji w latach 2010-2015. 78
Wykres 68: Os. Tadeusza Kotarbińskiego - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 78
Wykres 69: Os. Tadeusza Kotarbińskiego - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 79
Wykres 70: Os. Tadeusza Kotarbińskiego - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. .. 79
Wykres 71: Liczba zameldowanych mieszkańców Pawłów w latach 2010-2015. 80
Wykres 72: Pawłów - współczynnik feminizacji w latach 2010-2015. 80
Wykres 73: Pawłów - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 81
Wykres 74: Pawłów - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 81
Wykres 75: Pawłów - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 82
Wykres 76: Liczba zameldowanych mieszkańców Rokitnica w latach 2010-2015. 82
Wykres 77: Rokitnica - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 83
Wykres 78: Rokitnica - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 83
Wykres 79: Rokitnica - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 84
Wykres 80: Rokitnica - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 84
Wykres 81: Liczba zameldowanych mieszkańców Zaborze Południe w latach 2010-2015. 85
Wykres 82: Zaborze Południe - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 85
Wykres 83: Zaborze Południe - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 86
Wykres 84: Zaborze Południe - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 86
Wykres 85: Zaborze Południe - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015 87
Wykres 86: Liczba zameldowanych mieszkańców Zaborze Południe w latach 2010-2015 88
Wykres 87: Zaborze Północ - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 88
Wykres 88: Zaborze Północ - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2010-2015. 89
Wykres 89: Zaborze Północ - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2010-2015. 89
Wykres 90: Zaborze Północ - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2010-2015. 89
Wykres 91: Liczba zameldowanych mieszkańców Zandka w latach 2012-2015. 90
Wykres 92: Zandka - wskaźnik feminizacji w latach 2010-2015. 91
Wykres 93: Zandka - osoby bezrobotne (rejestrowane) w latach 2012-2015. 91
Wykres 94: Zandka - osoby długotrwale bezrobotne w latach 2012-2015. 92
Wykres 95:Zandka - Poziom wykształcenia osób bezrobotnych w latach 2012-2015. 92
Wykres 96 Struktura Zespołu ds. Kompleksowego Procesu Rewitalizacji Miasta Zabrze 179
Wykres 97 Schemat monitoringu Programu Rewitalizacji 194

Rysunek 1 Liczba adresów zameldowanych mieszkańców Zabrza na obszarze wskazanym do rewitalizacji. 105

12. Załączniki